

PDB Name: Zámek

Creator ID: REAd

PDB Type: TEXT

Version: 0

Unique ID Seed: 0

Creation Date: 16.8.1973

Modification Date: 16.8.1973

Last Backup Date: 1.1.1970

Modification Number: 0

Zámek

Franz Kafka

První kapitola

BYLO UŽ POZDĚ VEČER, když K. dorazil na místo. Vesnice ležela pod hlubokým sněhem. Zámecké návrší nebylo vidět, obklopovala je mlha a tma, ani nepatrný záblesk světla nepřipomínal velký zámek. Dlouho stál K. na dřevěném mostě vedoucím od silnice ke vsi a díval se nahoru do zdánlivé prázdnoty. Pak se vydal hledat nocleh; v hospodě byli ještě vzhůru, hospodský neměl sice nic k pronajmutí, ale pozdní host ho velice překvapil a zmátl, a tak ho chtěl nechat přespat na slamníku v lokále, K. souhlasil. Pár sedláků sedělo ještě u piva, on se však s nikým nechtěl bavit, sám si snesl z půdy slamník a ulehl kousek od kamen. Bylo teplo, sedláci byli potichu, ještě si je unavenýma očima trochu prohlížel, pak usnul.

Ale už zakrátko nato ho probudili. Nad ním stál vedle hospodského nějaký po městsku oblečený mladík, obličejem připomínal herce, s úzkýma očima a hustým obočím. Sedláci tu také pořád ještě byli, někteří si pootočili židle, aby líp viděli a slyšeli. Mladík se velmi zdvořile omluvil, že K. budí, představil se jako syn zámeckého kastelána a řekl: "Tato vesnice patří zámku, kdo tu bydlí nebo přenocuje, ten v jistém smyslu bydlí nebo přenocuje na zámku. A to nikdo bez hraběcího povolení nesmí. Vy však takové povolení nemáte, anebo jste je aspoň nepředložil."

K. se napůl posadil, uhladil si vlasy, zespodu se na oba podíval a řekl: "Do jaké vesnice jsem to zabloudil? Copak tady je nějaký zámek?"

"Ovšemže, zámek pana hraběte Westwesta," pravil mladík pomalu, zatímco někteří z přítomných kroutili hlavou nad K-ovými slovy.

"A k přespaní tu musí mít člověk povolení?" ptal se K., jako by se chtěl přesvědčit, jestli předchozí slova neslyšel jen ve snu.

"Jistěže musí mít povolení," odpověděl mladík a v tónu, jímž se pak s rozmáchlým gestem otázel hospodského a hostů, zněl velký posměch: "Nebo snad nemusí mít povolení?"

"To si tedy budu muset povolení opatřit," řekl K., zívá a odhrnul přikrývku, jako by chtěl vstát.

"A od kohopak?" zeptal se mladík.

"Od pana hraběte," řekl K., "nic jiného mi nezbývá."

"Teď o půlnoci od pana hraběte povolení?" zvolal mladík a ustoupil o krok.

"Nejde to snad?" zeptal se K. s klidem. "Tak proč jste mě budil?"

Teď už byl mladík zlostí bez sebe. "To jsou tulácké manýry!" vykřikl. "Vyprošuji si, abyste respektoval hraběcí úřady! Vzbudil jsem vás proto, abych vám oznámil, že musíte okamžitě opustit hraběcí území."

"Přestaňte s tou komedií," řekl K. nápadně tiše, lehl si a přetáhl přes sebe přikrývku. "Zacházíte příliš daleko, mladíku, a zítra si o vašem chování ještě promluvíme. Hostinský a ostatní pánové jsou svědky, jestliže vůbec nějaké svědky potřebuji. Zatím vám řeknu jen tolik, že jsem zeměměřič a že mě sem povolal hrabě. Moji pomocníci s přístroji přijedou za mnou zítra. Nechtěl jsem se připravit o procházku ve sněhu, ale bohužel jsem několikrát zabloudil, a proto jsem přišel tak pozdě. A že je už příliš pozdě, abych se hlásil na zámku, jsem věděl sám, bez vašeho poučování. Proto taky jsem vzal zavděk tady tím spaním, z něhož jste mě tak - mírně řečeno - nezdvořile vyrušil. To je vše, co jsem vám chtěl říci. Dobrou noc, pánové." A K. se obrátil ke kamnům. "Zeměměřič?" slyšel za sebou ještě rozpačitou otázku, pak bylo úplné ticho. Ale mladík se brzy vzpamatoval a pravil hostinskému natolik tlumeně, aby to vypadalo jako ohled na K.-ův spánek, a přitom tak hlasitě, aby K. rozuměl: "Zeptám se telefonicky." Vida, i telefon mají v téhle venkovské hospodě? Jsou tu tedy dokonale zařízení. Samo o sobě ho to překvapilo, ale vcelku to očekával. Ukázalo se, že telefon má skoro přímo nad hlavou, v ospalosti si toho nevšiml. Musí-li teď mladík telefonovat, pak ho při nejlepší vůli nemůže nerušit, jde tedy jen o to, jestli ho K. nechá telefonovat; rozhodl se, že nechá. Pak ovšem nemělo smysl dělat, jako že spí, a proto se znovu obrátil na záda. Viděl, jak se sedláci vyplašeně sesedají a dohadují se, příchod zeměměřiče není žádná maličkost. Otevřely se dveře do kuchyně, celé je zaplnila mohutná postava hostinské, hostinský jí šel po špičkách říci, co se děje. A už začalo telefonování. Kastelán spal, ale byl přítomen podkastelán, jeden z podkastelánů, nějaký pan Fric. Mladík, jenž se hlásil jako Černý, vyprávěl, že našel třicetiletého muže jménem K., celého ošuntělého, jak si klidně spí na slamníku, pod hlavou místo polštáře maličký tlumok, po ruce sukovici. Hned mu byl pochopitelně podezřelý, a protože hostinský zřejmě zanedbal svou povinnost, cítil se prý on, Černý, povinen přijít té věci na kloub. Probuzení, výslech a oprávněnou pohružku, že bude vypovězen z hrabství, přijal prý K. velice nelibě, snad právem, jak se pak ukázalo, neboť podle toho, co tvrdí, je zeměměřičem a vzkázal pro něho pan hrabě. Rozumí se, že je přinejmenším formální povinností ověřit si jeho tvrzení, a Černý tedy prosí pana Frice, aby se informoval v ústřední kanceláři, zda je nějaký takový zeměměřič skutečně očekáván, a odpověď aby mu ihned zatelefonoval.

Pak bylo ticho, Fric se na druhém konci informoval a zde čekali na odpověď. K. zůstal na svém místě, ani se neotočil, vůbec nevypadal zvědavý, díval se před sebe. Černého výklad, v němž se mísila zlovůle s obezřelostí, prozrazoval jisté diplomatické vychování, které je na zámku zcela běžné i méně významným osobám, jako je Černý. A nechybí tam ani snaživost; v ústřední kanceláři je služba i v noci. A zřejmě odpovídá nadmíru rychle, Fric už zvonil. Jeho zpráva byla patrně velice stručná, neboť Černý ihned zuřivě praštil sluchátkem. "Vždyť jsem to povídal!" vykřikl. "Ani potuchy o nějakém zeměměřiči, sprostý prohaný pobuda a nejspíš ještě něco horšího." Chvilí si K. myslel, že se na něj všichni vrhnou, Černý, sedláci, hostinský i hostinská. Aby ušel aspoň prvnímu náporu, zalezl celý pod přikrývku. Vtom telefon znovu zazvonil, a jak mu připadalo, tentokrát obzvlášť silně. Pomalu zase povystrčil hlavu. Ačkoli nebylo pravděpodobné, že by se to týkalo zase K., zarazili se všichni a Černý se vrátil k aparátu. Vyslechl delší výklad a pak tiše řekl: "Tak tedy omyl? To je mi velmi nepříjemné. Sám šéf kanceláře že volal? To je podivné, podivné. Jak to mám teti panu zeměměřiči vysvětlit?"

K. zbystřil pozornost. Tak tedy zámek ho jmenoval zeměměřičem. Z jedné strany je to pro něho nepříznivé znamení, neboť to nasvědčuje, že o něm na zámku vědí všechno, co potřebují, že zvažili

poměr sil a s úsměvem přijímají boj. Z druhé strany však je to příznivé, neboť to podle jeho názoru dokazuje, že ho podceňují a že se mu dostane větší svobody, než se zpočátku mohl nadít. A jestli ho snad hodlají natrvalo udržovat ve strachu tím, že s tak nepochybnou duchovní převahou uznají jeho zeměměřičství, pak se mylí, jenom ho lehce zamrazilo, to bylo vše.

K. mávl odmítavě na Černého, jenž se v rozpacích blížil; rovněž odmítl naléhání hostinského, aby se přestěhoval k němu do pokoje, jen se od něho napil něčeho pro spaní, od hostinské si vzal umývadlo a mýdlo s ručníkem a ani nemusel žádat ostatní, aby opustili lokál, všichni se tlačili ven s odvrácenými tvářemi, aby je třeba zítra nepoznal. Lampa zhasla a konečně měl klid. Spal hluboce až do rána, sotva ho jednou nebo dvakrát lehce vyrušily pobíhající krysy.

Po snídani, která podle sdělení hostinského bude stejně jako veškeré zaopatření placena ze zámku, se chystal ihned vyrazit do vsi. Ale protože se hostinský, s nímž dosud vzhledem k jeho včerejšímu chování promluvil jen pár nejnezbytnějších slov, kolem něho pořád jen mlčky prosebně motal, slitoval se nad ním a nechal ho na chvíličku přisednout.

"Neznám ještě hraběte," řekl K., "slyšel jsem, že prý za dobrou práci dobře platí, je to pravda? Když se člověk vydá tak daleko od ženy a dítěte jako já, chce za to taky něco domů přinést."

"Pokud jde o tohle, nemusí si pán dělat starosti, na špatné placení se nestěžuje nikdo." - "Nu já mám totiž pro strach uděláno," řekl K., "a dokážu i takovému hraběti říci, co si myslím, ale daleko lepší je ovšem vycházet s pány po dobrém."

Hostinský seděl proti němu u okna na krajíčku lavice, netroufal si usadit se pohodlněji, a po celou dobu se na něj díval velikýma hnědýma ustrašenýma očima. Nejdříve dolézal a teď to vypadalo, že by nejraději utekl. Měl snad strach, že se ho bude K. vyptávat na hraběte? Měl strach, že na "pána", jímž pro něj host byl, není spolehnouti? K. viděl, že ho musí přivést na jiné myšlenky. Podíval se na hodinky a řekl: "Každou chvíli mi už přijdou pomocníci, budeš je tu moci ubytovat?"

"Jistěže, pane," odpověděl hostinský, "ale nebudou bydlet s tebou na zámku?"

Copak se tak snadno a rád zříká hostů, a zejména K., jehož stůj co stůj odkazuje na zámek?

"To ještě není jisté," řekl K., "nejdřív se musím dovědět, jakou práci tam pro mne mají. Kdybych například pracoval tady dole, bylo by rozumnější, abych tu i bydlel. Také se obávám, že by život nahoře na zámku nebyl nic pro mne. Chci mít vždycky svou volnost."

"Neznáš zámek," řekl hostinský potichu. "Ovšem," řekl K., "není dobře soudit předčasně. Zatím nevím o zámku nic víc, než že si tam dovedou vybrat toho pravého zeměměřiče. Třeba to není jejich jediná dobrá stránka." A vstal, aby vysvobodil hostinského, který se neklidně kousal do rtů. Nebylo lehké získat důvěru toho člověka.

Na odchodu si K. všiml, že na zdi visí nějaký tmavý portrét v tmavém rámu. Už ze svého lůžka ho upozoroval, ale nerozeznal z té dálky jednotlivosti a měl za to, že obraz z rámu vyndali, takže je vidět jen černá podložka. Byl to však přece jen obraz, jak se ukázalo, poprsí nějakého asi padesátiletého muže.

Hlavu měl tak hluboko skloněnou na prsa, že mu oči skoro nebylo vidět, a ten sklon byl nejspíš dán vysokým tíživým čelem a silným zahnutým nosem. Při takovém držení hlavy tiskla brada plnovous, který dole odstával. Levá ruka s roztaženými prsty spočívala v hustých vlasech, nedokázala už však hlavu pozvednout. "Kdo je to?" zeptal se K. "Hrabě?" Stál před obrazem, ani se po hostinském neohlédl.

"Ne," řekl hostinský, "kastelán." - "Krásného kastelána mají na zámku, jen co je pravda," řekl K., "škoda, že má takového nevydařeného syna." - "Kdepak," řekl hostinský, přitáhl si K. trochu k sobě dolů a pošeptal mu do ucha: "Černý včera přeháněl, jeho otec je jenom podkastelán, a dokonce jeden z nejposlednějších." V té chvíli připadal hostinský K. jako dítě. "Ten ničema!" zasmál se K., avšak hostinský se nesmál, jen řekl: "I jeho otec je mocný člověk." - "Ale jdi!" řekl K. "Ty si myslíš o každém, že je mocný. Možná že i o mně?" - "O tobě," řekl plaše a přitom vážně hostinský, "si nemyslím, že jsi mocný." - "Máš tedy přece jenom dobrý odhad," řekl K., "mocný totiž, mezi námi řečeno, opravdu nejsem. V důsledku toho chovám k mocným pravděpodobně stejnou úctu jako ty, jenže nejsem tak upřímný jako ty, a většinou to nerad přiznávám." A lehce poklepal hostinského po tváři, aby ho uklidnil a trochu si ho naklonil. Hostinský se přece jen slabě usmál. Byl to ve skutečnosti chlapec, jeho obličej byl jemný, skoro bez vousů. Jak asi přišel k své rozložitě, obstarožní ženě, kterou bylo vidět okénkem, jak s lokty daleko od těla hospodaří v kuchyni? Ale K. už neměl chuť dál se ho vyptávat a zaplašit úsměv,

kteřý konečně vyvolal. Pokynul tedy jen ještě, aby mu otevřel, a vyšel do krásného zimního rána. Teď uviděl zámek, jak se nahoře zřetelně rýsuje v jasném vzduchu, a sníh ležící všude kolem v tenké vrstvě a podtrhující každý tvar činil ho ještě zřetelnějším. Ostatně se zdálo, že nahoře na návrší je mnohem méně sněhu než tady ve vsi, kde se jím K. brodil s nemenší námahou než včera na silnici. Tady sahal sníh až po okna chalup a shora zas doléhal na nízké střechy, kdežto na návrší strmělo všechno volně a lehce do výšky, aspoň odtud to tak vypadalo.

Celkem vzato, odpovídal zámek, tak jak se z dálky jevil, K-ovým představám. Nebyl to ani starobylý rytířský hrad, ani nová honosná budova, nýbrž protáhlá stavba, skládající se z několika málo dvoupatrových a spousty nízkých, na sebe natlačených stavení; kdyby člověk nevěděl, že je to zámek, mohlo by mu to připadat jako městečko. Jen jedinou věž viděl K., nebylo k rozeznání, jestli patří k obytné budově nebo ke kostelu. Kroužila kolem ní hejna vran.

S očima upřenýma k zámku kráčel K. dál, o nic jiného se nestaral. Ale když se přiblížil, byl zklamán, bylo před ním vlastně přece jen hodně ubohé městečko, pár nahloučených venkovských domků, pozoruhodných leda tím, že snad všechno tu bylo vystavěno z kamene; ale nátěr už dávno odprýskal a kámen jako by se drotil. K. si letmo připomněl své rodné městečko; v ničem si nezdálo s tímhle takzvaným zámkem. Kdyby mu bylo šlo jen o prohlídku, ani by se mu dlouhé putování nevyplatilo a bývalo by rozumnější podívat se zas jednou domů, kam se už takovou dobu nedostal. A v duchu si srovnával kostelní věž u nich doma s věží nahoře na kopci. Tamta se s jistotou a bez váhání zužovala přímo vzhůru, širokou střechu nahoře uzavíraly červené tašky, pozemská budova - jako bychom také dokázali stavět jiné - ale s vyšším cílem, než jaký má shluk nízkých domů, a s ostřejší výrazností, než jakou má kalný všední den. Ta na kopci - jediná, kterou bylo vidět - patří k nějakému obytnému domu, jak se teď ukázalo, snad k hlavnímu zámeckému traktu, fádni okrouhlá stavba, zčásti milosrdně zarostlá břečťanem, s malými okénky, která se teď leskla v slunci - mělo to v sobě něco šíleného - a s arkýřovitým zakončením, jehož cimbuří se nejistě, nepravidelně, zubatě zarývalo do modrého nebe, jako by je tam načrtla bojácná či nedbalá dětská ruka. Vypadalo to, jako kdyby trudnomyslný obyvatel domu, jehož by vlastně měli zamknout někde v nejdolehlejším pokoji, prorazil střechu a vztyčil se, aby ho všichni viděli.

K. se znovu zastavil, jako kdyby mu klid měl zbystřit soudnost. Byl však vyrušen. Za kostelem, u něhož stanul - vlastně to byla jen kaple rozšířená do tvaru stodoly, aby stačila pojmut obec věřících - stála škola. Nízké, podlouhlé stavení, v němž se podivuhodně spojovalo provizorium se starobylostí, bylo obklopeno zamřížovanou zahradou, která se teď podobala zasněženému poli. Zrovna vyšly ven děti s učitelem. Hustě se kolem něho hemžily, nespouštějíce z něho oči, bez ustání brebentily ze všech stran. K. nerozuměl z jejich drmolání ani slovo. Učitel, mladý, drobný, úzký v ramenou, ale vůbec ne směšný, velice vzpřímený, už z dálky zpozoroval K., který byl zajisté kromě jeho skupinky daleko široko jediný člověk. K. pozdravil první, byl cizinec, a nadto mužiček působil tak panovačně. "Dobrý den, pane učiteli," řekl. Jako na povel děti zmlkly, náhlé ticho připravující jeho slova se učiteli patrně zamlouvalo. "Pán si prohlídí zámek?" zeptal se přívětivěji, než K. čekal, ale takovým tónem, jako by nebyl srozuměn s K-ovým počínáním. "Ano," řekl K., "jsem tu cizí, teprve od včerejšího večera." - "Nelíbí se vám zámek?" zeptal se učitel rychle. "Cože?" otázal se K. trochu zaraženě a opakoval mírněji otázku: "Jestli se mi zámek líbí? Proč myslíte, že by se mi neměl líbit?" - "Nikomu cizímu se nelíbí," řekl učitel. Aby neřekl něco nevhodného, zavedl K. řeč jinam: "Vy nejspíš znáte hraběte?" - "Neznám," řekl učitel a chtěl se odvrátit. Ale K. nepovolil a ptal se dál: "Jak to? Vy neznáte hraběte?" - "Jak bych ho měl znát," řekl učitel potichu a nahlas dodal francouzsky "Mějte ohled na ty nevinné děti." K. usoudil, že teď má právo zeptat se: "Mohl bych vás, pane učiteli, někdy navštívit? Zůstanu tu delší dobu a už teď se cítím trochu opuštěný; k sedlákům nepatří

To všechno trvalo jenom okamžik, v tu chvíli stáli po jeho pravici i levici oba muži a ti jej mlčky, ale vši silou, jako by jiného dorozumivacího prostředku nebylo, vlekli ke dveřím. Staříka přitom cosi bavilo a tleskal rukama. I pradlena se dala do smíchu a děti kolem ní spustily křik jako pominuté.

Ale K. se ve chvíli octl na ulici, oba muži ho ze zápraží pozorně hlídali. Opět padal sníh; přesto se zdálo být trochu jasněji. Vousáč vykřikl netrpělivě: "Kampak chcete jít? Tudy se jde na zámek, tudy do vsi." K. mu neodpověděl, zato se obrátil na druhého, který se mu přes svou převahu zdál přístupnější: "Kdo

jste? Komu mám děkovat za přístřeší?" - "Jsem Lasemann, mistr koželužský," zněla odpověď, "avšak děkovat nemáte zač." - "Dobrá," řekl K., "možná že se ještě setkáme." - "Myslím, že ne," řekl muž. Vtom zvolal vousáč se zdviženou rukou: "Dobrý den,, Arture, dobrý den, Jeremiáši!" K. se otočil, tak přece jen se ještě v téhle vsi najdou na ulici lidé! Od zámku přicházeli dva mladíci středního vzrůstu, oba velmi štíhlí, v přílehavých šatech, i v tváři jeden druhému velmi podobní. Od temně hnědého obličeje se ještě odrážela obzvlášť černá bradka. Šli kupodivu rychle vzhledem ke stavu silnice, štíhlé nohy švihaly do taktu. "Copak je?" volal vousáč. Muselo se na ně volat, aby rozuměli, tak rychle šli, ani se nezastavili., ;Práce!" zavolali se smíchem. "Kdepak?" - "V hospodě." - "Tam jdu taky!" vykřikl K. z ničeho nic silněji než ostatní, velice zatoužil, aby ho ti dva vzali s sebou; nemyslel, že by z téhle známosti něco zvláštního vytěžil, ale vypadali aspoň na dobré, zábavné společníky na cestu. Slyšeli jeho slova, ale jenom pokývli a už byli ti tam.

K. pořád ještě stál ve sněhu, nechtělo se mu tahat ze sněhu nohu a kousíček dále ji opět nořit do hloubky; koželuh a jeho druh, spokojeni, že dostali konečně K. ven, pomalu couvali nepatrně pootevřenými dveřmi do domu, neustále se po něm ohlížejíce, a K. zůstal sám se sněhem, který ho obklopoval. "Příležitost tak trochu si zoufat," napadlo mu, "kdybych tu tak stál jen náhodou a nikoli úmyslně."

Tu se v chalupě po levici otevřelo maličké okénko; dokud bylo zavřené, vypadalo modré, snad odleskem sněhu, a bylo tak maličké, že když se otevřelo, nebylo vidět ani celý obličej vyhlížejícího, nýbrž jen oči, staré, hnědé oči. "Tamhle stojí," zaslechl K. traslavý ženský hlas. "Je to zeměměřič," řekl mužský hlas. Pak přistoupil muž k oknu a zeptal se nikterak nevlídně, ale přece tak, jako by mu záleželo na tom, aby na ulici před domem bylo všechno v pořádku: "Na koho čekáte?" - "Na saně, které by mne svezly," řekl K. "Tady nepojedou žádné saně," řekl muž, "tady nic nejedí." - "Je to přece silnice k zámku," namítl K. "To je jedno," řekl muž s jakousi neúprosností, "tady nic nejedí." Pak oba mlčeli. Ale muž zřejmě o něčem přemýšlel, protože nechával okno, z něhož se valil kouř, pořád ještě otevřené. "Špatná cesta," řekl K., aby mu pomohl.

On však řekl jen: "To bych řekl."

Po chvíli ale přece řekl: "Jestli chcete, odvezu vás na svých saních." - "Udělejte to, prosím," řekl K. radostně, "kolik za to chcete?" - "Nic," řekl muž. To K. velice udivilo. "Jste přece zeměměřič," řekl muž na vysvětlenou, "a patříte k zámku. Kam chcete zavést?" - "Do zámku," řekl K. rychle. "Pak tedy nejedu," řekl muž okamžitě. "Vždyť přece patřím k zámku," řekl K., opakuje mužova slova. "To je možné," řekl muž odmítavě. "Tak mě tedy dovezte do hospody," řekl K. "Dobrá," řekl muž, "hned jsem tu se saněmi." To vše nedělalo dojem zvláštní laskavosti, spíše jakési sobecké, ustrašené, téměř pedantické snahy dostat K. z místa před domem.

Vrata se otevřela a z nich vyjely malé saně pro lehký náklad, docela ploché, bez sedadla, tažené slabým koníkem, za nimi vyšel muž, sehnutý, slabý, pokulhávající, s hubeným, červeným, rozmrzelým obličejem, který vypadal obzvlášť drobný pod vlněnou šálou ovinutou těsně kolem hlavy. Ten muž byl zjevně nemocen a vyšel nakonec jen proto, aby se K. zbavil. K. se o tom zmínil, avšak muž mávl odmítavě rukou. Řekl jen, že je povozník Gerstäcker a tyhle nepohodlné saně prý vzal proto, že byly zrovna po ruce a vytahovat druhé by zabralo moc času. "Sedněte si," řekl a ukázal bičem dozadu na saně. "Sednu si vedle vás," řekl K. "Já půjdu pěšky," řekl Gerstäcker. "Pročpak?" ptal se K. "Já půjdu pěšky," opakoval Gerstäcker a dostal záchvat kašle, že se musel opřít nohama do sněhu a rukama zachytit okraje saní. K. už neříkal nic, usadil se dozadu na saně, kašel se pomalu utišil a vyjeli.

Zámek tam nahoře, teď už podivně temný, k němuž K. doufal dorazit ještě dnes, se opět vzdaloval. Jako by se mu však ještě mělo na prozatímní rozloučenou dostat nějakého znamení, zazněl odtamtud zvuk zvonu, radostně velebný, zvon, který alespoň na okamžik rozechvěl své srdce, jako kdyby mu hrozil - neboť i bolest byla v tom zvuku - vyplněním toho, po čem nejistě touží. Brzy však zmlkl tento velký zvon a byl vystřídán slabým, monotónním zvonečkem, možná ještě seshora, možná však už ze vsi. Toto klinkání se ovšem hodilo lépe k pomalé jízdě a k žalostnému, avšak neúprosnému povozníkovi. "Poslyš," zvolal K. najednou - byli už poblíž kostela, k hospodě nebylo daleko, K. si už mohl něco dovolit - , "já se velice divím, že se odvažuješ vozit mě tady na vlastní odpovědnost, cožpak to smíš?" Gerstäcker si toho nevšiml a klidně kráčel dál podle koníka. "Hej!" zavolal K., shrábl trochu sněhu se

saní a trefil koulí Gerstäckera rovnou do ucha. Ted' se Gerstäcker zastavil a otočil; když ho ted' však K. uviděl tak zblízka - saně sklouzly ještě kousek dopředu -, tu shrbenou, jaksi utýranou postavu, ten začervenalý, znavený, vyhublý obličej, jehož tváře byly jakoby každá jiná, jedna plochá, druhá propadlá, ta otevřená, naslouchající ústa, v nichž bylo jen pár zubů, musel to, co předtím řekl ze zlomyslnosti, opakovat ted' se soucitem, jestli totiž Gerstäcker nemůže být potrestán za to, že ho veze. "Co chceš?" zeptal se Gerstäcker nic nechápaje, nečekal ale na další vysvětlení, křikl na koníka a jeli dál.

Druhá kapitola

KDYŽ SE BLÍŽILI k hospodě - K. to poznal podle zákrutu cesty -, byla k jeho údivu již úplná tma. Že by byl tak dlouho pryč? Podle jeho výpočtu leda tak jednu dvě hodiny, a odešel ráno, a vůbec nepomyslel na jídlo, a ještě před chvílí bylo rovnoměrné denní světlo, teprve ted' ta tma. "Krátké dny, krátké dny!" řekl si, sklouzl ze saní a vykročil k hostinci.

Nahoře na schůdkách domu stál jako na zavolanou hostinský a zdviženou lucernou mu svítil na cestu. Letmo si K. vzpomněl na povozníka, zastavil se, kdesi ve tmě se ozvalo zakašlání, to byl on. Nu, však ho uvidí někdy příště. Teprve až když došel nahoru k hostinskému, který poníženě zdravil, upozoroval po obou stranách dveří dva muže. Vzal hostinskému svítilnu a posvítil si na ně; byli to ti muži, s nimiž se už setkal a na něž volali Arture a Jeremiáš. Zsalutovali. Usmál se ve vzpomínce na léta vojny, na ty šťastné časy. "Kdo jste?" zeptal se a díval se z jednoho na druhého. "Vaši pomocníci," odpověděli. "To jsou ti pomocníci," tiše potvrdil hostinský. "Cože?" zeptal se K. "Vy že jste moji staří pomocníci, kterým jsem nakázal, aby přišli za mnou, na které čekám?" Přikývli. "To je dobře," řekl K. po chvíli, "to je dobře, že jste přišli." - "Ostatně," řekl K. po delší chvíli, "velice jste se opozdili, jste velmi nedbalí." - "Bylo to daleko," řekl jeden. "Daleko," opakoval K., "ale já vás potkal, jak jdete ze zámku." - "Ano," řekli bez dalšího vysvětlování. "Kde máte přístroje?" ptal se K. "Nemáme žádné přístroje," řekli. "Přístroje, které jsem vám svěřil," řekl K. "Žádné přístroje nemáme," opakovali. "Ach, jste vy ale lidé!" řekl K., "vyznáte se vůbec v zeměměřičství?" - "Ne," řekli. "Jestliže jste ale moji staří pomocníci, musíte se v něm přece vyznat," řekl K. Mlčeli. "Tak pojd'te tedy," řekl K. a postrčil je před sebou do domu.

Seděli pak všichni tři skoro mlčky v hostinské místnosti u piva, u malého stolku, K. uprostřed, nalevo a napravo pomocníci. Kromě nich seděli už jen u jednoho stolu sedláci podobně jako večer předtím. "Je to s vámi potíž," řekl K. a porovnával už pokolikáté jejich tváře, "jakpak vás mám rozpoznat? Lišíte se od sebe jen jménem, jinak jste si podobní jako" - zarazil se, pak bezděčně pokračoval - "jinak jste si podobní jako hadi." Usmáli se. "Jinak nás rozeznávají dobře," ospravedlňovali se. "To věřím," řekl K., "sám jsem toho byl přece svědkem, ale já mám k vidění jen oči a těma vás rozeznat nedokážu. Budu s vámi proto jednat jako s jedním člověkem a oběma budu říkat Artur, tak se přece jeden z vás jmenuje. Ty?" - zeptal se K. jednoho. "Ne," řekl muž, "já jsem Jeremiáš." - "To je jedno," řekl K., "budu vám oběma říkat Artur. Když někam Artura pošlu, půjdete oba, když dám Arturovi nějakou práci, budete to dělat oba, to má sice pro mne tu nevýhodu, že vás nemohu použít na různé práce, ale zato zase výhodu, že za všechno, co vám uložím, budete nedílně odpovídat oba. Jak si mezi sebou práci rozdělíte, je mi jedno, jen se nesmíte jeden na druhého vymlouvat, pro mne jste jeden jediný člověk." Uvažovali o tom a řekli: "To by nám bylo dost nepříjemné." - "To si myslím," řekl K., "samosebou že je vám to nepříjemné, ale tak to zůstane." Už hezkou chvíli pozoroval K. jednoho ze sedláků, jak se šourá kolem stolu, konečně se rozhodl, přistoupil k jednomu z pomocníků a chtěl mu něco pošeptat. "Promiňte," řekl K., uhodil rukou do stolu a vstal, "tohle jsou moji pomocníci a ted' máme poradu. Nikdo nemá právo nás vyrušovat." - "Ó prosím, prosím," řekl sedlák ustrašeně a pozpátku se vracel k své společnosti. "Na to vás upozorňuji především," řekl K., když si zase sedl. "Nesmíte s nikým promluvit bez mého dovolení. Já jsem tu cizí, a jestli jste moji staří pomocníci, pak i vy jste tu cizí. My tři cizinci musíme proto držet při sobě, podejte mi na to ruku." S přemrštěnou ochotou podávali K. ruce.. "Dejte pryč ty pazoury," řekl, "můj rozkaz však platí. Půjdu ted' spát a vám radím totéž. Dnes jsme zameškali jeden pracovní den, zítra se musí s prací začít hodně časně. Musíte mi sehnat saně na cestu do zámku a v šest ráno ať s nimi stojíte před domem." - "Dobrá," řekl jeden. Druhý mu ale skočil do řeči: "Říkáš dobrá a přitom víš, že to není možné." - "Ticho," řekl K., "vypadá to, že se chcete začít od sebe odlišovat." Avšak ted' pravil už i první: "Má pravdu, není to možné, bez povolení nikdo cizí na zámek nesmí." - "Kde se žádá o povolení?" - "Nevím, snad u kastelána." - "Pak tam telefonicky zažádáme, ihned zatelefonujte kastelánovi, oba!" Hnali

se k aparátu, dostali spojení - jak se tam jeden přes druhého tlačili! Napohled byli směšně poslušní - a tázali se, smí-li K. přijít zítra na zámek. Hlasitě Ne!, kterého se jim dostalo jako odpovědi, slyšel K. až ke stolu, Ale odpověď byla obšírnější, zněla: "Ani zítra, ani kdy jindy." - "Zatelefonoji sám," řekl K. a vstal. Doposavad si K. a jeho pomocníků nikdo nevšímal, nehledě k příhodě s oním sedlákem, teď však vzbudila K-ova poslední poznámka všeobecnou pozornost. Všichni povstali s ním, a přestože se je hostinský snažil zatlačit, shlukli se kolem aparátu v těsném půlkruhu. Převažovalo mezi nimi mínění, že K. nedostane vůbec žádnou odpověď. g, je musel požádat, aby byli zticha, že nechce slyšet jejich mínění. Ze sluchátka se ozývalo bzucení, jaké K. ještě nikdy při telefonování neslyšel. Vypadalo to, jako by se z bzukotu nespočetných dětských hlasů - avšak ani bzukot to nebyl, nýbrž zpěv velmi vzdálených, nesmírně vzdálených hlasů -, jako by se z tohoto bzukotu přímo nemožným způsobem utvářel jediný vysoký, ale silný hlas, který dorážel na ucho, jako kdyby si žádal proniknout hlouběji než jen k ubohému sluchu. K. naslouchal a netelefonoval, levou rukou se opřel o stůl pod telefonem a tak naslouchal. Nevěděl jak dlouho; tak dlouho, až ho hostinský zatahal za kabát, že prý za ním přišel nějaký posel. "Jdi pryč!" křikl K. neovládaje se, možná přímo do telefonu, protože najednou se někdo ohlásil. Rozvinul se následující rozhovor: "Zde Osvald, kdo je tam?" ozvalo se hlasitě, přísný, pyšný hlas s jakousi nepatrnou vadou ve výslovnosti, jak se K. zdálo, již se hlas snažil vyrovnat zvýšenou přísností. K. váhal vyslovit své jméno, proti telefonu byl bezbranný, ten druhý ho mohl zahřměním srazit k zemi, položit sluchátko a K. by si zatarasil cestu, která třeba nebyla bez důležitosti. Jeho váhání vzbudilo netrpělivost muže na druhé straně. "Kdo je tam?" opakoval a dodal: "Byl bych velmi rád, kdyby se odtamtud tolik netelefonovalo, zrovna před chvílí se telefonovalo." K. si této poznámky nevšímal a s náhlou rozhodností se ohlásil: "Zde pomocník pana zeměměřiče." - "Jaký pomocník? Jaký pán? Jaký zeměměřič?" K. si připomněl včerejší telefonní rozhovor. "Zeptejte se Frice," řekl zkrátka. K jeho vlastnímu údivu to pomohlo. Ale ještě víc, než že to pomohlo, jej udivilo, jak jednotnou tam mají službu. Odpověď zněla: "Už vím. Ten věčný zeměměřič. Ano, ano. A co dál? Jaký pomocník?" - "Josef," řekl K. Trochu ho rušilo huhlání sedláků za jeho zády; patrně jim bylo proti mysli, že se nehlásí správně. Avšak K. neměl čas zabývat se jimi, rozhovor zaměstnával veškerou jeho pozornost. "Josef?" ptal se hlas. "Pomocníci se jmenují" - malá přestávka, zřejmě se ptal někoho druhého na jména - "Artur a Jeremiáš." - "To jsou noví pomocníci," řekl K. "Nikoli, to jsou staří." - "Noví jsou to, kdežto já jsem starý pomocník a dnes jsem dorazil za panem zeměměřičem." - "Ne!" vykřikl hlas. "Tak kdo tedy jsem?" zeptal se K. klidněji než dosud. A po přestávce pravil též hlas s touž vadou ve výslovnosti, a přece to byl jakoby jiný, hlubší, úctyhodnější hlas: "Jsi starý pomocník."

K. naslouchal zvuku tohoto hlasu a málem při tom přeslechl otázku: "Co chceš?" Nejráději by byl už sluchátko položil. Od tohoto rozhovoru si již nic nesliboval. Jen z donucení se ještě rychle zeptal: "Kdy smí můj pán přijít na zámek?" - "Nikdy," zněla odpověď. "Dobrá," řekl K. a zavěsil. Sedláci za ním se přisunuli už docela blízko k němu. Pomocníci, pokukující po něm co chvíli, snažili se je zadržet. Byla to však patrně jen komedie, sedláci, uspokojeni výsledkem rozhovoru, také pomalu ustupovali. Vtom odzadu rozdělil skupinu sedláků rychlý krok jakéhosi muže, který se před K. uklonil a předával mu nějaký dopis. K. podržel dopis v ruce a pohlédl na muže, který mu v tom okamžiku připadal důležitější. Byl velice podobný oběma pomocníkům, stejně štíhlý jako oni, stejně přiléhavě oblečený, též stejně hbitý a čiperný jako oni, a přece docela jiný. Kéž by měl raději jeho za pomocníka! Trochu mu připomínal tu ženu s kojencem, kterou viděl u koželuha. Byl skoro celý v bílém, šaty asi nebyly z hedvábí, byl to zimní oděv jako každý jiný, ale přitom jemný a slavnostní jako hedvábný šat. Jeho tvář byla jasná a upřímná, oči neobyčejně veliké. Usmíval se nesmírně povzbudivě; přešel si rukou přes obličej, jako by chtěl ten úsměv zaplašit, nepovedlo se mu to však. "Kdo jsi?" zeptal se K. "Barnabáš se jmenuji," řekl. "Jsem posel." Mužně a přitom jemně se otvíraly a zavíraly jeho rty při mluvení. "Líbí se ti tu?" zeptal se K. a ukázal po sedlácích, kteří se o něho nepřestávali zajímat a přihlíželi se svými vysloveně ztrápenými tvářemi - lebka vypadala; jako by byla nahoře na plocho sražena a rysy tváře jako by zformovala bolest toho úderu -, se svými odulými rty, ústy dokořán, ale přitom zase nepřihlíželi, neboť chvílemi zabloudil jejich pohled stranou, a než se zas vrátil, ulpěl na nějakém lhostejném předmětu, a pak ukázal K. též na oba pomocníky, kteří se objímali, tiskli se k sobě tvářemi a usmívali se, člověk nevěděl, jestli zahanbeně nebo poťouchle, na ty všechny ukázal, jako by představoval

nějakou družinu, která mu za podivných okolností byla vnucena, a jako by očekával - byla v tom důvěrnost, na ní K. záleželo -, že Barnabáš bude vždy rozlišovat mezi ním a ostatními. Avšak Barnabáš nevzal otázku vůbec na vědomí - ovšem v naprosté nevinnosti, to bylo vidět -, nechal si ji projít kolem uší jako dobře vychovaný sluha pánovo slovo, jež bylo jen zdánlivě určeno jemu, poslechl ji jen v tom, že se rozhlédl kolem sebe, pokynul na pozdrav známým mezi sedláky a prohodil pár slov s pomocníky, všechno docela volně a nenuceně, aniž si s nimi příliš zadával. K., odmítnut, ale nikoli zahanben, se vrátil k dopisu, který držel v ruce, a otevřel ho. Dopis zněl takto: "Vážený pane! Jak víte, jste přijat do panských služeb. Vaším nejbližším představeným je starosta obce, který Vám též sdělí vše bližší o Vaší práci a o mzdových podmínkách a jemuž budete také skládat účty. Přesto však ani já Vás neztratím z očí. Barnabáš, doručitel tohoto dopisu, se Vás čas od času dotáže po Vašich přáních a sdělí mi je. Já Vám vždy ochotně ve všem vyjdu vstříc, pokud to bude možné. Záleží mi na tom, abych měl spokojené dělníky." Podpis byl nečitelný, bylo k němu však přitíženo: přednosta kanceláře X. "Počkej!" řekl K. Barnabášovi, který se uklonil, a pak zavolal na hostinského, aby mu ukázal jeho pokoj, chtěl být nějakou chvíli s dopisem o samotě. Přitom si vzpomněl, že Barnabáš je přes všechnu náklonnost, již k němu chová, přece jen pouhý posel, a dal mu přinést pivo. Dával pozor, jak to přijme, zjevně to přijal rád a hned se napil. Pak K. odešel s hostinským. V domku neměli pro K. nic lepšího než malou podkrovní světnici, a i s tou byly potíže, protože dvě služby, které tam doposud spávaly, museli uložit jinam. Vlastně neudělali nic jiného, než že přemístili služby, jinak byla světnice tak jako předtím, jediná postel bez ložního prádla, jen pár polštářů a koňská houně, všechno tak, jak to zůstalo po předchozí noci. Na zdi pár svatých obrázků a fotografie vojáků. Ani vyvětráno nebylo, čekali podle všeho, že nový host dlouho nezůstane, a neudělali nic pro to, aby ho zdrželi. Ale K. byl se vším srozuměn, zabalil se do přikrývky, usedl ke stolu a při svíčke začal znovu číst dopis.

Neměl jednotný ráz, byla v něm místa, kde se s ním mluvilo jako se svobodným člověkem, jehož vlastní vůle je uznávána, takové bylo třeba oslovení, takové bylo místo týkající se jeho přání. Ale byla v něm zase místa, kde se s ním zjevně či skrytě jednalo jako s nepatrným dělníkem sotva viditelným od stolu přednosta, přednosta se musel namáhat, aby "ho neztratil z očí", jeho představeným byl pouhý starosta, jemuž byl dokonce povinen skládat účty, jediným jeho kolegou byl snad obecní strážník. To byly bezpochyby protimluvy, tak zřetelné, že musely být záměrné. Ze by tu snad šlo o nerozhodnost, bylo pomýšlení - vzhledem k takovému úřadu - šílené a K. nepřišlo ani na mysl. Daleko spíš v tom viděl otevřenou nabídku volby, bylo mu ponecháno, jak naloží s příkazy v dopise, jestli chce být vesnickým dělníkem, který je ve spojení se zámekem, což je možná vyznamenání, avšak jen zdánlivé, nebo naopak zdánlivým vesnickým dělníkem, který své pracovní vztahy veskrze podřizuje Barnabášovým zprávám. K. s volbou neváhal, nebyl by váhal ani bez zkušeností, které již udělal. Pouze jako vesnický dělník co možná nejvíc vzdálený zámeckým pánům je s to na zámku něčeho dosáhnout, tihle lidé ze vsi, kteří jsou k němu pořád tak nedůvěřiví, se rozpovídají, až se stane ne-li jejich přítelem, tedy aspoň spoluobčanem, a jakmile bude jednou k nerozeznání od Gerstäckera či Lasemanna - a to se musí stát co nejrychleji, na tom závisí vše -, otevrou se mu jedním rázem všechny cesty, které, kdyby šlo jen o pány seshora a o jejich milost, by mu zůstaly navždy nejen zataraseny, ale dočista utajeny. Jedno nebezpečí tu ovšem bylo a dopis je dostatečně zdůraznil, s jistým potěšením je ukázal, jako by z něho nebylo úniku. Bylo to ono postavení dělníka. Služba, představený, práce, mzdové podmínky, účty, dělník, tím vším se dopis jen hemžil, a i když byla řeč o jiných věcech, osobnějších, pak vždy z tohoto hlediska. Chtěl-li být K. dělníkem, mohl jím být, ale pak se vši strašlivou vážností, bez nejmenší vyhlídky na něco jiného. K. věděl, že se tu nehrozilo skutečným donucováním, toho se nebál a zde už vůbec ne, zato násilí okolního světa, jež zastrahuje, zklamání, jimž se přivykne; moci nepostřehnutelných vlivů v každém okamžiku, těch se ovšem bál, avšak musí se odvážit boje s tím nebezpečím. Dopis přece ani nezamlčel, že mělo-li by dojít k nějakému boji, bude to K., kdo si troufne začít; bylo to řečeno jemně a pouze neklidné svědomí - neklidné, nikoli špatné - si toho mohlo povšimnout, byla to ona dvě slova "jak víte", týkající se jeho přijetí do služeb. K. se přihlásil a od té chvíle věděl, jak pravil dopis, že byl přijat.

K. sundal se zdi nějaký obraz a na hřebík pověsil dopis; v této světnici bude bydlet, zde ať dopis visí. Pak sešel do hostinské místnosti. Barnabáš seděl s pomocníky u jednoho stolu. "Ach, tady jsi," řekl K. bez důvodu, jen z radosti, že Barnabáše vidí. Ten ihned vyskočil. Sotva K. vešel, zvedli se sedláci a blížili

se k němu, stalo se jim už zvykem běhat za ním. "Co pořád ode mne chcete?" zvolal K. Neurazili se a opět se pomalu obrátili zpátky k svým místům. Jeden odcházející řekl na vysvětlenou jen tak, s nerozluštělným úsměvem, který po něm někteří opakovali: "Člověk vždycky uslyší něco nového," a olízl si rty, jako by to nové bylo k jídlu. K. neřekl nic na usmířenou, bude dobře, když z něho budou mít trochu respekt, ale sotva si sedl k Barnabášovi, ucítil za krkem dech jednoho ze sedláků; přišel si, jak řekl, jenom pro slánku, avšak K. vzteky vyskočil, sedlák pak utekl i bez slánky. Bylo opravdu snadné ublížit K., stačilo třeba jen poštvat proti němu sedláky, jejich tvrdošíjná účast mu připadala horší než uzavřenost těch druhých, a kromě toho to vlastně byla také uzavřenost, protože kdyby si K. sedl k nim ke stolu, určitě by tam nezůstali sedět. Jenom Barnabášova přítomnost ho zdržela, aby neudělal rámus. Ale ještě jednou se po nich výhružně ohlédl, i oni k němu byli obrázeni. Ale když je tam tak viděl sedět, každého na svém místě, aniž se spolu domlouvali, aniž byli nějak viditelně spojeni, leda snad tím, že na něho všichni civěli, přišlo mu, že ho snad ani nepronásledují ze zlé vůle; snad po něm opravdu něco chtějí a jen to neumějí říci, a ne-li, tedy to bylo možná jen dětinství, jež zde podle všeho bylo domovem; copak se i hostinský nechoval dětinsky, jak tu tak tiše stál, oběma rukama držel sklenici piva, již nesl nějakému hostu, zíral na K. a přeslechl zavolání hostinské, která se vyklonila z kuchyňského okénka?

Trochu uklidněn obrátil se K. k Barnabášovi, pomocníky by byl nejraději poslal pryč, avšak nepřicházel na žádnou záminku. Ostatně se tiše dívali do piva. "Dopis jsem přečetl," začal K. "Víš, co v něm stojí?" - "Ne," řekl Barnabáš, jeho pohled se zdál výmluvnější než slova. Možná že se tu K. mýlil k lepšímu, jako se u sedláků mýlil k horšímu, ale příjemný pocit z Barnabášovy přítomnosti trval. "V dopise je řeč i o tobě, máš totiž tu a tam vyřizovat zprávy mezi mnou a přednostou, proto jsem myslel, že víš, co v dopise stojí." - "Dostal jsem," řekl Barnabáš, "pouze příkaz předat dopis, počkat, až bude přečten, a - uznáš-li to za nutné - přinést ústní nebo písemnou odpověď." - "Dobrá," řekl K., "není třeba psát, vyříd' panu přednostovi - jakpak se jmenuje? Nemohl jsem přečíst podpis." - "Klamm," řekl Barnabáš. "Vyříd' tedy panu Klammovi můj dík za přijetí, jakož i za jeho obzvláštní laskavost, již si dovedu vážit jako člověk, který se zde ještě vůbec neosvědčil. Budu se řídit zcela a naprosto jeho pokyny. Žádná zvláštní přání dnes nemám." Barnabáš, který velmi pozorně naslouchal, prosil, aby směl vzkaz opakovat. K. mu to dovolil, Barnabáš všechno doslova zopakoval. Pak vstal, aby se rozloučil.

Celou tu dobu zkoumal K. jeho tvář, teď se na něj podíval naposledy. Barnabáš byl asi tak velký jako K., přesto se zdálo, jako by se k němu pohledem skláněl, přitom však se díval skoro pokorně, bylo nemožné, aby tento člověk někoho zahanbil. Jistě, byl to jen posel, neznal obsah dopisů, které roznášel, ale již jeho pohled, jeho úsměv, jeho chůze připadala jako poselství, třeba o něm neměl tušení. A K. mu podal ruku, což ho zjevně překvapilo, neboť se chtěl pouze uklonit.

Hned jak odešel - než otevřel dveře, opřel se o ně ještě lehce ramenem a přehlédl pohledem, který nepatřil nikomu zvlášť, celou místnost -, pravil K. pomocníkům: "Přinesu si z pokoje své nákresy a pohovoříme si o práci, která nás čeká." Chtěli jít s ním. "Zůstaňte tu!" řekl K. Pořád ještě chtěli s ním. K. musel opakovat rozkaz ještě příměji. V chodbě už Barnabáš nebyl. Ale vždyť přece zrovna odešel. A ani před domem - znovu padal sníh - ho K. neviděl. Zavolal: "Barnabáši!" Žádná odpověď. Že by byl ještě v domě? Zdálo se, že jiná možnost není. Přesto vykřikl ze všech sil ještě jednou jeho jméno. Jméno zahřmělo nocí. A z dálky se teď přece jen ozvala slabá odpověď; tak daleko už tedy byl Barnabáš. K. ho zavolal zpátky a zároveň mu vyšel naproti; tam, kde se setkali, nebylo je už z hospody vidět.

"Barnabáši," řekl K. a nedovedl potlačit chvění hlasu, "ještě něco jsem ti chtěl říci. Přitom si uvědomuji, že je to přece jen špatně zařízeno, když jsem odkázán pouze na tvůj náhodný příchod, potřebuji-li něco ze zámku. Kdybych tě byl teď náhodou nestihl - ty letíš, myslel jsem, že jsi ještě v domě! - kdoví, jak dlouho bych musel čekat, než se zase objevíš." - "Můžeš přece poprosit přednostu," řekl Barnabáš, "abych k tobě přicházel v určitou dobu, kterou si stanovíš." - "Ani to by nestačilo," řekl K., "třeba nebudu mít celý rok co vzkázat, a čtvrt hodiny po tvém odchodu mi přijde zrovna něco neodkladného." - "Mám tedy ohlásit přednostovi," řekl Barnabáš, "že by měl být s tebou spojen jinak než přese mne?" - "Ne, ne," řekl K., "to vůbec ne, mluvím o téhle věci jen tak mimochodem, tentokrát jsem tě přece našťestí stihl." - "Půjdem zpátky do hospody, abys mi tam mohl dát nový příkaz?" zeptal se Barnabáš. A již vykročil směrem k domu. "Barnabáši," řekl K., "to není potřeba, půjdu s tebou kousek." - "Proč nechceš jít do hospody?" ptal se Barnabáš. "Ti lidé tam mi překážejí," řekl K., "sám jsi viděl, jak jsou

sedláci dotěrní." - "Mohli bychom jít k tobě do pokoje," řekl Barnabáš. "To je pokoj pro služky," řekl K., "špinavý a zatuchlý; chtěl jsem jít kousek s tebou, abych tam nemusel být; jen musíš dovolit, abych se do tebe zavěsil," dodal K., aby definitivně překonal rozpaky, "jdeš totiž jistěji." A K. se ho chytil pod paži. Byla úplná tma, do obličeje mu neviděl, postavu viděl jen nejasně, jeho paži se snažil nahnát už před chvílí.

Barnabáš svolil, vzdalovali se od hospody. Samozřejmě pocítil K., že přes největší námahu nedokáže udržet s Barnabášem krok, že překáží Barnabášovi ve volném pohybu a že za normálních okolností by už na této podružné věci muselo vše ztroskotat, zejména v postranních uličkách, jako byla ta, kde K. dopoledne zapadl do sněhu a odkud by se dostal, leda kdyby ho Barnabáš vynesl. Přesto však si teď takoveto starosti nepřipouštěl, také ho utěšovalo, že Barnabáš mlčí; když šli mlčky, pak i pro Barnabáše se pokračování v cestě mohlo stát jediným účelem jejich společenství.

Šli, avšak K. nevěděl kam; nic nepoznával. Nevěděl ani, jestli už přešli kolem kostela. Unavovala ho už pouhá chůze a neovládal své myšlenky. Místo aby zůstaly zaměřeny k cíli, mátly se. Pořád a pořád se mu vynořoval domov a naplňovaly ho vzpomínky na něj. Tam také stál na návsi kostel, zčásti ho obklopoval starý hřbitov a hřbitov obklopovala vysoká zeď. Jen málokdo z chlapců přešel tu zeď, ani K. se to ještě nepodařilo. Neponoukala je zvědavost, hřbitov už pro ně neměl žádné tajemství. Často již vešli jeho zamřížovanými vrátky, jen tu hladkou, vysokou zeď chtěli zdolat. Jednoho dopoledne - tiché, prázdné prostranství bylo zaplaveno světlem, kdy předtím nebo potom je K. ještě takto viděl? - se mu to podařilo překvapivě snadno; na jednom místě, kde už nejednou předtím byl odmítnut, vyšplhal na první ráz na zeď, v zubech držel malý praporek. Ještě se pod ním drolilo kamení, už byl nahoře. Zarazil praporek, vítr napjal plátno, podíval se dolů kolem dokola i přes rameno po křížích nořících se do země; v tu chvíli tu nikdo nebyl větší než on. Náhodou šel potom kolem učitel, hněvivým pohledem zahnal K. dolů. Když seskakoval, poranil se na koleně, s námahou došel domů, ale na zdi přece jen byl. Zdálo se mu, že pocit tohoto vítězství mu bude oporou na celý dlouhý život, což nebylo tak docela pošetilé, neboť teď, po mnoha letech v zasněžené noci po Barnabášově boku, mu přispěl na pomoc.

Chytil se pevněji, Barnabáš ho již skoro vlekl, mlčení nebylo přerušeno. Jediné, co si K. uvědomoval o cestě, bylo to, že soudě podle stavu silnice nezahnuli nikam do postranní uličky. Umínil si, že se nedá od dalšího pokračování odradit žádnými obtížemi cesty nebo dokonce starostmi o návrat. K tomu, aby se nechal vléci dál, mu snad síly vystačí. A cožpak může být ta cesta nekonečná? Za dne ležel před ním zámek jako snadný cíl, a posel jistě zná nejkratší cestu.

Vtom se Barnabáš zastavil. Kde to jsou? Nejde to už dál? Chce dát Barnabáš K. sbohem? To se mu nepovede. K. se držel jeho paže tak pevně, že ho to samotného skoro bolelo. Nebo že by se stala ta neuvěřitelná věc a byli už na zámku nebo před jeho branami? Ale vždyť - pokud K. věděl - vůbec nestoupali. Nebo ho snad Barnabáš vedl tak neznatelně stoupající cestou? "Kde jsme?" zeptal se K. potichu, spíš sebe než jeho. "Doma," řekl Barnabáš stejně. "Doma?" - "Teď ale dej pozor, pane, ať neuklouzneš. Cesta jde s kopce." - "S kopce?" - "Je to jen pár kroků," dodal a už klepal na jakési dveře. Nějaké děvče otevřelo; stáli rva prahu veliké světnice skoro potmě, jen nad stolem v pozadí vlevo visela malíčká olejová lampa. "Kdo to jde s tebou, Barnabáši?" ptalo se děvče. "Zeměměřič," řekl.

"Zeměměřič," opakovalo děvče hlasitěji směrem ke stolu. Nato povstali u stolu dva staří lidé, muž a žena, a ještě jedna dívka. Pozdravili K. Barnabáš mu všechny představil, byli to jeho rodiče a sestry Olga a Amálie. K. se na ně sotva podíval, svlékli mu promočený kabát a dali sušit ke kamnům. K. se podvolil. Nebyli tedy doma oba, jen Barnabáš byl doma. Ale proč tu byli? K. si vzal Barnabáše stranou a zeptal se: "Proč jsi šel domů? Nebo bydlíte už v prostoru zámku?" - "V prostoru zámku?" opakoval Barnabáš, jako by nerozuměl. "Barnabáši," řekl K., "vždyť jsi chtěl jít z hospody do zámku." - "Ne, pane," řekl Barnabáš, "chtěl jsem jít domů; chodím na zámek teprv časně ráno, nikdy tam nespím." - "Tak tedy," řekl K., "tys nechtěl jít na zámek, jenom sem." - Matnější mu připadal jeho úsměv, nepatrnější on sám celý. - "Proč jsi mi to neřekl?" - "Neptal ses mě, pane," řekl Barnabáš, "chtěls mi dát jen nějaký příkaz, ale ani v lokále, ani u tebe v pokoji, tak jsem si myslel, že bys mi ten příkaz mohl dát nerušeně tady u mých rodičů. Hned všichni odejdou, nařídíš-li to, taky bys tu mohl přespat, jestli se ti to tu líbí víc. Neudělal jsem to správně?" K. nebyl s to odpovědět. Tak to tedy bylo nedorozumění, prachšprosté, ubohé nedorozumění a K. mu úplně podlehl. Dal se okouzlit Barnabášovou přiléhavou, hedvábně lesklou

kazajkou, kterou si teď Barnabáš rozeplal a pod níž se objevila hrubá, šedavě špinavá, značně spravovaná košile na mohutné, hranaté hrudi čeledína. A všechno kolem vypadalo podle toho, ba ještě hůř, starý revmatický otec, který se pohyboval spíš pomocí tápajících rukou než pomalu se šourajících, toporných nohou, matka s rukama složenýma na prsou, pro samou otylost též popocházející jen drobnými krůčky. Oba, otec i matka, vyšli ze svého kouta hned, jak K. vstoupil, a zdaleka ještě k němu nedospěli. Sestry, obě světlovlasé, jedna druhé i Barnabášovi podobné, jenže s tvrdšími rysy než Barnabáš, veliké silné děvečky, obstoupily přichozi a čekaly, až K. pozdraví. Ale on nebyl schopen vypravit ze sebe slova; domníval se, že zde ve vsi má každý pro něho význam, a nejspíš to také tak bylo, jen právě na těchto lidech mu nezáleželo pranic. Kdyby byl schopen urazit sám cestu do hospody, hned by byl odešel. Možnost vyrazit časně zrána s Barnabášem na zámek ho vůbec nelákala. Teď v noci, nepozorovaně, byl by na zámek rád pronikl veden Barnabášem, avšak oním Barnabášem, jak se mu doposud jevil, mužem, který mu byl bližší než všichni ostatní, jež tu dosud potkal, a o němž si zároveň myslel, že je se zámek spjat daleko těsněji, než by nasvědčovala jeho viditelná hodnota. Avšak se synem téhle rodiny, do níž veskrze patří a s níž už zasedl ke stolu, s mužem, který - což je příznačné - nesmí na zámku ani přespávat, jít bok po boku za bílého dne do zámku, to je nemožné, to je směšně beznadějný pokus.

K. si sedl na lavici k oknu, rozhodnut strávit tu třeba celou noc a nepřijmout od té rodiny jinak žádnou službu. Ti lidé ze vsi, kteří ho odmítli nebo z něho měli strach, mu připadali méně nebezpeční, neboť ho v podstatě odkázali na něho samého, pomohli mu, aby neplýtvat silami; ale tihle se svou zdánlivou pomocí, kteří ho místo do zámku s trochou maškarády zavedou k sobě do rodiny, ti ho rozptylují; chtě nechtě rozkládají jeho síly. Nedbal vůbec, že ho volali k rodinnému stolu, se. svěšenou hlavou zůstal sedět na lavici.

Tu vstala Olga, jemnější z obou sester, i trochu dívčí rozpačitosti v ní bylo, přistoupila ke K. a požádala ho, aby šel ke stolu. Je tam prý pro něho chléb i slanina, pro pivo ještě dojde. "Kam?" zeptal se K. "Do hospody," řekla. To se mu hodilo. Poprosil ji, aby nechodila pro pivo, ale doprovodila jej do hospody, že tam zanechal důležitou práci. Teď se však ukázalo, že ona nechce jít tak daleko, až do jeho hospody, nýbrž do jiné, mnohem bližší, do Panského hostince. Přesto K. prosil, aby ji směl doprovodit, myslel si, že se tam třeba pro něho najde nějaký nocleh; ať je jaký chce, dal by mu přednost před nejlepší postelí v tomhle domě. Olga hned neodpověděla, ohlédla se ke stolu. Tam vstal bratr, ochotně přikývl a řekl: "Když si to pán přeje." Málem by byl ten souhlas K. přiměl, aby vzal svou prosbu zpět, ten člověk mohl souhlasit jen s něčím, co nemá žádnou cenu. Ale když se teď začali dohadovat, jestli se K. do toho hostince dostane, a všichni pochybovali, trval se vši naléhavostí na tom, že půjde, a ani se nenamáhal vymyslet si nějaký rozumný důvod pro své přání; tato rodina ho musí brát takového, jaký je, necítil před ní takřka žádný stud. Jen Amálie ho přitom trochu mátlá svým vážným, přímým, nehnutým, snad i trochu tupým pohledem.

Během krátké cesty do hospody - K. se do Olgy zavěsil a nechal se od ní, nemohl si pomoci, táhnout skoro tak jako předtím od jejího bratra - se dověděl, že tato hospoda je vlastně určena jen pro pány ze zámku, kteří tu obvykle jídají, mají-li ve vsi něco na práci, a někdy tu dokonce přenocují. Olga hovořila s K. tiše a jaksi důvěrně, cesta s ní byla příjemná, skoro jako s jejím bratrem. K. se tomu příjemnému pocitu bránil, avšak pocit zůstával.

Zvenčí se hospoda velmi podobala té hospodě, kde K. bydlel. Vůbec asi nebyly ve vsi žádné velké vnější rozdíly, zato malé rozdíly bylo vidět hned, venkovní schody měly zábradlí, nade dveřmi visela pěkná lucerna. Když vcházeli, zatřepetala se jim nad hlavou nějaká látka, byl to prapor v hraběcích barvách. V průjezdu je hned potkal hostinský, zřejmě byl na obhlídce; když je míjel, podíval se malýma očkami zkoumavě či ospale na K. a řekl: "Pan zeměměřič smí jen do výčepu." - "Jistě," řekla Olga, která se K. hned zastala, "jenom mě doprovází." Avšak K. se nevděčně od Olgy odloučil a vzal si hostinského stranou. Olga mezitím trpělivě čekala na konci průjezdu. "Rád bych tu přespál," řekl K. "To je bohužel nemožné," řekl hostinský. "Zdá se, že to ještě nevíte. Dům je určen výhradně pro pány ze zámku." - "Takový je snad předpis," řekl K., "ale jistě je možné nechat mě vyspat někde v koutě." - "Velice rád bych vám vyhověl," řekl hostinský, "ale nehleď k přísnému předpisu, o němž mluvíte jako cizinec, nelze to udělat též proto, že pánové jsou nadmíru citliví; jsem přesvědčen, že nejsou schopni nebo aspoň

připraveni snést pohled na cizího člověka; kdybych vás tu tedy nechal přespat a náhodou - náhody jsou ostatně vždycky na straně pánů - se na vás přišlo, byl bych ztracen nejen já, ale i vy. Zní to směšně, ale je to pravda." Tento vysoký, upnutý pán, který s jednou rukou opřenou o zeď, s druhou v bok, s nohama zkříženýma, se zlehka skláněl ke K. a důvěrně s ním rozmlouval, jako by už ani nepatřil do vsi, i když jeho tmavé šaty měly něco selsky slavnostního. "Naprosto vám věřím," řekl K., "a nepodceňuji ani význam předpisu, i když jsem se tak nevhodně vyjádřil. Jen na jedno bych vás ještě rád upozornil; mám na zámku cenné styky a ještě cennější získám, budou vám zárukou proti jakémukoli nebezpečí, jež by mohlo vzniknout z toho, že zde přenocuji, a zaručuji vám, že jsem s to plně se vám za vaši malou úsluhu odvděčit." - "Já vím," řekl hostinský a ještě jednou opakoval: "To já vím." Teď by byl K. mohl důrazněji opakovat své přání, jenže zrovna tahle odpověď hostinského jej zmátla, proto se jen zeptal: "Nocuje tu dnes hodně pánů ze zámku?" - "V tomto ohledu je dnes situace výhodná," řekl hostinský jaksí lákavě. "Zůstal jen jeden pán." Pořád ještě nedokázal K. naléhat, také již doufal, že je téměř přijat; zeptal se tedy jen, jak se pán jmenuje. "Klamm," řekl hostinský jako mimochodem, otáčeje se po své manželce, která sem přišla v podivně ošuntělých, staromódních, přespříliš nabíraných a zřasených, a přitom vybraně městských šatech. Přišla pro hostinského, pan přednosta má prý nějaké přání. Než však hostinský odešel, obrátil se ještě na K., jako by teď už o noclehu nerozhodoval on, nýbrž K. sám. K. se však nezmohl na slovo, obzvlášť ho popletla okolnost, že tu je zrovna jeho nadřízený. Nedovedl si to docela vysvětlit, avšak vůči Klammovi se necítil tak volný jako jinak vůči zámku; kdyby ho tu Klamm přistihl, nebylo by v tom sice pro něho nic hrozného, jak by řekl hostinský, ale přece by to bylo jaksí trapně nevhodné, asi jako kdyby lehkomyšlně způsobil bolest někomu, komu je zavázán díky; přitom však jej tížilo pomyšlení, že se v takovýchto pochybnostech už jasně projevují obávané důsledky oné podřízenosti, onoho postavení dělníka, a že ani tady, kde vystupují tak zřetelně, není schopen je potlačit. Stál, kousal se do rtů a neříkal nic. Ještě jednou, než zmizel ve dveřích, otočil se hostinský po K. Ten se za ním díval a nehýbal se z místa, až přišla Olga a odtáhla jej pryč. "Cos chtěl po hostinském?" zeptala se. "Chtěl jsem tu přespat," řekl K. "Budeš přece spát u nás," řekla Olga s údivem. "Ano, jistě," řekl K. a nechal na ní, aby si jeho slova vyložila.

Třetí kapitola

VE VÝČEPU, veliké, uprostřed docela prázdné místnosti, sedělo při zdech u sudů a na nich několik sedláků, kteří však vypadali jinak než lidé z K-ovy hospody. Byli oblečeni čistotněji a jednodušeji do šedožlutavé hrubé látky, kazajky byly nabírané, kalhoty přiléhavé. Byli to drobní, na první pohled jeden druhému velmi podobní muži, s plochými, kostnatými, a přece zaoblenými tvářemi. Všichni byli klidní a skoro se nehýbali, jen pohledem sledovali příchozí, avšak pomalu a lhostejně. Přesto na K. jaksí zapůsobili, protože jich bylo tolik a protože bylo takové ticho. Opět uchopil Olgu za paži, aby tak těm lidem vysvětlil svou přítomnost. V jednom rohu vstal nějaký muž, Olžin známý, a chtěl k nim přistoupit, avšak K. ji rukou, již byl do ní zavěšen, otočil jiným směrem. Nikdo kromě ní si toho nemohl všimnout, strpěla to, dívajíc se s úsměvem stranou.

Pivo čepovala mladá dívka jménem Frída, Nevzhledná, drobná, světlavá dívka se smutnými očima a pohublými tvářemi, která však překvapovala svým pohledem, v němž byla zvláštní převaha. Když tento pohled padl na K., připadalo mu, že tento pohled již vyřídil záležitosti, jež se ho týkají a o jejichž existenci on sám ještě vůbec neví, o jejichž existenci ho však tento pohled přesvědčoval. K. nepřestával po Frídě pokukovat, ani když se už dala do řeči s Olgou. Nezdálo se, že by Olga byla s Frídou přítelkyně, prohodily jen pár chladných slov. K. chtěl přispět a zeptal se proto z ničeho nic: "Znáte pana Klamma?" Olga se zasmála. "Proč se směješ?" zeptal se K. pohněvaně. "Já se přece nesměju," řekla, ale smála se dál. "Olga je ještě úplné dítě," řekl K. a naklonil se daleko přes nálevní pult, aby znovu připoutal Fridin pohled. Ona však klopila oči a řekla tiše: "Chcete pana Klamma vidět?" K. o to požádal. Ukázala na dveře nalevo vedle sebe. "Tady je taková malá špehýrka, tudy se můžete podívat." - "A co ti lidé tady?" zeptal se K. Ohrmula spodní ret a neobyčejně měkkou rukou táhla K. ke dveřím. Malou špehýrkou, která tu byla vyvrtána zřejmě kvůli pozorování, přehlédl skoro celý vedlejší pokoj.

U psacího stolu vprostřed pokoje seděl na pohodlné lenošce v ostrém světle elektrické lampy, visící před ním, pan Klamm. Prostředně velký, tlustý, nemotorný muž. Obličej měl ještě hladký, ale tváře již trochu poklesaly pod tíhou stáří. Černé kníry měl nakroucené. Oči kryl nakřivo nasazený skřípec se zrcadlicími

skly. Kdyby byl pan Klamm seděl těsně u stolu, byl by K. viděl jen jeho profil; ale protože k němu byl Klamm hodně otočen, viděl mu naplno do obličeje. Jeho levý loket ležel na stole, pravá ruka s viržinkem spočívala na koleně. Na stole stála sklenice s pivem; přes vysokou okrajovou lištu stolu neviděl K. dobře, leží-li tam nějaké spisy, zdálo se mu však, že stůl je prázdný. Pro jistotu požádal Frídu, aby se podívala dírou a řekla, co vidí. Protože však byla před chvilkou v pokoji, mohla mu rovnou potvrdit, že na stole žádné spisy neleží. K. se zeptal Frídy, jestli už musí pryč, odpověděla mu však, že se může dívat, jak dlouho chce. K. teď zůstal s Frídou o samotě, Olga se, jak letmo zjistil, přece jen dostala ke svému známému, seděla na vysokém sudu a klátila nohama. "Frído," zašeptal K., "znáte pana Klamma velmi dobře?" - "Ach ano," řekla. "Velmi dobře." Stála opřena vedle K., a jak si K. teprve teď všiml, koketně si urovnávala lehkou krémovou blůzu s výstřihem, která jaksi cize spočívala na jejím ubohém těle. Pak řekla: "Copak si nevzpomínáte, jak se Olga smála?" - "Ano, ta nevychovaná holka," řekl K. "Nuže," řekla smířlivě, "měla se proč smát. Ptal jste se, jestli znám Klamma, a já přece jsem" - tu se bezděky trochu napřímila a znovu přejela K. vítězným pohledem, který nijak nesouvisel s tím, o čem byla řeč, - "já jsem přece jeho milenka." - "Klammova milenka," řekl K. Přikývla. "To jste tedy," řekl K. s úsměvem, aby zaplašil přílišnou vážnost mezi nimi, "osoba hodná mé úcty." - "Nejen vaší," řekla Frída přívětivě, ale aniž opětovala jeho úsměv. K. znal prostředek proti její domýšlivosti a použil ho; zeptal se: "Byla jste už na zámku?" Neuspěl však, neboť odpověděla: "Ne, ale copak nestačí, že jsem tady ve výčepu?" Byla zřejmě ctižádostí jako posedlá a zdálo se, že právě na K. ji chce ukojit. "Ovšemže," řekl K., "tady ve výčepu zastáváte přece práci hostinského." - "Tak jest," řekla, "a začínala jsem jako děvečka v hospodě U mostu." - "S těmato jemnýma rukama?" řekl K. napůl tázavě a sám nevěděl, jestli jí jen lichotí, nebo jestli si ho už tak podmanila. Její ruce byly, pravda, malé a jemné; ale dalo by se také říci slabé a nic neříkající. "Na to tenkrát nikdo nehleděl," řekla, "a ani teď." K. se na ni tázavě podíval. Potřásla hlavou a nebylo jí už dál do řeči. "Máte samozřejmě svá tajemství," řekl K. "a nebudete o nich mluvit s někým, koho znáte půl hodiny a kdo vám ani nestačil povědět, jak je to vlastně s ním." To však, jak se ukázalo, byla nevhodná poznámka, bylo to, jako by probudil Frídu z jakési pro něho příznivé drímoty. Vytáhla z kožené kabelky u pasu kus dřívka, ucpala jím špehýrku, řekla K., zjevně se přemáhajíc, aby nepostřehl změnu v jejích myšlenkách: "Pokud jde o vás, vím přece všechno, jste zeměměřič," pak dodala: "Test však mám práci," a odešla na své místo za výčepním pultem, zatímco z přítomných se tam někdo zvedl a donesl jí prázdnou sklenici, aby mu ji naplnila. K. s ní chtěl ještě jednou nenápadně pohovořit, vzal proto z jednoho stojánku prázdnou sklenici a přistoupil k ní: "Ještě jednu věc, slečno Frído," řekl, "je to mimořádné a je k tomu zapotřebí vzácné síly, aby se někdo z děvečky od krav vypracoval na číšnici, ale dosáhl tím takový člověk již konečného cíle? Nesmyslná otázka. Z vašich očí, nevysmívejte se mi, slečno Frído, mluví ani ne tak minulý, jako budoucí zápas. Ale protivenství světa jsou velká, s vyššími cíli rostou a není žádná ostuda zajistit si pomoc nepatrného, málo vlivného, ale stejně zápasícího muže. Snad bychom si spolu někdy mohli promluvit v klidu, až na nás nebude civět tolik očí." - "Já nevím, co chcete," řekla a v jejím hlase jako by tentokrát proti její vůli zazněla nikoli vítězství jejího života, nýbrž nekonečná zklamání. "Chcete mě snad od Klamma odloučit? Panebože!" a spráskla ruce. "Prohlédla jste mne," řekl K. jakoby unaven takovou nedůvěřivostí, "zrovna to byl můj tajný záměr. Chtěl jsem, abyste opustila Klamma a stala se mou milenkou. A teď tedy mohu jít. Olgo!" zavolal K. "Půjdeme domů." Olga poslušně sklouzla se sudu, nemohla se však hned vytrhnout přátelům, kteří ji obklopovali. Tu řekla Frída tiše, s výhrůžným pohledem upřeným na K.: "Kdy si mohu s vámi promluvit?" - "Mohu tu přespat?" zeptal se K. "Ano," řekla Frída. "Hned tu mohu zůstat?" - "Odejděte s Olgou, abych ty lidi tady mohla dostat pryč. Za chvilku se pak můžete vrátit." - "Dobrá," řekl K. a netrpělivě čekal na Olgu. Ale sedláci ji nepouštěli, vymysleli si tanec, jehož středem byla Olga, rejdlili kolem ní a vždycky, když společně vykřikli, přistoupil jeden z nich k Olze, jednou rukou ji pevně popadl kolem boků a několikrát jí rychle zatočil, rej byl čím dál rychlejší, výkřiky, hladové, chraptivé, pomalu splývaly skoro v jeden jediný. Olga, která se nejdříve se smíchem snažila prorazit kruh, potácela se už jen s rozpuštěnými vlasy od jednoho k druhému. "Takové lidi mi sem posílají," řekla Frída a hněvivě se kousala do tenkých rtů. "Kdo je to?" zeptal se K. "Klammovo služebnictvo," řekla Frída. "Pořád a pořád sem vodí tuhle sebranku, která mě umorí. Ani nevím pořádně, co jsem vám to dnes, pane zeměměřiči, říkala; jestli to bylo něco zlého, odpusťte mi to, tím vším je vinna přítomnost těchto lidí, je to to nejodpornější a nejhnusnější, co znám, a

zrovna jim musím nalévat. Kolikrát jsem už Klamma žádala, aby je nechal doma; když už musím snášet služebnictvo ostatních pánů, mohl by aspoň on brát na mne ohledy - ale všechny prosby jsou nadarmo, vždycky hodinu před jeho příchodem sem vtrhnou jako dobytek do chléva. Ale teď půjdou doopravdy do chléva, kam patří. Kdybyste tu nebyl vy, otevřela bych tady ty dveře dokořán a Klamm by je musel vyhnat sám." - "Copak je neslyší?" zeptal se K. "Ne," řekla Frída, "spí." - "Cože!" zvolal K. "Spí? Když jsem se díval do pokoje, byl ještě vzhůru a seděl u stolu." - "Tak tam sedí ještě pořád," řekla Frída, "už když jste se na něj díval, spal. Copak bych vás tam jinak nechala nahlížet? Takhle on spí, páni spí velmi mnoho, je to k neuvěření. A ostatně, kdyby tolik nespál, jak by mohl ty lidi snést? Teď je však budu muset vyhnat sama." Vzala z kouta bič a jediným, ne zcela jistým skokem, jako jehně, přiskočila k tancujícím. Nejdříve se k ní obrátili, jako kdyby přišla nová tanečnice, a skutečně to tak chvíli vypadalo, že Frída bič pustí, ale potom ho zase zvedla. "Ve jménu Klammovů," křikla, "do chléva! Všichni do chléva!" Teď viděli, že to myslí vážně; se strachem, který K. nechápal, se začali tlačit dozadu, první z nich tam narazil na nějaké dveře, které se otevřely, noční vzduch sem zavanul, všichni zmizeli i s Frídou, která je zřejmě hnala přes dvůr do chléva.

Avšak v tichu, jež teď náhle nastalo, uslyšel K. z chodby kroky. Aby se dostal do bezpečí, skočil za výčepní pult, který skýtal jedinou možnost úkrytu. Nikdo mu sice nezakázal zdržovat se ve výčepu, ale protože tu chtěl přespat, musel dát pozor, aby ho nikdo neviděl. Proto když se dveře skutečně otevřely, vklouzl pod pult. Kdyby ho tam objevili, nebylo by to ovšem také bez nebezpečí, ale přece jen by pak výmluva, že se tu ukryl před zdivočelými sedláky, nebyla tak nevěrohodná. Byl to hostinský. "Frído!" zavolal a prošel několikrát po místnosti.

Frída se naštěstí brzy vrátila a o K. se ani nezminila, jen si stěžovala na sedláky, a hledajíc K., zašla za pult. K. se tam mohl dotknout její nohy a od té chvíle se cítil v bezpečí. Protože se Frída o K. nezminila, musel to posléze učinit hostinský sám. "A kde je zeměměřič?" zeptal se. Byl to zřejmě vůbec muž zdvořilý, dobře vychovaný stálým a poměrně volným stykem s lidmi daleko výše postavenými, avšak s Frídou mluvil obzvlášť uctivě, což bylo nápadné především proto, že v rozhovoru přesto nepřestával vystupovat jako zaměstnavatel vůči zaměstnankyni, nadto vůči značně výbojně zaměstnankyni. "Na zeměměřiče jsem docela zapomněla," řekla Frída a položila svou malou nohu K. na prsa. "Nejspíš už dávno odešel." - "Ale já ho neviděl," řekl hostinský, "a byl jsem skoro celou dobu na chodbě." - "Tady ale není," řekla Frída chladně. "Možná že se schoval," řekl hostinský, "měl jsem z něho takový dojem, že se od něho dá leccos čekat." - "To by si snad přece jen netroufl," řekla Frída a silněji přitiskla nohu na K-ovo tělo. Bylo v ní něco veselého, volného, čeho si K. zprvu vůbec nevšiml, a docela neuvěřitelným způsobem to propuklo, když najednou se smíchem řekla: "Třeba se schoval tady dole," sehnula se ke K., rychle ho políbila a zase vyskočila a zarmouceně řekla: "Ne, není tady." Ale i hostinského slova byla překvapující: "Je mi velice nepříjemné, že nevím s jistotou, jestli odešel. Nejde jen o pana Klamma, jde o předpis. Ale předpis platí pro vás, slečno Frído, stejně jako pro mne. Za výčep ručíte vy, ostatní dům prohledám ještě sám. Dobrou noc! Pěkně se vyspěte!" Ještě snad ani nevyšel z místnosti, už vypnula Frída elektrické světlo a byla u K. pod pultem. "Můj miláčku! Můj sladký miláčku!" šeptala, ale ani se K. nedotkla, ležela na zádech, jako by láskou omdlévala, a rozpráhovala ruce, před její blaženou láskou byl čas asi nekonečný, spíše vzdychala než zpívala jakousi písničku. Pak se vytrhla, když K. zůstával tichý a zamyšlený, a jako dítě ho začala tahat: "Pojď, tady dole je to k udušení!" Objali se, drobné tělo žhnulo v K-ových rukou, převalili se několik kroků dál v mrákotách, z nichž se K. neustále, ale marně snažil vyvážnout, temně narazili do Klammových dveří a zůstali ležet v loužičkách piva a všelijaké nečistotě, jež pokrývala podlahu. Tu uplývaly hodiny a hodiny společného dýchání, společného tlukotu srdcí, hodiny, v nichž K. neopouštěl pocit, že bloudí nebo se ocitá v tak vzdálené cizině jako ještě nikdo před ním, v cizině, kde ani vzduch nemá stejné složení jako vzduch doma, kde se člověk samou cizotou musí udusit, a proti jejímuž nesmyslnému vábení se přesto nedá dělat nic než jít dál, dále bloudit. A tak aspoň v první chvíli mu nepřišlo jako hrůza, ale spíš jako útěšné svítání, když z Klammova pokoje náhle zavolal hluboký, rozkazovačně lhostejný hlas po Frídě. "Frído," řekl K. Frídě do ucha a poslal tak zavolání dál. S vysloveně vrozenou poslušností chtěla už Frída vyskočit, ale pak se rozpomněla, kde je, protáhla se, tiše se zasmála a řekla: "Přece snad za ním nepůjdu, nikdy už k němu nepůjdu." K. chtěl něco namítnout, chtěl naléhat, aby šla ke Klammovi, začal už shledávat zbytky její blůzy, ale nemohl ze sebe vypravit

slova, byl příliš šťastný, že drží Frídu v rukou, příliš úzkostně šťastný, neboť se mu zdálo, že opustí-li ho Frída, opustí ho vše, co má. A Frída, jakoby posílena K-ovým souhlasem, zaťala ruku v pěst, zabušila jí na dveře a zavolala: "Jsem u zeměměřiče! Jsem u zeměměřiče!" Ted' Klamm ovšem ztichl. Avšak K. se zvedl, klekl si vedle Frídy a rozhlédl se kolem v kalném předjitřním světle. Co se to stalo? Kam se poděly jeho naděje? Čeho se ted' mohl od Frídy nadít, když se vše prozradilo? Místo aby postupoval co nejobezřetněji, přiměřeně velikosti nepřítel i cíle, válí se tu celou noc v kalužích piva, jejichž pach ho ted' omamoval. "Cos to udělala?" řekl pro sebe. "Ted' jsme oba ztraceni." - "Ne," řekla Frída, "jen já jsem ztracena, ale získala jsem přece tebe. Buď klidný. Ale podívej, jak se ti dva smějí." - "Kdo?" ptal se K. a otočil se. Na pultě seděli oba pomocníci, trochu nevyspalí, ale veselí; byla to veselost, jakou přináší věrné plnění povinností. "Co tu chcete?" vykřikl K., jako by oni byli všim vinni. Hledal kolem sebe bič, který měla večer Frída. "Museli jsme tě přece hledat," řekli pomocníci, "když jsi nepřišel za námi dolů do hospody; hledali jsme tě potom u Barnabáše a konečně jsme tě našli tady. Sedíme tu celou noc. Lehká služba to není." - "Potřebuji vás ve dne, ne v noci," řekl K., "ať jste pryč." - "Ted' je přece den," řekli a nehýbali se. Opravdu byl den, dveře na dvůr se otevřely, sedláci s Olgou, na niž K. úplně zapomněl, se hmuli dovnitř. Olga byla plna života jako večer, i když měla šaty a vlasy zle pocuchané, už ve dveřích hledaly její oči K. "Proč jsi nešel se mnou domů?" řekla skoro v slzách. "Kvůli takovéhle ženské!" řekla pak a několikrát to opakovala. Frída, která na okamžik zmizela, se vrátila s malým uzlíkem prádla. Olga smutně ustoupila. "Ted' můžeme jít," řekla Frída; samozřejmě měla na mysli hospodu U mostu, kam měli odejít. K. s Frídou, za nimi pomocníci, tak vypadal ten průvod. Sedláci dávali najevo značné opovržení k Frídě, bylo to pochopitelné, neboť do nynějška jim tvrdě vládla; jeden chytil dokonce nějakou hůl a dělal, jako by nechtěl Frídu pustit, dokud hůl nepřeskočí; ale stačil její pohled, aby ho zahnal. Venku na sněhu si K. trochu oddychl. Byl tak šťastný, že je venku, že mu obtíže cesty najednou připadaly snesitelné; být sám, šlo by se mu ještě lépe. V hospodě šel rovnou do svého pokoje a lehl si na postel, Frída si ustlala vedle na podlaze. Pomocníci sem také vnikli, byli zahnaní, ale vlezli dovnitř zase oknem. K. byl příliš unaven, aby je znovu vyhnal. Hostinská schválně přišla nahoru pozdravit se s Frídou, Frída jí říkala "mamičko"; nastalo nepochopitelně srdečné vítání s líbáním a dlouhým objímáním. Klidu bylo v pokojíku vůbec málo, několikrát přidusaly i služky ve svých mužských botách a něco přinesly nebo odnesly. Když potřebovaly něco z postele nacpané všelijakými věcmi, bezohledně to zpod K. vytáhly. Frídu zdravily jako sobě rovnou. Přes všechn ten rozruch setrval K. v posteli celý den a celou noc. Drobné posluhy mu obstarala Frída. Když konečně nazítrí ráno dokonale osvěžen vstal, byl to už čtvrtý den jeho pobytu ve vsi.

Čtvrtá kapitola

BYL BY RÁD promluvil s Frídou důvěrně, ale pomocníci, s nimiž ostatně Frída tu a tam i zažertovala a zasmála se, mu v tom bránili už pouhou svou vtíravou přítomností. Nároky neměli ovšem žádné, uložili se v koutě na podlaze na dvou starých sukních. Bylo jejich ctižádostí, jak stále vykládali Frídě, nevyrušovat pana zeměměřiče a zabírat co možná nejmeně místa, dělali v tom ohledu všelijaké pokusy, vždycky přitom ovšem bylo šuškáni a chichotání, proplétali si ruce a nohy, krčili se k sobě, za soumraku bylo v jejich koutě vidět jediné veliké klubko. Přesto však člověk ze zkušeností získaných za bílého dne bohužel věděl, že jsou to velmi všímaví pozorovatelé, že na K. bez přestání civí, i když si třeba jakoby při dětské hře dělají z rukou dalekohledy a podobné hlouposti nebo po něm jen pomrkávají a zdánlivě se zaobírají hlavně svými vousy, na nichž si velmi zakládali a jejichž délku a sílu si nesčíslněkrát jeden s druhým porovnávali a nechávali si je posuzovat od Frídy.

Často K. s naprostou lhostejností přihlížel ze své postele, jak ti tři vyvádějí.

Když se ted' cítil dost silný, aby opustil postel, hnali se k němu všichni, aby mu posloužili. Natolik silný, aby se jejich službám ubránil, ještě nebyl, pozoroval, že tím upadá do jisté závislosti na nich, která by mohla mít zlé následky, ale nemohl proti tomu nic dělat. Také nebylo nijak nepříjemné napít se u stolu dobré kávy, kterou Frída přinesla, ohřát se u kamen, v nichž Frída zatopila, nechat pomocníky stejně horlivé jako nešikovné, desetkrát běžet nahoru a dolů pro vodu na mytí, pro mýdlo, hřeben a zrcátko a nakonec, protože potichu, ale zřetelně takové přání naznačil, i pro skleničku rumu.

Mezi tímto rozkazováním a obsluhováním řekl K. spíš jen tak z příjemného rozmaru než v naději na úspěch: "Ted' jděte pryč, vy dva, zatím už nic nepotřebuji a chci si se slečnou Frídou promluvit o

samotě." A když jim neviděl na očích zrovna odpor, řekl ještě, aby je odškodnil: "Půjďme pak všichni tři ke starostovi, počkejte na mne v lokále." Kupodivu poslechli, jen před odchodem ještě řekli: "Mohli bychom počkat také tady." A K. odpověděl: "Já vím, ale nechci."

Pohněvalo jej však - a přece mu to i přišlo vhod -, když Frída, která se mu hned po odchodu pomocníků usadila na klíně, řekla: "Co máš, miláčku, proti pomocníkům? Před nimi nemusíme mít žádné tajnosti. Jsou věrní." - "Ach věrní," řekl K., "neustále po mně číhají, nemá to smysl, ale je to hnusné." - "Myslím, že ti rozumím," řekla a pověsila se mu na krk a chtěla ještě něco říci, ale nemohla ze sebe dostat slova; a protože židle stála hned vedle postele, překotili se a spadli dolů. Tam leželi, ale ne v takové oddanosti jako tenkrát v noci. Ona cosi hledala a on cosi hledal, zuřivě, se zkřivenými tvářemi, zarývající hlavu jeden druhému do prsou hledali a jejich objetí a vzpínající se těla jim nedávala zapomenout, nýbrž připomínala jim povinnost hledat; jako když psi zoufale ryjí v zemi, tak se oni ryli ve svých tělech; a bezmocně, zklamaně, aby ještě nabrali zbytek štěstí, přejížděly chvílemi jejich jazyky široce druhovu tvář. Teprve únava je utišila a naplnila vzájemnou vděčností. Pak také přišly nahoru služky. "Podívej, jak tu leží," řekla jedna a ze soucitu přes ně hodila nějaký šátek.

Když se K. později vyprostil ze šátku a rozhlédl se kolem sebe, byli pomocníci, což ho neudivilo, zase už ve svém koutě, ukazující si prstem na K., napomínali jeden druhého k vážnosti a salutovali; avšak kromě toho seděla přímo u postele hostinská a pletla punčochu, drobná práce, která se málo hodila k její obrovité postavě, jež téměř zatemňovala pokoj. "Čekám už dlouho," řekla a pozvedla širokou tvář, rozbrázděnou spoustou stařeckých vrásek, ale při vši značné objemnosti stále ještě hladkou a kdysi možná krásnou. Slova zněla jako výčitka, nevhodná, neboť K. přece nežádal, aby přišla. Proto na ta slova jen kývl a posadil se. I Frída vstala, opustila však K. a opřela se o židli hostinské. "Nemohlo by se, paní hostinská," řekl K. roztržitě, "odložit to, co mi chcete říci, až se vrátím od starosty? Mám tam důležité jednání." - "Tohle je důležitější, to mi věřte, pane zeměměřiči," řekla hostinská, "tam půjde asi jen o práci, tady však jde o člověka, o Frídu, mou milou služebnou." - "Ach tak," řekl K., "to je jiná; jen nevím, proč se tahle záležitost neponechá nám dvěma." - "Z lásky, ze starosti," řekla hostinská a přitáhla si hlavu Frídy, která vstoje sahala sedící hostinské jen po ramena. "Když k vám má Frída takovou důvěru," řekl K., "nemohu ani já jinak. A protože Frída zrovna před chvílí řekla o mých pomocnících, že jsou věrní, jsme tu sami přátelé. Potom vám tedy, pant hostinská, mohu říci, že by se mi zdálo nejlepší, abych se s Frídou oženil, a to hodně brzy. Bohužel, bohužel nevynahradím tak Frídě to, co kvůli mně ztratila, zaměstnání v Panském hostinci a Klammovo přátelství." Frída zvedla obličej, oči měla plné slz, nic vítězného v nich nebylo. "Proč já? Proč zrovna já jsem k tomu vyvolená?" - "Cože?" zeptali se K. a hostinská zároveň. "Je zmatená, chudinka," řekla hostinská. "Zmatená z toho, jak veliké štěstí a neštěstí se tu sešlo." A jako na potvrzení těch slov vrhla se teď Frída na K., divoce ho líbala, jako by v pokoji nikdo jiný nebyl, a pak s pláčem a stále ho objímajíc padla před ním na kolena. K. hladil oběma rukama Frídě vlasy a zeptal se hostinské: "Zdá se, že mi dáváte za pravdu?" - "Jste čestný člověk," řekla hostinská, i ona měla slzy v hlase, vypadala trochu přepadle a těžce dýchala; přesto ještě sebrala sílu a řekla: "Teď jen bude třeba uvažovat o jistých zárukách, jež musíte Frídě poskytnout, neboť jakkoli si vás vážím, přece jen jste cizí člověk, nemáte se na koho odvolat, o vašich domácích poměrech tu není nic známo. Je tedy třeba záruk, to uznáte, milý pane zeměměřiči, sám jste zdůraznil, co všechno Frída spojením s vámi přece jen také ztrácí." - "Jistě, záruky, samozřejmě," řekl K., "ty bude asi nejlépe poskytnout u notáře, ale třeba se do věci vmísí i jiné hraběcí úřady. Ostatně musím i já ještě před svatbou bezpodmínečně něco zařídit. Musím mluvit s Klammem." - "To je nemožné," řekla Frída, zvedla se trochu a přitiskla se ke K., "co je to za nápad!" - "Musí to být," řekl K. "Je-li to pro mne nemožné, musíš to udělat ty." - "Já nemohu, K., nemohu," řekla Frída. "Klamm s tebou nikdy nebude mluvit. Jak si jen můžeš myslet, že s tebou bude Klamm mluvit!" - "A s tebou bude mluvit?" zeptal se K. "Taky ne," řekla Frída, "ani s tebou, ani se mnou, to je naprosto nemožné." S rozpraženými rukama se obrátila na hostinskou. "Jen se podívejte, paní hostinská, co žádá." - "Jste divný člověk, pane zeměměřiči," řekla hostinská a šla z ní hrůza, jak tu tak seděla vzpřímenější, s nohama roztaženými od sebe, s mohutnými koleny třícími dopředu pod tenkou sukní. "Žádáte nemožné věci." - "Proč je to nemožné?" zeptal se K. "Vysvětlím vám to," řekla hostinská takovým tónem, jako by to vysvětlení nemělo být snad poslední laskavostí, nýbrž již prvním z trestů, jež udělí, "ráda vám to vysvětlím. Nepatřím sice k zámku a jsem jen

žena a jsem jen hostinská, v téhle hospodě, posledního řádu - není posledního řádu, ale nemá k tomu daleko -, a může být, že nebudete mému vysvětlení přikládat velký význam, já však měla v životě otevřené oči a sešla jsem se s mnoha lidmi a všechnu tíhu hospodářství jsem nesla sama, protože můj muž je sice hodný chlapec, ale hostinský to není, a nikdy nepochopí, co je odpovědnost. Vy například máte co děkovat jen jeho nedbalosti - byla jsem ten večer už k padnutí unavená -, že jste tady ve vsi, že si v klidu a míru sedíte na posteli." - "Cože?" otázal se K., probíraje se z jakési roztržitosti, vzrušen spíš zvědavostí než hněvem. "Jenom jeho nedbalosti máte co děkovat!" zvolala hostinská znovu míříc ukazovákem na K., Frída se ji snažila uklidnit. "Co chceš," řekla hostinská a rychle se otočila celým tělem. "Pan zeměměřič se mě ptal a já mu musím odpovědět. Jakpak jinak má porozumět tomu, co je pro nás samozřejmé, že s ním totiž Klamm nikdy nebude mluvit, co říkám nebude, nikdy s ním nemůže mluvit. Poslyšte, pane zeměměřiči! Pan Klamm je pán ze zámku, to už samo o sobě, nehledě k ostatnímu postavení pana Klamma, znamená velmi vysokou hodnotu. Co však jste vy, o jehož svolení k sňatku se zde tak pokorně ucházíme! Ze zámku nejste, z vesnice nejste, nic nejste. Ale bohužel jste přece něco, jste cizinec, někdo, kdo je přes počet a všude se plete do cesty, kvůli komu jsou neustále oplétačky, kvůli komu se musí vystěhovat služby, někdo, jehož záměry jsou nejasné, kdo svedl naši malou Frídu a jemuž ji bohužel musíme dát za ženu. Tohle všechno vám ale vlastně nevyčítám. Jste, co jste; viděla jsem toho už v životě až dost, abych snesla i takový pohled. Ale teď si představte, co vy vlastně požadujete. Takový člověk jako Klamm má s vámi promluvit! S bolestí jsem slyšela, že vás Frída nechala dívat se špehýrkou, už když tohle učinila, byla od vás svedená. Řekněte mi, jak jste vůbec snesl pohled na Klamma? Nemusíte odpovídat, vím to, snesl jste ho velmi dobře. Vždyť vy nejste ani schopen opravdu Klamma vidět, to není ode mne žádné vyvyšování, protože ani já to nedokážu. Klamm má s vámi mluvit, ale on přece nepromluví ani s lidmi ze vsi, jakživ nepromluvil s jediným člověkem ze vsi. Bylo to veliké vyznamenání pro Frídu, vyznamenání, na které budu pyšná, co živa budu, že aspoň občas zavolal Frídino jméno a že ona s ním mohla mluvit, kdy chtěla, a dostala povolenou tu špehýrku, avšak ani s ní on nikdy nemluvil. A že někdy Frídu zavolal, nemusí ještě znamenat to, co by v tom lidé rádi viděli, prostě zavolal jméno Frída - kdo zná jeho úmysly? -, že Frída samozřejmě přiběhla, to byla její věc, a že k němu byla bez odporu vpuštěna, to byla Klammova dobrota, ale že by ji přímo volal, to se tvrdit nedá. Ovšem, teď i to, co bylo, je už navždy pryč, třeba Klamm ještě bude volat jméno Frída, to je možné, ale vpuštěna už k němu určitě nebude, dívka, která se zahodila s vámi. A jen jedno, jen jedno si nemohu srovnat ve své ubohé hlavě, že děvče, o němž se říkalo, že je Klammovou milenkou - to označení mi ostatně připadá přehnané -, vám dovolilo, abyste se jí i jen dotkl."

"Jistě, je to divné," řekl K. a vzal si Frídu, která se, byť se svěřenou hlavou, ihned podvolila, na klín, "ale dokazuje to, zdá se mi, že ani všechno ostatní není přesně tak, jak vy si myslíte. Tak například máte jistě pravdu, říkáte-li, že proti Klammovi nejsem nic; a jestliže si i teď přeji mluvit s Klammem a ani vaše výklady mě od toho neodradily, není tím ještě řečeno, že jsem schopen třeba jen snést pohled na Klamma; aniž by mezi námi byly dveře, a že neuteču z pokoje hned, jak se objeví. Avšak taková, byť oprávněná obava není důvodem, abych se té věci neodvážil. Jestliže se mi však podaří vydržet, pak vůbec není nutné, aby se mnou mluvil, postačí mi vidět, jak na něj má slova zapůsobí, a nezapůsobí-li nebo nebude-li mě vůbec poslouchat, budu mít z toho aspoň ten prospěch, že jsem svobodně promluvil před mocným mužem. Vy ale, paní hostinská, se svou velkou znalostí života a lidí, a Frída, která ještě včera byla Klammovou milenkou - nevidím důvod, proč se tomu slovu vyhýbat -, mi jistě snadno můžete zjednat příležitost, abych s Klammem promluvil; není-li to možné jinak, tedy v Panském hostinci, třeba je tam ještě i dnes."

"To je nemožné," řekla hostinská, "a já vidím, že nejste schopen tomu porozumět. Ale řekněte mi, o čem chcete s Klammem mluvit?" - "O Frídě, samozřejmě," řekl K.

"O Frídě?" zeptala se hostinská nechápavě a obrátila se na Frídu. "Slyšíš, Frído, o tobě chce mluvit s Klammem, on, s Klammem."

"Ach, paní hostinská," řekl K., "vy jste taková moudrá, úctyhodná žena a přitom se lekáte každé maličkosti. Tak tedy s ním chci promluvit o Frídě, na tom přece není nic hrozného, to se rozumí samosebou. Určitě se totiž také mýlíte, když se domníváte, že od chvíle, kdy jsem se objevil, přestala mít Frída pro Klamma význam. Podceňujete ho, když si to myslíte. Cítím dobře, že je to ode mne troufalost,

chtít vás v tomto směru poučovat, ale já to přesto musím učinit. Kvůli mně se v Klammově vztahu k Frídě nemohlo nic změnit. Bud' to vůbec neexistoval žádný závažný vztah - to vlastně říkají ti, kteří Frídě upírají čestné označení milénka -, nuže, pak neexistuje ani dnes; nebo naopak existoval; jak by potom mohl být narušen mnou, který, jak jste správně řekla, jsem v Klammových očích pouhé nic? Takové věci nás napadnou v prvním leknutí, ale už trochu uvažování to uvede na správnou míru. Ale ať ostatně řekne Frída, co si o tom myslí."

S pohledem tékajícím v dálce, s tváří přitisknutou na K-ovu hrud' řekla Frída: "Určitě je to tak, jak říká matička: Klamm už o mně nechce ani vědět. Ale samozřejmě ne kvůli tomu, žeš přišel ty, miláčku, nic takového by s ním nepohnulo. Je to možná ale jeho dílo, že jsme se tam pod tím pultem našli; požehnaná, nikoli prokletá budiž ta hodina." - "Je-li tomu tak," řekl K. pomalu, neboť Frídina slova byla sladká, zavřel na několik vteřin oči, aby ho prostoupila, "je-li tomu tak, je ještě méně důvodů, proč se obávat rozhovoru s Klammem."

"Opravdu," řekla hostinská a shlížela na K. ze své výšky, "připomínáte mi někdy mého muže, jste také tak vzdorovitý a dětinský jako on. Jste tu pár dní a už chcete znát všechno lépe než místní usedlíci, lépe než já, stará žena, a než Frída, která toho v Panském hostinci tolik viděla a slyšela. Nepopírám, že je možné udělat taky jednou něco docela proti předpisům a proti starým zvyklostem; já nic takového nikdy nezažila, ale prý jsou na to příklady, je to možné; ale pak se to určitě nedělá tak, jak to děláte vy, pořád jen říkat ne, ne a přísahat jen na svou hlavu a neposlouchat dobře míněné rady. Cožpak si myslíte, že mám starost o vás? Starala jsem se o vás, dokud jste byl sám? Ačkoli by to bývalo dobře a leccemu se bylo možno vyhnout. Jediné, co jsem tenkrát o vás řekla manželovi, bylo: 'Drž se od něho dál.' Dodnes bych se podle toho chovala, kdyby teď do vašeho osudu nebyla zatažena Frída. Jí máte co děkovat - ať se vám to líbí nebo ne - za mou péči, ba dokonce za mou pozornost. A nesmíte mě jednoduše odmítnout, protože mně, která jediná bdí s mateřskou starostlivostí nad Frídičkou, jste ve všem všudy odpovědný. Možná že má Frída pravdu a že všechno, co se stalo, je Klammova vůle; ale o Klammovi teď nic nevím; nikdy s ním nebudu mluvit, je mi naprosto nedostupný; vy ale sedíte tady, držíte mou Frídu a já - proč bych to zamlčovala? - držím vás. Ano, držím, neboť zkuste si, mladý muži, vykážu-li vás i já z domu, najít někde ve vsi přístřeší, třeba jen psi budu."

"Díky," řekl K., "to jsou upřímná slova a já vám naprosto věřím. Tak nejisté je tedy mé postavení, a tím i postavení Frídy."

"Ne!" skočila mu hostinská zuřivě do řeči. "Frídino postavení nemá v tomto ohledu s vaším nic společného. Frída patří k mému domu a nikdo nemá právo nazývat její postavení zde nejistým."

"Dobrá, dobrá," řekl K., "i v tom vám dávám za pravdu, zvláště když Frída z důvodů mně neznámých má z vás, jak se zdá, příliš velký strach, než aby se vmísila do řeči. Zůstaňme tedy zatím u mne. Moje postavení je nanejvýš nejisté, to nepopíráte, spíš mi to dokazujete seč jste. Jako všechno, co říkáte, je i toto pravda pouze z největší části, ne však docela. Tak například vím o velmi dobrém noclehu, který je mi k dispozici."

"Kdepak? Kdepak?" zvolaly Frída i hostinská tak jednohlasně a tak dychtivě, jako by měly k své otázce stejné pohnutky. - "U Barnabáše," řekl K.

"Ti lumpové!" vykřikla hostinská. "Ti lumpové prohnání! U Barnabáše! Slyšíte -" a obrátila se do kouta, avšak pomocníci už dávno vystoupili a stáli zavěšeni jeden do druhého za hostinskou, která teď, jako by potřebovala oporu, chytla jednoho z nich za ruku, "slyšíte, kde se pán potlouká, v Barnabášově rodině! Ovšem, tam dostane nocleh, ach kéž by byl raději nocoval tam než v Panském hostinci. Ale kdepak jste byli vy?"

"Paní hostinská," řekl K., ještě než pomocníci odpověděli, "to jsou moji pomocníci, ale vy s nimi jednáte, jako by to byli vaši pomocníci a moji hlídači. Ve všem ostatním jsem ochoten co nejzdvořileji o vašich názorech alespoň diskutovat, co se týče mých pomocníků avšak nikoli, protože tato záležitost je naprosto jasná! Prosím vás tedy, abyste s mými pomocníky nemluvila, a kdyby má prosba nestačila, zakazuji svým pomocníkům, aby vám odpovídali."

"Tak já s vámi nesmím mluvit," řekla hostinská a všichni tři se rozesmáli, hostinská posměšně, avšak mnohem mírněji, než K. čekal, pomocníci svým obvyklým způsobem, znamenajícím hodně i nic, odmítajícím jakoukoli odpověď."

"Jen se nezlob," řekla Frída, "musíš správně pochopit naše rozčilení. Dá se říci, že máme co děkovat jen Barnabášovi, že teď patříme jeden druhému. Když jsem tě uviděla poprvé ve výčepu - přišels zavěšený do Olgy -, věděla jsem sice o tobě leccos, ale celkem jsi mi byl úplně lhostejný. Tedy nejen tys mi byl lhostejný, skoro všechno, skoro všechno mi bylo lhostejné. I tenkrát jsem byla s mnohým nespokojená a leccos mě zlobilo, ale jaká to byla nespokojenost a jaké zlobení! Například mě urazil jeden z hostů ve výčepu, pořád za mnou přece lezli - viděls ty chlapy tam, avšak přicházeli ještě mnohem horší, Klammovo služebnictvo nebylo nejhorší - tak tedy jeden mě urazil, ale co to pro mne znamenalo? Připadalo mi, jako by se to bylo stalo před mnoha léty, nebo jako by se to vůbec nebylo stalo mně, nebo jako bych o tom byla jen slyšela vyprávět, nebo jako bych to byla už sama zapomněla. Ale nedovedu to popsat, nedovedu si to už ani představit, tak se všechno změnilo od té doby, co mě Klamm opustil."

A Frída přerušila své vyprávění, smutně svésila hlavu, ruce měla složené v klíně.

"Vidíte," zvolala hostinská, a to tak, jako by nemluvila ona sama, ale propůjčovala jen Frídě svůj hlas, také si přisedla blíž a seděla teď těsně vedle Frídy, "vidíte, pane zeměměřiči, následky svých činů, a i vaši pomocníci, s nimiž, pravda, nesmím mluvit, ať se dívají a poučí! Vyrval jste Frídu z nejbláženějšího stavu, jaký jí byl kdy souzen, a povedlo se vám to jen proto, že Frída ve svém dětinsky přehnaném soucitu nemohla snést, že jste byl zavěšen do Olgy a vydán tak patrně na pospas Barnabášově rodině. Vás zachránila a sebe přitom obětovala. A teď, když se to stalo a Frída všechno, co měla, vyměnila za blaho sedět vám na klíně, teď si přijdete a vynesete jako velký triumf, že jste měl jednou možnost přespát u Barnabáše. Tím chcete asi dokázat, že na mně nejste závislý. To je jisté, kdybyste byl doopravdy spal u Barnabáše, byl byste na mně tak nezávislý, že byste v mžiku, v tu minutu, musel opustit můj dům."

„Neznám prohřešky Barnabášovy rodiny," řekl K. a opatrně nadzvedl Frídu, která byla jak bez života, pomalu ji posadil na postel a sám vstal, "možná že v tom máte pravdu, ale docela jistě jsem měl pravdu já, když jsem vás žádal, abyste naše záležitosti, Frídiny a moje, přenechala nám. Říkala jste přitom něco o lásce a starostech, jež jsem potom dál zrovna nepozoroval, zato tím víc nenávisť a posměchu a vyhánění z domu. Jestliže jste zamýšlela odvrátit Frídu ode mne nebo mne od Frídy, dělala jste to velmi šikovně; ale myslím, že se vám to přece jen nepovede, a kdyby se vám to snad povedlo, budete toho - dovozte i mně jednu temnou výhrůžku - trpce litovat. Co se týče bytu, který mi poskytnete - můžete mít přitom na mysli jen tuhle odpornou díru -, pak vůbec není jisto, že to činíte z vlastní vůle, spíš tu bude, zdá se, nějaký pokyn hraběcích úřadů. Ohlásím jim teď, že jsem tu dostal výpověď, a bude-li mi pak přidělen nějaký jiný byt, oddychnete si nejspíš, já však ještě víc. A teď odcházím v tuto i v jiných záležitostech ke starostovi; ujměte se prosím aspoň Frídy, kterou jste svými takzvaně mateřskými řečmi pěkně zřídila."

Pak se obrátil k pomocníkům. "Pojďte!" řekl, vzal z hřebíku Klammův dopis a chystal se odejít.

Hostinská se na něj mlčky podívala, teprve když už měl ruku na klíce, řekla: "Pane zeměměřiči, ještě něco vám přidám na cestu, neboť ať si mluvíte co chcete a urážíte mě jak chcete, mě, starou ženu, přece jen jste nastávající Fridin muž, jedině proto vám povím, že pokud jde o zdejší poměry, jste strašně nevědomý, člověku jde hlava kolem, když vás poslouchá a když si v mysli srovná to, co říkáte a myslíte, se skutečným stavem věcí. Takovou nevědomost nelze napravit naráz, a možná vůbec ne; avšak mnohé by mohlo být lepší, kdybyste mi jen trochu věřil a měl svou nevědomost neustále na paměti. Budete pak ke mně například hned spravedlivější a vytušíte, jakou hrůzu jsem zažila - a následky té hrůzy ještě trvají -; když jsem zjistila, že moje maličká takřikajíc opustila orla a spojila se se slepýšem, avšak skutečný vztah je ještě mnohem horší a já se neustále musím snažit na to zapomenout, jinak bych s vámi nemohla promluvit klidného slova. Ach, už se zase zlobíte. Ne, ještě nechod'te, vyslechněte ještě jen tuhle prosbu: Ať přijdete kamkoli, mějte na paměti, že jste tu ten nejnevědomější ze všech, a buďte opatrný; tady u nás, kde vás před každou újmou ochraňuje Frídina přítomnost, se můžete vypovídat po libosti, můžete nám tu například předvést, jak hodláte promluvit s Klammem; jenom doopravdy, doopravdy to, snažně vás prosím, nedělejte!"

Vstala, trochu rozčilením zavravorala, přistoupila ke K., chytila ho za ruku a prosebně se na něho zadívala. "Paní hostinská," řekl K., "nechápu, proč se kvůli takové věci ponížujete a prosíte mě. Je-li, jak říkáte, nemožné, abych s Klammem promluvil, pak toho nedosáhnou, ať mě někdo prosí nebo neprosí. Kdyby to ale bylo možné, proč bych to pak neučinil, zejména když, odpadne-li vaše hlavní námitka,

budou i ostatní vaše obavy pochybné. Nevědomý ovšem jsem, to je fakt, a je to pro mne velice smutné; ale má to i tu výhodu, že nevědomý si víc troufne, a proto svou nevědomost a její nepochybně zlé následky ještě chvilku rád ponesu, pokud mi síly vystačí. Tyto následky se však přece týkají v podstatě jen mne, a zejména proto nechápu, proč prosíte. O Frídu se přece vždycky jistě postaráte, a zmizím-li já zcela z Frídina obzoru, může to přece být pro ni podle vás jen štěstí. Čeho se tedy bojíte? Přece se snad nebojíte - nevědomému připadá možné všechno," K. už otevíral dveře -, "přece se snad nebojíte o Klamma?" Hostinská se za ním beze slova dívala, jak spěchá po schodech dolů a pomocníci za ním.

Pátá kapitola

S ROZHOVOREM u starosty si K., skoro k vlastnímu údivu, nedělal mnoho starostí. Vysvětloval si to tím, že podle dosavadních zkušeností byl pro= něho úřední styk s hraběcími úřady velice jednoduchý. Jednak to spočívalo v tom, že v jeho záležitosti byla zřejmě jednou provždy vydána určitá, navenek pro něho velmi výhodná základní směrnice, a jednak to spočívalo v obdivuhodné jednoduše služebního aparátu, jehož obzvláštní dokonalost se dala tušit zejména tam, kde zdánlivě neexistoval. Když K. někdy o těchto věcech uvažoval, shledával málem, že jeho situace je uspokojivá, ačkoli si vždycky po takových záchvatech pohody rychle připomněl, že právě to je nebezpečné.

Přímý styk s úřady nebyl příliš obtížný, neboť úřady, ať byly sebedokonaleji organizovány, měly za úkol vždycky jen hájit odlehle, neviditelné záležitosti jménem odlehlých, neviditelných pánů, kdežto K. bojoval za něco nanejvýš živého a blízkého, za sebe; kromě toho to činil, aspoň ze začátku, z vlastní vůle, neboť on byl útočníkem; a nebojoval za sebe jen on sám, nýbrž zřejmě ještě i jiné síly, které neznal, ale na něž mohl podle jistých úředních opatření usuzovat. Tím však, že mu úřady již předem vycházely značně vstříc v nepodstatných věcech - o víc se zatím nejednalo -, připravovaly jej o možnost drobných, snadných vítězství a s touto možností i o náležitě zadostiučnění a z něho plynoucí oprávněnou jistotu pro další větší zápasy. Místo toho nechávaly K. proklouznout všude, kde chtěl, samozřejmě jen ve vesnici, zhýčkávaly a oslabovaly ho tím, vylučovaly zde vůbec veškerý zápas a přesouvaly jej zato do mimoúředního, naprosto nepřehledného, kalného, cizího života. Tak by se ovšem mohlo stát, kdyby se neměl neustále na pozoru, že jednoho krásného dne, přes veškerou přívětivost., úřadů a přes dokonalé plnění všech tak přehnaně snadných úředních závazků, oklamán zdánlivou přízní, jež se mu prokazuje, bude si ve svém ostatním životě počínat tak neopatrně, až se zhroutí, a úřad, stále stejně mírný a přívětivý, bude muset takřka proti své vůli, avšak jménem jakéhosi K-ovi neznámého veřejného pořádku přijít a odklidit ho z cesty. A co to tedy vlastně znamenalo - ostatní život? K. ještě nikde neviděl úřad a život tak do sebe vpletené jako zde, tak vpletené, až se někdy zdálo, že si úřad a život vyměnily místa. Co například byla dosud pouze formální moc, již měl Klamm nad K-ovou službou, ve srovnání s mocí, kterou měl skutečně v K-ově ložnici? Tak se stalo, že poněkud lehkomyšlnější počínání, jisté uvolnění, bylo zde na místě pouze přímo vůči úřadům, kdežto jinak bylo neustále zapotřebí být značně opatrný a před každým krokem se rozhlédnout na všechny strany.

Hned návštěva u starosty mu zcela potvrdila jeho mínění o místních úřadech. Starosta, přívětivý, tlustý, hladce vyholený muž, byl nemocný, měl těžký záchvat pakostnice a přijal K. v posteli. "Tak tady máme našeho pana zeměměřiče," řekl, chtěl se na pozdrav zdvihnout, ale nepodařilo se mu to, a ukazuje si omluvně na nohy, padl zpátky do polštářů. Tichá žena, skoro stín v zešeřelém pokoji s malými okénky a stíníci záclonami, přinesla K. židli a přistavila ji k posteli. "Posaďte se, posaďte se, pane zeměměřiči," řekl starosta, "a povězte mi, co si přejete." K. přečetl Klammův dopis a připojil několik svých poznámek. Opět měl pocit, jak neobyčejně snadný je styk s úřady. Unesou takřka každé břemeno, všechno se na ně dá naložit a člověk sám zůstane nedotčen a volný. Starosta se zavrtěl stísněně v posteli, jako by měl podobný pocit. Konečně řekl: "Já jsem, pane zeměměřiči, o celé věci věděl, jak jste si všiml. Že jsem sám ještě nic nezařídil, způsobila jednak má nemoc a pak to, že jste tak dlouho nepřicházel, myslel jsem si už, že jste všeho zanechal. Nyní však, když jste byl tak laskav a sám mne vyhledal, musím vám říci plnou, nepřijemnou pravdu. Jste přijat jako zeměměřič, jak říkáte; ale my bohužel žádného zeměměřiče nepotřebujeme. Nebyla by tu pro něho vůbec žádná práce. Hranice našich drobných hospodářství jsou vymezeny, vše je řádně zaneseno v knihách. K změnám v držení majetku nedochází a drobné spory o meze urovnáváme sami. Co tedy u nás se zeměměřičem?" K., aniž o tom všem předem přemýšlel, byl si v hloubi duše jist, že podobné sdělení očekával. Proto mohl hned odpovědět: "To mě velmi překvapuje.

To je čára přes můj rozpočet. Mohu jen doufat, že jde o nedorozumění." - "Bohužel nikoli," řekl starosta, "je to tak, jak říkám." - "Ale jak je to možné!" zvolal K. "Nepodnikl jsem přece tu nekonečnou cestu, abyste mě teď poslali zpátky!" - "To je jiná otázka," řekl starosta, "tu já nemohu rozhodnout, ale jak k tomu nedorozumění došlo, to vám samozřejmě mohu vysvětlit. V tak velikém úřadě, jako je hraběcí, se může někdy stát, že jedno oddělení nařídí to, druhé ono, jedno neví o druhém, nadřízená kontrola je sice vrcholně přesná, přichází však, jak je u ní přirozené, příliš pozdě, a tak může přese všechno vzniknout menší zmatek. Vždycky jsou to ovšem nepatrné maličkosti, jako třeba váš případ. Nevím zatím o žádné chybě ve velkých záležitostech, avšak i maličkosti bývají až dost trapné. Co se pak týče vašeho případu, mohu vám otevřeně vylíčit průběh, aniž bych z toho dělal úřední tajemství - na to nejsem dosti úředníkem, jsem sedlák a jinak už to nebude. Před dlouhou dobou, byl jsem tehdy teprve pár měsíců starostou, přišel jakýsi výnos, nevím už z kterého oddělení, v němž se kategorickým způsobem, příznačným pro naše zdejší pány, oznamovalo, že má být povolán zeměměřič, a obci se ukládalo přichystat všechny plány a nákresy potřebné pro jeho práci. Ten výnos se samozřejmě nemohl týkat vás, neboť je to už mnoho let a ani bych si na to byl nevzpomněl nebýt toho, že teď stůnu a mám v posteli dost času přemýšlet o těch nejsměšnějších věcech." - "Mici," přerušil najednou svou zprávu obračeje se k ženě, která pořád ještě pobíhala po pokoji, zaměstnána nepochopitelnou činností, "prosím tě, podívej se tamhle do skříně, třeba ten výnos najdeš." - "Je totiž z doby mých začátků," vysvětloval K., "tenkrát jsem ještě všechno schovával." Žena ihned skříň otevřela, K. a starosta přihlíželi. Skříň byla nácpaná papíry. Jak se otevřela, vyvalily se dva velké balíky spisů, které byly svázané do otýpky, jako se váže dříví na topení, žena zděšeně uskočila. "Dole by to mělo být, dole," dirigoval starosta z postele. Poslušně nabírala žena oběma rukama spisy a vyhazovala všechno ze skříně, aby se dostala k spodním papírům. Papíry pokrývaly už půl pokoje. "Hodně práce se udělalo," pokyvoval starosta hlavou, "a to je jen malá část. To hlavní mám schováno ve stodole a největší část se samozřejmě ztratila. Kdo by to všechno udržel pohromadě. Ve stodole je toho ale ještě hodně." - "Myslíš, že ten výnos najdeš?" obrátil se pak zase na manželku. "Musíš hledat spis, v němž je modře podtrženo slovo _zeměměřič_." - "Je tu moc tma," pravila žena, "přinesu si svíčku." - "Má žena je mi velkou oporou," řekl starosta, "při té těžké úřední práci, kterou musím dělat přece jen levou rukou. Mám sice na písemné práce ještě jednu pomocnou sílu, učitele, ale přesto není možné být s tím hotov, pořád zbývá hodně nevyřízeného, ukládám to tamhle do té skříně," a ukázal na jinou skříň. "A když jsem teď ke všemu nemocen, přerůstá mi to přes hlavu," řekl a unaveně a přitom i pyšně se položil. "Nemohl bych vaší paní pomoci hledat?" řekl K., když se žena vrátila se svíčkou, poklekla u skříně a jala se hledat výnos. Starosta s úsměvem zavrtěl hlavou: "Jak jsem už řekl, nemám před vámi žádné úřední tajnosti, ale nechat vás hledat samotného ve spisech, tak daleko přece jen nemohu jít." V pokoji teď všechno ztichlo, jen šustění papírů bylo slyšet, starosta si dokonce snad trochu zdříml. Na tiché zaklepání se K. otočil. Byli to samosebou pomocníci. Přece jen už byli trochu vychováni, nevrazili rovnou do místnosti, nýbrž zašeptali nejdříve pootevřenými dveřmi: "Je nám venku moc zima." - "Kdo je to?" zeptal se starosta, který se vytrhl ze spánku. "To jsou jen moji pomocníci," řekl K., "nevím, kde je mám nechat čekat, venku je příliš chladno a tady překáží." - "Mě neruší," řekl starosta přátelsky. "Jen ať jdou dovnitř. Ostatně je znám. Staří známí." - "Ale mně překáží," řekl K. rovnou, putoval pohledem od pomocníků k starostovi a zase zpátky k pomocníkům a shledal, že všichni tři se usmívají k nerozeznání stejně. "Když tu už ale jste," řekl na zkoušku, "zůstaňte tu a pomozte tamhle paní starostové hledat jeden spis, na němž je modře podtrženo slovo _zeměměřič_." Starosta nic nenamítal. Co K. nesměl, to pomocníci směli, také se hned vrhli na papíry, avšak spíše se v té hromadě ryli, než aby hledali, a když jeden slabikoval nějaký spis, druhý mu jej vždycky vytrhl z ruky. Žena však klečela před prázdnou skříní, zdálo se, že už vůbec nehledá, aspoň svíčka stála hodně daleko od ní. "Pomocníci," řekl starosta se samolibým úsměvem, jako by za vším byly jeho pokyny, ale nikdo nebyl schopen to třeba i jen vytušit, "vám tedy překáží, ale jsou to přece vaši vlastní pomocníci." - "Nikoli," řekl K. chladně, "přiběhli za mnou teprve tady." - "Jápak přiběhli," řekl starosta, "chcete říci, že byli přiděleni." - "Tak tedy byli přiděleni," řekl K. "Ale stejně dobře mohli spadnout z nebe, tak neuvážené bylo to přidělení." - "Neuvážené se tu neděje nic," řekl starosta, zapomněl dokonce na bolest v nohou a posadil se. "Nic - a jak je to tedy s mým povoláním?" řekl K. "I vaše povolání bylo dobře uváženo," řekl starosta, "pouze vedlejší okolnosti rušivě zasáhly, dokáží vám to na základě spisů." - "Spisy se nenajdou,"

řekl K. "Nenajdou?" zvolal starosta. "Mici, prosím tě, hledej trochu rychleji! Mohu vám však zatím vyličit tu historii i bez spisů. Na onen výnos, o němž jsem už mluvil, jsme s díky odpověděli, že žádného zeměměřiče nepotřebujeme. Tato odpověď však nedošla, jak se zdá, do původního oddělení, nazvěme je A, nýbrž do jiného oddělení B. Oddělení A zůstalo tedy bez odpovědi, avšak bohužel ani oddělení B nedostalo naši odpověď celou; ať už příslušný spis zůstal u nás, nebo se ztratil cestou - v oddělení se neztratil určitě, za to ručím -, na každý pád došla do oddělení B pouze obálka od spisů, na niž nebylo poznamenáno nic víc, než že vložený, bohužel ve skutečnosti chybějící spis se týká povolání zeměměřiče. Zatím oddělení A čekalo na naši odpověď, mělo sice záznamy o věci, ale jak se pochopitelně častěji stává a při vši preciznosti ve vyřizování může stát, spoléhal se referent na to, že odpovíme a že pak buď zeměměřiče povolá, nebo bude s námi podle potřeby o věci dále korespondovat. V důsledku toho zanedbal záznamy a na celou věc zapomněl. V oddělení B se však obálka od spisů dostala k referentovi proslulému svědomitostí, Sordini se jmenuje, Ital; i mně, zasvěcenému člověku, je nepochopitelné, proč muž jeho schopností je ponecháván na téměř podřízeném místě. Tento Sordini nám samozřejmě vrátil prázdnou obálku k doplnění. To už však uplynula od prvního dopisu oddělení A řada měsíců, ne-li let; je to pochopitelné, neboť jde-li, jak je pravidlem, spis správnou cestou, dostane se do svého oddělení nejpozději za jeden den a ještě téhož dne je vyřízen; jakmile však zabloudí - a při skvělé organizaci musí nesprávnou cestu přímo usilovně hledat, jinak ji nenajde -, pak, pak ovšem to trvá velmi dlouho. Proto když jsme dostali Sordiniho přípis, rozpomínali jsme se na tu záležitost už jen velmi nejasně, byli jsme tehdy na všechnu práci jen dva, Mici a já, učitele jsem tehdy ještě neměl přiděleného, kopie jsme schovávali jen u nejdůležitějších záležitostí, zkrátka, mohli jsme odpovědět jen velmi neurčitě, že o takovém povolání nevíme a že zeměměřiče nemáme zapotřebí."

"Ale," přerušil se teď starosta, jako by zašel v zápalu vyprávění příliš daleko, nebo jako by aspoň bylo možné, že zašel příliš daleko, "nenudí vás ta historie?"

"Ne," řekl K. "Baví mě."

Na to starosta: "Nevyprávím vám to pro zábavu." "Baví mě tím," řekl K., "že mi dává nahlédnout do směšné motanice, která za jistých okolností rozhoduje o lidské existenci."

"Ještě jste nikam nenahlédl," řekl starosta vážně, "a já mohu vyprávět dál. Naše odpověď přirozeně takového Sordiniho neuspokojila. Obdivuji toho člověka, ačkoli mi působí utrpení. Nikomu totiž nedůvěřuje, i když někoho například při nesčíslných příležitostech poznal jako nejdůvěryhodnějšího člověka, nedůvěřuje mu přistě stejně tak, jako kdyby ho vůbec neznal, či lépe řečeno, jako kdyby ho znal jako darebáka. Považuji to za správné, úředník musí takto postupovat; bohužel nemám na to povahu, abych se tím řídil, sám vidíte, jak vám, cizímu člověku, všechno otevřeně vykládám, nemohu prostě jinak. Sordini však okamžitě pojal nedůvěru k naší odpovědi. Rozvinula se velká korespondence. Sordini se ptal, jak jsem najednou přišel na to, aby se zeměměřič nepovolával; já odpověděl za pomoci výborné paměti své Mici, že přece první podnět vyšel z úřadu (že šlo o jiné oddělení, jsme ovšem už dávno zapomněli); Sordini proti tomu: proč se zmiňuji o tom úředním přípisu až teď; já zase: protože jsem si na něj teprve teď vzpomněl; Sordini: to je prý velmi podivné; já: to vůbec není podivné u záležitosti, která se vleče tak dlouho; Sordini: přece jen je to prý podivné, neboť přípis, na nějž jsem si vzpomněl, vůbec neexistuje; já: ovšem že neexistuje, vždyť se celý spis ztratil; Sordini: musí prý ale existovat záznam onoho prvního přípisu, ten však neexistuje. Tu jsem se zarazil, neboť že by v Sordiniho oddělení mohla uniknout nějaká chyba, jsem si netroufal ani tvrdit, ani na to pomyslet. Možná, pane zeměměřiči, že v duchu vytýkáte Sordinimu, že se měl s ohledem na mé tvrzení aspoň přimět k tomu, aby se o té věci informoval v jiných odděleních. Právě to by však bylo nesprávné, nechci, aby na tomto muži ulpěla jediná poskvrna - byť i jen ve vašich myšlenkách. To je pracovní zásada úřadu, že se s možností chyb vůbec nepočítá. Tato zásada má důvod ve znamenité organizaci celku a je nezbytná, má-li být dosaženo maximální rychlosti ve vyřizování. Sordini se tedy vůbec nemohl informovat v jiných odděleních, ostatně by mu ta oddělení vůbec neodpověděla, neboť by postřehla, že se tu pátrá po možné chybě."

"Dovolte, pane starosto, abych vás přerušil otázkou," řekl K., "nezmiňoval jste se před chvílí o jakémsi kontrolním úřadu? Podle vašeho výkladu je to zdejší hospodaření takové, že se člověku dělá špatně při pomýšlení, že by tu nebylo kontroly."

"Jste velmi přísný," řekl starosta. "Avšak ztisícero nás obte svou přísností a pořád ještě to nebude nic proti přísnosti, již úřad postihuje sebe sama. Jen naprostý cizinec se může ptát jako vy. Jestli existují kontrolní úřady? Existují jedině kontrolní úřady. Ovšem nejsou určeny k tomu, aby vyhledávaly chyby v nízkém slova smyslu, neboť chyby se nevyskytují, a i když se někdy chyba vyskytne, jako ve vašem případě, kdo může s konečnou platností říci, že je to chyba!"

"To by bylo něco dočista nového!" zvolal K.

"Pro mne je to něco velmi starého," řekl starosta. "Jsem nejinak než vy přesvědčen, že se vyskytla chyba, a Sordini ze zoufalství nad tím těžce onemocněl, a první kontrolní úřady, jimž vděčíme za odhalení pramene oné chyby, tu rovněž uznávají chybu. Ale kdo smí tvrdit, že stejně budou soudit druhé kontrolní úřady a také třetí a všechny další?"

"To je možné," řekl K., "do takových úvah se raději nebudu vměšovat, také slyším poprvé o těchto kontrolních úřadech a nemohu jim samozřejmě ještě rozumět. Jen si myslím, že je tu nutno rozlišovat dvojí: totiž za prvé to, co se děje v úřadech a co lze pak z hlediska úředního pojímat tak nebo onak, a za druhé mou skutečnou osobu, mne, který stojím mimo úřady a jemuž hrozí újma. ze strany úřadů, jež by byla tak nesmyslná, že pořád ještě nemohu uvěřit, že nebezpečí je tak vážné. O prvním případě platí pravděpodobně to, co říkáte s tak ohromující, mimořádnou znalostí věci, pane starosto, jen bych však rád uslyšel slůvko o sobě."

"K tomu také dojdou," řekl starosta, "jenže vy byste tomu neporozuměl, kdybych ještě leccos nepředeslal. Už to bylo předčasné, že jsem se zmínil o kontrolních úřadech. Vráťím se tedy k nesrovnalostem se Sordinim. Jak jsem uvedl, má obrana pomalu ochabovala. Má-li však Sordini v rukou sebemenší výhodu proti někomu, pak již zvítězil, neboť teď se ještě zvýší jeho pozornost, energie, duchapřítomnost; a pro napadeného je to strašlivá, pro nepřátele napadeného nádherná podívaná. Jen proto, že jsem při jiných případech rovněž zažil tu druhou situaci, mohu o ní vyprávět tak, jak vyprávím. Ostatně se mi ještě nikdy nepodařilo spatřit ho na vlastní oči, nemůže sejít dolů, je příliš zavalen prací, jeho místnost mi popisovali tak, že všechny zdi jsou zakryty sloupci velikých, na sebe naskládaných balíků se spisy, to jsou jen spisy, které má Sordini právě v práci, a protože se spisy z balíků neustále vytahují a do nich zastrkují a všechno probíhá ve velkém spěchu, zřítí se ty sloupce každou chvíli a právě tento neustálý, krátce po sobě se opakující rachot se stal pro Sordiniho pracovní příznačný. Je to tak, Sordini je dělník a nejmenšímu případu věnuje stejnou péči jako největšímu."

"Označujete, pane starosto, můj případ jako jeden z nejmenších," řekl K., "a přece značně zaměstnal mnoho úředníků, a i když byl možná na počátku velmi malý, stal se díky horlivosti úředníků, jako je pan Sordini, velkým případem. Bohužel a naprosto proti mé vůli, neboť mou ctižádostí není, aby kvůli mně vznikaly a s rachotem se bořily sloupce spisu, nýbrž mou ctižádostí je pracovat v klidu jako malý zeměměřič u malého rýsovacího stolu."

"Nikoli," řekl starosta, "není to velký případ. V tomto ohledu si nemáte co naříkat, je to mezi malými případy jeden z nejmenších. Množství práce neurčuje význam případu, máte ještě hodně daleko k tomu, abyste pochopil úřad, jestliže si toto myslíte. Ale i kdyby přišlo na množství práce, byl by váš případ jeden z nejneopatrnějších, normální případy, tedy případy bez takzvaných chyb, dají mnohem větší a ovšem také mnohem vydatnější práci. Ostatně nevíte ještě vůbec nic o vlastní práci, kterou váš případ způsobil, o té chci přece teprve vyprávět. Především už se mnou nejednal Sordini, zato přišli jeho úředníci, denně se v Panském hostinci konaly protokolární výslechy zdejších vážených občanů. Většinou byli při mně, jen několik jich zaváhalo, zeměměřičské záležitosti jsou pro sedláka důležité, větrili nějaké tajné úmluvy a nespravedlnosti, mimoto si našli vůdce a Sordini musel z jejich výpovědí nabýt přesvědčení, že kdybych byl tu otázku předložil obecní radě, nebyli by všichni proti povolání zeměměřiče. Tak se samozřejmost - že totiž zeměměřiče není zapotřebí - přece jen stala přinejmenším pochybnou. Obzvlášť se při tom vyznamenal jistý Brunsvík - vy ho asi neznáte -, není snad špatný, ale hloupý a podivínský, je to švagr Lasemanna."

"Koželuha?" zeptal se K. a popsal vousáče, kterého viděl u Lasemanna.

"Ano, to je on," řekl starosta.

"Znám i jeho ženu," řekl K. tak trochu nazdařbůh.

"To je možné," řekl starosta a zmlkl.

"Je krásná," řekl K., "ale trochu bledá a churavá. Je asi ze zámku?" Bylo to řečeno napůl jako otázka. Starosta se podíval na hodiny, nalil si na lžici lék a rychle ho spolkl.

"Vy asi znáte ze zámku jen kanceláře?" zeptal se K. hrubě.

"Ano," řekl starosta s ironickým, a přece i vděčným úsměvem. "To je také to nejdůležitější. A co se týče Brunsvíka: Kdybychom ho mohli vyobcovat, byli bychom skoro všichni šťastni a Lasemann nikoli nejméně. Avšak tenkrát získal Brunsvík jistý vliv, řečník sice není, ale zato křikloun a to leckomu statí. A tak se stalo, že jsem byl nucen předložit věc obecní radě, byl to ostatně zatím Brunsvíkův jediný úspěch, neboť velká většina obecní rady samozřejmě nechtěla o zeměměřiči ani slyšet. I to je už několik let, ale po celou tu dobu ta věc neusnula, zčásti kvůli svědomitosti Sordiniho, který se snažil nejpečlivějším šetřením prozkoumat pohnutky jak většiny, tak opozice; zčásti kvůli hlouposti a ctižádosti Brunsvíkově, který má s úřady všelijaké osobní styky, jež uvádí do pohybu novými a novými výplody své fantazie. Sordini se nedal Brunsvíkem oklamat, jak by Brunsvík mohl oklamat Sordiniho? - Ale právě proto, aby se nedal oklamat, bylo zapotřebí nových šetření, a ještě než skončila, vymyslel si Brunsvík pokaždé něco nového, je totiž velmi čilý, což patří k jeho hlouposti. A nyní se dostáváme k jedné zvláštní vlastnosti našeho úředního aparátu. Jak je přesný, tak je též vrcholně citlivý. Uvažuje-li se o nějaké záležitosti hodně dlouho, může se stát, ačkoli uvažování není ještě u konce, že najednou s rychlostí blesku dojde na nějakém nepředvídatelném a ani později nezjistitelném místě k vyřízení, jež záležitost většinou sice velmi správně, avšak nicméně přece jen svévolně uzavře. Je to, jako by úřední aparát nesnesl to napětí, to léta trvající dráždění stejnou, třeba o sobě nicotnou záležitostí a jako by sám od sebe; bez přispění úředníků, učinil rozhodnutí. Přirozeně že se nestal žádný zázrak, a jistě to byl nějaký úředník, kdo napsal vyřízení nebo učinil nepsané rozhodnutí, rozhodně však nelze, alespoň ne od nás, odtud, ba ani z hřadu samého zjistit, kdo v tomto případě rozhodl a z jakých důvodů. Teprve mnohem později to zjistí kontrolní úřady; my se to však už nedovíme, ostatně by to také už sotva koho zajímalo. Jak jsem již řekl, jsou právě tato rozhodnutí většinou znamenitá, vadí při nich jen to, že se o nich člověk, jak to už u takových věcí bývá, doví pozdě a že se dlouho ještě vášnivě dohaduje o záležitostech dávno rozhodnutých. Nevím, jestli ve vašem případě takové rozhodnutí vyšlo - něco mluví pro to, něco proti tomu -; ale kdyby se to bylo stalo, bylo by vám zasláno povolání a vy byste podnikl dlouhou cestu sem, spousta času by přitom uplynula a tady by mezitím Sordini pořád ještě do úpadu pracoval na těžké věci, Brunsvík pořád ještě intrikoval a já bych měl trápení s oběma. Tuto možnost pouze naznačuji, s jistotou však vím toto: jeden kontrolní úřad mezitím zjistil, že z oddělení A byl před mnoha lety zaslán obci dotaz stran zeměměřiče a že doposud nedošla odpověď. Znovu se obrátili na mne a teď se ovšem celá věc vyjasnila, oddělení A se spokojilo mou odpovědí, že žádný zeměměřič není zapotřebí, a Sordini musel uznat, že v tomto případě nebyl kompetentní a že - samosebou bez vlastní viny - vykonal spoustu zbytečné, rozčilující práce. Kdyby se jako vždy ze všech stran nevalila nová práce a kdyby váš případ nebyl přece jen zcela nepatrný případ - dalo by se skoro říci nejnepatrnější z nepatrných -, asi bychom si všichni oddechli, myslím, že dokonce i Sordini sám. Pouze Brunsvík se vztekal, ale to už bylo jenom směšné. A teď si, pane zeměměřiči, představte mé zklamání, když se nyní, po šťastném skoncování celé záležitosti - a od té doby zase již uplynulo hodně času -, najednou objevíte vy a celá věc jako by měla začít nanovo. Pochopíte snad, že pokud na mně záleží, jsem pevně rozhodnut to nedopustit?"

"Zajisté," řekl K., "ještě lépe však chápu, že se tu strašlivě zneužívá mne, a možná dokonce i zákonů. Co se mé osoby týče, budu se proti tomu umět bránit."

"Jak to chcete udělat?" zeptal se starosta. "To nemohu prozradit," řekl K.

"Nechci se vnucovat," řekl starosta, "jen vám dávám na uvážení, že ve mně máte - nechci říci přítele, vždyť jsme si úplně cizí - ale v jistém smyslu partnera. Jenom nepřipustím, abyste byl přijat jako zeměměřič; jinak se však na mne můžete vždycky s důvěrou obrátit, ovšem v mezích mé moci, která není velká."

"Mluvíte pořád o tom," řekl K. "že mám být přijat jako zeměměřič, ale já už přece jsem přijat. Tady je Klammův podpis."

"Klammův podpis," řekl starosta. "Je cenný a úctyhodný pro Klammův podpis, který se zdá být pravý, jinak však - ale netroufám si vyjádřit se k tomu sám. - Mici!" zavolal a pak: "Ale copak to děláte?"

Pomocníci a Mici, jichž si dlouho nikdo nevšímal, zřejmě hledaný spis nenašli, chtěli pak zase všechno

zavřít zpátky do skříně, avšak nepodařilo se jim to pro spoustu nesrovnaných spisů. Tu asi přišli pomocníci na nápad, který teď prováděli. Položili skříň na zem, všechny spisy do ní nacpali, potom si s Mici sedli na dveře a pokoušeli se je teď takto pomalu stlačit.

"Ten spis se tedy nenašel," řekl starosta. "Škoda, ale vy už tu historii znáte, vlastně už ten spis ani nepotřebujeme, ostatně se určitě ještě najde, je patrně u učitele, u něhož je ještě spousta spisů. Ale pojd' sem teď se svíčkou, Mici, a přečti si se mnou tento dopis."

Mici přišla a vypadala teď ještě šedivější a nevzhlednější, jak seděla na pelesti a tiskla se k silnému, životem překypujícímu muži, který ji objímal. Jen její drobný obličej byl teď ve světle svíčky nápadný, jasné, přísné, jen stařecky změkklé rysy. Sotva nahlédla do dopisu, lehce sepjala ruce. "Od Klamma," řekla. Četli pak dopis spolu, tu a tam si šeptali a konečně, zrovna když pomocníci volali "hurá!", neboť konečně přimáčkli dveře od skříně, a Mici na ně pohlédla s tichou vděčností, řekl starosta:

"Mici je úplně téhož mínění jako já, a tak se to snad mohu odvážit říci. Tento dopis není vůbec žádný úřední přípis, nýbrž soukromý dopis. To už se jasně pozná podle oslovení: _Vážený pane!_ Kromě toho se tu ani slovem nepraví, že jste přijat jako zeměměřič, mluví se spíše jen všeobecně o panských službách a ani to není řečeno závazně, nýbrž jste pouze přijat, jak víte, to znamená, že je na vás, abyste dokázal, že jste přijat. Konečně jste po úřední stránce odkázán výhradně na mne, starostu, jakožto na svého nejbližšího nadřízeného, který vám má sdělit vše bližší, což se z největší části již stalo. Pro člověka, který umí číst úřední přípisy a tím spíše neúřední dopisy, je to všechno víc než jasné. Že vy, jako cizinec, to nedovedete, mne neudivuje. Celkem vzato, neznamená ten dopis nic jiného, než že se Klamm osobně hodlá o vás starat v případě, že budete přijat do panských služeb."

"Vykládáte, pane starosto, ten dopis tak dobře," řekl K., "že nakonec nezbude nic než podpis na listu prázdného papíru. Nepozorujete, že tím zlehčujete Klammovo jméno, k němuž, jak předstíráte, máte úctu?"

"To je nedorozumění," řekl starosta. "Nepodceňuji význam toho dopisu, nezlehčuji ho svým výkladem, naopak. Soukromý dopis od Klamma má samozřejmě daleko větší význam než úřední přípis; jenomže nemá ten význam, jaký mu přikládáte vy."

"Znáte Černého?" zeptal se K.

"Ne," řekl starosta, "ty snad ano, Mici? Taky ne. Ne, neznáme ho."

"To je podivné," řekl K. "Je to syn jednoho podkastelána."

"Milý pane zeměměřiči," řekl starosta, "jakpak mám znát všechny syny všech podkastelánů?"

"Dobrá," řekl K., "pak mi musíte věřit, že je synem podkastelána. S tímto Černým jsem měl hned v den svého příchodu nepříjemný výstup. Informoval se pak telefonicky u podkastelána jménem Fric a dostal zprávu, že jsem byl přijat jako zeměměřič. Jak si to vysvětlíte, pane starosto?"

"Velice prostě," řekl starosta, "vy jste, jak je vidět, ještě nikdy nepřišel skutečně do styku s našimi úřady. Všecky tyto styky jsou jen zdánlivé, vy je však ve své neznalosti považujete za skutečné. A pokud jde o telefon: Podívejte, já, který mám opravdu dost co dělat s úřady, žádný telefon nemám. V hospodách a podobně dělá možná dobré služby, tak asi jako hudební automat, nic víc to taky není. Už jste tu někdy telefonoval, ano? Nu tak to snad pochopíte. Na zámku funguje telefon zřejmě výborně; jak slyším, telefonuje se tam neustále, což ovšem značně urychluje práci. Toto neustálé telefonování slyšíme v našich zdejších aparátech jako šum a zpěv, taky jste to jistě slyšel. Tento šum a zpěv je však z toho, co zdejší telefony tlumočí, tak to jediné pravé a důvěryhodné, vše ostatní je klam. Neexistuje žádné určité telefonní spojení se zámkem, žádná centrála, která by naše volání přepojila dál; když odtud zavoláte někoho ze zámku, zazvoní to tam u všech aparátů nejnižších oddělení, či spíše zazvonilo by to u všech, kdyby - jak bezpečně vím - neměly skoro všechny vypnutý zvonek. Tu a tam pocítí však některý přepracovaný úředník potřebu trochu se rozptýlit, obzvláště večer nebo v noci, a zapojí zvonek; pak dostaneme odpověď, ovšem odpověď, která je pouze žert. Je to taky velmi pochopitelné. Kdo si má co dovolovat kvůli soukromým starůstkám telefonovat uprostřed vrcholně důležité a vždy šíleně spěchající práce? Nechápu, jak si třeba i jako cizinec může někdo myslet, že když například zavolá Sordiniho, odpoví mu také doopravdy Sordini. Daleko spíš to bude nějaký obyčejný registrátor nějakého úplně jiného oddělení. Naopak se ovšem ve vzácné chvíli může stát, že člověk zavolá obyčejného registrátora a odpoví sám Sordini. Pak je ovšem lépe utéci od telefonu, ještě než se ozve první zvuk."

"Tak jsem to samozřejmě nebral," řekl K., "o těchto podrobnostech jsem nemohl vědět; příliš důvěry jsem však do toho telefonického rozhovoru nevkládal a vždycky mi bylo jasné, že skutečně významné je jen to, co se člověk doví nebo čeho dosáhne přímo na zámku."

"To ne," řekl starosta, který se chytil jednoho slova, "ty telefonické rozhovory rozhodně mají skutečný význam, jakpak že ne? Jak by mohla být informace, kterou podá zámecký úředník, bezvýznamná? Řekl jsem to už při Klammově dopisu; všechny tyto projevy nemají úřední význam; připisujete-li jim úřední význam, jste na omylu; naproti tomu jejich soukromý význam v přátelském či nepřátelském smyslu je značný, obvykle větší, než by mohl kdy být úřední význam."

"Dobře," řekl K., "dejme tomu, že vše je tak, jak říkáte, pak mám na zámku spoustu dobrých přátel; přesně vzato, byl už tenkrát před mnoha lety nápad onoho oddělení, že by bylo možno povolat zeměměřiče, projevem přátelství vůči mně a později pak následoval jeden takový projev za druhým, až jsem sem pak byl přilákán - ovšem s vyhlídkou na špatné konce -, a teď se mi hrozí vyhazovem."

"Na vašich názorech je něco pravdy," řekl starosta, "máte pravdu v tom, že výroky ze zámku se nedají brát doslova. Avšak opatrnosti je zapotřebí všude, nejen tady, a je jí zapotřebí tím více, čím důležitější je výrok, o který jde. Avšak to, co říkáte o lákání, nechápu. Kdybyste byl lépe sledoval mé výklady, musel byste přece vědět, že otázka povolání je příliš obtížná, než abychom ji mohli zodpovědět tady během krátké rozmluvy."

"Výsledkem je tedy, že všechno je značně nejasné a neřešitelné, až na ten vyhazov," řekl K.

"Kdo by se odvážil vás vyhazovat, pane zeměměřiči?" řekl starosta. "Právě nejasnost předběžných otázek vám zaručuje co nejzdvořilejší jednání, jenom jste podle všeho příliš přecitlivělý. Nikdo vás tu nedrží, ale to přece není vyhazov."

"Och pane starosto," řekl K., "nyní zase vy vidíte leccos až příliš jasně. Uvedu vám několik věcí, které mne tu drží: oběť, kterou jsem přinesl, když jsem odešel z domova, dlouhá těžká cesta, důvodné naděje, jež jsem si dělal o přijetí zde, má naprostá nemajetnost, nemožnost najít teď doma znovu jinou vhodnou práci a konečně - ne na posledním místě - má snoubenka, která je odtud."

"Aha, Frída," řekl starosta bez nejmenšího překvapení. "Já vím. Ale Frída by s vámi šla kamkoli. Co se ovšem týče ostatního, je to třeba uvážit a já o tom podám na zámku zprávu. Kdyby přišlo nějaké rozhodnutí nebo kdyby vás bylo třeba ještě jednou vyslechnout, pošlu pro vás. Souhlasíte?"

"Ne, vůbec ne," řekl K., "nechci ze zámku žádné milodary, nýbrž své právo."

"Mici," řekl starosta ženě, která ještě pořád seděla k němu přitisknuta a zasněně si hrála s Klammovým dopisem, z něhož složila lodičku, K. jí ho zděšeně vytrhl. "Mici, zas už mě začíná silně bolet noha, budeme musít dát nový obklad."

K. se zvedl. "Pak se budu poroučet," řekl. "Ano," řekla Mici chystajíc mast, "taky tu moc táhne." K. se otočil; pomocníci, jako vždy s nevhodnou služební horlivostí, otevřeli hned po K-ově poznámce obě křídla dveří. K., chtěje zabránit, aby do světnice nemocného číšel chlad, stačil se starostovi jen spěšně uklonit. Pak vyběhl z místnosti, pomocníky strhl s sebou a rychle zavřel dveře.

Šestá kapitola

PŘED HOSPODOU na něj čekal hostinský. Netázán by se byl neodvážil promluvit, proto se ho K. zeptal, co chce. "Máš už nějaký nový byt?" zeptal se hostinský se sklopenýma očima. "Ptáš se z příkazu své ženy," řekl K., "jsi na ní asi hodně závislý?" - "Ne," řekl hostinský, "neptám se z jejího příkazu. Ale je kvůli tobě velmi rozčilená a nešťastná, nemůže pracovat, leží v posteli a ustavičně vzdychá a nařiká." -

"Mám jít za ní?" zeptal se K. "Prosím tě o to," řekl hostinský, "už jsem chtěl pro tebe jít k starostovi, poslouchal jsem za dveřmi, ale hovořili jste, nechtěl jsem rušit, také jsem měl starost o ženu, běžel jsem zpátky, ale nepustila mě k sobě, tak mi nezbývalo než čekat na tebe." - "Tak tedy rychle pojil," řekl K., "brzy ji uklidním." - "Jen aby se to podařilo," řekl hostinský.

Prošli světlou kuchyní, kde tři nebo čtyři služky, každá v jiném koutě při své náhodné práci, téměř strnuly, když uviděly K. Již v kuchyni bylo slyšet sténání hostinské. Ležela v přístěnku bez oken, odděleném od kuchyně lehkou prkennou stěnou. Bylo v něm místo jen pro velikou manželskou postel a jednu skříň. Postel byla postavena tak, že z ní bylo možno přehlédnout celou kuchyň a dohlížet na práci. Naopak z kuchyně nebylo do přístěnku vidět skoro vůbec. Byla v něm úplná tma, jen červenobílé ložní prádlo trochu prosvítalo. Teprve když člověk vešel a oči si přivykly, daly se rozeznat jednotlivosti.

"Konečně jdete," řekla hostinská chabě. Ležela na zádech, dýchalo se jí zřejmě ztěžka, peřinu odhrmula. Vypadala v posteli mnohem mladší než v šatech, ale pod nočním čepečkem z jemných krajek, který měla na hlavě, ačkoli byl příliš malý a nedržel jí na účesu, budila její propadlá tvář soucit. "Jak jsem měl přijít," zeptal se K. jemně. "Vždyť jste mne nedala zavolat." - "Neměl jste mě nechat čekat tak dlouho," řekla hostinská s umíněností nemocných. "Sedněte si," řekla a ukázala na pelest, "vy ostatní ale jděte pryč!" Kromě pomocníků se sem tlačily i služky. "Já půjdu taky, Gardeno," řekl hostinský. K. poprvé uslyšel jméno té ženy. "Samozřejmě," řekla pomalu a dodala roztržitě, jako by byla zaměstnána jinými myšlenkami: "Proč zrovna ty bys tu měl zůstat?" Ale když všichni zmizeli v kuchyni - i pomocníci poslechli tentokrát ihned, samozřejmě že se hnali ze jednou ze služek -, byla Gardena přece jen natolik pozorná, aby si uvědomila, že by z kuchyně bylo slyšet všechno, co se tu mluví, neboť přístěnek neměl dveře, a tak poručila, aby všichni opustili kuchyň. Stalo se to okamžitě.

"Prosím vás, pane zeměměřiči," řekla pak Gardena, "hned vpředu ve skříni visí přehoz, podejte mi ho, chci se přikrýt, nesnesu peřinu, dýchá se mi tak těžko." A když jí K. přinesl šátek, řekla: "Podívejte, to je pěkný šátek, že?" K. se zdálo, že je to obyčejný vlněný šátek, jen z dobré vůle ho ještě jednou ohmatl, neřekl však nic. "Ano, pěkný šátek to je," řekla Gardena a zahalila se jím. Ležela tu teď pokojně; všechno utrpení jako by z ní bylo sňato, dokonce jí napadlo, že jak ležela, má v nepořádku vlasy, posadila se na chvíli a upravila si trochu účes kolem čepečku. Měla husté vlasy.

K. začal být netrpělivý a řekl: "Nechala jste se, paní hostinská, ptát, jestli už mám nějaký nový byt." - "Já že se vás nechala ptát?" řekla hostinská. "Ne, to je omyl." - "Váš muž se mě právě test na to ptal." .. - "To věřím," řekla hostinská, "mám s tím člověkem soužení. Dokud jsem vás tu nechtěla, držel vás tu, teď, když jsem šťastná, že tu bydlíte, vyhání vás pryč. Tak podobně to dělá vždycky." - "Tolik jste tedy změnila své mínění o mně?" zeptal se K. "Během jedné dvou hodin?" - "Neměnila jsem své mínění," řekla hostinská zase chaběji, "podejte mi ruku. Tak. A teď mi slibte, že budete naprosto upřímný, já k vám též budu upřímná." - "Dobře," řekl K., "kdo ale začne?" - "Já," řekla hostinská. Nepůsobilo to tak, jako by tím K. chtěla vyjít vstříc, nýbrž jako by nedočkavě toužila promluvit první.

Vytáhla zpod polštáře nějakou fotografii a podala ji K. "Podívejte se na ten obrázek," řekla prosebně. Aby líp viděl, udělal K. krok do kuchyně, ale ani tady nebylo snadné něco na obrázku rozpoznat, neboť byl stářím vybledlý, na mnoha místech zpřehýbaný, pomačkaný a ušpiněný. "Není zrovna v nejlepším stavu," řekl K. "Bohužel, bohužel," řekla hostinská, "když ho celá léta pořád nosíte u sebe, vypadá pak takhle. Ale podíváte-li se na něj pozorně, rozeznáte všechno, docela určitě. Ostatně vám pomohu, povězte mi, co vidíte, ráda o tom obrázku slyším mluvit. Co tedy?" - "Nějakého mladého muže," řekl K. "Správně," řekla hostinská, "a co dělá?" - "Leží, myslím, na nějakém prkně, protahuje se a zívá." Hostinská se zasmála. "To vůbec není pravda," řekla. "Ale tady je přece prkno a tady leží on," trval K. na svém. "Podívejte se pozorněji," řekla hostinská rozmrzele, "opravdu leží?" - "Ne," řekl teď K., "neleží, vznáší se, teď to vidím, to není prkno, nýbrž pravděpodobně provaz a ten mladý muž skáče do výšky." - "Nu tedy," řekla hostinská potěšena, "skáče, tak trénují úřední poslové. Věděla jsem, že to poznáte. Vidíte i jeho obličej?" - "Z obličejů vidím jen velmi málo," řekl K., "zřejmě se velmi namáhá, ústa má otevřená, oči zamhouřené a vlasy mu poletují." - "Výborně," řekla hostinská uznale. "Víc nemůže nikdo, kdo ho osobně neviděl, rozeznat. Ale byl to hezký chlapec; jen jednou jsem ho letmo viděla a nikdy na něj nezapomenu." - "Kdopak to byl?" zeptal se K. "Byl to posel," řekla hostinská, "po němž mě Klamm poprvé dal k sobě povolat."

K. nemohl dobře poslouchat, vyrušilo ho řinčení skla. Hned zjistil příčinu vyrušení. Pomocníci stáli venku na dvoře, poskakovali ve sněhu z jedné nohy na druhou. Dělalí, jako by byli celí šťastní, že K. opět vidí; ze samé blaženosti si na něj ukazovali a přitom bez přestání bubnovali na kuchyňské okno. Když jim K. zahrozil, ihned toho nechali, snažili se jeden druhého odstrčit, ale jeden druhému hned uklouzl a už byli znovu u okna. K. rychle zmizel do přístěnku, kde ho pomocníci zvenčí nemohli vidět a on se na ně nemusel dívat. Avšak tiché, jakoby prosebné řinčení skla ho i tady ještě dlouho pronásledovalo.

"Zase ti pomocníci," řekl hostinský na omluvu a ukázal ven. Ona si ho však nevšimla, vzala mu obrázek, zadívala se na něj; uhladila ho a zastrčila opět pod polštář. Její pohyby byly pomalejší, avšak nikoli z únavy, nýbrž pod tíhou vzpomínek. Chtěla K. vyprávět a při vyprávění na něj zapomněla. Pohrávala si s třásněmi šátku. Teprve po chvíli vzhledla, rukou si přejela přes oči a řekla: "I tenhle šátek je od

Klamma. A i ten čepeček. Obrázek, šátek a čepeček, to jsou mé tři upomínky na Klamma. Nejsem tak mladá jako Frída, nejsem tak ctižádostivá jako ona, ani tak citlivá, ona je velice citlivá; zkrátka, dovedu se vpravit do života, ale to musím přiznat, bez těch tří věcí bych to tu nebyla tak dlouho vydržela, ba nebyla bych tu pravděpodobně vydržela ani den. Ty tři upomínky vám možná připadají nicotné, ale podívejte se: Frída, která se stýkala s Klammem tak dlouho, nemá na památku vůbec nic, ptala jsem se jí, je to snílek a taky se hned s něčím nespokojí; zato já, která jsem byla u Klamma jen třikrát - později mě už nepovolal, nevím proč -, jsem si přinesla tyhle upomínky, jako bych tušila, jak krátký bude můj čas. Člověk se ovšem musí postarat, Klamm sám nedá nic, ale když tam člověk vidí ležet něco, co se mu hodí, může si to vyprosit."

K. bylo nevolno z těch historek, jakkoli se týkaly i jeho.

"Jak už je to dlouho?" zeptal se s povzdechem. "Přes dvacet let," řekla hostinská. "Hodně přes dvacet let."

„Tak dlouho se zachovává věrnost Klammovi," řekl K. "Uvědomujete si ale taky, paní hostinská, že mi takovými vyznáními působíte značné starosti, pomyslí-li na své nastávající manželství?"

Hostinské připadalo nevhodné, že sem K. chce plést své záležitosti, a nazlobené se po něm úkosem podívala.

"Nic ve zlém, paní hostinská," řekl K. "Neříkám přece ani slovo proti Klammovi, avšak shodou okolností jsem se přece jen dostal do určitých vztahů ke Klammovi; to nemůže popřít ani největší Klammův obdivovatel. Nu tak. Proto musím při zmínce o Klammovi vždycky pomyslet na sebe, nedá se nic dělat. A vůbec, paní hostinská," - tu ji K. uchopil za váhající ruku - "pomyslete, jak nepěkně skončila naše poslední rozmluva a že se tentokrát chceme rozejít v míru."

"Máte pravdu," řekla hostinská a sklonila hlavu, "ale šetřte mne. Nejsem citlivější než kdo jiný, naopak, každý má citlivá místa, já mám jen tohle jediné."

"Bohužel je to zároveň i mé citlivé místo," řekl K., "ale určitě se ovládnou; teď mi ale vysvětlete, paní hostinská, jak mám v manželství snášet tuto strašlivou věrnost Klammovi, předpokládáme-li, že Frída se vám v tom podobá?"

"Strašlivá věrnost?" opakovala hostinská nevraživě. "Copak to je věrnost? Věrná jsem svému muži, ale Klammovi? Jednou ze mne Klamm udělal svou milenkou, mohu snad tuhle hodnotu někdy ztratit? Ach pane zeměměřiči, kdopak jste, že se odvažujete tak ptát?"

"Paní hostinská," pravil K. varovně.

"Já vím," řekla hostinská odevzdaně, "ale můj muž se takhle neptal. Nevím, kdo je nešťastnější, jestli já tenkrát, nebo Frída teď. Frída, která svévolně Klamma opustila, nebo já, kterou už nedal zavolat. Snad přece Frída, i když si to podle všeho ještě ani plně neuvědomuje. Ale přece ovládlo to neštěstí tenkrát mé myšlenky úplněji, protože jsem se bez ustání musela sama sebe ptát - a vlastně ani dnes se nepřestávám ptát: proč se to stalo? Třikrát tě dal Klamm zavolat a počtvrté už ne, a počtvrté už nikdy ne! Co mě tenkrát zaměstnávalo víc? O čempak jiném jsem mohla mluvit se svým mužem, kterého jsem si hned nato tenkrát vzala? Ve dne nebyl čas, převzali jsme tuto hospodu v ubohém stavu a museli jsme se snažit, abychom ji pozvedli, ale v noci? Léta se naše noční rozhovory točily jen kolem Klamma a kolem důvodů, proč změnil své smýšlení. A když muž při té rozprávce usnul, probudila jsem ho a hovořila jsem dál."

"Když dovolíte," řekl K., "položím vám teď hodně neomalenou otázku."

Hostinská mlčela.

"Nesmím se tedy ptát," řekl K., "i to stačí."

"Ovšem," řekla hostinská, "i to vám stačí, a hlavně to. Všechno si vykládáte mylně, i mlčení. Vy prostě nemůžete jinak. Dovoluji vám tu otázku."

"Jestliže si všechno vykládám mylně," řekl K., "vykládám si mylně možná i svou otázku, třeba vůbec není tak neomalená. Chtěl jsem jen vědět, jak jste přišla k této hospodě?"

Hostinská sraštila čelo, řekla však s klidem: "To je velmi prostá historie. Můj otec byl kovář a Jan, můj nynější muž, který pracoval u koní u jednoho velkého sedláka, často k otci docházel. Bylo to tenkrát po posledním setkání s Klammem, já byla velmi nešťastná a vlastně jsem ani neměla proč, vždyť přece všechno šlo korektně a to, že jsem už ke Klammovi nesměla, bylo právě Klammovo rozhodnutí, takže i

to bylo korektní; jen důvody byly nejasné, po těch jsem se mohla pít, ale nešťastná jsem neměla být proč. Inu, byla jsem a nemohla jsem pracovat a posedávala jsem celé dny u nás na zahrádce před domem. Tam mne uviděl Jan, občas si ke mně přisedl, nestěžovala jsem si mu, ale on věděl, oč jde, a protože to je hodný chlapec, stávalo se, že si poplakal se mnou. A když šel jednou kolem naší zahrádky tehdejší hostinský, jemuž umřela žena, takže musel nechat živnosti - také už byl starý -, a když nás tam viděl sedět, zastavil se a nabídl nám zkrátka hospodu do nájmu, nechtěl žádné hotové peníze předem, protože nám prý důvěřuje, a nájemné stanovil hodně nízké. Nechtěla jsem být otci na obtíž, všechno ostatní mi bylo lhostejné, a tak jsem při pomýšlení na hospodu a na novou práci, při níž možná trochu zapomenou, dala Janovi slovo. To je celá ta historie."

Chvilku bylo ticho, pak řekl K.: "Jednání hostinského bylo pěkné, ale neopatrné, nebo měl snad nějaké zvláštní důvody, aby vám dvěma důvěřoval?"

"Znal Jana dobře," řekla hostinská, "byl jeho strýc." "Pak ovšem ano," řekl K., "Janově rodině patrně tedy hodně záleželo na spojení s vámi?"

"Možná," řekla hostinská, "nevím, nestarala jsem se o to nikdy."

"Ale jistě to tak bylo," řekl K., "když byla rodina ochotná k takovým obětem a jednoduše vám bez záruk dala hospodu do rukou."

"Nebylo to neopatrné, jak se později ukázalo," řekla hostinská. "Vrhla jsem se do práce, silná jsem byla, kovářova dcera, nepotřebovala jsem ani děvečku, ani čeledína, byla jsem všude, v lokále, v kuchyni, v chlévě, na dvoře, vařila jsem tak dobře, že jsem i Panskému hostinci přetahovala hosty. Nebyl jste v lokále ještě v poledne, neznáte naše polední hosty, tenkrát jich bývalo ještě víc, od té doby se jich hodně rozuteklo. A výsledek byl, že jsme nejen v pořádku spláceli nájemné, ale za několik let jsme si mohli celou hospodu koupit a dnes je skoro bez dluhů. Druhý důsledek byl ovšem, že jsem se přitom zničila, onemocněla na srdce a teď je ze mne stařena. Myslíte si možná, že jsem mnohem starší než Jan, ale ve skutečnosti je jen o dva nebo tři roky mladší a samozřejmě nikdy nezestárne, protože při jeho práci - kouřit fajfku, poslouchat hosty, pak fajfku vyklepat a občas donést pivo -, při téhle práci se nestárne."

"Co jste vykonala, je obdivuhodné," řekl K., "o tom není pochyb, ale mluvili jsme o době před vaší svatbou a tehdy by přece bývalo podivné, kdyby Janova rodina při všech peněžních obětech či aspoň při takovém riziku, jako bylo postoupení hostince, naléhala na svatbu a neměla přitom jinou naději než vaši pracovní sílu, kterou přece ještě ani neznali, a Janovu pracovní sílu, o jejíž nicotnosti přece už museli vědět."

"Nu ano," řekla hostinská unaveně, "já vím, kam míříte a jak se přitom pletete. Po Klammovi nebylo při všech těch záležitostech ani vidu, ani slechu. Proč by se měl o mne starat, nebo lépe sečeno: jak by se vůbec o mne mohl starat? Už o mně vůbec nevěděl. Že už mě nedal zavolat, bylo známkou toho, že na mne zapomněl. Koho nedá zavolat, na toho úplně zapomene. Nechtěla jsem o tom mluvit před Fridou. Není to však jen zapomnění, je to víc. S tím, na koho jsme zapomněli, se zase můžeme poznat. U Klamma není tohle možné. Koho už nedá zavolat, na toho úplně zapomněl a nejen pokud jde o minulost, nýbrž i pro všechny budoucí časy. Dám-li si hodně práce, dovedu se vmyslet do vašich myšlenek, které zde nemají smysl, v cizině, odkud přicházíte, snad ano. Možná že jste došel až k tak šílenému nápadu, že mi Klamm dal za muže právě mého Jana, aby mi nic zvlášť nebránilo přijít za ním, kdyby mě v budoucnu někdy zavolal. Nu, dál už nemůže zajít ani šílenství. Kde by se vzal muž, který by mi mohl zabránit běžet ke Klammovi, kdyby mi dal Klamm znamení? Nesmysl, naprostý nesmysl; člověk se sám zmate, zahrává-li si s takovým nesmyslem."

"To ne," řekl K., "zmást se nechceme, nebyl jsem v myšlenkách ještě vůbec tak daleko, jak si myslíte, i když po pravdě řečeno jsem tam už směřoval. Zatím mě udivovalo jen to, že si příbuzenstvo tolik od svatby slibovalo a že se ty naděje skutečně také splnily, ovšem s nasazením vašeho srdce, vašeho zdraví. Myšlenka o souvislosti těchto faktů s Klammem se mi ovšem vnucovala, ale nikoli, či zatím nikoli v tak hrubé podobě, jak vy to naznačujete, patrně jen proto, abyste si zas jednou mohla na mne vyjet, což vám dělá potěšení. Přiju vám to potěšení! Moje myšlenka však byla tato: především je Klamm zřejmě podnětem k svatbě. Nebýt Klamma, nebyla jste nešťastná, neseděla jste před domkem na zahrádce, nebýt Klamma, neviděl vás tam Jan, nebýt vašeho smutku, nikdy by se nesmělý Jan neodvážil vás oslovit, nebýt Klamma, nikdy by vás starý dobrý strýček hostinský neviděl pokojně spolu sedět, nebýt

Klamma, nebylo by vám v životě všechno lhostejné, nebyla byste si tedy vzala Jana. Nu, řekl bych, že v tom všem má Klamm už dost co dělat. Jde to však ještě dál. Kdybyste nebyla hledala zapomenutí, určitě byste nepracovala tak beze všech ohledů k sobě a nepřivedla hospodářství k takovému rozkvětu. Znovu tedy i zde Klamm. Ale nehleďte k tomu je Klamm též příčinou vaší nemoci, neboť vaše srdce bylo již před vaší svatbou vyčerpané nešťastnou vášní. Zbývá už jen otázka, co Janovy příbuzné na tom sňatku tak lákalo. Sama jste se jednou zmínila, že být Klammovou milenkou je nezrušitelným povýšením; nu, snad tedy to je lákalo. Kromě toho však, zdá se mi, i naděje, že dobrá hvězda, která vás přivedla ke Klammovi - za předpokladu, že to byla dobrá hvězda, ale vy to tvrdíte - k vám náleží, tedy při vás musí zůstat a neopustí vás tak rychle a z ničeho nic, jako to učinil Klamm."

"Myslíte to všechno vážně?" zeptala se hostinská. "Myslím," řekl K. rychle, "jen si myslím, že naděje Janova příbuzenstva nebyly ani docela správné, ani docela nesprávné, a myslím, že vidím i chybu, kterou udělali. Navenek se zdá, že se všechno podařilo, Jan je dobře zaopatřen, má zdatnou ženu, je ve vážnosti, na hospodářství nejsou dluhy. Ale přece jen se vlastně všechno nepodařilo, s nějakým prostým děvčetem, pro něž by byl velikou první láskou, by býval určitě mnohem šťastnější; zůstává-li někdy v lokále jako ztracený, jak mu vyčítáte, pak proto, že se opravdu cítí ztracený - aniž by z toho byl nešťastný, zajisté, natolik ho už znám -, ale stejně jisté je, že by se byl tento hezký, rozumný chlapec stal s jinou ženou šťastnějším, čímž myslím zároveň samostatnějším, pilnějším, mužnějším. A vy sama přece jistě nejste šťastná, a jak sama říkáte, nebýt těch tří upomínek, ani byste nechtěla dál žít, a také máte nemocné srdce. Byly tedy naděje příbuzenstva nesprávné? Nemyslím. Požehnání se nad vámi vznášelo, avšak nikdo je nedovedl snést na zem."

"Načpak se asi zapomnělo?" zeptala se hostinská. Ležela teď na zádech a hleděla do stropu.

"Zeptat se Klamma," řekl K.

"A tak jsme tedy zase u vás," řekla hostinská.

"Nebo u vás," řekl K. "Naše záležitosti se stýkají."

"Co tedy chcete po Klammovi?" zeptala se hostinská. Posadila se zpříma, natrásla polštáře, aby se vsedě mohla opírat, a podívala se K. přímo do očí. "Upřímně jsem vám vypověděla svůj případ, z něhož byste se v leccěms mohl poučit. Řekněte mi teď stejně upřímně, nač se chcete Klamma zeptat. Jen stěží jsem přemluvila Fridu, aby šla nahoru do svého pokoje a zůstala tam. Obávala jsem se, že před ní byste nemluvil dost upřímně."

"Nemám co skrývat," řekl K. "Nejdříve vás však chci na něco upozornit. Klamm zapomene ihned, říkála jste. Předně mi to připadá velmi nepravděpodobné, za druhé však je to neprokazatelné, není to patrně nic než legenda vzniklá v hlavách děvčat, která zrovna byla u Klamma v milosti. Divím se, že vy věříte tak jalovému výmyslu."

"Není to žádná legenda," řekla hostinská, "vyplývá to ze všeobecné zkušenosti."

"Může to tedy nová zkušenost vyvrátit," řekl K. "Pak je tu však další rozdíl mezi vaším a Fridiným případem. Vůbec se jaksi nestalo, že by Klamm Fridu již nezavolał, naopak ji volal, jenže ona za ním nešla. Je dokonce možné, že na ni doposud ještě čeká."

Hostinská mlčela a jen si K. pozorně měřila, Pak řekla: "V klidu vyslechnu vše, co chcete říci. Mluvte raději upřímně, než abyste mne šetřil. Jen jednu prosbu mám. Neužívejte Klammova jména. Říkejte On nebo jak chcete, ale ne jménem."

"S radostí," řekl K. "ale těžko říci, co od něho chci. Především ho chci uvidět zblízka, pak chci slyšet jeho hlas, pak se od něho chci dovědět, jak se staví k našemu sňatku. Oč ho snad ještě dál požádám, závisí na průběhu rozmluvy. O leccěm může být řeč, ale nejdůležitější je pro mne, abych mu stál tváří v tvář. Ještě jsem totiž nemluvil s žádným skutečným úředníkem přímo. Zdá se, že dosáhnout toho je těžší, než jsem si myslel. Ted' je však mou povinností promluvit s ním jako se soukromou osobou a toho se lze podle mne domoci snadněji. Jako s úředníkem s ním mohu mluvit pouze v jeho nepřístupné kanceláři na zámku nebo, což je už otázka, v Panském hostinci. Jako se soukromou osobou ale všude, v domě, na ulici, kde se mi ho podaří potkat. Že pak kromě toho budu mít před sebou též úředníka, bude mi jen milé, ale můj první cíl to není."

"Dobře," pravila hostinská a zabořila tvář do polštářů, jako by říkala něco neslušného. "Dosáhnu-li svými styky toho, že vaše žádost o rozhovor dojde ke Klammovi, slíbíte mi, že až do příchodu odpovědi

nepodniknete nic na vlastní pěst?"

"To nemohu slíbit," řekl K., "jakkoli rád bych vaši prosbě či rozmaru vyhověl. Věc totiž spěchá, obzvlášť po nepříznivém výsledku mého rozhovoru se starostou."

"Tato námitka odpadá," řekla hostinská, "starosta je úplně bezvýznamná osoba. Copak jste to nepostřehl? Nemohl by ani den zastávat své místo nebýt jeho ženy, která všechno vede."

"Mici?" otázal se K. Hostinská přisvědčila., "Byla u toho," řekl K.

"Řekla k tomu něco?" zeptala se hostinská. "Ne," řekl K., "ale neměl jsem také dojem, že by mohla."

"Nu ano," řekla hostinská, "tak mylně se zde díváte na všechno. Nicméně: ať o vás starosta rozhodl jak chtěl, nemá to žádný význam a s jeho ženou příležitostně pohovořím. A když vám ještě slíbím, že Klamnova odpověď přijde nejpozději do týdne, nemáte snad už žádný důvod, abyste mi nevyhověl."

"To všechno nerozhoduje," řekl K. "Odhodlal jsem se pevně a pokusil bych se provést své rozhodnutí, i kdyby přišla zamítavá odpověď. Jestliže však Jim už se předem takto rozmyslel, nemohu přece nejdříve prosit o rozmluvu. To, co je bez prošení možná smělý, ale přece jen dobře míněný pokus, to by po zamítavé odpovědi byla otevřená vzpoura. Což by ovšem bylo mnohem horší."

"Horší?" pravila hostinská. "Vzpoura je to v každém případě. A teti dělejte, jak myslíte. Podejte mi sukni."

Bez ohledu na K. si navlékla sukni a pospíšila do kuchyně. Už delší dobu bylo z hostinské místnosti slyšet rozruch. Někdo klepal na okénko. Jednu chvíli je otevřeli pomocníci a volali dovnitř, že mají hlad. I jiné tváře se v něm pak objevily. Dokonce bylo slyšet tichý, ale zato vícehlasý zpěv.

Ovšem, K-ova rozmluva s hostinskou velice zdržela přípravu oběda, nebyl ještě hotov, avšak hosté se již shromáždili. Nicméně se nikdo neodvážil proti rozkazu hostinské vstoupit do kuchyně. Nyní však, když pozorovatelé v okénku hlásili, že hostinská už jde, vběhly služky ihned do kuchyně, a když K. vešel do lokálu, hrnula se neuvěřitelně početná společnost, víc jak dvacet lidí, mužů i žen oblečených venkovsky, avšak nikoli selsky, od okénka, kde byli předtím shromážděni, ke stolům, aby si zajistili místa. Jen u malého stolku v jednom koutě místnosti seděla již manželská dvojice s několika dětmi; manžel, přívětivý modrooký pán s rozčuchanými šedivými vlasy a vousy stál, a naklání se k dětem, udával nožem takt k jejich zpěvu a neustále se snažil tlumit jej; snad chtěl, aby pro zpěv zapomněly na hlad. Hostinská se omluvila společnosti několika lhostejnými slovy, nikdo jí nic nevyčítal. Ohlížela se po hostinském, který se však patrně z obtížné situace už dávno spasil útekem. Pak pomalu odešla do kuchyně; K., který spěchal za Frídou do pokoje, nevěnovala ani pohled.

Sedmá kapitola

NAHOŘE zastihl K. učitele. Potěšilo ho, že pokoj byl k nepoznání, tak pilná byla Frída. Byl dobře vyvětrán, v kamnech řádně zatopeno, podlaha byla umytá, postel ustlaná, věci po služkách, to odporné neřádky, včetně jejich obrázků, zmizely, na stole, který dříve na člověka přímo civěl deskou se škraloupem špíny, ať se obrátil kam chtěl, ležela bílá háčkovaná pokrývka. Teti bylo možné přijímat hosty; K-ova nepatrná zásoba prádla, již Frída patrně ráno vyprala a která se teď sušila rozvěšena kolem kamen, nijak nepřekážela. Učitel seděl s Frídou u stolu, vstali, jakmile K. vešel. Frída K. na přivítanou políbila, učitel se lehce uklonil. K., roztržitý a ještě rozčilený hovorem s hostinskou, se počal omlouvat, že dosud učitele nenavštívil; vypadalo to, jako kdyby si myslel, že se učitel už nemohl dočkat, až K. přijde, a proto ho teď navštívil sám. Učitel však, veskrze odměřený, jako by se teď pomalu upamatoval, že si s ním K. kdysi umlouval nějakou návštěvu. "Že vy jste, pane zeměměřiči, ten cizinec, s nímž jsem před několika dny mluvil na náměstí před kostelem," řekl pomalu. "Ano," řekl K. krátce; co strpěl tenkrát, když byl opuštěný, to si nemusil dát líbit teď ve svém pokoji. Obrátil se k Frídě a začal se s ní radit o jakési důležité návštěvě, kterou musí ihned vykonat a k níž potřebuje být co možná dobře oblečen. Frída se ho dál nevyptávala a okamžitě zavolala na pomocníky, kteří si zrovna prohlíželi nový ubrus, a nařídila jim, aby dole na dvorku pečlivě vyčistili K-ovy šaty a boty, jež K. hned začal svlékat. Sama sundala se šňůry jednu košili a běžela ji dolů do kuchyně vyžehlit.

K. teď zůstal o samotě s učitelem, který opět tiše seděl u stolu; nechal ho ještě chvíli čekat, svlékl košili a začal se mýt v umývadle. Teprve teď, zády k němu, se zeptal, proč přichází. "Přicházím z příkazu pana starosty," řekl učitel. K. byl ochoten vyslechnout ten příkaz. Poněvadž však voda špláchala a jeho slovům bylo špatně rozumět, musel učitel přistoupit blíž a opřel se o zed' vedle. K. omluvil své mytí a svůj neklid

naléhavostí zamýšlené návštěvy. Učitel si toho nevšímal a řekl: "Byl jste nezdvořilý k panu starostovi, k tomu starému, zasloužilému, velezkušenému, ctihodnému muži." - "Nevím, že bych byl nezdvořilý," řekl K. utíraje se, "je však pravda, že jsem neměl zrovna myšlenky na vybrané chování, neboť šlo o mou existenci, která je ohrožena hanebným úřadováním, o jehož podrobnostech vám nemusím vykládat, neboť jste sám činným údem onoho úřadu. Stěžoval si na mne pan starosta?" - "Komu by si na vás měl stěžovat?" řekl učitel. "A i kdyby měl komu, cožpak by si vůbec kdy stěžoval? Sepsal jsem jen podle jeho diktátu malý protokol o vašem rozhovoru a z něho jsem vyrozuměl až dost o laskavosti pana starosty a o způsobu, jak jste odpovídal."

Hledaje hřeben, který Frida asi někde založila, pravil K.: "Cože? Protokol? Za mé nepřítomnosti dodatečně sepsaný někým, kdo při rozhovoru vůbec nebyl? To je dobré! A načpak protokol? Cožpak to bylo úřední jednání?" - "Ne," řekl učitel, "poloúřední, i protokol je pouze poloúřední; byl vyhotoven jen proto, že u nás musí být ve všem přísný pořádek. V každém případě tu nyní je a neslouží vám ke cti." K., který konečně našel hřeben zapadlý do postele, řekl klidněji: "Ať si je. Přišel jste mi to ohlásit?" - "Ne," řekl učitel, "ale nejsem automat a musel jsem vám říci své mínění. To, proč přicházím, je naopak dalším důkazem laskavosti pana starosty; podotýkám, že nechápu tu laskavost a že plním tento příkaz jen proto, že mě k tomu nutí mé postavení, a pak z úcty k panu starostovi." K., umytý a učesaný, seděl teď u stolu a čekal na košili a šaty; byl málo zvědav na to, co mu učitel přináší; také byl ovlivněn tím, jak nepatrně si starosta váží hostinská. "Bude už asi po poledni?" zeptal se v myšlenkách na cestu, kterou měl v plánu, potom se opravil a řekl: "Chtěl jste mi vyřídit něco od starosty." - "Nu ano," řekl učitel a pokrčil rameny, jako by ze sebe střásal jakoukoli vlastní odpovědnost. "Pan starosta se obává, že bude-li se vyřízení vaší záležitosti protahovat příliš dlouho, podniknete něco neuváženého na vlastní pěst. Já pro svou osobu nevím, proč se toho obává; můj názor je, abyste si dělal, co chcete. Nejsme vaši strážní andělé a nejsme povinni běhat za vámi na všech vašich cestách. Nu dobrá. Pan starosta je jiného mínění. Rozhodnutí samo, jež je věcí hraběcích úřadů, ovšem urychlit nemůže. Chce však v rámci své pravomoci učinit prozatímní, skutečně velkomyslné rozhodnutí, záleží jen na vás, abyste je přijal: Nabízí vám prozatímně místo školníka." K. nejprve vůbec nevěnoval pozornost tomu, co se mu nabízelo, avšak fakt, že se mu vůbec něco nabízí, mu připadal nikoli bezvýznamný. Svědčilo to o tom, že podle starostova názoru je s to provést na svou obranu takové věci, že na jejich odvrácení se obci vyplatí vynaložit jisté náklady. A s jakou vážností tu věc berou! Starosta sem musel učitele přímo hnát, jestliže tu již nějakou dobu čekal a předtím ještě sepsával protokol. Když učitel viděl, že se K. přece jen nad jeho slovy zamyslel, pokračoval: "Měl jsem námitky. Poukazoval jsem na to, že doposud jsme školníka nepotřebovali; kostelníkova žena čas od času uklidí a slečna Gíza, učitelka, na ni dohlédne. Mám dost trápení s dětmi, nechci se zlobit ještě se školníkem. Pan starosta na to řekl, že je však přece jen ve škole hodně špíny. Já odpověděl podle pravdy, že to tak zlé není. A bude to snad lepší, dodal jsem, když přijmeme jako školníka toho člověka? Určitě ne. Nehledě k tomu, že té práci nerozumí, uvažme, že škola má přece pouze dvě učebny bez vedlejších místností, v jedné z učeben musí tedy školník s celou rodinou bydlet, spát, snad dokonce i vařit, což ovšem čistotě neprospěje. Ale pan starosta poukázal na to, že to místo je pro vás záchranou v nouzi a že se proto budete ze všech sil snažit, abyste je dobře zastával; dále soudil pan starosta, že s vámi získáme i síly vaší ženy a pomocníků, takže bude možno nejen školu, nýbrž i školní zahradu udržovat ve vzorném pořádku. To všechno jsem snadno vyvrátil. Nakonec už neměl pan starosta vůbec nic, co by uvedl ve váš prospěch, smál se a řekl jen, že jste přece zeměměřič a budete tedy umět obzvlášť pěkně rovně vyznačit záhony ve školní zahradě. Nu, proti žertům se nedá nic namítat, a tak jdu tedy s tím příkazem za vámi." - "Děláte si zbytečné starosti, pane učiteli. Ani mě nenapadne přijmout to místo." - "Výborně," řekl učitel, "výborně, odmítáte zcela bez výhrad," a sebral klobouk, uklonil se a odešel.

Hned nato přišla nahoru Frida se zděšeným obličejem, košili nesla nevyžehlenou, na otázky neodpovídala; aby ji zabavil, vyprávěl jí K. o učiteli a o nabídce; sotva to vyslechla, hodila košili na postel a zase utekla. Za chvíli byla zpátky, jenže s učitelem, který se tvářil mrzutě a ani nepozdravil. Frida ho poprosila o trochu strpení - patrně to učinila cestou nahoru již několikrát -, vtáhla pak K. postranními dveřmi, o nichž vůbec nevěděl, na sousední půdu a tam mu konečně v rozčilení a bez dechu vypověděla, co se jí stalo. Hostinská je prý rozhořčena, že se před K. snížila k vyznáním a co horšího, k ústupkům

ohledně jeho rozmluvy s Klammem, přičemž nedosáhla ničeho než, jak řekla, chladného a nadto neupřímného odmítnutí, a je teď rozhodnuta nestrpět už nadále K. ve svém domě; má-li prý nějaké styky se zámekem, ať jich hodně rychle využije, neboť ještě dnes, hned teď, musí dům opustit a ona ho znovu přijme leda na přímý úřední rozkaz a nátlak; doufá však prý, že k tomu nedojde, protože i ona má své styky se zámekem a uplatní je. Ostatně se prý dostal do hospody jen pro nedbalost hostinského a není prý na tom ani jinak obzvlášť zle, neboť ještě dnes ráno se chlubil, že má k dispozici nocleh. Frída má prý ovšem zůstat; kdyby se Frída odstěhovala s K., bude prý ona, hostinská, hluboce nešťastná, už dole v kuchyni se při pouhém pomyslení na to s pláčem zhroutila vedle krbu, ubohá žena s nemocným srdcem! Ale jak jinak se má zachovat, teď, když se - alespoň podle její představy - jedná přímo o čest Klammovy památky! Tak je to tedy s hostinskou. Frída ho bude ovšem následovat, kam se mu zachce, do sněhu i ledu, o tom samozřejmě není třeba mluvit, avšak zlá je jejich situace v každém případě, proto s takovou radostí uvítala starostovu nabídku, a i když je to místo pro K. nevhodné, je přece pouze prozatímní, což se výslovně podotýká, získá se čas a snadno si najdou nové možnosti, i kdyby snad konečné rozhodnutí dopadlo nepříznivě. "Bude-li nejhůř," zvolala nakonec Frída, objímajíc K. kolem krku, "vystěhujeme se, co nás tu ve vsi drží? Prozatím ale přijmeme tu nabídku, vid', miláčku? Přivedla jsem učitele zpátky, řekneš mu přijímám, nic víc, a přestěhujeme se do školy."

"To je zlé," řekl K., ale nemyslel to úplně vážně, neboť byt mu starosti nedělal, také byl celý zmrzlý, jen tak v prádle tady na půdě, kde ze dvou stran nebyla ani zeď, ani okno a kde studeně protahovalo, "teď jsi dala pokoj tak pěkně do pořádku a abychom se stěhovali! Nerad, nerad bych bral to místo, už ta chvíle ponížení před tímhle učitelkou je mi trapná, a teď má být dokonce mým představeným. Kdyby se tu dalo zůstat jen ještě chvíličku, třeba se ještě dnes odpoledne má situace změnit. Kdybys aspoň ty tu zůstala, mohlo by se vyčkat a učiteli dát nějakou neurčitou odpověď. Pro sebe najdu nocleh vždycky, když už to musí být, opravdu u Bar -" Frída mu rukou zacpala ústa. "To ne," řekla úzkostlivě, "už to, prosím tě, neopakuj. Jinak tě ale poslechnu ve všem. Chceš-li, zůstanu tu sama, i když mi bude smutno. Chceš-li, odmítneme tu nabídku, i když by to podle mne bylo nesprávné. Podívej se, jestli najdeš jinou možnost, třeba už dnes odpoledne, nu, pak se samozřejmě místa ve škole vzdáme, nikdo nám nebude bránit. A co se týče ponížení před učitelem, postarám se sama, aby k žádnému ponížení nedošlo, sama s ním promluví, ty budeš jen mlčky při tom a ani později to nebude jinak, nikdy s ním nebudeš muset sám mluvit, když nebudeš chtít, já sama budu ve skutečnosti jeho podřízenou a ani já jí vlastně nebudu, neboť znám jeho slabiny. Neztratíme tedy nic, když místo přijmeme, ale hodně, když je odmítneme; především nenajdeš skutečně, ani jen pro sebe, nikde ve vsi nocleh, jestliže dnes na zámku nepochodíš, totiž takový nocleh, za jaký bych se nemusela jako tvá budoucí žena stydět. A nedostaneš-li nocleh, chceš snad ode mne žádat, abych si tu spala v teplém pokoji, když vím, že ty se potloukáš někde venku v noci a v zimě?" K., který si celou tu dobu rukama zkříženými přes prsa poklepal na záda, aby se trochu zahřál, řekl: "Pak nezbyvá než přijmout. Pojd'!"

V pokoji se hnál rovnou ke kamnům; o učitele se nestaral; ten seděl u stolu, vytáhl hodinky a řekl: "Je už pozdě." - "Zato jsme teď ale také úplně zajedno, pane učiteli," řekla Frída. "Přijímáme to místo." - "Dobrá," řekl učitel, "ale místo se nabízí panu zeměměřiči. On sám se musí vyjádřit." Frída přispěla K. na pomoc. "Ovšem," řekla, "přijímá to místo, že ano, K.?" Tak mohl K. omezit své prohlášení na pouhé Ano, které ani neplatilo učiteli, nýbrž Frídě. "Pak už mi jen zbývá připomenout vám vaše služební povinnosti," pravil učitel, "abychom v tomto směru byli jednou provždy domluveni; budete, pane zeměměřiči, denně uklízet a vytápět obě učebny, sám provádět menší opravy v domě a dále i opravy školního a tělocvičného nářadí, zametat sníh na cestě v zahradě, vykonávat pochůzky pro mne a slečnu učitelku a v teplejších obdobích obstarávat veškerou zahradnickou práci. Za to máte právo obývat podle vlastní volby jednu z učeben; avšak nevyučuje-li se zároveň v obou třídách a vy bydlíte zrovna v té, kde se vyučuje, musíte se ovšem přemístit do druhé třídy. Vařit ve škole nesmíte, vy i příslušníci vaší rodiny se budete na útraty obce stravovat zde v hostinci. Že se musíte chovat tak, jak důstojnost školy vyžaduje, že obzvláště děti - zejména během vyučování - se nikdy nesmí stát svědky jakýchkoli nepříjemných výjevů ve vaší domácnosti, o tom se zmiňuji pouze mimochodem, neboť vám to jakožto vzdělanému člověku musí být jasné. V souvislosti s tím podotýkám ještě, že musíme trvat na tom, abyste svůj vztah ke slečně Frídě co možná brzy legitimoval. O tom všem a ještě o několika maličkostech bude sepsána

zaměstnanecká smlouva, kterou musíte podepsat ihned, jak se nastěhujete do školy." K. to všechno připadalo nevýznamné, jako by se ho to netýkalo nebo aspoň jako by ho to nijak nevázalo; pouze učitelova nadutost ho dráždila, proto řekl ledabyle: "Ano, ano, to jsou běžné povinnosti." Aby tuto poznámku trochu utlumila, zeptala se Frída na plat. "Teprve po měsíční zkušební lhůtě se uváží, bude-li vyplácen nějaký plat," řekl učitel. "To je ale pro nás kruté," řekla Frída. "Máme se vzít skoro bez peněz, zařídit si domácnost z ničeho. Nemohli bychom, pane učiteli, padat obci žádost o okamžitý malý plat? Radil byste nám k tomu?" - "Nikoli," řekl učitel, který se stále obracel ke K. "Takovéto žádosti by bylo vyhověno jen na mé doporučení a já bych ji nedoporučil. Toto místo je vám poskytováno pouze z laskavosti a člověk, který je si vědom své veřejné odpovědnosti, nemůže laskavost přepínat." Tu se však už K. vmísil do hovoru, téměř proti své vůli. "Pokud jde o laskavost, pane učiteli," řekl, "mám za to, že se mýlíte. Laskavost je snad spíš na mé straně." - "Nikoli," pravil učitel s úsměvem, přece jen tedy donutil K. promluvit. "O tom jsem přesně informován. Potřebujeme školníka asi stejně naléhavě jako zeměměřiče. Školník nebo zeměměřič, to je pro nás stejné břemeno. Dá mi to ještě hodně přemýšlení, jak zdůvodnit obci toto vydání. Nejlepší a nejsprávnější by bylo hodit požadavek prostě na stůl a nic nezduvodňovat." - "To si myslím," řekl K. "Musíte mě přijmout proti své vůli. I když vám to způsobí spoustu přemýšlení, musíte mě přijmout. Je-li však někdo nucen druhého přijmout a ten druhý se dá přijmout, je to přece on, kdo prokazuje laskavost." - "To je divné," řekl učitel, "co by nás mohlo nutit, abychom vás přijali; dobré, předobré srdce pana starosty nás nutí. Jak vidím, pane zeměměřiči, budete se muset zbavit všelijakých fantazií, než z vás bude jakýs takýs školník. A k poskytnutí případného platu takové poznámky samosebou zrovna nenaladí. Rovněž bohužel vidím, že budu mít ještě spoustu práce s vaším chováním; vždyť se mnou celou tu dobu - jak se pořád dívám, a skoro se mi to nechce věřit - jednáte v košili a ve spodkách." - "Pravda," zvolal K. se smíchem a plácl do dlaní, "ti strašní pomocníci! Kdepak vězí?" Frída se hnala ke dveřím; učitel, který pozoroval, že s K. teď už není řeč, se optal Frídy, kdy se nastěhují do školy. "Dnes," řekla Frída. "Pak přijdu zítra ráno na kontrolu," řekl učitel, pokynul na pozdrav, chystal se vyjít dveřmi, jež si Frída otevřela, ale srazil se se služkami, které sem už zase přicházely se svými věcmi, aby se tu zařídily. Musil proklouznout mezi nimi, nebyly by nikomu ustoupily, Frída vyšla za ním. "Vy máte ale naspěch," řekl K., který s nimi byl tentokrát spokojen, "ještě jsme tu a vy už se sem hnete?" Neodpověděly a jen rozpačitě točily svými uzlíky, z nichž K. viděl vykukovat dobře známé špinavé hadříky. "Vy jste ty své věci asi ještě jakživy nepraly," řekl K. nikoli ve zlém, nýbrž s určitou sympatií. Zpozorovaly to, obě zároveň otevřely svá tvrdá ústa, ukázaly krásné, silné, zvířecí zuby a tiše se zasmály. "Nu tak pojďte," řekl K., "a zaříd'te se tu, je to přece váš pokoj." Když ale pořád ještě váhaly - jejich pokoj jim asi připadal příliš proměněný -, vzal K. jednu z nich za paži, aby ji uvedl dál. Ale ihned ji pustil, tak udivený pohled na něj obě upřely a po krátkém dorozumění jej z něho už nespustily. "Teď jste se už ale na mne dost vynadávaly," řekl K. bráně se jakémusi nepříjemnému pocitu, vzal šaty a boty, které zrovna Frída v plachém doprovodu pomocníků přinesla, a oblékal se. Vždycky a teď znovu mu bylo nepochopitelné, jakou trpělivost má Frída s pomocníky. Po delším hledání je našla, jak si, místo aby na dvoře čistili šaty, klidně sedí dole u oběda, zmuchlané nevyčištěné šaty na klíně, sama pak musela všechno vyčistit, a přece je vůbec nehubovala, ačkoli všelijakou sebranku dovedla udržet na uzdě, ke všemu před nimi vyprávěla o jejich velké nedbalosti, jako by to byl nějaký žertík, a poklepala dokonce ještě jednomu z nich lehce, jakoby lichotivě na tvář. K. se rozhodl, že jí to při nejbližší příležitosti vytkne. Teď však už byl nejvyšší čas odejít. "Pomocníci zůstanou zde a pomohou ti se stěhováním," řekl K. Nebyli s tím samosebou srozuměni; byli najedeni a v dobré náladě a rádi by se byli trochu prošli. Teprve když Frída řekla: "Ovšem že zůstanete tady," poslechl. "Viš, kam jdu?" zeptal se K. "Ano," řekla Frída. "A nezdržuješ mě tedy už?" zeptal se. "Narazíš na tolik překážek," řekla, "co by tu znamenalo mé slovo!" Políbila K. na rozloučenou, a protože neobědval, dala mu s sebou balíček s chlebem a salámem, který pro něho zdola přinesla, připomněla mu, aby už pak nechodil sem, ale rovnou do školy, a s rukou na jeho rameni ho vyprovodila až za dveře.

Osmá kapitola

ZPOČÁTKU BYL K. rád, že unikl z chumlu služek a pomocníků v teplém pokoji. Také trochu mrzlo, sníh ztuhl, šlo se snadněji. Začalo se už ovšem stmívat, i přidal do kroku.

Zámek, jehož obrysy se již rozplývaly, byl tichý jako vždy, ještě nikdy tam K. nezpozoroval sebemenší

známku života, snad ani nebylo možné z té dálky něco rozeznat, a přece po tom oči toužily a nechtělo se jim snášet to ticho. Když se K. na zámek zadíval, připadalo mu někdy, jako by pozoroval někoho, kdo klidně sedí a hledí před sebe, ne snad ponořen v myšlenkách a tak uzavřen všemu kolem, nýbrž volný a bez starosti, jako by byl sám a nikdo ho nepozoroval, a přece si musel všimnout, že je pozorován, avšak ani v nejmenším to nenarušilo jeho klid, a opravdu - nebylo zřejmé, je-li to příčina či následek -, pozorovatelův pohled nedokázal spočinout a klouzat. Tento dojem dnes ještě zesiloval časný soumrak; čím déle se K. díval, tím méně rozeznával, tím hlouběji se nořilo vše do tmy.

Zrovna když přicházel k Panskému hostinci, kde se dosud nesvítilo, otevřelo se v prvním patře okno, nějaký mladý, tlustý, vyholený pán v kožichu se vyklonil a zůstal v okně. Zdálo se, že na K-ův pozdrav neodpověděl sebemenším kývnutím. Ani v chodbě, ani ve výčepu nezastihl K. nikoho, zápach zvětralého piva byl ještě horší než minule, něco takového v hospodě U mostu nebylo. K. ihned zamířil ke dveřím, kterými posledně pozoroval Klamma, opatrně zmáčkl kliku, ale dveře byly zavřené. Pak se pokoušel nahmatat místo, kde byla špehýrka, avšak uzávěr byl nejspíš tak dobře zasazen, že tímto způsobem se místo najít nedalo, proto škrtl sirkou. Vtom ho polekal výkřik. V koutě mezi dveřmi a kredencí, blízko kamen, se krčilo mladé děvče a ve světle sirky na něj civělo rozespálýma, s námahou otevřenýma očima. Podle všeho to byla Frídina nástupkyně. Brzy přišla k sobě, rozsvítila elektrické světlo, ještě se tvářila nazlobeně, tu poznala K. "Ach pan zeměměřič," řekla s úsměvem, podala mu ruku a představila se: "Jmenuji se Pepina." Byla malá, červená, zdravá, bujné nazrzlé vlasy měla spletené do silného copu, mimoto se jí kudrnatily kolem obličeje, na sobě měla hladké splývající šaty z lesklé šedivé látky, které jí velmi špatně padly, dole byly dětsky nešikovně zdrhnuty hedvábnou stuhou s mašlí, takže jí tísnily. Vypyťovala se na Frídu, a jestli se prý brzy nevrátí. Ta otázka hraničila se zlomyslností. "Hned po Fridině odchodu mě sem narychlo povolali," řekla pak, "protože tady přece nemohou potřebovat hned tak každou, doposud jsem byla pokojskou, ale nevyměnila jsem dobře. Je tu večer a v noci hodně práce, to je velmi únavné, stěží to vydržím, nedivím se, že toho Frída nechala." - "Frída tu byla velmi spokojená," řekl K., aby konečně Pepině připomněl rozdíl mezi ní a Frídou, na nějž Pepina zapomínala. "Nevěřte jí," řekla Pepina. "Frída se dovede ovládat jako málokdo. Co nechce přiznat, nepřizná, a potom se ani nepozná, že by měla co přiznávat. Sloužím tu s ní přece už několik let, vždycky jsme spolu spaly v jedné posteli, ale důvěrně spolu nejsme, určitě si na mne dnes už ani nevzpomene. Její jediná přítelkyně je snad stará hostinská z hospody U mostu, a to je přece také příznačné." - "Frída je má snoubenka," řekl K. a hledal jakoby mimochodem špehýrku ve dveřích. "Já vím," řekla Pepina, "proto to přece vykládám. Jinak by to pro vás nemělo význam." - "Chápu," řekl K. "Myslíte, že mohu být pyšný na to, že jsem získal tak uzavřené děvče." - "Ano," řekla a spokojeně se zasmála, jako by K. získala pro nějakou tajnou dohodu stran Frídy.

Ale nebyla to vlastně ani tak její slova, co K. zaměstnávalo a trochu odvádělo od hledání, spíše její zjev a její přítomnost na tomto místě. Byla ovšem mnohem mladší než Frída, skoro ještě dítě, a její oblečení bylo směšné, ustrojila se zřejmě podle svých přehnaných představ o významu číšnice. A byly to dokonce představy z jejího hlediska oprávněné, neboť to místo, pro něž se ještě nehodila, bylo jí asi přiděleno neočekávaně a nezaslouženě a pouze dočasně, nesvěřili jí ani koženou taštičku, kterou Frída neustále nosila u pasu. A tu svou nespokojenost s místem zřejmě přeháněla. A přece, přes svůj dětský nerozum měla pravděpodobně i ona styky se zámekem; bývala přece, jestli nelhala, pokojskou; nemajíc tušení o svém jmění, prospávala tu dny, avšak objetí tohoto malého tlustého těla s trošku kulatými zády jí nemohlo toto jmění vyrvat, jím však mohlo pohnout a povzbudit k obtížné cestě. Nebylo to tedy jiné než s Frídou? Ó ano, bylo to jiné. Stačilo pomyslet jen na Fridin pohled, aby to člověk pochopil. Nikdy by se byl K. nedotkl Pepiny. Ale přece jen si musel teď na chvíli zakryt oči, tak žádostivě se na ni zadíval. "Není snad potřeba svítit," řekla Pepina a zhasla, "rozsvítila jsem jen proto, že jste mě tak vystrašil. Copak tu chcete? Zapomněla Frída něco?" - "Ano," řekl K. a ukázal na dveře, "tady vedle v pokoji ubrus, bílý, háčkovaný." - "Ano, její ubrus," řekla Pepina, "už si vzpomínám, pěkná práce, pomáhala jsem jí při tom, ale sotva asi bude v tamtom pokoji." - "Frída myslí, že ano. Kdopak tu bydlí?" ptal se K. "Nikdo," řekla Pepina. "To je panský pokoj, tady páni pijí a jedí, to jest, je k tomu určen, ale oni většinou zůstávají nahoře ve svých pokojích." - "Kdybych věděl," řekl K., "že vedle nikdo není, moc rád bych tam zašel a poohlédl se po tom ubrusu. Jenže to není jisté; Klamm například tam často sedává." -

"Klamm tam teď určitě není," řekla Pepina", hned totiž odjíždí, na dvoře už čekají saně."

Okamžitě, beze slova vysvětlení, vyšel K. z výčepu, na chodbě místo k východu zahrnul dovnitř do domu a po několika krocích byl na dvoře. Jak tu bylo ticho a hezky! Čtvercový dvůr ze tří stran obklopený domem, od ulice - postranní ulice, již K. neznal - oddělený vysokou bílou zdí s velikými, těžkými, v tu chvíli otevřenými vraty. Odtud, ze dvora, se dům zdál vyšší než od průčelí, aspoň první patro bylo úplně vybudováno a působilo mohutnějším dojmem, neboť bylo obroubeno dřevěnou, až na malou šěrbinu ve výši očí uzavřenou galérií. Šikmo naproti K., ještě ve středním traktu, ale už v rohu, kde se napojovalo protější postranní křídlo, byl vchod do domu, otevřený, bez dveří. Před ním stály tmavé, uzavřené saně s dvěma zapraženými koňmi. Až na kočího, jehož teď K. v soumraku na tu dálku spíš tušil než rozeznával, nebylo nikoho vidět.

S rukama v kapsách, rozhlížeje se opatrně, obešel K. těsně při zdi dvě strany dvora, až se dostal k saním. Kočí, jeden z těch sedláků, kteří byli onehdy ve výčepu, zachumlaný do kožichu, se lhostejně díval, jak přichází, asi jako se člověk dívá na kočku. Nepohnul se, ani když už K. stál až u něho a pozdravil a když dokonce i koně zneklidněti, jak se před nimi vynořil ze tmy. To bylo K. velmi vhod. Opřel se o zeti a vybalil jídlo, vděčně si vzpomněl na Frídu, která ho tak dobře vypravila, a nahlížel přitom do vnitřku domu. Schody zahýbaly v pravém úhlu dolů a tam se křížily s nízkou, ale na první pohled hlubokou chodbou; všechno bylo čisté, vybiřené, ostře a pevně ohraničené.

Čekání se protahovalo víc, než K. myslel. Dávno už dojedl, chlad byl citelný, soumrak se proměnil v hotovou tmou a Klamm stále nepřicházel. "To může trvat ještě hodně dlouho," řekl najednou drsný hlas tak blízko, až sebou K. trhl. Byl to kočí, který se protáhl, jako by se probudil, a hlasitě zív. "Copak může trvat dlouho?" zeptal se K., docela vděčný za to vyrušení, protože ustavičné ticho a napětí bylo už nesnesitelné. "Než odejdete," řekl kočí. K. mu nerozuměl, ale neptal se dál, myslel, že tak nejspíš přiměje nafoukance, aby promluvil. Neodpovědět tady v té tmě skoro dráždilo. A skutečně se kočí po chvíli zeptal: "Chcete koňak?" - "Ano," řekl K. nepředloženě, nabídka ho příliš lákala, neboť ho záblo. "Tak otevřte saně," řekl kočí, "v postranní kapse je několik lahví, vemte jednu, napijte se a podejte mi ji pak. Mně by se v kožichu těžko slézalo." K. mrzelo takové posluhování, ale když si už s kočím začal, poslechl přes nebezpečí, že ho Klamm u saní překvapí. Otevřel široká dvířka, z kapsy na jejich vnitřní straně se dala hned vytáhnout Láhev, ale když už byla dvířka dokořán, tolik ho to táhlo dovnitř, že neodolal, jen chvíli si tam chtěl posedět. Vklouzl dovnitř. Neobyčejně teplo bylo v saních, pořád stejně teplo, ačkoli dvířka zůstala úplně dokořán, neboť K. si je netroufal zavřít. Člověk ani nevěděl, jestli sedí na lavici, tak zapadl do přikrývek, polštářů a kožichů; mohl se obracet a natahovat, jak chtěl, vždycky se zabořil do měkkého tepla. S roztaženými rukama, s hlavou opřenou do polštářů, jež byly všude na dosah, vyhlížel K. ze saní do temného domu. Proč to trvá tak dlouho, než Klamm sejde dolů? Jako omámen teplem po tom dlouhém postávání ve sněhu, přál si K., aby Klamm už konečně přišel.

Pomyšlení, že by bylo lépe, aby ho Klamm v této situaci raději nespátril, pronikalo mu do mozku jen nejasně jako tiché rušení. Jeho zapomnětlivost podporovalo i chování kočího, který přece musel vědět, že K. je v saních, a nechával ho tam, dokonce ani koňak po něm nechtěl. To bylo velmi ohleduplné, avšak K. mu chtěl přece posloužit. Nemotorně, aniž změnil polohu, sáhl po postranní kapse, avšak ne u otevřených dvířek, ta byla příliš daleko, nýbrž za sebe k zavřeným, nu, bylo to jedno, i tam byly láhve. Vytáhl jednu, odšrouboval uzávěr a přičichl k ní, bezděčně se usmál, vonělo to tak sladce, tak vemlouvavě, jako když od někoho, koho máme velmi rádi, posloucháme chválu a dobrá slova a vůbec ani přesně nevíme, oč jde, a ani to nechceme vědět a jen si blaženě uvědomujeme, že to říká právě on. "To že má být koňak?" ptal se K. pochybovačně sám sebe a ze zvědavosti ochutnal. Přece je to koňak, kupodivu, a páli a hřeje. Jak se to proměnilo, když pil, z něčeho, co bylo takřka jen nositelem sladké vůně, pití pro kočí! "Je to možné?" zeptal se K. jakoby s výčitkou sobě samému a znovu se napil.

Vtom - K. zrovna polykal dlouhý doušek - se rozjasnilo, elektrické světlo svítlo uvnitř na schodech, v chodbě, venku nad vchodem. Bylo slyšet kroky po schodech dolů, láhev vypadla K. z ruky. koňak se rozlil na jeden kožich, K. vyskočil ze saní, stačil ještě přibouchnout dvířka, což vydalo dunivou ránu, a hned nato pomalu vyšel z domu nějaký pán. Jedinou útěchou bylo, že to nebyl Klamm, či bylo právě to politováníhodné? Byl to ten pán, kterého K. již zahlédl v okně prvního patra. Mladý pán, velmi dobře vyhlížející, bílý a červený, avšak velice vážný. Rovněž K. se na něj podíval zamračeně, ale měl při tom

pohledu na mysli sebe sama. Že sem neposlal raději pomocníky; tak jako on by se dovedli zachovat také. Pán naproti němu ještě mlčel, jako by mu na to, co chtěl říci, nestačil dech v jeho rozložitě hrudi. "To je ale strašné," řekl pak a posunul si trochu klobouk z čela. Jakže? Ten pán přece pravděpodobně dosud nevěděl, že K. byl v saních, a už mu něco připadá strašné? Snad to, že K. pronikl až na dvůr? "Jak jste se sem dostal?" zeptal se pán už tišeji, už si vydechl, poddávaje se věcem nezměnitelným. Co je to za otázky! Co má odpovědět! Má snad K. ještě sám tomu pánovi výslovně potvrdit, že cesta, kterou započal s tolika nadějemi, byla zbytečná? Místo odpovědi obrátil se K. k saním, otevřel je a sebral čepici, kterou uvnitř zapomněl. Zaraženě pozoroval, jak koňak kape na stupátko.

Pak se zase obrátil k pánovi; teď již neváhal dát mu najevo, že byl v saních, nebylo to také to nejhorší; kdyby se ho ptali, jen v tom případě ovšem, nehodlal zamlčet, že ho kočí sám přiměl aspoň k tomu, aby otevřel dvířka. Opravdu zlé bylo však to, že ho pán překvapil, že už neměl dost času, aby se před ním schoval a pak si nerušeně počkal na Klamma, nebo že neměl dost duchapřítomnosti a nezůstal v saních, nezavřel dvířka a nepočkal si na Klamma v kožešinách nebo tam nezůstal aspoň tak dlouho, dokud bude tento pán nablízku. Samozřejmě nemohl také vědět, jestli to přece snad už nejde sám Klamm, v kterémžto případě by bývalo přirozeně mnohem lepší setkat se s ním mimo saně. Ano, všelicos bylo třeba uvážit, teď však už vůbec nic, neboť teď bylo po všem.

"Pojďte se mnou," řekl pán, vlastně nijak rozkazovačně, jenže rozkaz nebyl v slovech, nýbrž v krátkém, úmyslně lhostejném mávnutí rukou, jež slova doprovázelo. "Čekám tu na někoho," řekl K., ne již v naději na nějaký úspěch, spíš jen tak ze zásady. "Pojďte," opakoval pán nedávaje se vůbec mýlit, jako by chtěl dát najevo, že nikdy nepochyboval o tom, že K. na někoho čeká. "Ale to se pak minu s tím, na koho čekám," řekl K. a trhl sebou. Přese všechno, co se stalo, měl K. pocit, že to, čeho se dosud domohl, byl v jistém smyslu majetek, který sice držel už jen zdánlivě, ale přece jen ho nemusel na kdejaký rozkaz vydat. "Minete se s ním v každém případě, ať čekáte, nebo odejdete," řekl pán sice příkře podle svého mínění, avšak vzhledem ke K-ovu myšlenkovému pochodu nápadně shovívavě. "Pak se s ním raději minu při čekání," řekl K. vzdorovitě, pouhými slovy tohoto mladého pána se odsud určitě nedá zahnat. Na to pán na chvíli zavřel oči s povýšeným výrazem v zakloněné tváři, jako by se hodlal od K-ovy nerozumnosti vrátit k vlastnímu rozumu, přejel si špičkou jazyka rty lehce pootevřených úst a pak řekl kočímu "Vypřáhněte."

Kočí, uctivý k pánovi, avšak se zlobným zhlédnutím po K., musel teď přece jen v kožichu slézt a váhavě, jako by čekal, ne že pán změní rozkaz, ale že K. změní smýšlení, začal couvat s koňmi a saněmi k postrannímu křídlu, kde patrně za velikými vraty byla stáj a kůlna pro vozy. K. osaměl; na jedné straně se vzdalovaly saně, na druhé, cestou, odkud předtím přišel K., se vzdaloval mladý pán, oba ovšem velice pomalu, jako by chtěli K. naznačit, že ještě je v jeho moci přivolat je zpět.

Možná že měl tuto moc, ale nebyla mu k ničemu; přivolat saně znamenalo zahnat sebe sama. I zůstal stát jako jediný, kdo vytrval ve svém postavení, ale bylo to vítězství, které nepřinášelo radost. Díval se střídavě za pánem a za kočím. Pán došel už ke dveřím, jimiž se K. dostal na dvůr, ještě jednou se ohlédl, K. se zdálo, že zakroutil hlavou nad takovou tvrdohlavostí, pak se rozhodným, krátkým, konečným pohybem otočil a vstoupil do chodby, kde hned zmizel. Kočí zůstal na dvoře déle, měl hodně práce se saněmi, musel otevřít těžká vrata od stáje, zacouvat se saněmi na jejich místo, vypřáhnout koně, zavést je k žlabu, to vše konal vážně, zcela obrácen do sebe, bez jakékoli naděje na brzkou jízdu; toto mlčenlivé počínání bez jediného pohledu na K. připadalo K. jako mnohem tvrdší výčitka než chování pánovo. A když pak po skončení práce ve stáji přešel kočí pomalým houpavým krokem přes dvůr, uzavřel velká vrata, potom se vracel, zvolna a všecek zabrán do vlastních stop ve sněhu, potom se uzavřel v stáji, načež zhasla i všechna světla - pro koho by se mělo svítit? - a jenom nahoře v dřevěné galerii zůstala, jasná štěrbina a trochu poutala bloudící zrak, tu přišlo K., jako by teď s ním byl přerušen všecken styk a jako by byl teti ovšem svobodnější než kdy jindy a mohl na tomto místě jemu jinak zakázaném vyčkávat, jak dlouho chce, a jako by si byl tuhle svobodu vybojoval tak, jak by to sotva kdo druhý svedl, a nikdo se ho nesměl dotknout či zahnat ho, ba ani promluvit na něj; avšak - to přesvědčení bylo přinejmenším stejně silné - jako by zároveň nebylo nic nesmyslnějšího, nic zoufalejšího než tato svoboda, toto čekání, tato nezranitelnost.

Devátá kapitola

A VYTRHL SE a vracel se do domu, tentokrát ne podél zdi, nýbrž rovnou sněhem, v chodbě narazil na hostinského, který ho mlčky pozdravil a ukázal na dveře výčepu, poslechl jeho pokynu, protože byl prokřehlý a protože chtěl vidět nějaké lidi, byl však velmi zklamán, když u jednoho stolku, který sem byl asi naschvál přistaven, neboť jinak tu hostům stačily sudy, uviděl toho mladého pána a před ním - trapná podívaná pro K. - stála hostinská z hospody U mostu. Pepina, pyšná, s hlavou nahoru, s věčně stejným úsměvem, v neotřesitelném vědomí vlastní důstojnosti, pohazujíc při každém pohybu copem, pobíhala sem a tam, přinesla pivo a pak inkoust a pero, neboť pán měl před sebou rozprostřené papíry, porovnával údaje, jež nacházel jednou na tom, podruhé na jiném papíře na druhém konci stolu, a chystal se psát. Hostinská ze své výšky tiše a s našpulenými rty, jako by odpočívala, hleděla na pána a na papíry, jako by už byla vše potřebné řekla a bylo to dobře přijato. "Pan zeměměřič, konečně," řekl pán, když K. vstoupil, krátce vzhledl a pak se opět zabral do svých papírů. Rovněž hostinská pouze zavadila o K. lhostejným, nijak překvapeným pohledem. Zato Pepina jako by si ho všimla, až když přistoupil k výčepnímu pultu a objednal si koňak.

K. se opřel o pult, přitiskl ruku na oči a nevšímal si ničeho. Pak usrkl koňaku a odstrčil ho, že se prý nedá pít. "Všichni páni ho pijí," řekla Pepina zkrátka, vylila zbytek, vypláchla sklenku a postavila ji na polici. "Páni mají také lepší," řekl K. "Možná," řekla Pepina, "ale já ne." Tím byla s K. hotova a opět byla k službám pánovi, který však nic nepotřeboval a za nímž teď Pepina pořád obloukem obcházela a uctivě se pokoušela nahlédnout mu přes rameno do papírů; byla to však jen jalová zvědavost a naparování, jež i hostinská zamračeně s nelibostí pozorovala.

Najednou však hostinská napjala sluch a soustředěně naslouchajíc civěla do prázdna. K. se otočil, neslyšel nic zvláštního, ani ostatní, jak se zdálo, nic neslyšeli, ale hostinská se rozběhla po špičkách dlouhými kroky k zadním dveřím vedoucím na dvůr, podívala se klíčovou dírkou, pak se s očima dokořán a celá rozpálená v tváři obrátila k ostatním, prstem je přivolala k sobě a teď vyhlíželi střídavě, hostinská měla sice největší podíl, avšak i na Pepinu se dostalo, pán byl z nich poměrně nejhlhostejnější. Pepina i pán se brzy vrátili, jen hostinská pořád ještě usilovně vyhlížela, hluboko sehnuta, málem vkleče, dělalo to skoro dojem, že už jen zapřísahá klíčovou dírkou, aby ji nechala prolézt, neboť vidět už dávno asi nebylo nic. Když se konečně zvedla, rukama přejela obličej, urovnala vlasy, zhluboka se nadechla, dívala se, jako by musela přivykat oči na tu místnost a na lidi a činila to s odporem, pravil K., ne aby mu potvrdili něco, co věděl, ale aby předešel útoku, z něhož měl téměř strach, tak byl teď zranitelný: "Klamm už tedy odjel?" Hostinská kolem něho přešla beze slova, ale pán řekl od stolku: "Ano, zajisté. Když jste nechal hlídání, mohl Klamm odjet. Ale je podivuhodné, jak je ten pán citlivý. Všimla jste si, paní hostinská, jak neklidně se rozhlížel?" Hostinská si toho patrně nevšímla, ale pán pokračoval: "Nu, naštěstí už nebylo nic vidět, kočí zametl i stopy ve sněhu." - "Paní hostinská si ničeho nevšímla," řekl K., ale neřekl to s nějakou nadějí, nýbrž jen proto, že ho podráždilo pánovo tvrzení, které mělo zaznít tak konečně a neodvolatelně. "Třeba jsem zrovna nebyla u dírkou," řekla hostinská hlavně proto, aby se pána zastala; potom však chtěla i Klammovi učinit po právu: "Nevěřím ovšem, že by byl Klamm tak citlivý. My se o něj samosebou bojíme a snažíme se ho ochránit a předpokládáme přitom, že je nesmírně citlivý. To je v pořádku a jistě je to Klammova vůle. Jak je tomu však ve skutečnosti, to nevíme. Zajisté, s někým, s kým nechce mluvit, nepromluví nikdy, i kdyby se ten někdo sebevíc namáhal a sebenesnesitelněji vnucoval, ale stačí přece už ten fakt, že s ním Klamm nikdy nepromluví, nikdy ho k sobě nepřipustí, proč by neměl ve skutečnosti snést pohled na někoho takového? Alespoň se to nedá dokázat, protože to nikdy nelze vyzkoušet." Pán horlivě přisvědčoval: "To je v podstatě i můj názor," řekl, "jestliže jsem se vyjádřil trochu jinak, pak proto, aby mi pan zeměměřič rozuměl. Pravda ovšem je, že když Klamm vyšel z domu, několikrát se v půlkruhu rozhlédl." - "Možná že hledal mě," řekl K. "Možná," řekl pán, "to mě nenapadlo." Všichni se rozesmáli, nejhlasitěji Pepina, která z toho všeho ničemu nerozuměla. "Když jsme tu teď tak v dobré míře pohromadě," řekl pak pán, "prosil bych vás snažně, pane zeměměřiči, abyste několika údaji doplnil mé spisy." - "Tady se hodně píše," řekl K. a z dálky pohlédl na spisy. "Ano, ošklivý zvyk," řekl pán a opět se zasmál, "ale snad ani ještě nevíte, kdo jsem. Jsem Momus, Klammův vesnický tajemník." Po těchto slovech všechno ve světnici zvažnělo; ačkoliv hostinská i Pepina pána samozřejmě znaly, přece zůstaly jako ohromené, když vyslovil své jméno a hodnost. A dokonce i pán, jako by řekl víc, než sám stačí pojmut rozumem, a jako by chtěl uniknout alespoň jakékoli

dodatečné okázalosti, jež byla obsažena v jeho vlastních slovech, se pohroužil do spisů a začal psát, až v místnosti nebylo slyšet nic jiného než pero. "Copak je to: vesnický tajemník?" zeptal se K. po chvíli. Momus teď, když se představil, považoval již za nemístné, aby sám takové věci vysvětloval, a tak řekla hostinská místo něho: "Pan Momus je Klamův tajemník jako kterýkoliv jiný tajemník, jenomže jeho úřední sídlo, a nemýlím-li se, i jeho úřední působnost -" Momus živě zavrtěl hlavou od svých písemností, a tak se hostinská opravila - "tedy pouze jeho úřední sídlo, nikoli úřední působnost, je omezeno na vesnici. Pan Momus obstarává Klamovi písemné práce, jež jsou ve vsi potřeba, jako první přijímá veškeré žádosti, které odtud Klamovi přicházejí." K., na něhož to všechno zatím nijak zvlášť nezapůsobilo, hleděl na hostinskou prázdným pohledem, a tak hostinská napůl v rozpacích dodala: "Tak je to zařízeno, všichni páni ze zámku mají své vesnické tajemníky." Momus, který naslouchal daleko pozorněji než K., řekl hostinské na doplnění: "Většina vesnických tajemníků pracuje jen pro jednoho pána, kdežto já pro dva, pro Klamma a pro Vallabena." - "Ano," řekla hostinská, která se už také rozpomněla, a obrátila se ke K.: "Pan Momus pracuje pro dva pány, pro Klamma a pro Vallabena, je tedy dvojnásobným tajemníkem." - "Dvojnásobným dokonce," řekl K. a kývl na Momuse, který k němu teď napůl skloněný vzhledl, asi jako pokývneme na dítě, jež před námi vychvaluje. Bylo-li v tom jisté pohrdání, pak buď nebylo upozorováno, nebo bylo téměř vyžadováno. Zrovna před K., který nebyl ani hoden, aby směl třeba náhodou přijít Klamovi na oči, se tu ze široka vypočítávají zásluhy člověka z Klamova nejbližšího okolí, a to s nepokrytým úmyslem vynutit K-ovo uznání a chválu. A přece na to K. neměl ani pomyslení; on, který se ze všech sil ucházel o jediný Klamův pohled, neměl například valné mínění o postavení takového Momuse, který směl před Klamovými zraky žít, byl dalek všeho obdivu, nebo dokonce závisti, neboť oč on usiloval, nebyla Klamova blízkost sama, nýbrž to, aby se on, K., jenom on, nikdo jiný, dostal se svými a ne jinými přáními ke Klamovi a aby u něho nikoli spočinul, nýbrž prošel kolem něho dál, do zámku.

A podíval se na hodinky a řekl: "Teď už ale musím domů." Ihned se poměr změnil v Momusův prospěch. "Ano, ovšem," řekl Momus, "školnické povinnosti volají. Ale chvíličku mi ještě musíte věnovat. Jen pár krátkých otázek." - "Nechce se mi," řekl K. a chystal se ke dveřím. Momus uhodil jedním spisem do stolu a vstal: "Jménem Klamovým vás vyzývám, abyste zodpověděl mé otázky." - "Jménem Klamovým?" opakoval K.. "Cožpak on se snad stará o mé záležitosti?" - "To nemohu posoudit," řekl Momus, "a vy asi teprve ne, oba to tedy můžeme klidně nechat na něm. Vyzývám vás však - z titulu, který mi Klam propůjčil, abyste zůstal a odpovídal." - "pane zeměměřiči," vmísila se hostinská, "dám si pozor, abych vám ještě dále radila; mé dosavadní rady, míněné nejlépe, jak jen možno, jste neslýchaným způsobem odmítl a sem k panu tajemníkovi jsem přišla jen proto - nemám co skrývat -, abych patřičně zpravila úřad o vašem chování a vašich záměrech a sebe abych navždy zabezpečila před tím, aby vás u mne znovu ubytovali, tak je to mezi námi a tak už to asi zůstane, a řeknu-li teď, co si myslím, pak nikoli proto, abych vám pomohla, nýbrž abych panu tajemníkovi trochu usnadnila obtížný úkol jednat s někým, jako jste vy. Přesto však díky mé naprosté upřímnosti - jinak než upřímně s vámi jednat nedovedu, a i tak to činím s odporem - mohou vám být má slova k užtku, jen budete-li chtít. Pro ten případ vás upozorňuji, že jediná cesta, již se můžete dostat ke Klamovi, vede tady přes protokoly pana tajemníka. Ale nechci přehánět, možná že cesta nevede až ke Klamovi, možná že končí daleko před ním, rozhodující bude, co uzná pan tajemník. V každém případě je to však pro vás jediná cesta, která vede směrem ke Klamovi. A této jediné cesty se chcete vzdát jen a jen ze vzdoru?" - "Ach paní hostinská," řekl K., "není to ani jediná cesta, ani nemá větší cenu než ostatní cesty. A vy, pane tajemníku, rozhodujete, zda to, co bych tu řekl, smí proniknout až ke Klamovi, nebo nesmí?" - "Ovšem," řekl Momus a podíval se pyšně sklopenýma očima napravo a nalevo, kde nebylo nic k vidění, "k čemu bych byl jinak tajemník?" - "Tak vidíte, paní hostinská," řekl K., "nepotřebuji cestu ke Klamovi, nýbrž nejdříve k panu tajemníkovi." - "Tuto cestu jsem vám chtěla otevřít," řekla hostinská. "Nenabídla jsem vám dopoledne, že zařídím, aby vaše prosby došly ke Klamovi? Bylo by se to stalo přes pana tajemníka. Vy však jste to odmítl, a přece vám teď nezbude nic jiného než pouze tato cesta. Samosebou, že po vašem dnešním počínání, po pokusu přepadnout Klamma, má ještě menší naději na úspěch. Avšak tato poslední, nejmenší, mizivá, vlastně už vůbec neexistující naděje je přece jen vaší nadějí jedinou." - "Jak to, paní hostinská," řekl K., "že jste se původně pokoušela odradit mě od úmyslu proniknout ke

Klammovi a teď najednou berete mé přání tak vážné a máte mě, jak se zdá, v jistém smyslu za ztraceného, jestliže se mé plány nezdaří? Když mě jednou někdo z upřímného srdce zrazuje, abych se vůbec pachtil za Klammem, jak je možné, že mě teď naoko stejně upřímně pobízí na cestu ke Klammovi, třebaže ta cesta, dejme tomu, vůbec nevede až k němu?" - "Pobízím vás snad?" řekla hostinská. "Je to pobízení, když říkám, že vaše pokusy jsou beznadějně? To by byl opravdu vrchol opovázlivosti, kdybyste chtěl takovým způsobem svalit odpovědnost ze sebe na mne. Ponouká vás k tomu snad přítomnost pana tajemníka? Ne, pane zeměměřiči, já vás k ničemu nepobízím. Jen jedno přiznávám, že jsem vás snad při prvním setkání trochu přecenila. Vaše rychlé vítězství nad Frídou mě polekalo, nevěděla jsem, čeho všeho jste ještě schopni, chtěla jsem zabránit dalšímu neštěstí a myslela jsem, že toho nedosáhnu nijak jinak, než pokusím-li se otřást vámi prosením a hrozbami. Mezitím jsem se naučila uvažovat o tom všem klidněji. Dělejte si, co chcete. Vaše činy zanechají snad hluboké stopy venku na dvoře ve sněhu, ale víc nic." - "Docela vyjasněný se mi ten rozpor nezdá," řekl K., "avšak spokojím se tím, že jsem na něj upozornil. Teď vás však, pane tajemníku, prosím, abyste mi řekl, je-li správný názor paní hostinské, že totiž protokol, který se mnou chcete sepsat, může ve svých důsledcích vést k tomu, že budu smět předstoupit před Klamma. Je-li tomu tak, jsem okamžitě ochoten odpovědět na všechny otázky. V tomto ohledu jsem ochoten vůbec ke všemu." - "Nikoli," řekl Momus, "taková souvislost neexistuje. Jde jen o to, abych pro Klammovu vesnickou kartotéku získal přesný popis dnešního odpoledne. Popis je již hotov, jen dvě tři mezery je ještě třeba doplnit, kvůli pořádku; jiný účel tu není a ani ho nemůže být dosaženo." K. mlčky pohlédl na hostinskou. "Proč se na mne díváte," zeptala se hostinská, "řekla jsem snad něco jiného? Tak je to s ním vždycky, pane tajemníku. Překroutí informace, které mu člověk dá, a pak tvrdí, že dostal překroucené informace. Říkala jsem mu odjakživa, dnes a vždycky, že nemá ani nejmenší vyhlídku, že ho Klamm přijme; nuže, není-li tedy žádná vyhlídka, nepřinese mu ji ani tenhle protokol. Může být něco jasnějšího? Dále říkám, že tento protokol je jediné skutečné úřední spojení, které může s Klammem mít; i to je přece dost jasné a nepochybné. Když mi teď však nevěří, ustavičně doufá - nevím proč a nač -, že pronikne ke Klammovi, pak mu může, držíme-li jeho se myšlenkového pochodu, pomoci jen jediné skutečné úřední spojení, jež s Klammem má, tedy tento protokol. Jen tohle jsem řekla, a kdo tvrdí něco jiného, zlovorně překrucuje slova." - "Je-li to tak, paní hostinská," řekl K., "pak vás prosím o prominutí, pak jsem vás špatně pochopil; z vašich dřívějších slov jsem totiž vyrozuměl - mylně, jak se teď ukazuje -, že přece jen mám nějakou, byť sebemenší naději." - "Jistěže," řekla hostinská, "to je ovšem mé mínění, opět překrucujete má slova jenže tentokrát na druhou stranu. Takovou naději podle mého mínění máte, jenže se ovšem zakládá pouze na tomto protokolu. Věci se však nemají tak, že byste mohl jednoduše na pana tajemníka vyraz s otázkou: _Budou smět ke Klammovi, když odpovím na otázky?_ Zeptá-li se takhle dítě, je to k smíchu, zeptá-li se tak dospělý, je to urážka úřadu, pan tajemník to milostivě zakryl jen svou jemnou odpovědí. Naděje, kterou mám na mysli, je však právě v tom, že skrze protokol navazujete jakési spojení, snad jakési spojení, s Klammem. Není to snad dostatečná naděje? Kdyby se vás někdo zeptal na zásluhy, pro něž jste hoden daru takovéto naděje, mohl byste uvést byť i to nejmenší? Ovšem, nic přesnějšího se o té naději říci nedá a obzvlášť pan tajemník ve svém úředním postavení nemůže nikdy naznačit ani to nejmenší. Pro něho se jedná, jak řekl, jen o popis dnešního odpoledne, kvůli pořádku; víc nepoví, i když se ho teď na to s odvoláním na má slova budete vyptávat." - "Bude, pane tajemníku, Klamm ten protokol vůbec číst?" zeptal se K. "Nikoli," řekl Momus, "proč také? Klamm nemůže přece číst všechny protokoly, nechte dokonce vůbec žádné. _Dejte mi pokoj s těmi vašimi protokoly!_ říkává." - "Pane zeměměřiči," naříkala hostinská, "vy mě umoríte s takovými otázkami. Cožpak je to nutné nebo i jen žádoucí, aby Klamm tento protokol četl a slovo od slova se seznamoval s nicotnostmi vašeho života? Nechcete raději co nejpokorněji poprosit, aby před Klammem protokol schovali, což by ostatně bylo přání stejně nerozumné jako to předchozí - neboť kdo může něco před Klammem schovávat? -, ale přece jen by ukazovalo na sympatičtější povahu? A cožpak je to nutné pro to, co nazýváte svou nadějí? Neprohlásil jste sám, že byste se spokojil třeba i jen příležitostí promluvit před Klammem, i kdyby se na vás ani nepodíval, ani vás neposlouchal? A nedosáhnete tímto protokolem alespoň toho, možná však daleko víc?" - "Daleko víc?" zeptal se K. "Jak ta?" - "Proč jen chcete jako dítě dostávat všechno rozžvýkané, jen to spolknout?" zvolala hostinská. "Kdopak může na takové otázky odpovědět? Protokol přijde do

Klammovy vesnické kartotéky, to jste slyšel, víc se o tom nedá s jistotou říci. Ale víte už vůbec, jaký význam má protokol, pan tajemník, vesnická kartotéka? Víte, co to znamená, když vás pan tajemník vyslýchá? Možná či pravděpodobně to neví ani on sám. Klidně tu sedí a koná svou povinnost, kvůli pořádku, jak řekl. Uvažte však, že ho jmenoval Klamm, že pracuje jménem Klammovým, že vše, co koná, i když to nikdy až ke Klammovi nedojde, přece jen má předem Klammův souhlas. A jak může mít Klammův souhlas něco, co není prodchnuto Klammovým duchem? Jsem daleka toho, abych snad chtěla nejspíše lichotit panu tajemníkovi, on sám by si to také velmi vyprosil, nehovořím však o jeho vlastní osobnosti, nýbrž o tom, čím je, má-li Klammův souhlas, jako právě teď: je pak nástrojem, na němž spočívá Klammova ruka, a běda tomu, kdo se mu nepodřídí."

Hrozeb hostinské se K. nebál, nadějí, na něž ho chtěla nachytat, měl už po krk. Klamm byl daleko. Jednou přirovnala hostinská Klamma k orlovi a K. to připadalo směšné, teď však již ne; myslel na jeho vzdálenost, na jeho nedobytné obydlí, na jeho mlčení, přerývané snad jen výkřiky, jaké K. ještě nikdy neslyšel, na jeho pohled pronikající z výšky, který nikdy nelze prokázat, nikdy vyvrátit, na jeho kroužení, neporušitelné odtud z K-ovy hloubky, jímž se nahoře vznáší podle nepochopitelných zákonů, jen na okamžiky viditelný: to vše má Klamm společné s orlem. Určitě však s tím nemá co dělat tento protokol, nad kterým právě Momus rozlomil preclík, z něhož se po všech papírech drolila sůl a kmín, a pochutnával si na něm k pivu.

"Dobrou noc," řekl K., "je mi protivný každý výslech," a vykročil teď doopravdy ke dveřím. "Přece tedy odchází," řekl Momus hostinské téměř ustrašeně. "Neopovází se," řekla ona, víc K. neslyšel, byl už na chodbě. Bylo chladno a foukal silný vítr. Z jedné dveří naproti vyšel hostinský, zdálo se, že odtamtud špehyrkou hlídal chodbu. Šosy kabátu si musel otočit kolem těla, tak je vítr rval i zde v průjezdu. "Už jdete, pane zeměměřiči?" řekl. "Divíte se tomu?" zeptal se K. "Ano," řekl hostinský. "Copak nebudete vyslýchán?" - "Ne," řekl K. "nenechal jsem se vyslýchat." - "Proč ne?" ptal se hostinský. "Nevím," řekl K., "proč bych se měl nechat vyslýchat, proč bych se měl podrobovat nějaké legraci nebo nějakému úřednímu rozmaru. Někdy jindy bych to třeba udělal, rovněž z legrace nebo z rozmaru, ale dnes ne." - "Nu ano, jistě," řekl hostinský, ale bylo to přitakání jen ze zdvořilosti, ne z přesvědčení. "Musím teď pustit služebnictvo do výčepu," řekl pak, "dávno už je jejich hodina. Nechtěl jsem jen rušit výslech." - "Tak důležité vám to připadalo?" zeptal se K. "6 ano," řekl hostinský. "Neměl jsem to tedy odmítat," řekl K. "Ne," řekl hostinský, "to jste neměl." Protože K. mlčel, dodal, buď aby ho utěšil, nebo aby mohl rychleji zmizet: "No no, ale kvůli tomu se ještě nemusí zbořit svět." - "Ne," řekl K., "na to počasí nevypadá." A se smíchem se rozešli.

Desátá kapitola

K. VYŠEL do zuřivého větru na venkovní schody a zadíval se do tmy. Šeredný čas, šeredný. Jaksi v souvislosti s tím ho napadlo, jak se jej hostinská namáhala přimět, aby přistoupil na ten protokol, ale jak odolal. Nebyla to ovšem zjevná snaha, potají jej zároveň od protokolu odváděla; nakonec nebylo jasné, jestli odolal, či podlehl. Pletichářka, naoko pracuje nesmyslně jako vítr, podle vzdálených cizích příkazů, do nichž člověk nikdy nevidí.

Sotva udělal pár kroků po silnici, uviděl v dálce dvě komíhající se světla; tato známka života ho potěšila, pospíšil si k nim a ona též se k němu nesla. Nevěděl, proč je tak zklamán, když poznal pomocníky. dli mu přece naproti, pravděpodobně je poslala Frída, a lucerny, které ho vysvobodily z temnoty, kde na něj ze všech stran doléhal lomož, byly asi jeho majetkem, přesto byl zklamán, čekal někoho cizího, ne tyto staré známé, kteří mu byli břemenem. Ale nebyli to jenom pomocníci, ze tmy mezi nimi se vynořil Barnabáš. "Barnabáši!" zvolal K. a podával mu ruku. "Jdeš za mnou?" Ze samého překvapení nad shledáním zapomněl K. v první chvíli na mrzutosti, jež mu Barnabáš onehdy způsobil. "Za tebou," řekl Barnabáš stejně přívětivě jako kdysi. "S dopisem od Klamma." - "Dopis od Klamma!" řekl K., zvedl hlavu a rychle ho vzal Barnabášovi z ruky. "Posviťte!" řekl pomocníkům, kteří se na něho mačkali zprava i zleva a zvedali lucerny. Při čtení musel K. veliký arch papíru poskládat, aby ho uchránil před větrem. "Panu zeměměřiči v hostinci U mostu! Zeměměřičské práce, jež jste dosud provedl, kladně oceňuji. I výkony pomocníků jsou chvályhodné, správně je vedete k práci. Nepolevujte v svém úsilí! Doved'te práce k zdárnému konci. Roztrpčilo by mě, kdyby měly být přerušeny. V ostatním buďte bez starosti, otázka mzdy bude co nevidět vyřešena. Neztrácím Vás z očí." K. už vzhlédl od dopisu, když pomocníci,

kteří četli daleko pomaleji, vykřikli na oslavu dobrých zpráv třikrát "hurá!" a zamávali lucernami. "Bud'te zticha," řekl a pak se obrátil k Barnabášovi: "To je nedorozumění." Barnabáš nechápal. "To je nedorozumění," opakoval K. a odpolední únava se znovu vrátila, cesta do školy se mu zdála ještě tak daleká a za Barnabášem vyvstala celá jeho rodina, pomocníci se stále ještě na něho mačkali, až je odstrčil lokty; jak je jen mohla Frída za ním poslat, když přece nařídil, aby zůstali u ní! Cestu domů by byl také našel sám, a snadněji než s touto společností. Ke všemu si jeden z nich uvázal kolem krku šátek, jehož volné konce se třepetaly ve větru a několikrát se připlácly K. na obličej, druhý pomocník se ovšem honem jal svými dlouhými, špičatými, nepřetržitě si hrajícími prsty sundávat K. šátek z obličeje, čímž však nic nespravil. Oběma se dokonce to poletování patrně zalíbilo, vůbec byli nadšeni větrem a nepokojnou nocí. "Jděte pryč!" křikl K. "Když už mi jdete naproti, proč jste nevzali mou hůl? Čímpak vás teď mám hnát domů?" Skrčili se za Barnabáše, ale tolik strachu neměli, aby svému ochránci nepostavili zleva i zprava na ramena lucerny, on je ovšem ihned strásl. "Barnabáši," řekl K. a těžce mu dolehlo na srdce, že mu Barnabáš zjevně nerozumí, že se v poklidných časech jeho kazajka pěkně leskne, ale když jde do tuhého, nenajde se u něho pomoc, jen němý odpor, odpor, proti němuž se nedá bojovat, protože sám je bezbranný, jen jeho úsměv září, avšak pomáhá stejně málo, jak málo svedou hvězdy nahoře proti té vichřici tady. "Podívej, co mi píše pán," řekl K. a strčil mu dopis před oči. "Pán je špatně zpraven. Nekonám žádné měřičské práce a zač stojí pomocníci, vidíš sám. A práci, kterou nedělám, nemohu ovšem ani přerušit, ani pánovo roztrpčení nemohu vzbudit, natož abych si zasloužil jeho uznání! A bez starosti nemohu být nikdy." - "Vyřídím to," řekl Barnabáš, dívající se celou dobu kamsi mimo dopis, který by samozřejmě stejně nemohl číst, protože ho měl až těsně u nosu. "Ach," řekl K., "slibuješ, že to vyřídíš, ale mohu ti to doopravdy věřit? Tolik teď potřebuji důvěryhodného posla, více než kdy jindy." K. se samou netrpělivostí kousal do rtů. "Pane," řekl Barnabáš lehce se skláněje, což K. opět málem svedlo, aby mu uvěřil - "já to určitě vyřídím; i to, cos mi uložil posledně, určitě vyřídím." - "Cože!" zvolal K. "Copak jsi to ještě nevyřídil? Copak jsi nebyl druhý den na zámku?" - "Ne," řekl Barnabáš. "Tatínek je starý, sám jsi to viděl, a doma bylo zrovna spousta práce, musel jsem pomáhat, teď však opět brzy zajdu na zámek." - "Ale co to děláš, ty nepochopitelný člověče!" zvolal K. "Copak Klammovy záležitosti nemají přednost před všemi ostatními? Máš vznešený úřad posla a takhle mizerně jej zastáváš? Co je komu po práci tvého otce? Klamm čeká na zprávy a ty, místo aby ses samým spěchem přetřhl, pustíš se raději do kydání hnoje." - "Tatínek je švec," řekl Barnabáš, "měl zakázky od Brunsvíka a já jsem přece tatínkův tovaryš." - "Švec - zakázky - Brunsvík," zvolal K. zatrpkl, jako by každé to slovo navždy znehodnocoval. "A kdopak tu potřebuje boty na těch věčně prázdných cestách? A co je mi po celé té ševcovině; svěřil jsem ti poselství, ne abys je zapomněl a popletl u verpánku, nýbrž abys je okamžitě zanesl pánovi." K. se trochu uklidnil, když ho napadlo, že Klamm celou tu dobu pravděpodobně nebyl na zámku, nýbrž v Panském hostinci, ale Barnabáš ho nanovo podráždil, když se jal odříkávat K-ovu první zprávu na důkaz, že si ji dobře pamatuje. "Dost, nechci nic vědět," řekl K. "Nezlob se na mne, pane," řekl Barnabáš a jako by nevědomky chtěl K. potrestat, odvrátil od něho oči a klopil je, ale spíš to bylo z úleku nad K-ovým křikem. "Nezlobím se na tebe," řekl K. a jeho pobouření se teď obrátilo proti němu samému. "Na tebe ne, ale je pro mne velice zlé mít pro ty nejdůležitější věci jen takového posla." "Podívej se," řekl Barnabáš a zdálo se, že na obranu své poslovské cti říká víc, než smí, "Klamm přece na zprávy nečeká, mívá dokonce zlost, když přijdu. 'Zas už nové zprávy,' povídal jednou, a většinou vstane, jak mě vidí přicházet, odejde do vedlejší místnosti a ani mě nepřijme. Není také stanoveno, že mám přijít hned s každým vzkazem, kdyby to bylo stanoveno, přišel bych samozřejmě hned, ale nic o tom ustanoveno není, a kdybych nepřišel vůbec, ani by mě neupomínali. Když donesu nějaký vzkaz, dělám to dobrovolně."

"Dobrá," řekl K., pohlížeje zkoumavě na Barnabáše a schválně si nevšímaje pomocníků, kteří střídavě pomalu povylézali Barnabášovi za zády jako z propadliště a rychle zase mizeli s tichým hvízdnutím napodobujícím vítr, jako by je tolik vylekal pohled na K. ; bavili se takhle už dlouho. "Jak to u Klamma chodí, to nevím; pochybuji, že by ses tam tak vyznal, a i kdyby ses vyznal, tyto věci bychom napravit nemohli. Ale vzkaz doručit můžeš a o to tě žádám. Docela krátký vzkaz. Můžeš jej doručit hned zítra a hned zítra mi sdělit odpověď nebo vyřídít, jak jsi byl přijat? Můžeš a chceš to udělat? Mělo by to pro mne velkou cenu. A snad se mi pak naskytne příležitost, abych ti jak náleží poděkoval, nebo máš snad už

dnes nějaké přání, které bych ti mohl splnit?" - "Určitě ten příkaz provedu," řekl Barnabáš. "A chceš si dát tu námahu a provést ho co možná nejlíp, předat ho přímo Klammovi, přímo od Klamma převzít odpověď, a to všechno hned, zítra, ještě dopoledne, chceš to udělat?" -

"Udělám, co budu moci," řekl Barnabáš, "ale to dělám vždycky." - "Nebudeme se o to teď už přít," řekl K. "Tu je příkaz: Zeměměřič prosí pana Klamma, aby mu dovolil osobně s ním promluvit; předem přijímá každou podmínku, na niž by bylo toto povolení vázáno. Je nucen o to žádat proto, že zatím všichni prostředníci naprosto selhali, jako důkaz uvádí, že dosud nevykonával ani tu nejmenší zeměměřičskou práci a podle sdělení obecního starosty také nikdy nevykoná, v zoufalství a studu proto četl dnes dopis pana přednosta, pouze osobní slyšení u pana přednosta tu může pomoci. Zeměměřič je si vědom, jak mnoho žádá, ale vynasnaží se, aby pan přednosta pocítil jeho vyrušování co nejméně, podřídí se jakémukoli časovému omezení, i stanovení počtu slov, jichž smí v rozmluvě použít, se hodlá podříditi, bude-li to považováno za nutné, má za to, že vystačí s deseti slovy. V nejhlubší úctě a vrcholné netrpělivosti očekává rozhodnutí." K. při řeči zapomněl na všechno, jako by stál před Klammovými dveřmi a hovořil s dveřníkem. "Je to mnohem delší, než jsem myslel," řekl pak, "avšak musíš to vyřídit ústně, dopis se mi nechce psát, stejně by nastoupil zase jen tu nekonečnou cestu spisů." Načmáral to tedy jen pro Barnabáše na zádech jednoho z pomocníků na kus papíru, zatímco druhý svítil, avšak mohl to už psát podle diktátu Barnabáše, jenž si vše zapamatoval a se školáckou přesností odřikával, nevšímaje si chybného napovídání pomocníků. "Tvá paměť je neobyčejná," řekl K. a podal mu papír, "teď však prosím prokaž, že jsi neobyčejný i v jiných věcech. A co přání? Nemáš žádná? Upřímně řečeno, s ohledem na ten vzkaz by mě trochu uklidnilo, kdybys nějaká měl." Nejdříve Barnabáš mlčel, pak řekl: "Mé sestry tě nechají pozdravovat." - "Tvé sestry," řekl K., "ano, ta velká, statná děvčata." - "Obě tě nechají pozdravovat, ale zvlášť Amálie," řekl Barnabáš, "ona mi taky dnes přinesla ze zámku ten dopis pro tebe." Drže se především tohoto sdělení, zeptal se K.: "Nemohla by taky zanést můj vzkaz na zámek? Nebo nemohli byste jít oba a oba zkusit štěstí?" - "Amálie nesmí do kanceláří," řekl Barnabáš, "jinak by to jistě udělala ráda." - "Možná že k vám zítra zajdu," řekl K., "jenom přijď dřív s odpovědí. Čekám na tebe ve škole. Pozdravuj ode mne také sestry." Zdálo se, že K-ův slib Barnabáše potěšil, když si podali na rozloučenou ruce, dotkl se ještě K-ova ramene. K. bral ten dotyk - s úsměvem ovšem - jako vyznamenání, jako by teď bylo všechno zase jako tenkrát, kdy Barnabáš poprvé v plném lesku vstoupil mezi sedláky do lokálu. Upokojil se a cestou domů nechal dělat pomocníky, co chtěli.

Jedenáctá kapitola

CELÝ PROKŘEHLÝ dorazil domů, všude bylo tma, svíčky v lucernách dohořely, veden pomocníky, kteří se tu již vyznali, dotápal do jedné z tříd. "První chvályhodná věc, kterou jste vykonali," řekl připomínaje si Klammův dopis; v polospánku křikla z jednoho kouta Frída: "Nechte K. spát! Nerušte ho!" Tolik zaměstnával K. její myšlenky, i když ji už zmohla ospalost a nevydržela na něj čekat. Rozsvítili; nemohli ovšem dostatečně vytáhnout knot, neboť v lampě bylo velmi málo petroleje. Mladá domácnost měla ještě všelijaké nedostatky. Bylo sice zatopeno, ale veliká místnost, jíž se používalo také k tělocviku - tělocvičné nářadí stálo kolem dokola a viselo od stropu -, spotřebovala už všechnu zásobu dřeva, také v ní předtím bylo příjemné teplo, jak K. ujišťovali, bohužel však zase úplně vychladla. V kůlně byla sice velká zásoba dřeva, jenže kůlna byla zavřená a klíč měl učitel, který povolil brát dříví jen na topení ve vyučovací době. Dalo by se to snést, kdyby tu byly postele, kam by si člověk zalezl. Ale nebylo tu nic než jeden jediný slamník, sice čistě povlečený Fridiným vlněným šátkem, to se muselo uznat, ale peřiny žádné, jen dvě hrubé, tuhé pokrývky, které nehřály. A i po tom ubohém slamníku se pomocníci žádostivě dívali, ovšem bez nejmenší naděje, že by si na něj kdy směli lehnout. S obavami se dívala Frída na K. ; že dovede útulně zařídit i tu nejubožejší místnost, dokázala v hospodě U mostu, ale tady, úplně beze všech prostředků, se už víc nedalo dělat. "Jedinou naší pokojovou výzdobou je tělocvičné nářadí," řekla s námahou a v slzách se usmívajíc. Pokud však jde o největší nedostatky, nevyhovující lože a topení, ujišťovala, že už nazítří se tomu odpomůže, a prosila K., aby měl zatím strpení. Ani jedině slovo, ani jediný náznak, grimasa neukazovaly, že by cítila ke K. sebemenší hořkost, ačkoli ji přece, to si musel přiznat, vytrhl jak z Panského hostince, tak nyní z hospody U mostu. Proto se snažil dát najevo, že mu všechno připadá snesitelné, což mu nepřišlo ani tak zatěžko, neboť v myšlenkách putoval s Barnabášem a slovo od slova si opakoval vzkaz, avšak ne tak, jak jej sdělil Barnabášovi, nýbrž tak, jak si myslel, že

zazní před Klammem. Avšak kromě toho se také ovšem upřímně těšil na kávu, kterou mu Frída vařila na lihovém vařiči, a opíraje se o chladnoucí kamna, sledoval její čilé, zkušené pohyby, když prostírala na katedře nezbytný bílý ubrus, na něj postavila květovaný šálek, vedle chleba a slaninu, a dokonce krabičku sardinek. Už bylo vše hotovo, ona sama také ještě nevečeřela, čekala na K. Dvě židle tu byly, na ně usedli ke stolu K. a Frída, pomocníci si jim sedli k nohám na stupínek, ale ani chvilku nedali pokoj, i při jídle rušili. Ačkoli dostali ode všeho až dost a dávno ještě nebyli hotovi, zvedali se každou chvíli, aby zjistili, je-li toho na stole ještě hodně a mohou-li ještě něco očekávat. K. se o ně nestaral, teprve Fridin smích ho na ně upozornil. Lichotivě položil na stole svou ruku na její a tiše se zeptal, proč jim tolik promíjí, ba dokonce některé nezpůsoby přívětivě přijímá. Takhle se jich nikdy nezabývá, kdežto kdyby s nimi zacházeli jen do jisté míry rázně a opravdu podle toho, jak se chovají, podařilo by se jim je buď zkrotit, nebo, což by bylo pravděpodobnější a také lepší, tak jim znechutit toto zaměstnání, že by nakonec sami vzali do zaječích. Nevypadá to tu ve škole na moc příjemné bydlení; nu, také to dlouho nepotrvá, ale nebrali by všechny ty nedostatky na vědomí, kdyby pomocníci byli pryč a oni tu byli spolu sami v tichém domě. Copak také nepozoruje, že pomocníci jsou den ze dne drzejší, jako by jim dodávala odvahy teprve Frídina přítomnost a naděje, že K. před ní nezakročí tak rázně, jako by zakročil jindy. Ostatně jsou možná docela jednoduché prostředky, jak se jich zbavit ihned a beze všech okolků, snad o nich ví i Frída, která se přece tak dobře vyzná v místních poměrech. A pomocníkům samým se patrně jenom zavděčí, jestliže je nějakým způsobem odeženou, neboť na různých ustláno tu zrovna nemají a i tomu lenošení, jehož si dosud dopřávali, bude teď aspoň zčásti konec, neboť budou muset pracovat, když se Frída po posledních rozčilujících dnech musí šetřit a on, K., bude zcela zaměstnán tím, že bude hledat východisko z jejich nouze. Jestliže však budou pomocníci pryč; tolik se mu uleví, že snadno bude moci vykonávat veškeré školnické práce vedle všeho ostatního.

Frída, pozorně ho poslouchajíc, hladila mu pomalu ruku a řekla, že o tom všem smýšlí stejně, on však že snad nezpůsoby pomocníků trochu přeceňuje, jsou to prý mladí hoši, veselí a trochu prostomyslní, poprvé slouží u někoho cizího, zrovna je propustili z tuhé zámecké disciplíny, proto jsou pořád tak trochu rozčilení a rozjívění a v takovém stavu provedou pak někdy hloupost, která člověka sice přirozeně rozzlobí, ale rozumnější je, když se jí zasměje. Sama se kolikrát neudrží a rozesměje se. Přesto úplně souhlasí s K., že nejlépe by bylo poslat je pryč a žít si ve dvou. Přisedla k němu blíž a skryla tvář na jeho rameni. A přitom řekla tak nesrozumitelně, že se k ní musel naklonit, že neví o žádném prostředku proti pomocníkům a obává se, že všechno, co K. navrhuje, selže. Pokud ví, K. si je přece sám vyžádal a teď je má a zůstanou mu. Nejlépe nebrat je vážně, jako větroplachy, což také jsou, tak se ještě nejspíš dají snést.

K. nebyl s tou odpovědí spokojen; napůl žertem, napůl vážně řekl, že je s nimi, jak se zdá, spolčena nebo k nim aspoň chová velkou náklonnost, nu, vždyť jsou to hezcí hoši, ale neexistuje člověk, jehož bychom se při trošce dobré vůle nemohli zbavit, dokáže jí to na pomocnících.

Frída řekla, že mu bude velmi vděčná, když se mu to povede. A ostatně se jim už od nynějška přestane smát a nepromluví s nimi zbytečného slova. Také už na nich nevidí nic k smíchu, není to opravdu žádná maličkost, být ustavičně pozorována dvěma muži, naučila se dívat na ty dva jeho očima. A skutečně sebou trochu trhla, když teď pomocníci opět vstali, jednak aby zrevidovali zásoby jídla, jednak aby přišli na kloub tomu ustavičnému šeptání.

K. toho využil, aby Frídě pomocníky zošklivil, přitáhl Frídu k sobě a tak dojedli, tisknouce se na sebe. Byl teď čas jít spát a všichni byli značně unaveni, jeden z pomocníků dokonce usnul nad jídlem, to velice bavilo druhého a chtěl proto přimět panstvo, aby se podívalo na hloupý obličej spícího, avšak nepodařilo se mu to. K. i Frída nahoře se tvářili odmítavě. V pomalu nesnesitelné zimě se jim ani nechtělo jít spát; konečně prohlásil K., že se musí ještě zatopit, jinak se spát nedá. Sháněl se po nějaké sekeře, pomocníci o jedné věděli a přinesli ji, a tak se šlo ke dřevníku. Brzy byly lehké dveře vyraženy, pomocníci, celí nadšení, jako by nikdy nic tak krásného nezažili, honili se a strkali a začali nosit dříví do třídy, za chvilku ho tam byla veliká hromada, zatopilo se, všichni se usadili kolem kamen, jednu příkrývku dostali pomocníci, aby se do ní zabalili, stačila jim úplně, neboť bylo domluveno, že vždycky bude jeden vzhůru, aby udržoval oheň, brzy bylo u kamen tak teplo, že už vůbec příkrývku nepotřebovali, zhasli lampu a K. s Frídou, celí blažení z tepla a ticha, se uložili k spaní.

Když se K. v noci probudil jakýmsi šramotem a prvním nejistým rozespalým pohybem sáhl po Frídě, zjistil, že místo Frídy leží vedle něho pomocník. Bylo to, patrně následkem předrážděnosti z náhlého probuzení, největší zděšení, jaké dosud ve vsi zažil. S výkřikem se napůl zvedl a bez rozmyšlení udeřil pomocníka pěstí, až se pomocník rozplakal. Všechno se ostatně hned vyjasnilo. Frída se probudila tím, že jí - aspoň jí to tak přišlo - skočilo na prsa nějaké velké zvíře, nejspíš kočka, a hned zase uteklo. Vstala a prohledala se svíčkou celou světnici. Toho využil jeden z pomocníků, aby si na chvilku dopřál požitek ze slamníku, což teď trpce odpykal. Frída však nemohla nic najít, možná že to byl jen klam, vracela se zpátky ke K., a jako by zapomněla na večerní rozhovor, cestou utěšlivě pohladila po vlasech pomocníka, který tu dřepěl a kňoural. K. na to nic neřekl; jen poručil pomocníkům, aby už přestali s topením, protože všechno snesené dříví bylo skoro spáleno a v místnosti už bylo vedro.

Dvanáctá kapitola

RÁNO SE PROBUDILI, až když tu už byli první školáci a zvědavě postávali kolem nocležníků. To bylo nepříjemné, neboť v noci kvůli vedru, jež teď k ránu samosebou opět ustoupilo citelnému chladu, se všichni svlékli až do košile, a zrovna když se začali oblékat, objevila se ve dveřích Gíza, učitelka, světlovlasá, vysoká, hezká, jen trochu příliš upjatá dívka. Zjevně byla na nového školníka připravena a dostala asi od učitele pokyny, jak se chovat, neboť už na prahu řekla: "Toto nemohu strpět. To by byl pěkný pořádek. Máte pouze povolení přespat ve třídě, já však nejsem povinna vyučovat ve vaší ložnici. Školnická rodina, která se ještě dopoledne válí v posteli. Fuj!" Nu, na to se dalo leccos říci, zejména pokud šlo o rodinu a postele, pomyslí si K., zatímco spolu s Frídou - pomocníci nebyli teď k ničemu, ležící na podlaze civěli na učitelku a děti - honem přitáhli bradla a koně, hodili přes ně příkrývky a tak si vytvořili malý prostor krytý před zraky dětí, kde se aspoň mohli obléci. Klid ovšem nebyl ani chvilku, nejdříve hubovala učitelka, že v umývadle není čerstvá voda; K. zrovna pomýšlel na to, že si přinese umývadlo pro sebe a Frídu; hned se tohoto úmyslu vzdal, aby učitelku příliš nedráždil, ale stejně to nepomohlo, neboť krátce potom následoval velký rámus, naneštěstí totiž zapomněli odstranit zbytky večere s katedry, učitelka je smetla pravitkem, všechno letělo na podlahu; o to, že se vylil olej ze sardinek a zbytky kávy a že se rozbil hrneček, se učitelka nemusela starat, školník to přece hned uklidí. Ještě nedooblečení, opírajíce se o bradla, přihlíželi K. s Frídou zkáze svého skrovného majetku; pomocníci, kteří patrně vůbec nepomýšleli na oblékání, vykukovali k velkému povyražení dětí zpod příkrývek. Nejvíce ovšem Frídu bolela ztráta hrnečku; teprve když ji K. pro útěchu ujistil, že ihned zajde za starostou, aby si vyžádal a dostal náhradu, vzpomatovala se do té míry, že jen tak v košili a spodničce vyběhla z ohrazení, aby sebrala aspoň ubrus a zachránila jej před dalším znečištěním. To se jí také podařilo, ačkoli učitelka se jí snažila zastrašit tím, že neustále třískala pravitkem do stolu, až hlava brněla. Když se K. a Frída oblékli, nejen že museli rozkazy a štulci nutit k oblékání pomocníky, kteří byli z těch událostí celí pryč, ale dokonce je museli zčásti sami obléci. Potom, když byli všichni hotoví, rozdělil K. nejbližší práce: Pomocníci dojdou pro dříví a zatopí, nejprve však v druhé učebně, odkud ještě hrozilo veliké nebezpečí - neboť tam už pravděpodobně byl učitel. Frída utře podlahu a K. donese vodu a dá do pořádku ostatní; na snídani zatím nebylo pomyšlení. Aby však všeobecně zjistil učitelčinu náladu, hodlal K. vyjít první, ostatní ho měli následovat, teprve až je zavolá, zařídil to tak jednak proto, že nechtěl, aby se situace předem zhoršila pro nějaké hlouposti pomocníků, a za druhé proto, že chtěl pokud možno ušetřit Frídu, neboť ona byla ctižádostivá, on ne, ona byla citlivá, on ne, ona měla na mysli jen přítomné drobné ohavnosti, on však Barnabáše a budoucnost. Frída přesně poslechla všech jeho příkazů, skoro z něho nespouštěla oči. Sotva vyšel, zvolala učitelka za smích všech dětí, který pak už vůbec neustal: "Tak už se pán vyspal?", a když si toho K. nevšímal - nebyla to přece vlastně otázka -, nýbrž zamířil k umývadlu, otázala se učitelka: "Co jste to udělali mé Mindě?" Veliká, stará, tlustá kočka se líně rozvalovala na stole a učitelka prohlížela její tlapku, zřejmě trochu poraněnou. Přece měla tedy Frída pravdu, tato kočka na ni sice neskočila, neboť skákat už asi vůbec nemůže, ale: přelezla ji, polekala se přítomnosti lidí v tomto jinak prázdném domě, rychle se schovala a v nezvyklém spěchu se poranila. K. se to snažil učitelce klidně vyložit, ona však se držela jen výsledku a řekla: "Nu ano, poranili jste ji, tím jste se tu uvedli. Jen se podívejte!" a zavolala K. ke katedře, ukázala mu tlapku, a než se nadál, škrábala ho kočičími drápy po hřbetě ruky; drápy byly sice už tupé, avšak učitelka, neohlížeje se tentokrát na kočku, tak přitlačila, že po nich přece jen zůstaly krvavé šrámy. "A teď si jděte po své práci," řekla

netrpělivě a znovu se sklonila ke kočce. Frída, která s pomocníky přihlížela za bradly, při pohledu na krev vykřikla. K. ukázal ruku dětem a řekl: "Podívejte se, to mi udělala zlá, zákeřná kočka." Neřekl to ovšem kvůli dětem, jejichž křik a smích byl už tak samozřejmý, že nepotřeboval žádné další příležitosti či podnětu a žádné slovo jím nemohlo proniknout nebo zapůsobit na ně. Poněvadž však i učitelka po něm jen mrskla kosým pohledem v odpověď na tu urážku a dále se zabývala kočkou, takže první nával vzteku se zdál být tím krvavým trestem ukojen, zavolal K. na Frídu a pomocníky a začalo se s prací. Když K. vynesl vědro se špinavou vodou, přinesl čistou vodu a jal se zametat třídu, vystoupil z jedné lavice asi dvanáctiletý chlapec, dotkl se jeho ruky a řekl něco, čemu v tom velkém hluku nebylo vůbec rozumět. Vtom náhle všechen hluk ustal. K. se otočil. Stalo se to, čeho se celé ráno obával. Ve dveřích stál učitel, každou rukou držel ten mužík za límec jednoho pomocníka; chytil je asi, jak šli pro dříví, neboť vykřikoval mohutným hlasem a každé slovo odděloval pauzou: "Kdo se odvážil vloupat do dřevníku? Kde je ten chlap, ať ho rozdrtím?" Tu vstala Frída z podlahy, již pracně drhla učitelce u nohou, podívala se po K., jako by chtěla nabrat síly, a pravila, přičemž v jejím pohledu i postoji bylo něco z její bývalé převahy: "To jsem udělala já, pane učiteli. Nevěděla jsem si jinak rady. Mělo-li být ráno ve třídách zatopeno, bylo třeba otevřít dřevník; jít si k vám v noci pro klíč jsem si netroufala; můj snoubenec byl v Panském hostinci, bylo možné, že tam zůstane přes noc, musela jsem se tedy rozhodnout sama. Jestli jsem udělala něco nesprávného, promiňte mi mou nezkušenost. Dostala jsem už od snoubence dost vyhubováno, když uviděl, co se stalo. Dokonce mi zakázal ráno zatopit, jelikož si myslel, že jste uzamčením dřevníku dal najevo, že si nepřejete, aby se topilo, dokud sám nepřijdete. Za to, že není zatopeno, může tedy on, ale že je vypáčený dřevník, to je má vina." - "Kdo vyrazil dveře?" zeptal se učitel pomocníků, kteří se stále ještě marně snažili vytrhnout z jeho sevření. "Pán," řekli oba, a aby nebylo pochyb, ukázali na K. Frída se zasmála a její smích se zdál ještě průkaznější než její slova, pak začala ždímat do vědra hadr, jímž myla podlahu, jako by jejím vysvětlením byl případ skončován a výpovědi pomocníků jako by byly jen dodatečný žert; až když opět zaklekla k práci, řekla: "Naši pomocníci jsou děti, které přes svá léta patří ještě do školních lavic. Sama jsem totiž k večeru otevřela dveře sekerou, bylo to velmi jednoduché, pomocníky jsem k tomu vůbec nepotřebovala, jen by překáželi. Když pak v noci přišel můj snoubenec a šel se podívat ven na škodu, aby ji pokud možno napravil, běželi pomocníci s ním, nejspíš se tu sami báli, uviděli mého snoubence u vylomených dveří, a proto teď říkají - nu jsou to děti -." Pomocníci sice během Frídina výkladu neustále vrtěli hlavami, nepřestávali ukazovat na K. a dělali, co mohli, aby němými grimasami odvrátili Frídu od toho, co si myslela; protože se jim to však nevedlo, podrobili se posléze, vzali Frídina slova jako rozkaz a na opětovnou otázku učitele už neodpověděli. "Tak," řekl učitel, "lhali jste tedy? Nebo aspoň jste lehkomyšlně obvinili školníka." Stále ještě mlčeli, avšak trásli se a jejich ustrašené pohledy jako by svědčily o jejich provinilosti. "Pak vás tedy hned zpráskám," řekl učitel a poslal jedno z dětí do vedlejší třídy pro rákosku. Jakmile zvedl hůl, zvolala Frída: "Vždyť pomocníci mluvili pravdu," zoufale odhodila hadr do vědra, až voda vyšpláchla, a utíkala se schovat za bradla. "Prolhaná cháska," řekla učitelka, která právě obvázála tlapku a vzala si zvíře na klín, kam se sotva vešlo, jak bylo objemné!

"Zbývá tedy pan školník," řekl učitel, odstrčil pomocníky a obrátil se na K., který celou dobu naslouchal opřen o koště: "Tento pan školník, který ze zbabělosti klidně dopustí, aby druzí byli neprávem obviněni za jeho vlastní darebáctví." - "Nu," řekl K., který dobře viděl, že Frídin zásah přece jen zmírnil učitelův první nepřičetný vztek, "nijak by mě nemrzelo, kdyby pomocníci dostali trochu nařezáno; když unikli desetkrát spravedlivému výprasku, mohou jednou dostat nespravedlivě. Ale i jinak by mi bývalo vhod, kdyby nedošlo k přímému střetnutí mezi mnou a vámi, pane učiteli, možná že i vám by to bylo milejší. Když mě teď ale Frída obětovala pomocníkům -" zde K. učinil přestávku, v tichu bylo slyšet Frídin vzlykot za příkrývkami - "je ovšem třeba věc vyřídit." - "Neslýchané," řekla učitelka. "Jsem zcela vašeho názoru, slečno Gízo," řekl učitel. "Vy, školníku, jste ovšem za svůj hanebný služební přestupek na místě propuštěn; potrestání, které ještě bude následovat, si vyhrazuji; teď se však okamžitě klid'te se svými věcmi z domu. Opravdu si oddychneme a vyučování bude moci konečně začít. Tak dělejte!" - "Ani se odtud nehnu," řekl K. "Jste můj nadřízený, ale toto místo jste mi nepropůjčil vy, nýbrž pan starosta, pouze jeho výpověď přijmu. Nedal mi však to místo jistě proto, abych tu se svými lidmi zmrzl, nýbrž proto, aby mi - jak jste sám řekl zabránil v nerozvážnostech ze zoufalství. Propustit mne teti najednou by

bylo tedy přímo proti jeho záměrům; pokud neuslyším z jeho vlastních úst opak, neuvěřím tomu. Ostatně bude pravděpodobně i vám jen ku prospěchu, když vaši lehkomyšlné výpovědi neuposlechnu." - "Neuposlechnete tedy?" zeptal se učitel. K. zavrtěl hlavou. "Rozmyslete si to dobře," řekl učitel. "Vaše rozhodnutí nejsou vždycky nejlepší; vzpomeňte si kupříkladu na včerejší odpoledne, jak jste odmítl nechat se vyslechnout." - "Proč se o tom zmiňujete teď?" zeptal se K. "Protože se mi chce," řekl učitel, "a nyní opakuji naposled: ven!" Když ani to nemělo účinek, došel učitel ke katedře a tiše se radil s, učitelkou, ona říkala něco o policii, učitel to však zamítl, konečně se domluvili, učitel vyzval děti, aby přešly k němu do třídy, budou tam mít vyučování spolu s druhými dětmi. Taková změna všechny rozradostnila, za smíchu a křiku se místnost vyprázdnila, naposledy vyšel učitel s učitelkou. Učitelka nesla třídní knihu a na ní kočku, samou otylostí netečnou. Učitel by byl kočku raději nechal zde, avšak jeho narážku na to učitelka rozhodně odmítla, poukazujíc na K-ovu krutost; tak dostal učitel ke všem mrzutostem od K. ještě nádavkem kočku. To mělo patrně vliv i na poslední slova, jimiž se ve dveřích ke K. obrátil: "Slečna je nucena opustit i s dětmi tuto místnost, poněvadž jste ze vzdoru neuposlechl mé výpovědi a poněvadž po ní, mladé dívce, nikdo nemůže žádat, aby prováděla výuku uprostřed vašeho rodinného neřádu. Zůstanete tu tedy sám a můžete se tu roztahovat, jak chcete, aniž se dáte rušit pohoršením spořádaných diváků. Ale nebude to dlouho trvat, za to ručím." S těmi slovy přibouchl dveře.

Trináctá kapitola

SOTVA BYLI PRYČ, řekl K. pomocníkům: "Jděte ven!" Zmateni tímto nečekaným rozkazem poslechli, ale jak za nimi K. zamkl, chtěli zase zpátky, kňučeli venku a klepali na dveře. "Jste propuštění!" zvolal K. "Nikdy vás už nepřijmu k sobě do služby." To si ovšem nechtěli dát líbit a jali se bubnovat a kopat do dveří. "Zpátky k tobě, pane!" volali, jako by on byl souší a oni tonuli v povodni. Ale K. neměl slitování, netrpělivě čekal, až nesnesitelný hluk donutí učitele zasáhnout. Stalo se to brzy. "Pusťte své zatracené pomocníky dovnitř!" křičel učitel. "Propustil jsem je!" křičel zase K.; učitel se tak mimo jiné naznačovalo, jak to vypadá, je-li někdo dost silný, aby nejen dal výpověď, ale také ji uskutečnil. Učitel se teď pokoušel upokojit pomocníky po dobrém, mají prý v klidu počkat, nakonec je K. bude muset pustit dovnitř. Pak odešel. A snad by už bylo ticho, kdyby na ně zase K. nezačal pokřikovat, že teď jsou definitivně propuštění a nemají nejmenší naději, že budou opět přijati. Nato začali znovu hlučet jako předtím. Opět přišel učitel, ale teď už s nimi nevyjednával, nýbrž vyhnal je z domu patrně onou obávanou rákoskou.

Za chvíli se objevili za okny tělocvičny, klepali na sklo a křičeli; ale slovům nebylo rozumět. Ani tam však nezůstali dlouho, nemohli v tom hlubokém sněhu poskakovat, jak si žádala jejich neklidná povaha. Hnali se proto k mřížovému plotu školní zahrady, vyskočili na kamennou podezdívku, odkud také, ovšem jen z dálky, lépe viděli do světnice; přidržující se mříží pobíhali sem a tam, potom se opět zastavili a úpěnlivě natahovali ke K. sepjaté ruce. Vyváděli tak dlouho neohlížejíce se na marnost své námahy; počínali si jako zaslepení, nepřestali snad ani, když K. stáhl záclonu, aby se na ně nemusel dívat.

V setmělé místnosti přistoupil K. k bradlům, aby se podíval po Fridě. Jak na ni pohlédl, vstala, urovnala si vlasy, otřela obličej a mlčky se chystala uvařit kávu. Ačkoli věděla o všem, oznámil jí K. výslovně, že pomocníky propustil. Přikývla pouze. K. seděl v jedné lavici a sledoval její unavené pohyby. Bývala vždycky svěží a rázná a to dodávalo jejímu nicotnému tělu krásy; test byla ta krása ta tam. Stačilo pár dní společného života s K. Práce ve výčepu nebyla lehká, ale patrně se pro ni přece jen víc hodila. Anebo bylo pravou příčinou, že tak zchátrala, odloučení od Klamma? Klammova blízkost ji učinila tak nepochopitelně svůdnou, touto svůdností strhla K. a teď v jeho náručí uvadala.

"Frido," řekl K. Okamžitě odložila mlýnek na kávu a přisedla k němu do lavice. "Zlobíš se na mne?" zeptala se. "Ne," řekl K. "Myslím, že nemůžeš jinak. Žila sis tak spokojeně v Panském hostinci. Měl jsem tě tam nechat." - "Ano," řekla Frída a smutně se dívala před sebe, "měls mě tam nechat. Nejsem hodna toho, abych s tebou žila. Kdyby ses ode mne osvobodil, dosáhl bys možná všeho, co si přeješ. Z ohledu na mne se podrobuješ tomu tyranu učiteli, bereš na sebe tohle ubohé místo, pracně se ucházíš o rozmluvu s Klammem. Všechno pro mne, avšak já ti zle odplácím." - "Ne," řekl K. a chlácholivě ji objal paži. "To všechno jsou maličkosti, které mě nebolí, a ke Klammovi nechci přece jen kvůli tobě. A co všechno tys učinila pro mne! Než jsem tě znal, chodil jsem tu jako v bludišti. Nikdo mě nepřijal, a komu jsem se vnutil, ten se mě rychle hleděl zbavit. A když už bych byl u někoho málem našel klid, zase to byli lidé,

před nimiž jsem prchal, třeba Barnabášovi lidé." - "Tys před nimi prchal? Vážně? Miláčku!" zvolala Frída najednou živě a po jeho váhavém přisvědčení pak znovu upadla do své skleslosti. Ale i K. už ztratil odhodlání vypočítávat, jak se pro něj spojením s Frídou všechno obrátilo k dobrému. Pomalu odtáhl ruku a chvilku seděli mlčky, až pak Frída, jako by jí K-ova paže dodávala teplo, které již nemůže postrádat, řekla: "Nesnesu ten život zde. Jestli si mě chceš udržet, musíme se vystěhovat, kamkoli, do jižní Francie, do Španělska." - "Vystěhovat se nemohu," řekl K., "přišel jsem sem, abych zde zůstal. Zůstanu zde." A v rozporu, který se ani nenamáhal vysvětlit, dodal jako pro sebe: "Co jiného by mě sem do té pustiny mohlo lákat než touha zůstat zde." Pak řekl: "Ale i ty tu chceš zůstat, je to přece tvá zem. Jen Klamm ti chybí a to tě přivádí na zoufalé myšlenky." - "Klamm že mi chybí?" zeptala se Frída. "Je to tu přeplněné Klammem, až příliš Klamma je tu; chci pryč, abych mu unikla. Nechybí mi Klamm, nýbrž ty, kvůli tobě chci pryč; protože se tě nemohu nasytit, když tu po mně všichni pasou. Kéž by mě raději připravili o tu pěknou tvářičku, kéž bych raději měla ubohé tělo, abych mohla žít s tebou v klidu." K. z toho vyrozuměl jen jediné. "Pořád ještě je s tebou Klamm ve spojení?" zeptal se hned. "Volá tě?" - "O Klammovi nevím nic," řekla Frída. "Mluvím teď o těch druhých, například o pomocnících." - "Á pomocníci!" řekl K. překvapeně. "Dorážejí na tebe?" - "Copak sis toho nevšímal?" zeptala se Frída. "Ne," řekl K. a marně se rozpomínal na podrobnosti, "dotěrní a smyslní kluci to ovšem jsou, ale že by si na tebe troufali, to jsem nepozoroval." - "Ne?" řekla Frída. "Nevšímal sis, jak nebyli k odehnání z našeho pokoje v hospodě U mostu, jak žárlivě střežili naše styky, jak si nakonec jeden lehl na mé místo na slamníku, jak teď vypovídali proti tobě, aby tě vystnadili, zničili a aby mohli být se mnou sami? To všechno jsi nepozoroval?" K. se díval na Frídu a neodpovídal. Ty žaloby na pomocníky byly asi oprávněné, ale daly se také všechny vykládat mnohem nevinněji, z celé jejich směšné, dětinské, roztěkané, neukázněné povahy. A nemluvílo snad proti jejich obvinění i to, že se přece vždycky snažili chodit všude s K. a nezůstávat s Frídou? K. nadhodil něco v tom smyslu. "Pokrytectví," řekla Frída, "tys to neprohlédl? A proč jsi je pak vůbec vyháněl, když ne z těchto důvodů?" A šla k oknu, poodhrnula záclonu, vyhlédla ven a pak přivolala K. Pořád ještě byli pomocníci venku u plotu, a ačkoli už zjevně byli unaveni, přece jen čas od času sebrali síly a žadonivě vztahovali ruce ke škole. Jeden si napíchl vzadu kabát na tyčku plotu, aby se nemusel pořád držet.

"Chudáci! Chudáci!" řekla Frída.

"Proč jsem je vyhnal?" zeptal se K. "Bezprostřední pohnutkou jsi byla ty." - "Já?" zeptala se Frída neodvracejíc oči od okna. "Tvé příliš přívětivé chování k pomocníkům," řekl K., "že jsi jim promíjela jejich nezpůsoby, že ses jim smála, hladila je po vlasech, že jsi s nimi stále tak cítila, chudáci, chudáci říkáš zase, a nakonec ten poslední případ, že jsem nebyl pro tebe příliš vysokou cenou, abys mnou vykoupila pomocníky z výprasku." - "To je ono," řekla Frída, "o tom přece mluvím, to je to, co mě dělá nešťastnou, co mě od tebe oddaluje, a přitom nevím o žádném větším štěstí pro sebe než být s tebou, ustavičně, bez přestání, bez konce, a přitom se mi ve snu zdá, že tu na zemi není jediné klidné místo pro naši lásku, ve vsi ani nikde jinde, a představuji si proto hrob, hluboký a těsný; tam se objímáme jako v kleštích, já skrývám tvář na tvých prsou, ty svou na mých a nikdy nás už nikdo nespátří. Kdežto tady - podívej se na pomocníky! To nespínají ruce k tobě, nýbrž ke mně." - "A nedívám se po nich já, nýbrž ty," řekl K. "Samozřejmě, já," řekla Frída skoro rozzlobeně, "o tom přece pořád mluvím. Co by na tom jinak bylo, že za mnou pomocníci běhají; i když jsou to Klammovi vyslanci." - "Klammovi vyslanci," řekl K., jehož toto označení, jakkoli mu hned připadalo přirozené, přece jen značně překvapilo. "Klammovi vyslanci, ovšem," řekla Frída, "i když jimi jsou, přece jen jsou to zároveň hloupí kluci, které je potřeba vychovávat metlou. Jací oškliví, černí kluci to jsou! A jak je mi protivný ten protiklad mezi jejich tvářemi, podle nichž vypadají na dospělé, skoro na studenty, a jejich dětinsky potrhým chováním! Myslíš, že to nevidím? Stydím se za ně. Ale to je právě to, neodpuzejí mě, nýbrž stydím se za ně. Pořád se po nich musím dívat. Když by bylo třeba se na ně zlobit, musím se smát. Když by jim člověk měl nabít, já je musím pohladit po vlasech. A když vedle tebe v noci ležím, nemohu spát a musím se přes tebe dívat, jak jeden, pevně zabalený do přikrývky, spí, a druhý klečí před otevřenými kamny a přikládá, a já se musím předklonit, až tě skoro probudím. A žádná kočka mě nevyleká - ach, znám přece kočky a znám neklidné, ustavičně rušené dřímání ve výčepu - žádná kočka mě nevyleká, já sama si vymyslím hrůzy. A nemusí to být žádná kočičí nestvůra, vytrhnu se při sebemenším šelestu. Nejdřív se bojím, že se vzbudíš a

se vším bude konec, a potom zase vyskočím a zapálím svíčku, aby ses jen rychle vzbudil a ochránil mě." - "O tom všem jsem nic nevěděl," řekl K., "jen v tušení všeho toho jsem je vyhnal; teď jsou ale pryč, teď je snad všechno zase v pořádku." - "Ano, konečně jsou pryč," řekla Frída, ale tvář měla ztrápenou, nikoli radostnou, "jenom nevíme, kdo jsou. Vyslanci Klammovi, říkám jim tak sama pro sebe žertem, ale třeba jsou jimi doopravdy, jejich oči, prostomyslné, a přece jiskřící oči, mi nějak připomínají Klammovy oči, ano, to je ono: Klamův pohled je to, co mnou někdy z jejich očí projede. A proto není pravda, když říkám, že se za ně stydím. Jen bych chtěla, aby to tak bylo. Víím sice, že jinde a u jiných lidí by totéž chování bylo hloupé a pohoršující, u nich tomu tak není. S úctou a obdivem se dívám na jejich hlouposti. Jsou-li to však Klammovi vyslanci, kdo nás od nich osvobodí; a bylo by pak vůbec dobře, abychom od nich byli osvobozeni? Neměl bys pak pro ně rychle doběhnout a být šťastný, jestliže ještě přijdou?" - "Chceš, abych je zase pustil dovnitř?" zeptal se K. "Ne, ne," řekla Frída, "nic nechci méně než to. Pohled na ně, kdyby se sem vrátili, jejich radost, že mě zase vidí, jejich dětinské poskakování a mužsky se napřahující ruce, to všechno bych snad vůbec nesnesla. Když si pak ale zase pomyslím, že zatvrdíš-li se vůči nim trvale, odepřeš třeba samotnému Klammovi přístup k sobě, tak bych tě ráda všemi prostředky ochránila před následky takového počínání. V tom případě bych chtěla, abys je sem pustil. V tom případě, K., rychle sem s nimi! Na mne neber ohledy, co na mně záleží! Budu se bránit, pokud to půjde; i kdybych však měla podlehnout, podlehnou, ale pak s vědomím, že i to se stalo pro tebe." - "Posiluješ mě v mém úsudku, pokud jde o pomocníky," řekl K., "nikdy sem nevstoupí s mým svolením. Že jsem je dostal ven, dokazuje přece, že za jistých okolností je lze zvládnout, a tudíž že v podstatě s Klammem nic společného nemají. Teprve včera jsem dostal od Klamma dopis, z něhož vysvítá, že Klam je o pomocnících zcela špatně zpraven, a z toho je nutno opět vyvodit, že mu jsou naprosto lhostejní, neboť kdyby mu nebyli lhostejní, určitě by si o nich přece mohl opatřit přesné zprávy. Že ty však v nich vidíš Klamma, nedokazuje nic, neboť bohužel stále ještě jsi pod vlivem hostinské a vidíš Klamma všude. Stár ještě jsi Klammovou milenkou, zdaleka ještě ne mou ženou. Někdy mě to velmi rmoutí, je mi pak, jako bych byl všechno ztratil, mám pocit, jako bych právě teprve přišel do vsi, ne však pln nadějí jako tehdy ve skutečnosti, nýbrž s vědomím, že mě očekávají jen zklamání a že budu muset okusit jedno zklamání za druhým až do poslední sedliny. Ale to se stává jen někdy," dodal K. s úsměvem, když viděl, jak se Frída pod jeho slovy hroutí, "a v podstatě to dokazuje přece něco dobrého, totiž co pro mne znamená. A když mě teď vybízíš, abych volil mezi tebou a pomocníky, pak pomocníci již prohráli. Co je to za nápad, volit mezi tebou a pomocníky! Ted' se jich však chci už definitivně zbavit, v slovech i myšlenkách. Kdoví jestli vůbec ta slabost, která nás oba přepadla, nepochází z toho, že jsme pořád ještě nesnídali?" - "Možná," řekla Frída s unaveným úsměvem a pustila se do práce. Také K. se opět chopil koštěte. Po chvíli se ozvalo slabé zaklepání. "Barnabáš!" vykřikl K., odhodil koště a několika skoky byl u dveří. Frída se na něj zadívala, vyděšená spíš tím jménem než vším ostatním. Nejistýma rukama nemohl K. starý zámek hned odemknout. "Už otvírám," opakoval pořád, místo aby se zeptal, kdo vlastně klepe. A pak zůstal jen stát, když dokořán otevřenými dveřmi nevešel Barnabáš, nýbrž hošík, který ho už jednou předtím chtěl oslovit. Ale K. se nechtělo rozpomínat se na něj. "Copak tu chceš?" řekl. "Vyučování je vedle." - "Jdu odtamtud," řekl chlapec a hleděl velkýma hnědýma očima na K., stál tu vzpřímeně s pažemi těsně u těla. "Tak co chceš? Honem!" řekl K. a trochu se předklonil, neboť chlapec mluvil tiše. "Mohu ti pomoci?" zeptal se chlapec. "Chce nám pomoci," řekl K. Frídě a pak chlapci: "Jápak se jmenuješ?" - "Jan Brunsvík," řekl chlapec, "žák čtvrté třídy, syn Oty Brunsvíka, mistra obuvnického, v Magdalenině ulici." - "Podívejme se, Brunsvík se jmenuješ," řekl K. a už byl přívětivější. Ukázalo se, že Jeníka tak rozčílily krvavé šrámy, jimiž učitelka K. rozdrápla ruku, že si v tu chvíli umínil, že bude K. pomáhat. O své vůli, přes nebezpečí přísného trestu, vytratil se teď jako dezertér z vedlejší místnosti. Snad byl pod vlivem hlavně takovýchto chlapeckých představ. Jim také odpovídala vážnost všeho jeho počínání. Pouze zpočátku mu bránila ostýchavost, brzy si však na K. a Frídu zvykl, a když pak dostal napít horké dobré kávy, celý ožil a rozvázal a začal se horlivě a naléhavě vyptávat, jako by chtěl v rychlosti vyzvědět to nejhlavnější a mohl pak samostatně převzít rozhodování za K. a za Frídu. V celé jeho bytosti bylo také něco velitelského; avšak tak se to mísilo s dětskou neviností, že se mu člověk, napůl doopravdy, napůl žertem, rád podřídil. V každém případě zaujímal veškerou pozornost, byl konec s prací, snídaně se velmi protahovala. Ačkoli seděl v lavici, K. na katedře a Frída vedle na židli, vypadalo

to, jako by Jeník byl učitelem, jako by zkoušel a posuzoval odpovědi; lehký úsměv kolem jeho měkkých úst jako by naznačoval, že dobře ví, že je to jen hra, avšak o to vážněji bral celou věc, možná že to vůbec nebyl úsměv, nýbrž dětská blaženost, která mu hrála kolem rtů. Teprve nápadně pozdě přiznal, že už K. zná od té doby, co jednou zašel k Lasemannovým. K. byl z toho celý šťastný. "Ty sis tenkrát hrál u nohou té paní?" zeptal se. "Ano," řekl Jeník, "to je moje maminka." A teď musel vyprávět o matce, avšak byl při tom rozpačitý, a začal teprve po několikerém vybidnutí, přece jen se ukázalo, že je to chlapeček, z něhož sice občas, zejména když se vyptává, zdánlivě promluví málem energický, moudrý, prozíravý muž, snad v předtuše budoucnosti, možná však také, že to je smyslový klam neklidných a napjatých posluchačů, jenže ten muž se pak rázem promění ve školáka, který některým otázkám vůbec nerozumí, jiné pochopí nesprávně, který si s dětskou bezohledností povídá tiše pro sebe, ačkoli ho na tu chybu co chvíli upozorňovali, a který konečně jako z trucu na některé naléhavé otázky vůbec mlčí, a to beze všech rozpaků, čehož by dospělý nikdy nebyl schopen. Vůbec se zdálo, jako by podle něho jen on sám měl dovoleno klást otázky, kdežto ptají-li se druzí, překračují nějaký předpis a maří čas. Dovedl potom dlouho sedět zticha s tělem napřímeným, hlavou skloněnou, s našpuleným spodním rtem. Frídě se to tak líbilo, že mu každou chvíli kladla otázky, po nichž, jak doufala, takto zmlkne; také se jí to někdy podařilo, avšak K. to zlobilo. Celkem se dověděli málo. Maminka trochu stůně, ale nebylo jasné, jakou nemoc má, dítě, které paní Brunsvíková držela na klíně, byla Jeníkova sestra jménem Frída (shodu toho jména s jménem paní, která se ho vyptávala, přijal Jeník s nelibostí), všichni bydlí ve vsi, ale ne u Lasemannů, byli u nich jen na návštěvě, aby se vykoukali, neboť Lasemannovi mají ten veliký škopek, v němž se náramně rády koupou a dovádějí malé děti, k nimž však Jeník nepatří; o otci mluvil Jeník s úctou či bázní, ale vždy jen tehdy, nebyla-li zároveň řeč o matce, proti ní byla otcova hodnota patrně malá, ostatně veškeré otázky stran rodinného života zůstaly přes všechnu námahu bez odpovědi. O otcově živnosti se dověděli, že je největším obuvníkem v místě, nikdo se s ním nemůže měřit, jak Jeník několikrát opakoval i na docela jiné otázky, dává dokonce práci i jiným obuvníkům, jako například Barnabášovu otci, což v tomto případě učinil asi jen z obzvláštní milosti, aspoň Jeníkovo hrdé pohození hlavou to naznačilo, načež k němu Frída seskočila a políbila ho. Na otázku, byl-li již na zámku, odpověděl teprve po několikerém opakování, že ne; na touž otázku stran matky neodpověděl vůbec. Posléze pocítil K. únavu; i jemu připadaly ty otázky zbytečné, v tom dával chlapci za pravdu, také bylo jaksi zahanbující vyzvídat oklikou přes nevinné dítě rodinné tajnosti, dvojnásob zahanbující bylo ovšem, že ani tak se nic nedověděli. A když se na závěr chlapce zeptal, jakou to pomoc nabízí, neudivilo ho ani, když uslyšel, že Jeník jim chce pomoci jen tady při práci, aby se učitel a učitelka už přestali s K. hádat. K. řekl Jeníkovi, že taková pomoc není zapotřebí, hádavost patří asi k učitelově povaze a člověk by se jí, jak se zdá, neuchránil, ani kdyby pracoval sebevíc pečlivě, práce sama není těžká a K. se s ní dnes zdržel jen kvůli náhodné okolnosti, ostatně tyto hádky nepůsobí na K. tolik jako na nějakého školáka, setřese je ze sebe, je mu to skoro lhostejné, rovněž doufá, že se učitele už co nejdříve docela zbaví. Jde-li tedy jen o pomoc proti učiteli, pěkně mu za ni děkuje a Jeník se může zase vrátit, doufejme, že nebude ještě potrestán. Ačkoli to K. nikterak nezdůrazňoval a jen bezděčně naznačil, že nemá zapotřebí pouze pomoci proti učiteli, přičemž otázku po jiné pomoci nechal otevřenou, Jeník to přece jasně vyrozuměl a zeptal se, jestli snad K. potřebuje jinou pomoc; velice rád by mu pomohl, a kdyby na to sám nestačil, poprosil by maminku a pak by se to určitě podařilo. I tatínek, když má starosti, prosí maminku o pomoc. A maminka se také už jednou na K. ptala, sama téměř nevychází, jen výjimečně byla tehdy u Lasemannů; on, Jeník, si tam však chodí dost často hrát s dětmi Lasemannových, a tak se ho jednou maminka ptala, jestli tam snad zase nebyl zeměměřič. A že se maminka nesmí nadarmo rozčilovat, poněvadž je tak slabá a unavená, řekl tehdy prostě jen, že tam zeměměřiče neviděl, a dál už se o tom nemluvalo; když ho však teď uviděl tady ve škole, musel se s ním dát do řeči, aby mohl mamince vyprávět. Maminka má totiž velmi ráda, když jí někdo bez výslovného rozkazu splní nějaké přání. Nato K. po krátkém rozmyšlení řekl, že žádnou pomoc nepotřebuje, že má vše, čeho je mu třeba, avšak od Jeníka je moc milé, že mu chce pomoci, a on mu děkuje za dobrý úmysl, je ovšem možné, že jednou později bude něco potřebovat, pak se na něj obrátí, adresu přece má. Zato by snad tentokrát mohl on, K., trochu pomoci, je mu prý líto, že Jeníkova maminka stůně a nikdo tady podle všeho jejímu trápení nerozumí; zanedbá-li se takový případ, může často nastat značné zhoršení jinak lehké choroby. Nu a K. má jakési lékařské

znalosti, a co je ještě cennější, zkušenosti v ošetřování nemocných. Leccos, co se lékařům nezdařilo, poštěstilo se jemu. Doma mu pro jeho léčebné úspěchy říkali "bylinka". Pro každý případ by se na Jeníkovu matku rád podíval a pohovořil s ní. Třeba by mohl prospět dobrou radou, už kvůli Jeníkovi by to rád udělal. Jeníkovi se při těch slovech nejdříve rozzářily oči, sváděly K., aby dál naléhal, avšak výsledek nebyl uspokojivý, neboť Jeník odpověděl na rozličné otázky, bez zvláštního smutku, že k mamince žádná cizí návštěva nesmí, jelikož se musí velmi šetřit; ačkoli s ní K. tenkrát sotva promluvil, ulehla potom na několik dní, což se ovšem stává častěji. Tatínek se však tehdy na K. moc zlobil a určitě by nikdy nedovolil, aby K. k mamince přišel; ba chtěl tenkrát dokonce jít za ním a potrestat ho za jeho chování, jen maminka ho od toho odradila. Především však maminka sama nechce vůbec s nikým mluvit, a že se na K. ptala, nebylo výjimkou z pravidla, naopak, právě když se o něm zmínila, byla by mohla projevit přání uvidět ho, avšak neučinila to a tím jasně dala najevo svou vůli. Chce o K. jen slyšet, ale mluvit s ním nechce. Ostatně to prý vlastně není žádná nemoc, čím trpí, sama prý velmi dobře zná příčinu svého stavu a někdy ji i naznačí: nesnáší pravděpodobně zdejší vzduch, nechce však odtud pryč kvůli tatínkovi a dětem, také se jí prý vede už líp než dříve. Tolik asi se K. dověděl, Jeníkovi zřejmě přibývalo na důmyslu, když šlo o to, uchránit matku před K., jemuž údajně hodlal pomoci, ba v dobrém úmyslu odvrátit K. od matky odporoval chvílemi dokonce i tomu, co předtím sám řekl, například o té nemoci. Přesto však K. i teď pozoroval, že je mu Jeník pořád nakloněn, jenom pro matku zapomněl na všechno ostatní; ať byl vedle ní postaven kdokoli, ihned se octl v nepravu, teď to byl K., ale mohl by to být například i otec. K. to teď chtěl zkusit s otcem a řekl, že je od tatínka velmi rozumné, že chrání matku před jakýmkoli vyrušováním, a kdyby on, K., tehdy něco podobného tušil, určitě by se neodvážil matku oslovit a nechá tedy ještě dodatečně prosit doma o prominutí. Naproti tomu nemůže tak docela pochopit, proč otec zbraňuje matce, aby se zotavila na jiném vzduchu, je-li příčina choroby tak zřejmá, jak Jeník tvrdí; je třeba říci zbraňuje, neboť ona nechce odejít jedině kvůli němu a dětem, děti by si však mohla vzít s sebou, nemusela by přece odejít nadlouho, ani příliš daleko, už nahoře na zámeckém návrší je vzduch docela jiný. Nákladů na takový výlet by se otec obávat nemusel, je přece největším obuvníkem ve vsi a on sám nebo matka mají určité nějaké příbuzné či známé na zámku, kteří by ji s radostí přijali. Proč ji nepustí? Neměl by takovou chorobu podceňovat; K. viděl přece matku jen Letmo, ale právě pod dojmem její nápadné bledosti a slabosti ji oslovil; už tenkrát mu bylo divné, že otec nechává nemocnou ženu v tom špatném vzduchu od všeobecného koupání a praní a že se ani v hlasitém řečnění nemírní. Nejspíš otec neví, o co tu jde; třeba se choroba poslední dobou zlepšila, to je možné, taková choroba má své rozmary, ale nebojuje-li se proti ní, sebere nakonec všechny síly a pak už nepomůže nic. Když už K. nemůže promluvit s matkou, bylo by snad dobré, aby promluvil s otcem a upozornil ho na to všechno.

Jeník poslouchal napjatě, většinou rozuměl, hrozbu nesrozumitelného zbytku jasně vycítil. Přesto řekl, že K. s otcem mluvit nemůže, otec má k němu odpor a choval by se k němu patrně stejně jako učitel. Říkal to s úsměvem a ostýchavě, pokud mluvil o K., a zarputile a smutně, pokud se zmiňoval o otcí. Dodal však, že by K. přece jen snad mohl s maminkou promluvit, ale jedině bez otcova vědomí. Poté Jeník s utkvělým pohledem chvíli uvažoval, docela tak jako žena, která se chystá udělat něco zakázaného a hledá možnost, jak to beztrestně provést, a řekl, že pozitíří by to snad šlo, otec jde prý večer do Panského hostince, má tam nějaké jednání, Jeník by tedy večer přišel a dovedl K. k mamince - ovšem na předpokladu, že maminka bude souhlasit, což je ještě málo pravděpodobné. Především nedělává nic proti otcově vůli, ve všem se mu podvoluje, i ve věcech, jejichž nerozumnost i Jeník jasně rozpozná. Skutečně hledal teď Jeník u K. pomoc proti otcí; vypadalo to, jako by sám sebe klamal, když si myslel, že chce pomáhat K., kdežto ve skutečnosti chtěl jenom vyzvědět; jestli by nemohl tento náhle se objevivší cizinec, o němž se teď i maminka zmínila, nějak pomoci, když už nikdo z dosavadního okolí pomoci nemůže. Jak byl ten chlapec bezděčně tajnůstkářský, skoro úskočný. Z jeho zjevu ani slov to dosud nebylo znát; bylo to vidět teprve z vyložení dodatečných, náhodně i záměrně získaných doznání. A teď v dlouhých rozpravách s K. uvažoval, jaké překážky by bylo třeba zdolat. Byly to při jeho nejlepší vůli překážky téměř nepřekonatelné; ponořen v myšlenkách, a přece hledaje pomoc, ustavičně pohlížel neklidně pomrkávajícíma očima na K. Před otcovým odchodem nesmí prý matce nic říkat, jinak by se to otec dověděl a všechno by bylo zmařeno. Smí se tedy o tom zmínit až později; ale z ohledu na matku ani

pak se to nesmí stát náhle a rychle, nýbrž pomalu a při vhodné příležitosti; teprve pak si musí od maminky vyprosit souhlas, teprve pak může dojít pro K. ; ale nebude pak už příliš pozdě, nebude už hrozit otcův příchod? Ne, je to přece jen nemožné. K. proti tomu dokazoval, že to není nemožné. Není se třeba bát, že by nebylo dost času, krátký rozhovor, krátká schůzka postačí, a chodit pro K. Jeník nemusí, K. počká schovaný někde poblíž domu a na Jeníkovo znamení ihned přijde. Ne, řekl Jeník, u domu K. čekat nesmí - opět se ho kvůli matce zmocnila citlivost -, Jeník se nesmí s K. domlouvat na ničem, co by bylo před maminkou utajeno; musí dojít pro K. do školy, a to nikoli dřív, než se to dozví a schválí maminka. Dobrá, řekl K., potom je to opravdu nebezpečné a je možné, že ho otec v domě přistihne; a i kdyby se to nestalo, stejně matka ze strachu vůbec pro K. nepošle, a tak přece jen všechno ztroskotá na otcí. Tomu se zase vzpíral Jeník, a tak se přeli a přeli.

Dávno už si K. zavolal Jeníka z lavice ke katedře, přitáhl si ho mezi kolena a chvílemi ho chlácholivě pohladil. Tato blízkost také přispěla k tomu, že přes Jeníkův občasný odpor dospěli ke shodě. Umluvili se nakonec takto: Nejdříve řekne Jeník matce úplnou pravdu; aby jí však usnadnil souhlas, dodá, že K. hodlá promluvit i s Brunsvíkem, ovšem nikoli kvůli matce, nýbrž kvůli svým záležitostem. To bylo také správné, během rozhovoru napadlo totiž K., že Brunsvík, třeba je to nebezpečný a zlý člověk, nemůže být jeho nepřítelem vlastně už proto, že, alespoň podle toho, co říká starosta, byl přece vůdcem těch, kteří - byť třeba z politických důvodů - žádali povolání zeměměřiče. K-ův příchod do vsi musí být tedy Brunsvíkovi vítán; pak ovšem je nevrle přivítání z onoho prvního dne a odpor, o němž mluvil Jeník, téměř nepochopitelný; možná však, že se Brunsvík urazil právě proto, že se K. neobrátil o pomoc nejprve k němu, možná že tu je jiné nedorozumění, které by se dalo několika slovy vyjasnit. Jakmile se to však stane, pak může K. dozajista v Brunsvíkovi získat oporu proti učiteli, ba dokonce i proti starostovi, celý ten úřední podvod - co jiného to bylo? -, jímž mu starosta i učitel bránili v přístupu k zámeckým úřadům a vnutili mu školnické místo, by se dal odhalit; dojde-li pak znovu mezi Brunsvíkem a starostou k boji o K., musí Brunsvík získat K. na svou stranu, K. by se stal hostem v Brunsvíkově domě, Brunsvíkovy mocenské prostředky by mu byly k dispozici starostovi natruc; kdoví kam až by se pak dostal, rozhodně by byl často v blízkosti té paní - takto si pohrával se sny a sny s ním, zatímco Jeník, zabraný do myšlenek na matku, starostlivě pozoroval jeho mlčení, jako pozorujeme lékaře, který soustředěně uvažuje o prostředku proti nějaké těžké chorobě. S K-ovým návrhem, že by s Brunsvíkem promluvil o zeměměřičském místě, byl Jeník srozuměn, ovšem pouze proto, že tím bude maminka chráněna před otcem, a nadto je to pouze krajní případ, který doufejme nenastane. Jen se zeptal, jak by K. vysvětlil otcí tak pozdní návštěvu, a spokojil se, byť trochu zamračeně, s tím, že by K. řekl, že v náhlém zoufalství nad nesnesitelným školnickým postavením a učitelovým ponižujícím zacházením zapomněl na všechny ohledy. Když bylo takto vše promyšleno co možná nejdál dopředu a možnost zdaru nebyla už aspoň vyloučena, rozveselil se Jeník, zbaven tíhy přemýšlení, chvílku si ještě dětsky povídal, nejdřív s K. a pak i s Frídou, která tu dlouho seděla jako v docela jiných myšlenkách a teprve teď se opět vmísila do hovoru. Mezi jiným se ho zeptala, čím by chtěl být; dlouho nepřemýšlel a řekl, že by chtěl být mužem, jako je K. Když se ho pak ptali proč, nevěděl ovšem, co odpovědět, a na otázku, jestli by snad chtěl být školníkem, odpověděl rozhodně, že ne. Až když se ho vypyтали dál, zjistili, jakou oklikou dospěl k svému přání. Nynější K-ova situace nebyla vůbec záviděníhodná, nýbrž smutná a potupná, to viděl i Jeník jasně a nepotřeboval pozorovat jiné lidi, aby to poznal; sám by byl přece nejraději ochránil maminku před každým K-ovým pohledem i slovem. Přesto však přišel za K. a požádal ho o pomoc a byl šťasten, když K. souhlasil, i u jiných lidí se mu zdálo, že shledává něco podobného, a především i matka se přece o K. sama zmínila. Z tohoto rozporu v něm vznikla víra, že nyní je sice K. poníženy a odpuzující, ale v budoucnu, ovšem nepředstavitelně vzdáleném, přece jen všechny předčí. A právě tato přímo pošetilá dálka a hrdý postup, který k ní povede, vábily Jeníka; za tu cenu chtěl vzít zavděk dokonce i tím dnešním K. Zvláštní dětinská přemoudřelost tohoto přání pocházela z toho, že Jeník pohlížel na K. z výšky jako na někoho mladšího, jehož budoucnost se prostírá dál než jeho vlastní budoucnost malého chlapce. A na Frídiny opětovně doléhající otázky hovořil také o těch věcech s téměř pochmurnou vážností. Až K. jej znovu rozveselil, když řekl, že ví, proč mu Jeník závidí, je prý to kvůli jeho krásné sukovici, která leží na stole a s níž si Jeník během rozhovoru roztržitě pohrával. Nu, K. dovede takové hole zhotovovat, a jestli se jim plán zdaří, udělá Jeníkovi ještě pěknější. Ted' už nebylo zřejmé, jestli Jeník opravdu neměl na mysli

jen tu hůl, tolik se radoval z K-ova slibu a vesele se rozloučil, pevně stiskl K. ruku a řekl: "Tak tedy pozítří."

Byl nejvyšší čas, že Jeník odešel, neboť krátce nato vrazil do dveří učitel, a vida, jak K. s Frídou klidně sedí u stolu, vykřikl: "Promiňte, že ruším! Ale řekněte mi, kdy se tu konečně uklidí? My se musíme vedle mačkat, vyučování tím trpí, ale vy se tu roztahujete ve velké tělocvičně, a abyste měli ještě víc místa, poslali jste pryč i pomocníky! Ted' však aspoň laskavě vstaňte a hněte sebou!" A obrací se pouze ke K.: "Ty mi ted' dojdeš pro svačinu do hospody U mostu!" To všechno zuřivě vykřikoval, avšak slova byla poměrně mírná, i to samo o sobě hrubiánské tykání. K. byl ihned ochoten uposlechnout; řekl, jen aby na učiteli vyzvídal: "Mám přece výpověď." - "Výpověď nevýpověď, dojdí mi pro svačinu," řekl učitel. "Výpověď anebo nevýpověď, to chci právě vědět," řekl K. "Co to žvaníš?" řekl učitel. "Vždyť jsi přece výpověď nepřijal?" - "To stačí, aby byla zrušena?" - "Mně ne," řekl učitel, "to mi můžeš věřit, ale starostovi třeba ano, z nepochopitelných důvodů. Ted' ale běž, nebo vyletíš doopravdy." K. byl spokojen, učitel tedy mezitím mluvil se starostou, nebo ani nemluvil, jenom si domyslel starostovo pravděpodobné mínění a to znělo v K-ův prospěch. K. se ted' rychle chystal dojít pro svačinu, ale učitel ho ještě z chodby zavolal zpátky; buď chtěl tímto zvláštním rozkazem jen vyzkoušet K-ovu služební ochotu, aby se pak podle toho dále zařídil, nebo dostal znovu chuť komandovat a dělalo mu radost nechat K. rychle vyběhnout a potom mu zase jako číšníkovi rozkázat, aby se stejně rychle vrátil. K. sice věděl, že přílišná povolnost by z něho mohla udělat učitelova otroka nebo fackovacího panáka, avšak hodlal ted' až po určitou mez trpělivě snášet učitelovy rozmary, neboť i když ho učitel, jak se ukázalo, nemůže pravoplatně vypovědět, může mu docela jistě zprotivit jeho místo až k nesnesení. A právě na tomto místě záleželo ted' K. víc než kdy dříve. Rozmluva s Deníkem mu dodala nové, možná nepravděpodobné, naprosto bezdůvodné, ale už nezapomenutelné naděje; zastřely dokonce skoro i Barnabáše. Sledoval-li je, a jinak nemohl, musel k tomu sebrat všechnu svou sílu, o nic jiného se nesměl starat, ani o jídlo, o byt, o vesnické úřady, ba ani o Frídu; a v podstatě šlo přece jen o Frídu, neboť vše ostatní se ho dotýkalo pouze skrze ni. Proto se musí snažit udržet si toto místo, které Frídě skýtalo jakousi jistotu, a vzhledem k tomu mu nesmí přijít zatěžko strpět od učitele víc, než by jinak dokázal strpět. To všechno ho nijak zvlášť nebolelo, patřilo to do nepřetržité řady drobných životních trampot, nebylo to nic ve srovnání s tím, oč K. usiloval, a nepřišel sem proto, aby tu trávil život v počestnosti a poklidu.

A proto, jako se předtím okamžitě chystal doběhnout do hospody, byl stejně ochoten podle změněného rozkazu ted' zase nejdříve uklidit místnost, aby se sem zase mohla vrátit učitelka se svou třídou. Ale s úklidem si bylo třeba pospíšet, neboť K. musel potom přece dojít pro svačinu, a učitel měl už velký hlad a žízeň. K. ho ujistil, že se vše stane podle jeho přání; učitel se chvilku díval, jak K. v rychlosti odklízí lože, rovná tělocvičné nářadí, bleskově zametá, zatímco Frída myla a drhla stupínky. Patrně byl tou horlivostí uspokojen; upozornil ještě, že za dveřmi je připravena hromada dříví na topení - do dřevníku už asi nechtěl K. pustit -, a s výhrůzkou, že se opět brzy vrátí na prohlídku, odebral se k dětem.

Když chvíli mlčky pracovali, zeptala se Frída, proč se K. ted' učiteli tak podvoluje. Ptala se spíš ze soucitu a starostlivosti, ale K., který zrovna myslel na to, že se Frídě nepodařilo ochránit jej před učitelovým rozkazováním a násilnostmi, jak původně slibovala, odpověděl jen zkrátka, že když se ted' jednou stal školníkem, musí také konat jeho práci. Pak bylo zase ticho, až se K. - jemuž ten krátký rozhovor připomněl, že Frída je už delší dobu, zejména skoro během celé rozmluvy s Jeníkem jako ztracená v samých starostech - přinášeje dříví rovnou Frídy zeptal, nač myslí. Pomalu k němu vzhledla a řekla, že na nic určitého; myslí prý jen na hostinskou, a jak měla v některých věcech pravdu. Po mnohém zdráhání a teprve když K. naléhal, odpověděla zevrubněji, ale neustávajíc v práci, což nečinila ani tak z pilnosti, neboť práce při tom přece vůbec nepostupovala, nýbrž jen proto, aby se nemusela dívat na K. A vykládala, jak nejdříve klidně naslouchala K-ově rozmluvě s Jeníkem, jak se pak lekla několika K-ových slov a začala ostřeji vnímat jejich smysl a jak už pak od té chvíle nemohla v jeho slovech nevidět potvrzení jedné výstrahy, za níž má co děkovat hostinské, avšak v jejíž oprávněnost nikdy nechtěla věřit. K., rozmrzelý těmi všeobecnými řečmi a spíše podrážděn než dojat slzavým, nařikavým hlasem - zejména proto, že se mu zase už plete do života ta hostinská, aspoň skrze vzpomínky, když už osobně zatím neměla valný úspěch -, hodil dříví z náruče na zem, sedl si na ně a se vši vážností ted' žádal, aby se

mluvilo zcela jasně. "Hned od počátku," začala Frida, "se ve mně hostinská kolikrát snažila vzbudit pochybnost o tobě, netvrdila, že lžeš, naopak, říkala, že jsi upřímný jako dítě, ale tvá povaha se tak liší od naší, že i když mluvíš upřímně, těžko se dokážeme přemoci, abychom ti uvěřili, a jestli nás prý zavčas nezachrání dobrá přítelkyně, donutí nás uvěřit teprve trpká zkušenost. Ani jí, ač tak dovede prohlédnout lidi, se prý nevedlo jinak. Ale po posledním rozhovoru s tebou v hospodě U mostu přišla prý - opakují jenom její zlobná slova - na tvé spády, teď už ji prý nemůžeš oklamat, i kdyby ses třeba namáhal své úmysly skryt, avšak ty nic neskryješ, to opakovala pořád znovu, a pak ještě povídala: dej si práci a jednou ho při nějaké, jedno jaké, příležitosti opravdu poslouchej, ne jen tak povrchně, nikoli, doopravdy ho poslouchej. Sama prý neudělala nic jiného než to, a pokud jde o mne, vyrozuměla toto: Pověsil ses na mne - takového potupného slova použila - jen proto, že jsem ti náhodou přišla do cesty, že jsem se ti nezdála zrovna ošklivá a že si omylem myslíš, že číšnice je předurčenou obětí pro každého hosta, který natáhne ruku. Kromě toho, jak hostinská zjistila od hostinského z Panského hostince, jsi z nějakého důvodu tenkrát chtěl přenocovat v Panském hostinci a toho se ovšem nedalo dosáhnout jinak než přese mne. To všechno by bývalo pro tebe dostatečným důvodem, aby ses pro onu noc stal mým milencem; aby se však z toho stalo něco víc, bylo také potřeba něco víc a to víc byl Klamm. Hostinská netvrdí, že ví, co po Klammovi chceš, tvrdí jen, že než jsi znal mě, pachtil ses za ním stejně usilovně jako potom. Rozdíl je prý jen v tom, že předtím jsi neměl žádnou naději, teď však myslíš, že ve mně máš spolehlivý prostředek, jak skutečně a brzy, a dokonce s převahou ke Klammovi proniknout. Jak jsem se lekla - nejdříve však jen na okamžik, bez hlubšího důvodu -, když jsi dnes jednou řekl, že než jsi znal mne, byl bys tu zabloudil. Jsou to snad táž slova, jichž použila hostinská; ona též říká, že teprve od té doby, co mě znáš, uvědomil sis cíl. Souvisí to prý s tím, že si myslíš, že ve mně získal Klammovu milenkou a máš tak zástavu, kterou lze vykoupit pouze za nejvyšší cenu. Jedinou tvou snahou prý je vyjednávat s Klammem o té ceně. Poněvadž pro tebe já neznamenanám nic a cena všechno, jsi prý, pokud jde o mne, ochoten k jakékoliv dohodě, pokud však jde o cenu, nepovolíš. Proto je ti jedno, že ztratím místo v Panském hostinci, jedno, že musím opustit i hospodu U mostu, jedno, že musím vykonávat těžkou školnickou práci. Nechováš ke mně něžnost, ba ani čas pro mne nemáš, přenecháváš mě pomocníkům, žárlivost neznáš, jediná má hodnota pro tebe je v tom, že jsem byla Klammovou milenkou, ve své nevědomosti usiluješ o to, abych na Klamma nezapomněla a nevzpírala se pak nakonec, až přijde rozhodující chvíle; přesto bojuješ i proti hostinské, která jediná by podle tebe byla s to vyrvat mě tobě, proto jsi hnal spor s ní na ostří nože, abych musela pryč z hospody U mostu; nepochybuješ o tom, že pokud záleží na mně, jsem za všech okolností tvým majetkem. Rozhovor s Klammem si představuješ jako obchod, hotové za hotové. Počítáš se všemi možnostmi; za předpokladu, že dosáhneš oné ceny, jsi ochoten udělat vše; bude-li mě Klamm chtít, vydáš mě, bude-li chtít, abys se. mnou zůstal, zůstaneš; bude-li chtít, abys mě vyhnal, vyženeš mě; jsi však ochoten hrát i komedii; bude-li to výhodné, budeš třeba předstírat, že mě miluješ, jeho lhostejnost se pokusíš přemoci tak, že zdůrazníš svou nicotnost a zahanbíš ho tím, že ses stal jeho nástupcem, nebo tím, že mu doneseš má vyznání lásky k němu, jež jsem opravdu učinila, a poprosíš ho, aby mě k sobě opět přijal - ovšem po zaplacení oné ceny; a když nepomůže nic jiného, pak budeš jménem manželů K-ových prostě žebrot. Uvidíš-li však potom, uzavřela hostinská, že ses ve všem zmýlil, ve svých předpokladech i ve svých nadějích, ve svých představách o Klammovi i o jeho vztahu ke mně, pak pro mne začne peklo, neboť pak se teprve stanu jediným tvým majetkem, na nějž jsi odkázán, ale zároveň i majetkem, který se ukázal bezcenný a s nímž budeš podle toho nakládat, neboť jiný cit než vlastnický ke mně nechováš."

Napjatě, se staženými ústy poslouchal K., dříví pod ním se dalo do pohybu, svezl se skoro až na podlahu, nepozoroval to; teprve teď se zvedl, sedl si na stupínek, vzal Frídinu ruku, která se chabě pokusila vymanit, a řekl: "Nemohl jsem v tvém vyprávění vždycky rozlišit, co si myslíš ty a co hostinská." - "Bylo to jen mínění hostinské," řekla Frida. "Vyslechla jsem všechno, protože mám hostinskou v úctě; avšak poprvé v životě jsem její mínění ve všem všudy zavrhl. Tak ubohé mi připadalo všechno, co říkala, tak daleké pochopení toho, co mezi námi dvěma je. Připadalo mi, že pravda je spíš pravým opakem toho, co říká. Myslela jsem na to kalné ráno po naší první noci, jak jsi vedle mne klečel s pohledem, jako by teď bylo všechno ztraceno. A jak se pak také všechno utvářelo tak, že ať jsem se namáhala sebevíc, nepomáhala jsem ti, nýbrž překážela. Kvůli mně se z hostinské stal tvůj nepřítel,

mocný nepřítel, kterého ty pořád ještě podceňuješ; kvůli mně sis dělal starosti a musels bojovat o své místo, byls v nevýhodě proti starostovi, musel ses podrobit učiteli, byls vydán napospas pomocníkům, avšak to nejhorší ze všeho: kvůli mně ses možná provinil na Klammovi. Ted' se neustále chceš ke Klammovi dostat, ale to je jen bezmocná snaha nějak se s ním usmířit. A říkala jsem si, že hostinská, která to všechno ví daleko lépe než já, mě chce svým našeptáváním uchránit nejhorších výčitek svědomí. Dobře míněná, ale zbytečná námaha. Má láska k tobě by mi z toho všeho byla pomohla, nakonec i tebe by byla nesla vpřed, ne-li tady ve vsi, tedy někde jinde; jeden důkaz své síly přece už podala, zachránila tě před Barnabášovou rodinou." - "To jsi tedy v duchu namítala tenkrát," řekl K., "a co se změnilo od té doby?" - "Nevím," řekla Frída a pohlédla na K-ovu ruku, která držela její, "snad se nic nezměnilo; když jsi tak blízko u mne a tak klidně se ptáš, pak věřím, že se nezměnilo nic. Ve skutečnosti však -" vzala K. svou ruku, seděla vzpřímená proti němu a plakala nezakrývajíce si obličej; volně mu nastavovala uslzenou tvář, jako by neplakala nad sebou, a tudíž neměla co skrývat, nýbrž jako by plakala nad K-ovou zradou a jako by mu tedy patřil i žalostný pohled na ni -, "ve skutečnosti se změnilo všechno od té chvíle, co jsem tě slyšela mluvit s tím chlapcem. Jak nevinně jsi začal, vyptával ses na domácí poměry, na to a ono; bylo mi, jako bys zrovna přišel do výčepu, přítulný, se srdcem otevřeným, a hledal s dětskou horlivostí můj pohled. Nebyl v tom žádný rozdíl proti tehdejšímu a přála bych si jen, aby tu byla hostinská, poslouchala tě a zkusila setrvat při svém mínění. Potom však najednou, nevím, jak to přišlo, jsem zpozorovala, s jakým úmyslem s tím chlapcem mluvíš. Účastnými slovy jsi získal jeho důvěru, již není lehké získat, abys pak nerušeně mohl zamířit k cíli, který jsem rozeznávala čím dál jasněji. Tím cílem byla ta paní. Z tvých řečí, naoko starostlivých, mluvil zcela nepokrytě pouze ohled na tvé vlastní záležitosti. Podvedls tu paní dřív, než jsi ji získal. Nejen svou minulost, i svou budoucnost jsem slyšela z tvých slov; bylo mi, jako když vedle mne sedí hostinská a všechno mi vysvětluje a já se jí ze všech sil snažím odstrčit, ale jasně vidím beznadějnost té námahy, a přitom jsem vlastně nebyla podváděna já - už ani podváděna jsem nebyla -, nýbrž ta cizí paní. A když jsem se pak ještě vzchopila a zeptala se Jeníka, čím chce být, a on řekl, že chce být jako ty, že je tedy už dočista tvůj, jakpak velký byl ted' rozdíl mezi tím dobrým chlapcem, který tu byl zneužit, a mnou tenkrát ve výčepu?"

"Všechno," řekl K. - zvykl si na to vyčítání a vzpamatoval se - "všechno, co říkáš, je v jistém smyslu správné; není to nepravdivé, je to jen nepřátelské. Jsou to myšlenky hostinské, mé nepřítelkyně, i když si myslíš, že jsou tvé vlastní, to mne uklidňuje. Ale poučné jsou, člověk se může od hostinské ještě leccos naučit. Mně přímo to neřekla, ačkoliv mě jinak nešetřila; svěřila je patrně tobě v naději, že jich použiješ ve chvíli pro mne obzvlášť zlé či rozhodné. Jestliže já tě zneužívám, pak ona tě zneužívá stejně. Ted' však, Frído, uvaž toto: i kdyby všechno bylo přesně tak, jak říká hostinská, bylo by to velmi zlé jen v jediném případě, totiž kdybys mě neměla ráda. Potom, jen potom by to opravdu bylo tak, že jsem tě získal z vypočítavosti a lsti, abych s tímto majetkem pak lichvařil. Snad už pak patřilo k mému plánu i to, že jsem k tobě tehdy přišel zavěšen do Olgy, abych vylákal tvůj soucit, a hostinská to jenom zapoměla uvést v účet mých provinění. Nebylo-li to však tak zlé a nestrhla tě k sobě vychytralá šelma, nýbrž tys vyšla vstříc mně, tak jako já vyšel vstříc tobě a oba jsme se našli zapomenuvše na sebe, řekni, Frído, jak je to potom? Potom přece pracuji ve své věci stejně jako v tvé; není tu rozdíl a rozlišovat může jen nepřítelkyně. To platí o všem, i o Jeníkovi. Při posuzování rozhovoru s Jeníkem ostatně velmi přeháníš svůj útlouc, neboť i když se Jeníkovi a mé záměry zcela nekryjí, přece to nejde tak daleko, že by mezi nimi byl rozpor, kromě toho přece náš nesouhlas nezůstal Jeníkovi skryt, velice bys podceňovala tohoto opatrného malého muže, kdyby sis to myslěla, a i kdyby mu snad všechno zůstalo skryto, nikomu to neublíží, jak doufám."

"Je tak těžké se v tom všem vyznat, K.," řekla Frída a vzdychla. "Já k tobě jistě nechovala nedůvěru, a jestli na mne něco takového z hostinské přešlo, celá šťastná to odvrhnu a tebe na kolenu odprosím, což vlastně dělám ustavičně, i když říkám tak ošklivé věci. Pravdou však zůstává, že přede mnou mnohé tajíš, přicházíš a jdeš, nevím odkud a kam. Onehdy, když zaklepal Jeník, zvolal jsi dokonce jméno Barnabáš. Kéž bys byl aspoň jednou zavolal s takovou láskou mě, jako jsi onehdy z důvodů mně nepochopitelných zavolal to nenáviděné jméno. Nemáš-li ty ke mně důvěru, jak nemá ve mně vzniknout nedůvěra k tobě; jsem pak přece odkázána na hostinskou, již jako bys dával svým chováním za pravdu. Ne ve všem, nechci tvrdit, že jí dáváš za pravdu ve všem, nevyhnal jsi snad kvůli mně pomocníky? Ach, kdybys jen

věděl, jak dychtivě hledám ve všem, co děláš a mluvíš, i když mě to trápí, nějaké dobré jádro pro sebe." - "Především, Frído," řekl K., "neskrývám ti přece ani to nejmenší. Jak mě ta hostinská nenávidí a jakou si dává práci, aby mi tě vyrvala, a jakých odporných prostředků k tomu používá a jak ty jí ustupuješ, Frído, jak jí ustupuješ! Řekni, co ti skrývám? Že se chci dostat ke Klammovi, to víš, že mi v tom nemůžeš pomoci a že to proto musím dokázat na vlastní pěst, to víš také, že se mi to doposud nepovedlo, to vidíš. Mám teď vykládat všechny zbytečné pokusy, které mě už tak dost pokořují, a pokořovat se tak dvojnásob? Mám se snad chlubit tím, že jsem celé dlouhé odpoledne promrzlý nadarmo čekal u dvířek Klammových saní? Šťastný, že už na ty věci nemusím myslet, spěchám k tobě, a teď se mi to všechno zase hrozivě vrací od tebe. A Barnabáš? Jistě, čekám na něj. Je Klammovým poslem; já ho tím poslem neudělal." - "Zase Barnabáš!" zvolala Frída. "Nevěřím, že je dobrým poslem." - "Možná že máš pravdu," řekl K., "ale je to jediný posel, kterého mi posílají." - "Tím hůř," řekla Frída, "tím spíš by ses měl mít před ním na pozoru." - "Bohužel mi k tomu nedal dosud příležitost," řekl K. s úsměvem. "Přichází zřídka, a co přináší, je bezvýznamné; cenné je to jen tím, že to pochází přímo od Klamma." - "Ale podívej se," řekla Frída, "vždyť ani Klamm není už tvým cílem, to mě snad zneklidňuje nejvíc. Že ses přese mne vždy dral ke Klammovi, bylo zlé, že teď, jak se zdá, se od Klamma odvrácíš, je mnohem horší, to ani hostinská nepředvídala. Podle hostinské mělo mé štěstí, pochybné, ale přece jen velice skutečné štěstí, skončit dnem, kdy konečně uznáš, že tvé naděje v Klamma jsou marné. Teď však nečekáš už ani na ten den; najednou přijde nějaký malý chlapec a ty s ním začneš bojovat o jeho matku, jako bys bojoval o vzduch k životu." - "Správně jsi pochopila můj rozhovor s Deníkem," řekl K. "Opravdu to tak bylo. Copak se ale pro tebe celý tvůj dřívější život tak propadl (až na hostinskou ovšem, která se dolů srazit nedá), že už nevíš, jak musí člověk zápasit, aby se prosadil, zvláště když pochází hluboko zezdola? Jak je nutno použít všeho, co dává nějakou naději? A tato paní přichází ze zámku, sama mi to řekla, když jsem prvního dne zabloudil k Lasemannovi. Co bylo více nasnadě než požádat ji o radu, nebo dokonce o pomoc; zná-li hostinská zcela přesně všechny překážky, jež člověka oddělují od Klamma, pak tato žena pravděpodobně zná cestu, sama po ní přece sestoupila." - "Cestu ke Klammovi?" zeptala se Frída. "Ke Klammovi, zajisté, kam jinam," řekl K. Pak vyskočil: "Teď je ale nejvyšší čas dojít pro tu svačinu." Naléhavě, neúměrně důvodu, prosila ho Frída, aby zůstal, jako by teprve to, že zůstane, stvrdilo všechny útechy, které jí řekl. K. však připomněl učitele, ukázal na dveře, které se každým okamžikem mohly s třeskotem rozletět, slíbil, že hned přijde, ani zatápet že Frída nemusí, sám to obstará. Konečně se Frída mlčky podvolila. Když se K. venku brodil sněhem - dávno už měla být cesta proházená, podivné, jak pomalu práce pokračuje -, uviděl, jak se jeden z pomocníků k smrti unaven drží mříže. Jen jeden, kde je druhý? Že by K. zlomil vytrvalost aspoň jednoho z nich? Ten, co zůstal, byl ovšem ještě až dost horlivý; bylo to vidět na tom, jak celý ožil, když spatřil K., a hned začal zuřivěji napřahovat paže a toužebně kroutit očima. "Jeho neústupnost je vzorná," řekl si K. a musel ovšem dodat, "jeden s ní zmrzne u plotu." Navenek však K. jen pohrozil pomocníkovi pěstí, což vyloučilo jakékoli přiblížení, ba pomocník ještě ustrašeně o hodný kus ucouvl. Zrovna otvírala Frída okno, aby podle domluvy s K. vyvětrala, než se zatopí. V tu chvíli nechal pomocník K. být a neodolatelně přitahován plazil se k oknu. S tváří, v níž zápasila přívětivost vůči pomocníkům a úpěnlivá bezmoc vůči K., mávla nepatrně rukou z okna: nebylo ani zřejmé, jestli na obranu nebo na pozdrav -, blížící se pomocník se tím také nedal vyrušit. Tu Frída honem zavřela vnější okno, zůstala však za ním stát s rukou na klíče, hlavou ke straně skloněnou, s velikýma očima a strnulým úsměvem. Věděla, že tak pomocníka spíš vábí než odpuzuje? K. se však už neohlížel, chtěl si raději co nejvíc pospíšet a brzy být zpátky.

Čtrnáctá kapitola

KONEČNĚ - bylo už tma, pozdní odpoledne - uvolnil K. cestu na zahradě, sníh navršil a udusal po obou stranách cesty a byl s denní prací hotov. Stál u zahradních vrátek, daleko široko sám. Pomocníka zahnal už před několika hodinami, hnal ho před sebou pořádný kus cesty. Potom se pomocník schoval někde mezi zahrádkami a chatrčemi, nebyl k nalezení a také už od té chvíle nevylezl. Frída byla doma a buď už prala nebo pořád ještě koupala Gízinu kočku; byl to od Gízy projev velké důvěry, že tu práci Frídě svěřila, ovšemže nechutnou a nevhodnou práci, K. by jistě nedovolil, aby ji Frída vzala, nebýt toho, že po všelijakých zanedbaných povinnostech bylo teď radno využít každé příležitosti, jak si Gízu zavázat.

Gíza s uspokojením přihlížela, jak K. snesl z půdy dětskou vaničku, jak ohřívají vodu a posléze jak opatrně dávají kočku do vany. Pak Gíza dokonce ponechala kočku zcela Frídě, neboť přišel Černý, K-ův známý z prvního večera, pozdravil K. se směsí ostychu, jehož důvod pocházel z onoho večera, a nezměrného opovržení, jaké náleží školníkovi, a odebral se s Gízou do druhé učebny. Tam byli oba doposud. Jak K. vyprávěli v hospodě U mostu, žil Černý, ačkoliv byl kastelánský syn, z lásky ke Gíze už dlouho ve vsi, díky svým stykům dosáhl toho, že jej obec jmenovala pomocným učitelem, vykonával však tento úřad hlavně tak, že nevynechal skoro jedinou Gízinu hodinu a seděl buď v lavici mezi dětmi, nebo raději na stupínku Gíze u nohou. Nikoho to nerušilo, děti si na to už dávno zvykly, snad tím spíše, že Černý neměl ani náklonnost, ani porozumění pro děti, sotva s nimi promluvil, pouze tělocvik převzal od Gízy a jinak se spokojil tím, že žil v Gizině blízkosti, ovzduší, teple. Jeho největším potěšením bylo sedět vedle Gízy a opravovat sešity. I dnes se tím zabývali, Černý přinesl velký stoh sešitů, učitel jim dával vždycky i své, a pokud bylo světlo, viděl je K., jak pracují u jednoho stolečku u okna, hlava vedle hlavy, nehnutě, teď tam bylo vidět jen dvě plápolající svíčky. Vážná, mlčenlivá láska je spojovala; tón udávala Gíza, jejíž těžkopádná bytost se sice někdy divoce rozpoutala a potom prolomila všechny hranice, avšak u druhého by jindy nikdy nic podobného nestrpěla; tak se musel podřít i temperamentní Černý, musel chodit pomalu, mluvit pomalu, hodně mlčet; a bylo vidět, že za to vše je bohatě odměněn Gízinou prostou, tichou přítomností. Přitom ho Gíza snad ani nemilovala; aspoň její kulaté šedé oči, které nikdy vysloveně nemrkaly, spíš jako by otáčely panenkami, na podobné otázky nikdy neodpovídaly; bylo jen vidět, že Černého bez odporu snáší, avšak pocty, že je milována kastelánským synkem, si určitě nedovedla považovat a dál si klidně a nedotčeně nesla své plné bujné tělo, ať se po ní Černý díval nebo ne. Zato Černý jí přinášel krvavou oběť, zůstává ve vsi; otcovy posly, kteří pro něho už několikrát přišli, odbýval tak rozhořčeně, jako by již pouhá jimi přivolaná připomínka zámku a jeho synovských povinností byla citelným, nenapravitelným narušením jeho štěstí. A přece měl vlastně spoustu volného času, neboť Gíza se mu obvykle ukazovala jen během vyučování a při opravování úloh, ne ovšem z vypočítavosti, nýbrž proto, že nade všechno milovala pohodlí a tudíž samotu a byla podle všeho nejšťastnější, když se mohla doma v naprosté volnosti natáhnout na pohovku, vedle sebe kočku, která nerušila, protože se už sotva hýbala. Tak se Černý většinu dne potuloval bez práce, ale i to měl rád, protože měl při tom vždycky možnost, již velmi často využíval, zajít do Lví ulice, kde Gíza bydlela, vystoupit nahoru k její podkrovní světničce, naslouchat u dveří, které vždy byly zamčené, a pak honem zase odejít, když ve světnici pokaždé bez výjimky zjistil naprosté, nepochopitelné ticho. Přesto se však i u něho občas projevovaly následky tohoto způsobu života - nikdy ovšem v Gizině přítomnosti - v chvilkových směšných výbuších úřední pýchy, jež se ovšem pramálo hodila k jeho nynějšímu postavení; většinou to pak samosebou nedopadlo obzvlášť dobře, jak K. také sám zažil.

Udivovalo jen, že se o Černém, aspoň v hospodě U mostu, přece jen mluvilo s jistou úctou, i když šlo spíše o směšné než úctyhodné věci, i Gíza byla do této úcty pojata. Přesto však bylo nesprávné, že se Černý jako pomocný učitel cítil nějak obzvlášť nadřazený K., tato nadřazenost neexistovala; školník je pro všechny učitele, a dokonce i pro takové učitele jako Černý, velmi důležitou osobou, jíž nelze beztestně pohrdat, a když už se někdo ze stavovských důvodů nedokáže takového pohrdání vzdát, musí je alespoň na oplátku učinit snesitelným. K. si to chtěl při vhodné příležitosti připomenout, také měl u něho Černý od prvního večera vroubek, který se nijak nezmenšil tím, že následující dny daly vlastně jeho přivítání za pravdu. Kvůli Černému se veškerá pozornost úřadů hned od první hodiny zcela nesmyslně zaměřila na K., který - ještě naprosto cizí ve vsi, bez známých, bez útočiště, vysílen pochodem, bezmocně leže na slamníku - byl vydán na pospas jakémukoli úřednímu zásahu. Jen o jedinou noc později mohlo všechno proběhnout docela jinak, klidně, napůl skrytě; rozhodně by o něm nikdo nic nebyl věděl, nepodezíral ho nebo aspoň neváhal nechat ho jako vandrovního jeden den u sebe; poznali by jeho užitečnost a spolehlivost, rozkřiklo by se to v sousedství a patrně by brzy někde našel místo jako čeledín. Úřadu by to ovšem neušlo. Avšak byl podstatný rozdíl v tom, jestli se kvůli němu vprostřed noci vyburcovala ústřední kancelář, či kdo to byl tehdy u telefonu, jestli se vyžadovalo okamžité rozhodnutí - se zdánlivou pokorou, avšak přece jen s dotěrnou neoblomností, nadto od Černého, který byl patrně nahoře v nemilosti -, nebo jestli by místo toho všeho K. druhý den v úředních hodinách zaklepal u starosty a jaksepatří se ohlásil jako cizí vandrovní, který má již u jistého místního občana nocleh a nazítří

patrně potáhne dál; ledaže by se snad stala docela nepravděpodobná věc a on tu našel práci, jen na pár dní ovšem, neboť déle se rozhodně nechce zdržet. Tak nebo podobně by to bylo dopadlo, nebýt Černého. Úřad by se byl tou záležitostí zabýval i nadále, jenže klidně, úřední cestou, nerušen netrpělivostí strany, jež mu patrně byla obzvlášť protivná. K. byl tedy na tom všem bez viny, vinen byl Černý, avšak Černý byl syn kastelána a navenek si počínal korektně, pykat tedy musel jedině K. A směšná příčina toho všeho? Třeba Gízin nemilostivý rozmar ten den, kvůli němuž Černý nemohl spát, toulal se v noci a posléze se na K. odškodnil za své trápení. Z druhé strany by se zase dalo říci, že K. může hodně děkovat tomu, jak se Černý zachoval. Jedině Černého chování mu umožnilo něco, čeho by K. sám nikdy nedosáhl, nikdy si netroufl dosáhnout a k čemu by zas úřad sotva kdy přivolil, že totiž od samého začátku, bez intrik, otevřeně, tváří v tvář předstoupil před úřad, pokud je to vůbec možné. Byl to však nedobrý dar; ušetřil sice K. spoustu lhaní a pletich, ale zároveň ho učinil téměř bezbranným, v každém případě ho poškodil v boji a on by si byl mohl zoufat, kdyby si nemusel přiznat, že mocenský rozdíl mezi úřadem a jím je tak nesmírný, že jakákoli lež a úskok, již je schopen, by nedokázala zmenšit ten rozdíl v jeho prospěch. To však byla jen myšlenka, kterou se K. sám utěšoval, Černého vroubek přesto zůstával, jestliže tehdy K. uškodil, může podruhé třeba prospět, K. bude i nadále potřebovat pomoc v těch nejneopatrnějších věcech, v těch nejprvnějších předpokladech, vždyť se například zdá, že i Barnabáš opět selhává.

Kvůli Frídě váhal K. celý den přeptat se u Barnabáše v bytě; aby ho nemusel přijímat před Frídou, pracoval venku a ještě po práci tu zůstával očekávaje Barnabáše, avšak Barnabáš nepřicházel. Nezbyvalo teď nic jiného než zajít za sestrami, jen na chvíličku, jen na prahu se chtěl pozeptat, hned bude zase zpátky. I zarazil lopatu do sněhu a rozběhl se. Bez dechu dorazil k Barnabášovu domu, po krátkém zaklepání vrazil do dveří a otázel se, nedbaje toho, jak to ve světnici vypadá: "Ještě pořád se Barnabáš nevrátil?" Teprve teď si všiml, že Olga není doma, oba staříci že opět sedí a klímbají u vzdáleného stolu, ještě si ani neuvědomili, co se to u dveří děje, a teprve pomalu k němu obracejí tváře, a konečně že Amálie leží pod přikrývkami na lavici u kamen a v prvním leknutí nad K-ovým příchodem se vztyčila a drží si ruku na čele, aby se vzpamatovala. Kdyby tu byla Olga, byla by hned odpověděla a K. by zase mohl jít, takhle musel udělat aspoň pár kroků k Amálii, podat jí ruku, již mlčky stiskla, a poprosit ji, aby zabránila vyplašeným rodičům v jakémkoli putování, což také několika slovy učinila. K. se dověděl, že Olga štípe na dvoře dříví, Amálie že si musela před chvílí celá vyčerpaná lehnout - důvod neřekla - a Barnabáš že sice ještě nepřišel, ale musí přijít každou chvíli, protože přes noc na zámku nikdy nezůstává. K. poděkoval za zprávu, mohl teď zase jít, avšak Amálie se zeptala, jestli nechce ještě počkat na Olgu; on však bohužel už nemá čas. Pak se Amálie zeptala, jestli už dnes s Olgou mluvil; s údivem řekl, že ne, a zeptal se, chce-li mu Olga sdělit něco zvláštního. Amálie zkrivila ústa jakoby s mírnou nevolí, mlčky kývla - bylo to zřejmě na rozloučenou - a opět ulehla. Ležíc si ho prohlížela, jako by se divila, že tu ještě je. Její pohled byl studený, jasný, nehnutý jako vždy; neupíral se přímo na předmět, který pozorovala, nýbrž jej - to bylo rušivé - nepatrně, sotva znatelně, ale nepochybně míjel, nezdálo se, že by to bylo ze slabosti či z rozpačitosti či z nepoctivosti, nýbrž z ustavičné, nad jakýmkoli jiným citem převládající touhy po samotě, již si snad sama uvědomovala jen tímto způsobem. K. se zdálo, že si vzpomíná, že ho tento pohled zaujal hned první večer, že dokonce patrně celý ten ošklivý dojem, jímž na něj tato rodina ihned zapůsobila, pramenil z tohoto pohledu, který sám o sobě nebyl ošklivý, nýbrž pyšný a ve své uzavřenosti upřímný. "Jsi pořád tak smutná, Amálie," řekl K. "trápí tě něco? Nemůžeš to říci? Takové děvče jako ty jsem na venkově ještě neviděl. Teprve dnes, teprve teď mě to vlastně napadá. Pocházíš odtud z vesnice, narodila ses tady?" Amálie přisvědčila, jako by K. vyslovil jen tu poslední otázku, pak řekla: "Počkáš tedy na Olgu?" - "Nevím, proč se ptáš pořád na jedno," řekl K. "Nemohu tu už déle zůstat, poněvadž doma čeká má snoubenka."

Amálie se opřela o loket, nevěděla o žádné snoubence. K. řekl jméno. Amálie ji neznala. Zeptala se, ví-li Olga o zasnoubení; K. měl za to, že ano, Olga ho přece s Frídou viděla, takové zprávy se též po vsi rychle roznosí. Amálie ho však ujistila, že o tom Olga neví a že z toho bude velmi nešťastná, neboť se zdá, že miluje K. Přímou prý o tom nemluvila, je totiž velmi zdrženlivá, ale láska se přece prozradí chtějí nechtěj. K. byl přesvědčen, že se Amálie mylí. Amálie se usmála a tento úsměv, třeba byl smutný, rozjasnil zasmušile sevřenou tvář, dal promluvit němotě, zdůvěrnil cizost, vydal tajemství, vydal vlastnictví

dosud chráněné, jež sice bylo možno vzít zpět, ale nikdy už ne docela. Amálie řekla, že se určitě nemýlí; ba že ví i více, ví, že K. též chová náklonnost k Olze a že jeho návštěvy pod záminkou všelijakých Barnabášových vzkazů platí ve skutečnosti Olze. Teď však, když Amálie o všem ví, nemusí si už počínat tak upjatě a smí zajít častěji. Jen to mu prý chtěla říci. K. zavrtěl hlavou a připomněl své zasnoubení. Amálie to zasnoubení zřejmě nebrala moc vážně, pro ni byl rozhodující bezprostřední dojem z K., jak tak před ní stál; zeptala se jen, kdy se s tím děvčetem seznámil, je přece ve vsi teprve pár dní. K. vyprávěl o onom večeru v Panském hostinci, načež Amálie pouze zkrátka poznamenala, že byla velmi proti tomu, aby ho do Panského hostince vodili. Dovolávala se jako svědkyně Olgy, která zrovna vešla s náručí dříví, svěží a vylouhovaná chladným vzduchem, čilá a silná, jako proměněná prací ve srovnání s tím, jak jindy ve světnici těžkopádně postávala. Hodila dříví na zem, nenuceně pozdravila K. a hned se ptala po Frídě. K. se významně podíval na Amálii, ta se však, jak se zdálo, necítila usvědčena. K. to trochu popudilo a vyprávěl proto o Frídě obšírněji, než by to byl udělal jindy, líčil, jak v obtížných podmínkách přece jen vede jakousi domácnost, a tak se v chvatném vyprávění zapomněl - chtěl přece hned jít domů -, že při rozloučení pozval obě sestry, aby ho jednou navštívily. Teď se ovšem polekal a zarazil, přičemž Amálie okamžitě, nepouštějíc ho už k slovu, prohlásila, že pozvání přijímá; tu se i Olga musela přidat a učinila to. Avšak K., na nějž neustále doléhalo pomyšlení, že se teď už musí rychle rozloučit, a který se cítil neklidný před Amáliiným pohledem, nerozpakoval se doznat bez všech příkras, že vyřkl pozvání docela nepředloženě a jen pod vlivem svého osobního citu, že však na něm bohužel nemůže trvat, protože mezi Frídou a Barnabášovým domem je veliké, jemu ovšem zcela nepochopitelné nepřátelství. "To není žádné nepřátelství," řekla Amálie, vstala z lavice a přikrývkou hodila za sebe, "nic tak velikého to není, to je jen papouškování všeobecného mínění. A teď jdi, jdi si za svou snoubenkou, vidím, že máš naspěch. Taky se neboj, že přijdeme, řekla jsem to hned poprvé žertem, ze zlomyslnosti. Ty ale můžeš přijít častěji, tomu snad nic nebrání, můžeš vždycky přece předstírat Barnabášovy vzkazy. A abych ti to usnadnila ještě víc, řekla jsem, že i když ti Barnabáš přinese ze zámku vzkaz, nemůže ti ho zase chodit vyřizovat až do školy. Nesmí se chudáček tolik štvát, ztrhává se službou, budeš si muset chodit pro zprávy sám." K. ještě neslyšel mluvit Amálii tak dlouho a souvisle, také to znělo jinak, než jak mluvila obvykle, jakási vznešenost v tom byla, již nepociťoval jen K., nýbrž zřejmě i Olga, která přece byla na sestru zvyklá. Stála trochu stranou s rukama v klíně, teď už zas zešířila jako obvykle, trochu předkloněná, oči upřené na Amálii, zatímco Amálie se dívala pouze na K. "To je omyl," řekl K., "veliký omyl, jestliže si myslíš, že to s čekáním na Barnabáše neberu vážně. Mé nejvyšší, vlastně mé jediné přání je urovnat své záležitosti s úřady. A Barnabáš mi v tom má pomoci, mnohé své naděje vkládám do něho. Jednou mě už sice velmi zklamal; ale to byla spíš má vina než jeho, stalo se to ve zmatku prvních hodin, myslel jsem si tehdy, že všeho dosáhnou jednou malou večerní procházkou, a když se nemožné ukázalo nemožným, měl jsem to za zlé jemu. Mělo to vliv i na můj úsudek o vaší rodině, o vás. To je pryč, myslím, že vám teď lépe rozumím, jste dokonce." K. hledal správné slovo, nenašel je hned a spokojil se běžným - "jste možná hodnější než leckdo z lidí ve vsi, pokud je zatím znám. Ale teď mě zase, Amálie, mateš tím, že snižuješ ne-li službu svého bratra, tedy aspoň význam, který pro mne má. Možná že nejsi zasvěcena do Barnabášových záležitostí, pak je to dobré a nechám věci, jak jsou, ale možná že jsi zasvěcena - a já mám spíš tento dojem -, pak je to zlé, neboť to by znamenalo, že mě tvůj bratr klame." - "Buď klidný," řekla Amálie, "nejsem zasvěcena, za nic na světě bych se nedala zasvětit, za nic na světě, ani kvůli tobě, a pro tebe bych přece leccos udělala, neboť, jak jsi řekl, jsme hodní lidé. Avšak záležitosti mého bratra patří jemu, nevím o nich nic víc, než kolik se o nich proti své vůli náhodou tu a tam doslechnu. Zato Olga tě může důkladně zpravit, neboť je jeho důvěrníci." A Amálie odešla, nejdříve k rodičům, s nimiž si šeptala, pak do kuchyně; odešla od K. bez pozdravu, jako by věděla, že se ještě dlouho zdrží a že není třeba se loučit.

Patnáctá kapitola

K. ZŮSTAL STÁT s trochu udiveným obličejem, Olga se mu zasmála, přitáhla ho k lavici u kamen, zdálo se, že je doopravdy šťastná, že tu s ním teď může sedět o samotě, ale bylo to poklidné štěstí, určitě nezkalené žárlivostí. A právě že tu nebylo žárlivosti a tedy jakékoli přísnosti, dělalo K. dobře; s potěšením hleděl do těch modrých očí, nesvádivých, nepanovačných, nýbrž plaše spočívajících, plaše odolávajících očí. Jako by se po varování Frídy i hostinské nestal k tomu všemu tady citlivější, nýbrž

spíše pozornější a bystřejší. A smál se s Olgou, když se podívala, proč zrovna Amálii nazval hodnou, Amálie je prý leccos, jen hodná prý vlastně není. Načež K. prohlásil, že chvála platila vlastně jí, Olze, ale Amálie že je tak panovačná, že si nejen přivlastní všechno, co se v její přítomnosti řekne, ale člověk jí všechno přisoudí dobrovolně. "To je pravda," řekla Olga a zvažněla, "víc pravda, než si myslíš. Amálie je mladší než já, mladší i než Barnabáš, ale v rodině rozhoduje ona, v dobrém i zlém; ona ovšem též na sobě nese víc než všichni ostatní, v dobrém i zlém." To se K. zdálo přehnané, právě přece Amálie řekla, že se například o bratrovy záležitosti nestará, zato Olga že o tom ví všechno. "Jak bych ti to vysvětlila?" řekla Olga. "Amálie se nestará ani o Barnabáše, ani o mne; nestará se vlastně o nikoho, jen o rodiče, o ty pečuje dnem i nocí, teď se jich zase ptala, co si přejí, a šla jim do kuchyně uvařit, kvůli nim se přemohla a vstala, je totiž už od poledne nemocná a ležela tu na lavici. Ale ačkoli se o nás nestará, jsme na ní závislí, jako by byla nejstarší, a kdyby nám radila v našich věcech, určitě bychom ji poslechlí, jenže ona to nedělá, jsme jí cizí. Ty se přece hodně vyznáš v lidech, přicházíš z ciziny; nepřipadá ti taky obzvlášť moudrá?" - "Obzvlášť nešťastná mi připadá," řekl K., "ale jak to jde dohromady s vaším respektem k ní, když například Barnabáš slouží jako posel, ačkoli to Amálie neschvaluje a snad tím dokonce opovrhne." - "Kdyby věděl, co jiného dělat, ihned by opustil místo posla, které ho vůbec neuspokojuje." - "Copak není vyučený švec?" zeptal se K. "Jistě že je," řekla Olga, "vždyť také vedle toho pracuje pro Brunsvíka, a kdyby chtěl, měl by ve dne v noci co dělat a hodně by vydělal." - "Nu tak by tedy měl náhradu za místo posla," řekl K. "Za místo posla?" otázala se Olga s údivem. "Copak je vzal kvůli výdělku?" - "Ať si, ale ty říkáš, že ho neuspokojuje," řekl K. "Neuspokojuje ho, a to z různých důvodů," řekla Olga, "ale je to přece služba na zámku, přese všechno jakási služba na zámku, člověk by si to aspoň myslel." - "Jakže," řekl K., "dokonce i o tom jste na pochybách?" - "Nu vlastně ani ne," řekla Olga; "Barnabáš chodí do kanceláří, stýká se se sluhy jako rovný s rovnými, z dálky vídá i jednotlivé úředníky, dostává poměrně důležité dopisy, někdy dokonce i ústní vzkazy mu svěčují, to je přece hodně, a mohli bychom být hrdi na to, čeho všeho v tak mladém věku již dosáhl." K. přikývl, na návrat teti nemyslel. "Má také vlastní livrej?" zeptal se. "Myslíš tu kazajku?" řekla Olga. "Ne, tu mu ušila Amálie, ještě než se stal poslem. Ale blížíš se bolavému místu. Měl už dávno dostat od úřadu ne livrej, ta se na zámku nenosí, ale oblek, také mu ho přislíbili, avšak v tomto ohledu jsou na zámku velmi malí a nejhroší je, že se nikdy neví, co ta pomalost znamená; může znamenat, že věc je v úředním jednání, může ale také znamenat, že úřední jednání ještě vůbec nezačalo, že tedy například pořád ještě chtějí Barnabáše nejdříve vyzkoušet, avšak může konečně znamenat i to, že úřední jednání už skončilo, z nějakého důvodu byl příslib vzat zpět a Barnabáš nedostane oblek nikdy. Nic bližšího se o tom nelze dovědět nebo teprve až po dlouhé době. Máme tu takové rčení, možná že je znáš: Úřední výroky jsou plaché jak mladá děvčátka." - "To je dobrý postřeh," řekl K., bral to ještě vážněji než Olga, "dobrý postřeh, úřední výroky mohou mít i jiné vlastnosti společné s děvčaty." - "Možná," řekla Olga. "Nevím ovšem, jak to myslíš. Třeba to dokonce myslíš pochvalně. Ale ten úřední oblek je zrovna jedna z Barnabášových starostí, a protože máme starosti společné, tedy je i má. Proč nedostává úřední oblek, ptáme se marně. Jenže celá ta věc není tak jednoduchá. Úředníci například, jak se zdá, vůbec nemají úřední oděv; pokud je nám to známo a podle toho, co Barnabáš vypráví, chodí úředníci v obyčejných, ovšem pěkných šatech. Ostatně viděl jsi přece Klamma. Tedy úředníkem, ani úředníkem té nejnižší kategorie Barnabáš jistě není a ani mu nepřijde na mysl, že by jím chtěl být. Avšak ani vyšší sluhové, které tu ve vsi ovšem ani nezahledneme, nenosí podle Barnabášova vyprávění úřední šaty; to je jistá útěcha, řeklo by se, avšak je to útěcha klamná, neboť je snad Barnabáš vyšším sluhou? Nikoli, ať mu člověk přeje sebevíc, to se o něm říci nedá, vyšším sluhou není, už to, že chodí do vsi, ba dokonce tu bydlí, svědčí proti tomu, vyšší sluhové jsou ještě zdrženlivější než úředníci, možná právem, možná že stojí dokonce výš než někteří úředníci; leccos tomu nasvědčuje: pracují méně a podle Barnabáše je prý nevšední podívaná vidět tyto vybrané vysoké, silné muže, jak pomalu krácejí po chodbách. Barnabáš se pokaždé kolem nich propíží. Zkrátka, nemůže být ani řeči o tom, že by Barnabáš byl vyšším sluhou. Mohl by tedy patřit k nižšímu služebnictvu, ti zas ale mají úřední šaty, aspoň pokud chodí dolů do vsi, není to vlastně livrej, také jsou tu mnohé rozdíly, ale přesto poznáš sluhy ze zámku ihned podle šatů, viděls přece ty lidi v Panském hostinci. Nejnapadnější na těch šatech je, že těsně přiléhají, sedlák nebo řemeslník by takové šaty nemohl potřebovat. Tak tedy takové šaty Barnabáš nemá; není to jen ostudné a ponižující, to by se ještě dalo snést, ale stává se, zvláště ve chvílích

sklíčenosti - a ty někdy, nezřídka, přicházejí mně i Barnabášovi -, že člověk pak kvůli tomu začne pochybovat o všem. Koná vůbec Barnabáš službu na zámku? ptáváme se pak; jistě, chodí do kanceláří, avšak jsou ty kanceláře vlastní zámek? A i když kanceláře patří k zámku, patří k němu právě ty, do nichž smí Barnabáš vstoupit? Přichází do kanceláří; ale to je pouze část všech kanceláří, potom přijdou přepážky a za nimi jsou další kanceláře. Nikdo mu přímo nezakazuje chodit dál, ale on přece nemůže jít dál, když už své představené našel, oni ho vyřídili a poslali pryč. Mimoto je tam člověk pozorován, aspoň si to myslím. A i kdyby šel dál, co by to bylo platné, když by tam neměl nic úředního na práci a byl by vlastně vetřelcem? Ty přepážky si také nesmíš představovat jako nějakou určitou hranici, na to mě Barnabáš vždycky znovu upozorňuje. Přepážky jsou i v kancelářích, kam on chodí; existují tedy i takové přepážky, jimiž prochází, nevypadají o nic jinak než přepážky, za něž ještě nepronikl, a nelze už proto předem předpokládat, že se za těmito přepážkami nalézají podstatně jiné kanceláře, než jsou ty, kde Barnabáš již byl. Jen v těch chvílích sklíčenosti si to člověk začne myslet. A pochybnosti jdou pak dál, nelze se tomu vůbec ubránit. Barnabáš mluví s úředníky, Barnabáš dostává vzkazy. Avšak jací jsou to úředníci, jaké jsou to vzkazy? Ted' je, jak říká, přidělen Klammovi a přímo od něho dostává příkazy. Nu, to by bylo velmi mnoho, ani vyšší sluhové to nedotáhnou tak daleko, bylo by to skoro až příliš mnoho a to právě budí úzkost. Pomysli si jen, být přidělen bezprostředně ke Klammovi, mluvit s ním tváří v tvář: Ale je tomu doopravdy tak? Nu ano, je tomu tak, ale proč potom Barnabáš pochybuje o tom, že úředník, kterého tam označují jako Klamm, je doopravdy Klamm?" - "Olgo," řekl K., "to snad žertuješ, jak je možné pochybovat o Klammově vzhledu, je přece známo, jak vypadá, sám jsem ho viděl." - "To určitě ne, K.," řekla Olga. "To nejsou žerty, nýbrž mé nejvážnější starosti, nevypřávím ti to však proto, abych ulevila svému srdci a tvé snad obtížila, nýbrž proto, že ses ptal na Barnabáše, že mi Amálie uložila vyprávět, a protože si myslím, že i pro tebe bude užitečné dovědět se něco bližšího. I kvůli Barnabášovi to dělám, abys v něj nekládal příliš velké naděje, aby tě nezklamal a sám pak tvým zklamáním netrpěl. Je velmi citlivý; dnes v noci například nespál, protože jsi s ním byl včera večer nespokojen; řekls prý, že je pro tebe velice zlé, že máš jen takového posla, jako je Barnabáš. Tato slova mu nedala spát. Ty sám jsi z jeho rozčilení asi moc nepozoroval, zámečtí poslové se musí hodně ovládat. Ale nemá to lehké, ani s tebou ne. Ty na něm podle svého rozumu nežádáš jistě mnoho, přinesl sis určité představy o poslovské službě a jimi měříš své nároky. Ale na zámku mají jiné představy o poslovské službě, nedají se srovnat s tvými, i kdyby se Barnabáš své službě docela obětoval, k čemuž je bohužel někdy jak se zdá ochoten. Člověk by se i podvolil, nic by nenamítal, jen kdyby tu pořád nebyla ta otázka, jestli to, co dělá, je opravdu poslovská služba. Před tebou o tom ovšem nesmí zapochybovat; znamenalo by to pro něj podkopávat vlastní existenci, kdyby to dělal, hrubě porušovat zákony, jimž, jak myslí, ještě podléhá, a ani se mnou nemluví svobodně, musím z něho pochybnosti lákat lichotkami a líbáním, a i pak se ještě brání přiznat, že jeho pochyby jsou pochybami. Má v krvi něco z Amálie. A jistě mi neřekne všechno, ačkoli jsem jeho jediná důvěrnice. Ale o Klammovi občas mluvíme, sama jsem Klamma ještě neviděla - víš, že mě Frída zrovna nemiluje a nikdy by mi nedopřála pohled na něj -, ale ve vsi je samozřejmě známo, jak vypadá, někteří ho viděli, všichni o něm slyšeli a z očitých svědectví, z pověstí i některých klamavých postranních úmyslů vznikl posléze Klammův obraz, který je snad v základních rysech správný, jenže pouze v základních rysech. Jinak je proměnlivý, ale ne snad tak proměnlivý jako Klammova skutečná podoba. Vypadá prý úplně jinak, když přijde do vsi, a jinak, když odtud odchází, jinak, než se napije piva, a jinak potom, jinak, když bdí, jinak, když spí, jinak o samotě, jinak v rozhovoru, a což je po tom všem pochopitelné, skoro úplně jinak nahoře na zámku. A dokonce už uvnitř ve vsi jsou podle zpráv dosti velké rozdíly, rozdíly co do výšky, držení těla, tloušťky, vousů, jen pokud jde o šaty, jsou zprávy našťastí jednotné: má na sobě vždycky stejné šaty, černý žaket s dlouhými šosy. Ve všech těch rozdílech nejsou samosebou žádné čáry, jsou velice pochopitelné, vznikají chvilkovou náladou, mírou rozčilení, nesčetnými odstíny naděje či zoufalství, jež zrovna naplňují diváka, který nadto většinou zahlédne Klamma jenom na chvíli. Vyprávím ti to všechno tak, jak mi to nejednou vykládal Barnabáš, a není-li člověk na věci bezprostředně účasten, může se tím vcelku uspokojit. My nemůžeme, pro Barnabáše je to životní otázka, jestli mluví doopravdy s Klammem, nebo ne." - "Pro mne neméně," řekl K. a oba si k sobě na lavici u kamen přisedli ještě těsněji.

K. byl sice všemi těmi nepříznivými novinkami, jež mu Olga řekla, zaražen, avšak do značné míry ho s

nimi usmířovalo to, že zde našel lidi, jimž se aspoň navenek dařilo podobně jako jemu, k nimž se tedy může připojit, s nimiž se může v mnohém dorozumět, ne pouze v něčem jako s Frídou. Pozbýval sice pomalu naděje v úspěch Barnabášova poselství, ale čím hůř se Barnabášovi vedlo nahoře, tím bližší mu byl zde dole, nikdy by si byl K. nepomyslel, že odtud ze vsi může vzejít tak nešťastné snažení, jako bylo snažení Barnabáše a jeho sestry. Nebylo mu ovšem ještě ani zdaleka jasné a mohlo se nakonec zvrátit v opak; člověk se Olžinou jistou nevinností nesměl dát hned svést k tomu, aby uvěřil i Barnabášově upřímnosti. "Zprávy o Klammově vzhledu zná Barnabáš velmi dobře," pokračovala Olga, "mnoho jich sesbíral a porovnal, snad až příliš mnoho, sám jednou zahlédl Klamma ve vsi okénkem kočáru, či aspoň myslel, že jej zahlédl, byl tedy dostatečně připraven, aby ho poznal, a přece - jak mi tohle vysvětlíš? -, když přišel na zámek do jedné kanceláře a mezi několika úředníky mu ukázali jednoho a řekli, že to je Klamm, nepoznal ho, a ani potom si dlouho nemohl zvyknout, že by to měl být Klamm. Zeptáš-li se však Barnabáše, čím se onen muž liší od obecné představy o Klammovi, nedovede odpovědět, nebo. spíše odpoví a popíše toho úředníka na zámku, avšak popis se přesně shoduje s popisem Klamma, jak my ho známe. _Nu tak, Barnabáši, říkám, _nač pochybuješ, nač se trápíš?' Načež on ve zjevných nesnázích začne vypočítávat zvláštnosti zámeckého úředníka, ale jako by si je spíš vymýšlel, než líčil, a mimoto jsou tak malicherné - například obzvláštní pokyvování hlavou nebo taky jen rozepjatá vesta -, že je nelze brát vážně. Ještě důležitější mi připadá způsob, jak Klamm jedná s Barnabášem. Barnabáš mi to často popisoval, dokonce i nakreslil. Obvykle zavedou Barnabáše do jedné veliké kancelářské místnosti, avšak není to kancelář Klamnova, vůbec to není kancelář jedné osoby. Po délce je tato místnost rozdělena jediným pultem, sahajícím od jedné stěny k druhé, na dvě části, jednu úzkou, kde se dva lidé taktak vyhnou, to je prostor pro úředníky, a druhou širokou, to je prostor pro strany, diváky, sluhy, posly. Na pultě leží jedna vedle druhé rozvěšené veliké knihy a u většiny stojí úředníci a čtou. Nezůstávají však stále u stejné knihy, a přitom si nevyměňují knihy, nýbrž místa, nejvíce Barnabáše udivuje, jak se při tom střídání míst musí jeden přes druhého tlačit právě kvůli stísněnému prostoru. Vpředu, těsně u pultu, jsou nízké stolečky, u nich sedí písaři, kteří na přání úředníků píší podle jejich diktátu., Barnabáš se vždycky diví, jak to probíhá. Nikdy úředníci nic výslovně nenařídí, také se nediktuje nahlas, nikdo by nepoznal, že se diktuje, spíše se zdá, že úředník čte jako předtím, jenom si při tom ještě šeptá a písař to slyší. Často diktuje úředník tak tiše, že to písař vsedě ani nezachytí, musí pak vždycky vyskočit, zachytit diktát, honem si sednout a zapsat jej, pak znovu vyskočit a tak dál. Jak je to podivné! je to skoro nesrozumitelné. Barnabáš má ovšem dost času všechno pozorovat, neboť postává v prostoru pro diváky celé hodiny a někdy celé dny, než na něj padne Klammov pohled. A i když ho Klamm už zahlédne a Barnabáš se postaví do pozoru, ještě není nic rozhodnuto, neboť Klamm se ještě může od něho obrátit ke knize a zapomenout na něj; to se stává často. Co je to však za poslovskou službu, když je tak málo důležitá? Vždycky mne zabolí u srdce, když Barnabáš ráno řekne, že jde na zámek. Ta pravděpodobně úplně zbytečná cesta, ten pravděpodobně ztracený den, ta pravděpodobně marná naděje. K čemu to všechno? A tady se hromadí ševcovská práce, kterou nedělá nikdo a na niž Brunsvík naléhá." - "Nu dobrá," řekl K., "Barnabáš musí dlouho čekat, než dostane příkaz. To je pochopitelné, zdá se, že je tu nadbytek zaměstnanců, ne každý může denně dostat příkaz, nad tím nemusíte naříkat, to se asi stává každému. Nakonec ale přece snad i Barnabáš nějaké příkazy dostane, mně samému už donesl dva dopisy." - "Je jistě možné, že nemáme právo naříkat," řekla Olga, "zvláště já, když to všechno znám jen z doslechu a jako dívka tomu nemohu ani tak dobře rozumět jako Barnabáš, který ovšem také leccos zatají. Ale poslechni si, jak to chodí s dopisy, například s dopisy pro tebe. Tyto dopisy nedostává přímo od Klamma, nýbrž od písaře. Jednoho libovolného dne v libovolnou hodinu - proto taky je ta služba, napohled lehká, velice únavná, neboť Barnabáš musí být stále ve střehu - vzpomene si na něj písař a pokyne mu. Klamm, jako by nic nebyl nařídil, si dále čte v knize; někdy ovšem - to však i jinak dělá často - si zrovna čistí skřípec, když Barnabáš přichází, a třeba se na něj přitom podívá; předpokládáme-li, že vůbec vidí bez skřípce, Barnabáš o tom pochybuje, Klamm má pak oči téměř zavřené, vypadá, že spí a jen ve snu si čistí skřípec. Mezitím písař vyhledá ve spoustě spisů a korespondence, které má pod stolem, dopis pro tebe, ne tedy dopis právě napsaný, spíš je to, soudě podle obálky, hodně starý dopis, který tu leží už dávno. Je-li to však starý dopis, proč nechali Barnabáše tak dlouho čekat? A patrně i tebe? A konečně i ten dopis, neboť teď už asi zastaral. A Barnabáše tím

přivedou do řečí, že je špatný, pomalý posel. Písař si to ovšem usnadní, dá dopis Barnabášovi a řekne: _Od Klamma pro K.,' a s tím Barnabáše propustí. Nu a pak přijde Barnabáš domů, bez dechu, s konečně ukořistěným dopisem pod košilí na holém těle a pak si sedneme tady na lavici jako teď a on vypráví a potom zkoumáme každou jednotlivost a odhadujeme, čeho dosáhl, a nakonec zjistíme, že dosáhl velmi málo a že to málo je ještě pochybné, a Barnabáš odloží dopis a vůbec nemá chuť jej doručovat, nechce se mu však ani spát, pustí se do ševcování a prosedí na verpánku celou noc. Tak je to, K., a to jsou má tajemství a teď už se snad nedivíš, že s nimi Amálie nechce nic mít." - "A ten dopis?" zeptal se K. "Dopis?" řekla Olga. "Nu, po nějakém čase, když jsem se Barnabáše dost napřemlouvala, mezitím třeba uplynuly celé dny i týdny, vezme přece jen dopis a jde ho doručit. V takových vnějškových záležitostech je přece jen velmi závislý na mně. Dokážu se totiž vždycky zase vzchopit, když překonám první dojem z jeho vyprávění, což on - snad proto, že ví právě víc - nedokáže. A tak mu potom mohu vždycky říci třeba: _Co vlastně chceš, Barnabáši? O jaké životní dráze, o jakém cíli to vlastně sníš? Chceš snad dojít tak daleko, abys nás, abys mě musel načisto opustit? Je tohle snad tvůj cíl? Cožpak si to snad nemusím myslet, když by jinak bylo nepochopitelné, proč jsi s tím, čeho dosáhl, tak strašně nespokojen? Rozhlédni se kolem, jestli to některý z našich sousedů už dotáhl tak daleko. Pravda, jejich situace je jiná než naše a oni nemají důvod pachtit se ještě mimo své vlastní hospodářství, ale i když nebudeme srovnávat, je přece nutno uznat, že u tebe je vše na nejlepší cestě. Jsou tu překážky, pochybnosti, zklamání, ale to přece znamená jen něco, co jsme už předem věděli, totiž že ti nic nebude darováno, že si naopak budeš muset každou jednotlivou maličkost sám vybojovat; o důvod víc, abys byl hrdý a ne sklíčený. A pak, přece bojuješ i za nás? Neznaменá to pro tebe vůbec nic? Nedává ti to nové síly? A že já jsem šťastná a skoro pyšná na takového bratra - což ti to vůbec nedodává jistoty? Po pravdě, nepůsobíš mi zklamání tím, čeho dosáhl na zámku, ale tím, čeho já jsem dosáhla u tebe. Smíš na zámek, jsi stálým návštěvníkem kanceláří, celé dny trávíš v jedné místnosti s Klammem, jsi veřejně uznávaným poslem, máš nárok na úřední oděv, dostáváš k roznášce důležité písemnosti; to všechno jsi, to všechno smíš, a potom přijdeš dolů, a místo abychom samým štěstím plakali a objímali se, vypadá to, jako by tě při pohledu na mne opouštěla všechna odvaha; o všem pochybuješ, jen to ševcovské kopyto tě láká, a dopis, záruku naší budoucnosti, necháš ležet.' Tak do něho mluvím, a když to opakuji celé dny, vezme jednou s povzdechem ten dopis a jde. Ale pravděpodobně to vůbec není účinek mých slov, spíš ho to jen znovu žene na zámek, a kdyby nevyřídil příkaz, netroufl by si tam jít." - "Ale vždyť ty máš také ve všem, co mu říkáš, pravdu," řekl K. "Obdivuhodně správně jsi všechno vystihla. To je úžasné, jak jasně myslíš!" - "Ne," řekla Olga, "klame tě to a stejně asi já klamu jeho. Čehopak dosáhl? Smí vstoupit do jedné kanceláře, ale snad to ani není kancelář, spíš předpokoj kanceláře, snad ani to ne, snad jen místnost, kde zadržují všechny ty, kteří nesmějí do skutečných kanceláří. Mluví s Klammem, ale je to Klamm? Není to spíše někdo, kdo je Klammovi trochu podobný? Tajemník třeba, přinejlepším, který je Klammovi trochu podobný a namáhá se, aby mu byl ještě podobnější, a pak si dodává důležitosti Klammovým ospalým, zasněným způsobem. Tato část jeho bytosti se dá nejsnáze napodobit, o to se mnozí pokoušejí, pokud ovšem jde o jeho vlastní bytost, do toho z opatrnosti prsty nestrkají. A muž tak často žádaný a tak zřídka dosažitelný jako Klamm snadno na sebe v představách lidí bere různé podoby. Tady má Klamm například vesnického tajemníka jménem Momus. Tak? Ty ho znáš? I on se náramně drží v pozadí, ale já jsem ho přece jen už několikrát viděla. Mladý, statný pán, že? A není tedy Klammovi patrně vůbec podobný. A přece najdeš ve vsi lidi, kteří by přísahali, že Momus je Klamm a nikdo jiný. Tak lidé pracují na svém vlastním zmatení. A musí to být na zámku jiné? Někdo Barnabášovi řekl, že onen úředník je Klamm, a skutečně jsou si oba podobní, avšak je to podoba, o níž Barnabáš neustále pochybuje. A vše mluví pro jeho pochyby. Klamm že by se tlačil tady ve společné místnosti mezi ostatními úředníky, s tužkou za uchem? To je přece nanejvýš nepravděpodobné. Barnabáš někdy říkáva trochu dětinsky - to je ale už v důvěřivé náladě: Ten úředník je velmi podobný Klammovi; kdyby seděl ve vlastní kanceláři u vlastního psacího stolu a kdyby na dveřích stálo jeho jméno - už bych nepochyboval. Je to dětinské, ale přitom i rozumné. Ještě daleko rozumnější by bylo, kdyby se Barnabáš, když už je nahoře, přeptal hned několika lidí, jak se věci doopravdy mají; podle toho, co říká, postává v té místnosti dost lidí. A i kdyby jejich údaje nebyly o mnoho spolehlivější než výpověď onoho člověka, který mu bez říkání Klamma ukázal, přece by aspoň z jejich rozmanitosti musela vyplynout

nějaká vodítka, nějaké možnosti srovnání. Není to můj nápad, nýbrž nápad Barnabášův, ale on se ho neodvažuje provést; ze strachu, aby pro bezděčné porušení neznámých předpisů neztratil místo, se neodvažuje nikoho oslovit, tak nejistý si připadá; tato vlastní žalostná nejistota mi jeho postavení osvětluje jasněji než všechny popisy. Jak pochybné a hroživé mu tam asi všechno připadá, když si ani netroufne otevřít ústa k nevinné otázce. Uvážím-li si to, dávám si vinu, že ho pouštím samotného do oněch neznámých prostorů, kde to chodí tak, že i on, který je spíš krkolomně odvážný než zbabělý, se patrně třese strachy."

"Tady, myslím, přichází k tomu rozhodujícímu," řekl K. "To je ono. Po všem, cos vyprávěla, myslím, že teď vidím jasně. Barnabáš je příliš mladý na takový úkol. Nic z toho, co vypráví, nelze brát úplně doslova. Poněvadž umírá strachy, nemůže nic pozorovat, a když ho tu dole nutíte, aby přesto podával zprávy, vyjdou z toho zmatené pohádky. Nedivím se tomu. Úcta k úřadům je vám vrozená, celý život se vám pak nejrůznějším způsobem ze všech stran dále vštěpuje a vy sami jste při tom nápomocni, jak jen dovedete. Proti tomu však v podstatě nic nenamítám; je-li úřad dobrý, proč k němu nemít úctu. Jen pak nelze nepoučeného jinocha, jako je Barnabáš, který se nedostal ani za hranice své vsi, poslat najednou na zámek a chtít po něm pravdivé zprávy a každé jeho slovo zkoumat jako slovo zjevení, na jehož výkladu postavíte vlastní životní štěstí. Nemůže být nic pochybenějšího. I já jsem se jím ovšem nechal mýlit stejně jako ty a vkládal jsem do něho naději a utrpěl zklamání kvůli němu a obojí se zakládalo jen na jeho slovech, tedy vlastně skoro na ničem." Olga mlčela. "Není pro mne lehké," pravil K., "rušit tvou důvěru v bratra, když vidím, jak ho máš ráda a co od něho očekáváš. Avšak musí to být, už pro tvou lásku a tvá očekávání. Vždyť se podívej, pořád a pořád ti něco brání - nevím, co to je -, abys plně rozpoznala, čeho Barnabáš ne snad dosáhl, ale co mu bylo darováno. Smí do kanceláří, nebo chceš-li, do předpokoj; nu, pak je to tedy předpokoj, avšak jsou tu dveře, které vedou dál, přepážky, jimiž lze projít, je-li člověk dost obratný. Mně například je tento předpokoj aspoň prozatím zcela nepřístupný. S kým tam Barnabáš mluví, nevím, možná že onen písař je ten nejnižší sluha, ale i kdyby byl nejnižší, může vést k nejbližší vyššímu, a nemůže-li k němu vést, může ho aspoň jmenovat, a nemůže-li ho jmenovat, může přece odkázat k někomu, kdo ho bude moci jmenovat. Ať si údajný Klamm nemá se skutečným ani to nejmenší společného, ať si ta podoba existuje jen pro Barnabášovy oči osleplé vzrušením, ať si je nejnižším z úředníků, ať si není úředníkem, ale nějakou úlohu u toho pultu přece má, něco čte ve své veliké knize, něco šeptá písaři, něco si myslí, když jednou za dlouhou dobu padne jeho pohled na Barnabáše, a kdyby ani to všechno nebylo pravda a ani on ani jeho počínání neměli vůbec žádný význam, přece ho někdo na to místo postavil a učinil to s nějakým úmyslem. Tím vším chci říci, že tu něco je, něco se Barnabášovi nabízí, aspoň něco, a že je jen Barnabášova vina, jestliže s tím nedospěje k ničemu jinému než k pochybám, strachu a beznaději. A to pořád vycházím z toho nejnepříznivějšího případu, který je dokonce velmi málo pravděpodobný. Neboť máme přece v ruce dopisy, k nimž sice nemám zvláštní důvěru, ale přece jen větší než k Barnabášovým slovům. Ať jsou to třeba staré, bezcenné dopisy, které byly vytaženy z hromady stejně bezcenných dopisů namátkou a stejně bez rozmyslu, jako když kanár na pouti vyzobne z celé hromady něčí životní úděl, i když je tomu tak, přece jen mají tyto dopisy aspoň jakýsi vztah k mé práci; zjevně jsou určeny mně, i když snad nikoli mému užitku; jsou vyhotoveny vlastnoručně Klammem, jak dosvědčil starosta i jeho žena a mají, opět podle starosty, sice jen soukromý a ne docela průhledný, ale přece jen značný význam." - "Řekl to starosta?" zeptala se Olga. "Ano, on to řekl," odpověděl K. "Povím to Barnabášovi," řekla Olga rychle, "to ho velmi povzbudí." - "Ale on nepotřebuje povzbuzení," řekl K., "povzbuzovat ho znamená říkat mu, že má pravdu, že má jen dál pokračovat dosavadním způsobem, ale právě tím způsobem ničeho nedosáhne. Můžeš sebevíc povzbuzovat někoho, kdo má zavázané oči, aby se díval skrz šátek, přece nikdy nic neuvidí; teprve když mu šátek sejmeš, prohlédne. Pomoc potřebuje Barnabáš, nikoli povzbuzení. Uvaž jen: tam nahoře je úřad ve své nerozluštitelné velikosti než jsem sem přišel, myslel jsem, že o něm mám přibližnou představu, jak to bylo všechno dětinské -, tam tedy je úřad a proti němu vystoupí Barnabáš, jinak nikdo, jen on, žalostně sám, ještě příliš velká čest pro něj, nezůstane-li nadosmrti nezvěstně skrčený někde v temném koutě kanceláří." - "Nemysli si, K.," řekla Olga, "že podceňujeme obtížnost úkolu, který na sebe Barnabáš vzal. Úcty k úřadům máme přece až dost, sám jsi to řekl." - "Ale je to scestná úcta," řekl K. "Úcta na nepravém místě, taková úcta ponižuje svůj předmět. Dá se snad ještě nazvat úctou, když

Barnabáš zneužívá daru svého vstupu do oné místnosti k tomu, aby tam nečinně trávil dny, nebo když přijde dolů a podezřívá a snižuje ty, před nimiž se právě chvěl, nebo když ze zoufalství či únavy neroznese hned dopisy a nevyřídí svěšené vzkazy? To už přece jistě není úcta. Ale výtky míří dál, míří i proti tobě, Olgo; nemohu tě té výtky ušetřit. Ačkoli myslíš, že chováš úctu k úřadu, poslala Barnabáše při všem jeho mládí a slabosti a opuštěnosti na zámek nebo aspoň jsi ho nezadržela."

"Co mi vyčítáš, vyčítám si už dávno sama," řekla Olga. "Nedá se mi ovšem vyčítat, že jsem poslala Barnabáše na zámek, neposlala jsem ho, šel sám, ale měla jsem ho od toho zdržet všemi prostředky, násilím, lstí, přemlouváním. Chtěla jsem ho zdržet, avšak kdyby dnes byl onen den, den rozhodnutí, a já cítila Barnabášovu bídu, bídu naší rodiny, tak jako tehdy a dnes, a kdyby se Barnabáš, jsa si jasně vědom veškeré odpovědnosti i nebezpečí, opět ode mne s úsměvem a něhou odpoutal a šel, nezdržovala bych ho ani dnes, přes všechny zkušenosti, které jsem od té doby učinila, a mám za to, že ani ty na mém místě bys nemohl jinak. Neznáš naši bídu, proto nám křivdíš, hlavně však Barnabášovi. Měli jsme tehdy více naděje než dnes, ale velká ta naděje nebyla ani tehdy, velká byla jen naše bída a velká zůstala. Copak ti Frída o nás nic nevyprávěla?" - "Jen náznaky," řekl K., "nic určitého; ale už vaše jméno ji rozčiluje." - "A ani hostinská nic nevyprávěla?" - "Ne, nic." - "A ani nikdo jiný?" - "Nikdo." - "Ovšem, jak by kdo mohl něco vyprávět. Každý o nás něco ví, buď pravdu, pokud je lidem dostupná, nebo aspoň nějaké přejaté či většinou vymyšlené pověsti, a každý na nás myslí víc, než je potřeba, ale přímo vyprávět se nechce nikomu, každý se ty věci ostýchá brát do úst. A mají pravdu. Je těžké to vypovědět, i tobě, K., a není snad také možné, že až to vyslechněš, odejdeš a víc o nás nebudeš chtít vědět, ačkoli se tě to zdánlivě netýká? Pak tě ztratíme, a já se přiznám, že máš teď pro mne skoro větší význam než Barnabášova dosavadní služba na zámku. A přece se to musíš dovědět - tento rozpor mě trápí už celý večer, neboť jinak nezískáš přehled o naší situaci a budeš trvale nespravedlivý k Barnabášovi, což by mě zvláště bolelo; chyběl by nám plný soulad, jehož je zapotřebí, a ty bys nám nemohl pomoci, ani bys nemohl přijmout naši pomoc, jistě mimořádnou. Ale zbývá ještě jedna otázka: Chceš to vůbec vědět?" - "Proč se na to ptáš?" řekl K. "Je-li to nutné, chci to vědět; ale proč se tak ptáš?" - "Z pověrčivosti," řekla Olga. "Budeš zatažen do našich záležitostí, nevinně, ne o moc víc vinen než Barnabáš." - "Vyprávěj rychle," řekl K., "nebojím se. Ve své ženské ustrašenosti to děláš horší, než to je."

Amáliino tajemství

"Sud' sám," řekla Olga, "ostatně to zní velmi jednoduše, člověk hned nepochopí, proč by to mělo mít velký význam. Na zámku je jeden vysoký úředník, jmenuje se Sortini." - "Už jsem o něm slyšel," řekl K., "měl podíl na tom, že mě sem povolali." - "Tomu nevěřím," řekla Olga. "Sortini nevychází na veřejnost. Nepleteš si to se Sordinim, psáno s d?" - "Máš pravdu," řekl K., "Sordini to byl." - "Ano," řekla Olga, "Sordini je velmi známý, jeden z nejpilnějších úředníků, hodně se o něm mluví; Sortini naproti tomu je docela v ústraní a pro většinu lidí je neznámý. Před více než třemi lety jsem ho viděla poprvé a naposled. Bylo to třetího července při slavnosti hasičského spolku, zámek se též účastnil a věnoval novou stříkačku. Sortini, který se prý částečně zabývá hasičskými záležitostmi (možná ale že tu byl jen v zastoupení - většinou se úředníci vzájemně zastupují, a je proto těžké poznat, pro co je který z nich příslušný), účastnil se předání stříkačky; přišli samozřejmě i jiní lidé ze zámku, úředníci i služebnictvo, a Sortini byl, jak je v jeho povaze, docela v pozadí. Je to drobný, slabý, zamyšlený pán; co bylo nápadné všem, kdo ho vůbec zpozorovali, byl způsob, jak se mu skládá čelo do vrásek - je jich spousta, ačkoli mu jistě není víc než čtyřicet -, táhnou se mu totiž přímo vějířovitě po čele směrem ke kořeni nosu, nikdy jsem nic takového neviděla. Nuže, byla tedy ta slavnost. Amálie i já jsme se už na to celé týdny těšily, sváteční šaty jsme zčásti měly nově přešité, zvláště Amáliiny šaty byly krásné, bílou blůzu měla vpředu bohatě nabranou, jednu řadu krajek nad druhou, záviděla jsem jí tenkrát a proplakala jsem před slavností polovinu noci. Teprve když se na nás ráno přišla podívat hostinská z hospody U mostu." - "Hostinská z hospody U mostu?" zeptal se K. "Ano," řekla Olga, "hodně se s námi přátelila, přišla tehdy, musela přiznat, že Amálie vypadá líp, a tak aby mne upokojila, půjčila mi svůj vlastní náhrdelník z českých granátů. Ale když jsme pak byly uchystány na cestu, Amálie stála přede mnou, my všichni jsme ji obdivovali a tatínek řekl: _Vzpomeňte si na mne, že dnes Amálie najde ženicha,' tu jsem si, ani nevím proč, sundala náhrdelník, svou pýchu, a pověsila jsem ho Amálii kolem krku, vůbec jsem jí už nezaviděla. Sklonila jsem se před jejím vítězstvím a myslela jsem si, že se před ní musí sklonit každý, snad jsme byli tehdy

překvapení, že vypadá jinak než my, neboť krásná vlastně nebyla, avšak její zachmuřený pohled, který jí od té doby už zůstal, mířil vysoko nad nás a člověk se před ní skoro doopravdy a bezděčně sklonil. Všichni si toho všimli, i Lasemann se ženou, kteří pro nás přišli. - "Lasemann?" zeptal se K. "Ano, Lasemann," řekla Olga. "Byli jsme tehdy ve velké vážnosti a například slavnost by se bez nás nemohla ani pořádně začít, protože tatínek byl u hasičů třetím cvičitelem." - "Takový chlapík byl ještě tatínek?" zeptal se K. "Tatínek?" zeptala se Olga, jako by dobře nerozuměla, "před třemi lety byl ještě takřka mladík; například jednou při požáru v Panském hostinci vynesl jednoho úředníka, těžkého Galatera, v poklusu na zádech z domu. Sama jsem byla při tom, nebylo sice nebezpečí ohně, jen se začalo kouřit ze suchého dříví u kamen, ale Galater dostal strach, křičel z okna o pomoc, přišli hasiči a otec ho musel vynést, ačkoli oheň už byl uhašen. Nu, Galater se těžko pohybuje a v takových případech musí být opatrný. Vyprávím to jen kvůli tatínkovi, od té doby neuplynuly více než tři roky a podívej se teď, jak tam sedí." Teprve teď si K. všiml, že Amálie je už zase ve světnici, ale byla daleko u rodičů u stolu, krmila matku, která nemohla hýbat revmatickýma rukama, a přitom domlouvala otci, aby měl ještě trochu strpení s jídlem, hned prý ho přijde nakrmit. Ale napomínala ho nadarmo, neboť otec, celý už lačný polévky, přemohl ochablost a snažil se chvílemi srkat polévku lžicí, chvílemi pít rovnou z talíře a zlostně bručel, když se mu nevedlo ani jedno, ani druhé, lžice byla dávno prázdná, než došla k ústům, a do polévky se nikdy neponořila ústa, vždycky jen zplihlý knír, až to kapalo a stříkalo na všechny strany, jen ne jemu do úst. "Tohle z něho udělaly tři roky?" zeptal se K., ale pořád ještě necítil k staříkům a k celému tomu koutu s rodinným stolem soucit, jediné odpor. "Tři roky," řekla Olga pomalu, "nebo přesněji, pár hodin jedné slavnosti. Slavnost se konala na louce před vesnicí u potoka, byla tam už veliká tlačenice, když jsme přišli, i ze sousedních vesnic přišla spousta národa, člověk byl celý popletený hlukem. Nejdříve nás otec samosebou vedl ke stříkačce, smál se radostí, jak ji uviděl, byl šťastný z nové stříkačky, začal ji ohmatávat a vykládat nám o ní, nestržel u druhých odpor ani otálení; když se něco mělo prohlédnout zespoda, museli jsme se všichni sehnout a málem vlézt pod stříkačku; Barnabáš, který se tenkrát vzpouzel, dostal za to výprask. Jen Amálie se o stříkačku nestarala, stála tam vzpřímená ve svých krásných šatech a nikdo se neodvažoval jí něco říci, chvílemi jsem k ní přibíhala a brala ji pod paží, ale ona mlčela. Dodnes si nedovedu vysvětlit, jak se stalo, že jsme stáli u stříkačky tak dlouho, a teprve když se od ní otec odtrhl, zpozorovali jsme Sortiniho, který stál patrně celou tu dobu za stříkačkou opřený o spouštěcí páku. Tenkrát byl ovšem strašný rámus, ne jen jako bývá obvykle při slavnostech. Zámek věnoval totiž hasičstvu ještě několik trumpet, zvláštních nástrojů, na něž se s nepatrnou námahou - malé dítě by to dokázalo - daly vyloudit nejdivočejší zvuky; jak to člověk uslyšel, pomyslel si, že už jsou tady Turci, a nemohl si na to zvyknout, při každém novém zatroubení sebou škubl. A protože to byly nové trumpety, chtěl je každý vyzkoušet, a že byla lidová slavnost, dovolovalo se to. Zrovna kolem nás bylo několik takových trubačů, snad je přilákala Amálie; bylo těžké zachovat si rozum, a měl-li člověk podle otcova příkazu věnovat ještě pozornost stříkačce, byl to vrcholný výkon, a tak jsme si neobvykle dlouho nepovšimli Sortiniho, kterého jsme také předtím ani neznali. _Tamhle je Sortini,' zašeptal nakonec Lasemann otci - já stála u toho. Otec se hluboce uklonil a rovněž nám rozčileně naznačil, abychom se uklonili. Aniž ho znal, uctíval otec odedávna Sortiniho jako odborníka v hasičských záležitostech a často o něm doma mluvil, bylo pro nás tedy něčím nadmíru překvapujícím a významným spatřit teď Sortiniho ve skutečnosti. Sortini se o nás však nestaral - nebyla to jen jeho zvláštnost, většina úředníků se na veřejnosti zdá nevšímavá -, také byl unaven, pouze úřední povinnost ho držela zde dole; nejsou to ti nejhorší úředníci, kteří zrovna takové reprezentační povinnosti pociťují jako obzvlášť tíživé; jiní úředníci a sluhové, když už tu jednou byli, vmísili se mezi lid; on však zůstal u stříkačky a každého, kdo se mu chtěl přiblížit, s prosbou či lichotkou, zahnal svým mlčením. Tak se stalo, že nás zpozoroval ještě později než my jeho. Teprve když jsme se uctivě uklonili a otec se nás snažil omluvit, podíval se k nám, po řadě se zahleděl z jednoho na druhého, unaveně; vypadalo to, jako by si vždycky povzdechl, že vedle každého z nás je ještě další, až se posléze zastavil u Amálie, k níž musel vzhlednout, neboť byla daleko vyšší než on. Vtom se zarazil, přeskočil oj, aby se dostal k Amálii blíže, my to zprvu špatně pochopili a chtěli jsme se pod vedením otcovým k němu přiblížit, on však nás zdviženou rukou zarazil a pokynul nám, abychom odešli. To bylo všechno. Hodně jsme pak Amálii škádli tím, že teď doopravdy našla ženicha, ve své nevědomosti jsme byli celé odpoledne náramně veselí; Amálie však byla zamlklejší než kdy jindy. _Úplně

se zbláznila do Sortiniho,' řekl Brunsvík, který je vždycky trochu hrubý a pro povahy, jako je Amáliina, nemá pochopení; ale tentokrát nám jeho poznámka připadala skoro správná; vůbec jsme byli ten den nějak poblázněni a všichni - až na Amálii - jako omámeni sladkým zámeckým vínem, když jsme se po půlnoci vraceli domů." - "A Sortini?" zeptal se K. "Ano, Sortini," řekla Olga, "Sortiniho jsem během slavnosti ještě několikrát letmo zahlédla, seděl na oji, ruce měl zkřížené na prsou a setrval tak, až pro něj přijel ze zámku vůz. Nepřišel ani na hasičské cvičení, při němž se otec vyznamenal přede všemi svými vrstevníky, doufáje, že Sortini přihlíží." - "A už jste o něm neslyšeli?" zeptal se K. "Zdá se, že máš Sortiniho ve velké úctě." - "Ano, v úctě," řekla Olga. "Ano, a slyšeli jsme o něm taky ještě. Druhý den ráno nás probudil z opilého spánku Amáliin výkřik; ostatní padli zase zpátky do postele, já však byla docela vzhůru a běžela jsem k Amálii. Stála u okna a držela v ruce dopis, který jí právě nějaký muž podal oknem, ještě čekal na odpověď. Amálie už dopis přečetla - byl krátký - a držela ho v sklesle visící ruce; jak jsem ji milovala, vždycky když byla tak unavená. Klekla jsem si vedle ní a tak jsem dopis přečetla. Sotva jsem skončila, podívala se Amálie krátce na mne a zase pozvedla dopis, nesebrala však už síly, aby si ho znovu přečetla, roztrhala ho, útržky hodila tomu člověku venku do tváře a zavřela okno. To bylo ono rozhodující ráno. Říkám mu rozhodující, ale každý okamžik předchozího odpoledne byl stejně rozhodující." - "A co stálo v dopise?" zeptal se K. "Ano, to jsem ještě nevyprávěla," řekla Olga. "Dopis byl od Sortiniho, adresován byl té dívce s granátovým náhrdelníkem. Obsah nemohu opakovat. Vyzýval ji, aby za ním přišla do Panského hostince, a to ihned, neboť za půl hodiny musí odjet. Psaní bylo složeno z nejsprostších výrazů, jaké jsem ještě nikdy neslyšela a jejichž smysl jsem uhadla jen ze souvislosti. Kdo Amálii neznal a přečetl si ten dopis, musel dívku, které si někdo troufá takhle napsat, považovat za zneuctěnou, i kdyby byla zcela nedotčená. A nebyl to milostný dopis, ani jedno lichotivé slovo v něm nebylo, Sortini byl zřejmě spíš rozezlený, že ho pohled na Amálii tak uchvátil, odvedl od pracovních záležitostí. Později jsme si to vyložili tak, že se Sortini chtěl tehdy patrně vrátit na zámek hned večer, že zůstal ve vsi jen kvůli Amálii a ráno, ze vzteku, že ani v noci se mu na ni nepodařilo zapomenout, napsal ten dopis. Ten dopis musel nejprve pobouřit i toho nejchladnokrevnějšího, pak by však patrně u každé jiné než u Amálie převážil strach ze zlého, výhrůžného tónu, Amálie setrvala v pobouření, strach ona nezná, ani o sebe, ani o druhé. A zatímco já jsem zalezla zpátky do postele a opakovala si útržek závěrečné věty: _Ať tedy hned přijdeš, jinak -!, zůstala Amálie na lavici u okna a vyhlížela ven, jako by čekala další posly a byla připravena naložit s každým tak jako s prvním." - "Takoví tedy jsou ti úředníci," řekl K. zaraženě, "takové exempláře se mezi nimi najdou. Co udělal otec? Doufám, že si na příslušném místě důrazně na Sortiniho stěžoval, nedal-li přednost kratší a jistější cestě do Panského hostince. Nejohavnější na té historii není ovšem urážka Amálie, ta se snadno dala odčinit, nevím, proč zrovna na to kladeš tak nadměrnou váhu; proč by měl Sortini takovým dopisem navždy Amálii zostudit? Podle tvého vyprávění by si to člověk mýsl, jenže právě to je přece nemožné, Amálii se snadno mohlo dostat zadostučinění a za pár dní byl ten případ zapomenut; Sortini neudělal ostudu Amálii, nýbrž sobě. Sortiniho se tedy děším, možnosti takového zneužití moci. Co se nepodařilo v tomto případě, jelikož to bylo řečeno na plnou pusu a docela průhledně a Amálie se ukázala suverénním protivníkem, to se v tisíci případech za trochu méně nepříznivých podmínek může podařit úplně a přitom to může uniknout všem zrakům, i zrakům toho, kdo je zneužit."

"Ticho," řekla Olga, "Amálie se sem dívá." Amálie skončila s krmením rodičů a teď odstrojovala matku; právě jí rozepjala sukni, přehodila si matčiny paže kolem krku, trochu ji nadzvedla, stáhla sukni a zase ji jemně posadila. Otec, pořád nespokojený, že matka je obsluhována první, což se však patrně dělo jen proto, že matka byla ještě bezmocnější než on -, pokoušel se, snad také aby vytrestal dceru za domnělou pomalost, svlékat sám, ale ačkoli začal s tím nejzbytečnějším a nejsnadnějším, s obrovitými pantoflemi, v nichž mu nohy vězely docela volně, nikterak se mu je nedařilo zout; za sípavého chroptění toho musel posléze nechat. a opět se toporně opřel v židli.

"Rozhodující okolnost neznáš," řekla Olga, "snad máš ve všem pravdu, ale rozhodující bylo, že Amálie do Panského hostince nešla; jak naložila, s poslem, to by ještě samo o sobě šlo, to by se dalo ututlat; tím však, že tam nešla, byla uvalena na naši rodinu kletba a tu se pak i zacházení s poslem stalo něčím neodpuštělným, ba pro veřejnost to bylo postaveno na první místo." - "Cože!" zvolal K. a ihned ztlumil hlas, když Olga prosebně zvedla ruce. "Ty, sestra, snad přece nechceš říci, že Amálie měla Sortiniho

poslechnout a běžet do Panského hostince?" - "Ne," řekla Olga, "chraň mě bůh před takovým podezřením; jak tě to mohlo napadnout? Neznám nikoho, kdo by ve všem, co dělá, byl tak neotřesitelně v právu jako Amálie. Kdyby byla šla do Panského hostince, dala bych jí ovšem stejně za pravdu; že však nešla, bylo hrdinství. Pokud jde o mne, přiznám se ti upřímně, kdybych já dostala takový dopis, byla bych šla. Nesnesla bych strach z toho, co přijde, to dokázala jen Amálie. Byla tu ovšem jistá východiska, jiná například by se pěkně vystrojila a při tom by chvilka utekla a pak by přišla do Panského hostince a dověděla se, že Sortini je už pryč, možná že odjel hned, jak vyslal posla, je to dokonce pravděpodobné, neboť rozmary pánů jsou vrtkavé. Ale Amálie neučinila ani to, ani nic podobného, byla příliš hluboce uražena a odpověděla bez výhrad. Kdyby byla poslechla jen naoko, kdyby byla jen zavčas překročila práh Panského hostince, mohl být osud odvrácen, máme tu velmi chytré advokáty, kteří z ničeho dokáží udělat všechno, co chceš, ale v tomto případě tu nebylo ani to příznivé nic; naopak, bylo tu ještě ono zneuctění Sortiniho dopisu a urážka posla." - "Ale jakýpak osud," řekl K., "jáci advokáti; nebylo přece možno kvůli Sortiniho zločinnému jednání obžalovat, nebo dokonce potrestat Amálii?" - "Ale ano," řekla Olga, "bylo to možné, nikoli ovšem cestou řádného procesu, a také nebyla potrestána bezprostředně, zato ji potrestali jinak, ji i celou naši rodinu, a jak těžký je to trest, to už snad začínáš poznávat. Tobě to připadá nespravedlivé a nestvůrné, to je mínění ve vsi zcela ojedinělé, pro nás velice příznivé a mělo by nás těšit a také by nás těšilo, kdyby se zjevně nezakládalo na omylech. Snadno ti to dokážu, promiň, že přitom mluvím o Frídě, avšak mezi Frídou a Klammem došlo - nehledě k tomu, jak se věc nakonec utvářela - k něčemu docela podobnému jako mezi Amálií a Sortinim, a přece se ti to teď už zdá v pořádku, i když ses třeba zpočátku děsil. A neznamená to, že sis zvykl, tak otupět zvykem člověk nemůže, jde-li o prosté posuzování, znamená to jen, že ses zbavil mylných názorů," - "Ne, Olgo," řekl K., "nevím, proč zatahuješ do té věci Frídu, ten případ je přece docela jiný, nepleť dohromady záležitosti tak naprosto odlišné a vyprávěj dál." - "Prosím tě," řekla Olga, "neměj mi za zlé, trvám-li na tom srovnání, to je zbytek mylných názorů i co se ještě Frídy týče, domníváš-li se, že ji musíš bránit proti takovému srovnávání. Není ji proč bránit, zasluhuje si jen chválu. Srovnávám-li ty případy, netvrdím přece, že jsou stejné; mají se k sobě jako bílá a černá a bílá je Frída. V nejhorším případě se lze Frídě smát, jak jsem to ve výčepu nezpůsobně udělala já - později jsem toho velmi litovala -, ale i kdo se tady směje, je už zlomyslný a závistivý, ale přece jen, lze se smát. Amálii však, nejsi-li s ní pokrevně spojen, je možno jen opovrhovat. Proto jsou to sice naprosto odlišné případy, jak říkáš, ale přitom i podobné." - "Ani podobné nejsou," řekl K. a mrzutě zavrtil hlavou, "nech Frídu stranou, Frída nedostala takový pěkný dopis jako Amálie od Sortiniho a Frída Klamma doopravdy milovala, a kdo o tom pochybuje, může se jí zeptat, miluje ho dodnes." - "Je v tom ale velký rozdíl?" zeptala se Olga. "Myslíš, že by Klamm nemohl Frídě napsat zrovna tak? Jak páni vstanou od psacího stolu, jsou takoví, nevyznají se ve světě, z roztržitosti vyřknou ty největší hrubosti, ne všichni, ale mnozí z nich. Dopis Amálii mohl být přece hozen na papír v zamyšlení, docela bez ohledu k tomu, co bylo skutečně napsáno. Co my víme o myšlenkách pánů? Copak jsi sám neslyšel nebo nevíš z vyprávění, jakým tónem mluvil Klamm s Frídou? Klamm je známý svou hrubostí; celé hodiny prý nepromluví slovo a pak najednou řekne takovou hrubost, že se člověk zhrozí. O Sortinim tohle známo není, vůbec je velmi málo známý. Vlastně se o něm ví jen to, že jeho jméno je podobné Sordiniho jménu; nebýt té podoby jmen, patrně by se o něm vůbec nevědělo. I jako hasičského odborníka si ho lidé patrně pletou se Sordinim, který vlastně je tím odborníkem a využívá podobnosti jmen, aby svalil na Sortiniho zejména reprezentační povinnosti a zůstal nerušen v práci. Když pak takový světa znalý muž jako Sortini zaplane láskou k venkovské dívce, vypadá to ovšem docela jinak, než když se zamiluje truhlářský pomocník odvedle. Také je třeba uvážit, že mezi úředníkem a ševcovskou dcerkou je přece jen značný odstup, který je nutno nějak překlenout, Sortini to zkusil tímto způsobem, jiní by to třeba udělali jinak. Říká se sice, že my všichni patříme k zámku a že nejsou vůbec žádné rozdíly a není co překlenout, a také to tak v obyčejných případech je, my jsme však měli příležitost vidět, že zrovna když na tom záleží, vůbec to není pravda. V každém případě ti po tom všem bude Sortiniho jednání připadat pochopitelnější, ne už tak nestvůrné, a opravdu - ve srovnání s Klammovým jednáním je mnohem pochopitelnější, a i když se člověk na věci zblízka podílí, daleko snesitelnější. Napíše-li Klamm něžný dopis, je to trapnější než nejhrubší dopis Sortiniho. Rozuměj mi dobře, netroufám si soudit Klamma, jen srovnávám, poněvadž ty se srovnání bráníš. Klamm se přece

chová k ženám jako velitel, jednou poručí té, podruhé oné, aby k němu přišla, žádnou nesnese dlouho, a jako poručí přijít, tak poručí i odejít. Ach, Klamm by se vůbec nenamáhal psát dopis. A je snad teď ve srovnání s tím pořád ještě tak nestvůrné, když si Sortini, který žije zcela v ústraní a o jehož vztazích k ženám se alespoň nic neví, jednoho dne sedne a krásným úřednickým písmem napíše dopis, který je ovšem ohavný? A jestliže tedy rozdíl nespovídá ve prospěch Klammův, spíše naopak, má snad ten rozdíl dokázat Frída lásku? Věř mi, že vztah žen k úředníkům lze jen velmi těžko, nebo spíše vždy velmi lehko posuzovat. Tady nikdy láska nechybí. Nešťastná úřednická láska neexistuje. V tom ohledu není žádná chvála říci o nějaké dívce - zdaleka teď nemluvím jen o Frídě -, že se oddala úředníkovi jen proto, že ho milovala. Milovala ho a oddala se mu, tak to bylo, ale chválit při tom není co. Amálie však Sortiniho nemilovala, namítneš. Nu ano, nemilovala ho, ale možná že ho přece jen milovala, kdo to rozsoudí? Ani ona ne. Jak si může myslet, že ho nemilovala, když ho odmítla tak rázně, jak patrně ještě nikdy žádný úředník nebyl odmítnut? Barnabáš říká, že i teď se někdy Amálie zachvěje vzrušením, s nímž před třemi léty přibouchla to okno. To je také pravda, a proto se jí nikdo nesmí vyptávat; se Sortinim skoncovala a o ničem jiném neví; miluje-li ho nebo ne, to neví. My však víme, že ženy nemohou než milovat úředníky, jakmile k nim jednou úředníci obrátí tvář, ba milují je už předtím, ať to jakkoli zapírají, a Sortini nejen že k Amálii obrátil tvář, on přeskočil o, jakmile ji uviděl, nohama ztuhlýma od práce za psacím stolem přeskočil o. Jenže Amálie je ovšem výjimka, řekneš. Ano, to je, dokázala to, když odmítla jít za Sortinim, to je až dost velká výjimka, že by však kromě toho nebyla Sortiniho milovala, to už by byla přílišná výjimka, to by se už vůbec nedalo pochopit. Jistě jsme byli to dopoledne ranění slepotou, ale že nám tehdy při všem tom zamlžení připadalo, jako bychom pozorovali něco z Amáliiny zamilovanosti, svědčí přece snad o jisté rozvaze. Vezmeme-li ale jedno s druhým, jaký je potom rozdíl mezi Frídou a Amálií? Jedině ten, že Frída učinila to, co Amálie odmítla učinit." - "Může být," řekl K., "pro mne však je hlavní rozdíl v tom, že Frída je má snoubenka, kdežto o Amálii se vlastně starám jen potud, že je sestrou Barnabáše, zámeckého posla, a její osud je snad spjat s Barnabášovou službou. Kdyby jí byl nějaký úředník způsobil tak do nebe volající bezpráví, jak se mi zpočátku podle tvého vyprávění zdálo, velice by mě to bylo zaujalo, ale i tak spíše jen jako veřejná záležitost než jako Amáliino osobní trápení. Teď však po tvém vyprávění se obraz mění, a to způsobem mně sice nesrozumitelným, avšak že to vyprávíš ty, sdostatek věrohodným, přečti tu věc rád úplně pustím z hlavy, hasič nejsem, co mi záleží na Sortinim. Zato mi ale ovšem záleží na Frídě a tu je mi divné, proč se ty, již plně důvěřuji a nadále chci důvěřovat, ji pokoušíš oklikou přes Amálii napadat a vrhnout na ni podezření. Nedomnívám se, že to činíš úmyslně, nebo dokonce zlomyslně; jinak bych přece už dávno musel odejít. Nečiníš to úmyslně, svádějí tě k tomu okolnosti; z lásky k Amálii ji chceš povznést vysoko nad ostatní ženy, a poněvadž pro to nenalézáš u Amálie samé dost vlastností k velebení, pomáháš si tím, že ostatní ženy snižuješ. Amáliin čin je podivuhodný, ale čím víc o tom činu vyprávíš, tím nesnadnější je rozhodnout, byl-li velký či malý, moudrý či pošetilý, hrdinský či zbabělý, jeho pohnutky skryla Amálie ve své hruď, nikdo jí je nevyrvé. Frída zatím neučinila nic podivuhodného, šla pouze za svým srdcem, každému, kdo se tím obírá s dobrou vůlí, je to jasné, každý si to může ověřit, pro pomluvy není místa. Já však nechci ani snižovat Amálii, ani hájit Frídu, chci ti jen vysvětlit, jaký je můj vztah k Frídě a jak každý útok na Frídu je zároveň útokem na mou existenci. Z vlastní vůle jsem sem přišel a z vlastní vůle jsem se tu zahryzl, ale za vše, co se stalo od té doby, a především za své vyhlídky do budoucna - ať jsou jakkoli chmurné, přece jen tu jsou -, za to vše vděčím Frídě a to nelze oddiskutovat. Byl jsem tu sice přijat jako zeměměřič, to však bylo jen naoko, pohrávali si se mnou, z každého domu mě vyháněli, i dnes si se mnou ještě pohrávají, ale oč obřadnější to dnes je, získal jsem jaksi na objemu a to už něco znamená, mám - jakkoli nepatrné je to vše - přece jen už domov, postavení a skutečnou práci, mám snoubenku, která za mne převezme službu, když mám na práci něco jiného, ožením se s ní a stanu se členem obce, kromě úředních vztahů ke Klammovi mám k němu i vztahy osobní, dosud ovšem nepoužitelné. To snad není tak málo. A přijdu-li k vám, koho uvítáte? Komu svěříš historii vaší rodiny? Od koho očekáváš možnost, třeba nepatrnou, nepravděpodobnou možnost jakési pomoci? Přece snad ne ode mne, od zeměměřiče, kterého příkladně ještě před týdnem Lasemann a Brunsvík násilím vystrčili z domu, očekáváš ji od člověka, který už má jisté mocenské prostředky, za tyto mocenské prostředky mám však co děkovat Frídě, Frídě, která je tak skromná, že kdyby ses ji pokusila na něco takového zeptat, určitě o tom nebude chtít slyšet ani to

nejmenší. A přece se po tom všem zdá, že Frída učinila ve své nevinnosti víc než Amálie při vši své pýše; podívej se, mám dojem, že hledáš pomoc pro Amálii. A u koho? Vlastně u nikoho jiného než u Frídy." - "Opravdu jsem mluvila o Frídě tak ošklivě?" řekla Olga. "To jsem jistě nechtěla a myslím, že jsem to taky neudělala, avšak možné to je, naše situace je taková, že jsme znesvářeni s celým světem, a jak začneme s nářkem, strhne nás to, ani nevíme kam. Máš také pravdu, teď je velký rozdíl mezi námi a Frídou a je správné jednou ho zdůraznit. Před třemi lety jsme my byly měšťanské dívky a Frída byla sirotek, děvečka v Panském hostinci, chodily jsme kolem ní a okem jsme o ni nezavadili; jistě jsme byly příliš pyšné, ale tak nás vychovali. Z toho večera v Panském hostinci jsi snad poznal, jak je tomu dnes: Frída s bičem v ruce a já v houfu pacholků. Ale je to ještě horší. Frída ať námi opovrhne, to je v souhlase s jejím postavením, skutečné poměry k tomu nutí. Ale kdo všechno námi neopovrhne! Kdo se rozhodne námi opovrhovat, ihned postoupí do nejvyšší společnosti. Znáš Frídinu nástupkyni? Pepina se jmenuje. Poznala jsem se s ní teprve předevčírem večer; dosud byla pokojskou. Co do opovržení ke mně určitě před"cí Frídu. Viděla mě z okna, jak jdu pro pivo, běžela ke dveřím a zamkla, musela jsem dlouho prosit a slíbit jí stužku, kterou jsem měla ve vlasech, než mi otevřela. Když jsem jí pak ale stužku dala, hodila ji do kouta. Nu, ať si mnou opovrhne, zčásti jsem přece odkázána na její blahovůli a ona je číšnicí v Panském hostinci; pravda, je jí jen prozatím a jistě nemá vlastnosti potřebné k tomu, aby ji zaměstnali natrvalo. Stačí si jen poslechnout, jak s ní mluví hostinský, a porovnat si to s tím, jak mluvil s Frídou. Ale to Pepině nebrání, aby neopovrhovala i Amálii, Amálii, jejíž pouhý pohled by celou Pepinku se všemi jejími copy a mašlemi stačil vynést rychleji z místnosti, než by to kdy svedly Pepininy tlusté nožičky. Jaké nestydaté žvásty o Amálii jsem od ní zase včera musela vyslechnout, až se mě nakonec zastali hosté, ovšem tak, jak jsi už jednou viděl." - "Máš přílišné obavy," řekl K., "postavil jsem přece Frídu jen na místo, které jí náleží, vás jsem však nechtěl snižovat, jak ty to teď bereš. I pro mne je na vaší rodině něco divného, tím jsem se netajil; jak by však to divné mohlo být důvodem k opovržení, to nechápu." - "Ach K.," řekla Olga, "bojím se, že i ty to pochopíš; což ti není jasné, že Amáliino chování k Sortinimu bylo prvním důvodem toho opovržení?" - "To by bylo přece jen prapodivné," řekl K., "obdivovat nebo odsoudit by se proto Amálie dala, ale opovrhovat jí? A jestliže skutečně Amálii opovrhují, z pocitu mně nepochopitelného, proč vztahují opovržení i na vás, na nevinnou rodinu? Že například Pepina tebou opovrhne, to je trochu moc a já jí to nezůstanu dlužen, až zase jednou přijdu do Panského hostince." - "Kdybys chtěl, K., přemluvit všechny, kdo námi opovrhují," řekla Olga, "dalo by ti to hodně práce, neboť všechno pochází ze zámku. Vzpomínám si ještě přesně na dopoledne po onom ránu. Brunsvík, který byl tehdy u nás tovaryšem, přišel jako každý jiný den, otec mu přidělil práci a poslal ho domů, seděli jsme pak u snídaně, všichni až na Amálii a na mne byli velmi rozjaření, otec bez ustání vykládal o slavnosti, měl všelijaké plány stran hasičské činnosti, na zámku totiž mají vlastní hasičský sbor, který též vyslal na slavnost deputaci, s níž se o všeličems jednalo, přítomní páni ze zámku zhlédli výkony našeho hasičstva, vyslovili se o nich velmi příznivě, srovnávali je s výkony zámeckých hasičů, což dopadlo v náš prospěch, hovořilo se o nutnosti reorganizace zámeckého hasičského sboru, k tomu bude třeba instruktorů ze vsi, v úvahu sice přicházelo několik lidí, ale otec měl přece jen naději, že zvolen bude on. O tom teď mluvil, a jak bývalo jeho milým zvykem roztáhnout se řádně u stolu, seděl tu objímaje pažemi půl stolu, a jak tak vyhlížel otevřeným oknem k nebi, měl tvář mladou a plnou nadějí; nikdy už jsem ho neměla tak vidět. Tu řekla Amálie s převahou, jakou jsme u ní neznali, že takovým řečem pánů nelze příliš důvěřovat, páni při takových příležitostech rádi říkávají něco příjemného, ale význam to má nevelký nebo vůbec žádný, sotva to pustí z úst, už to navždy zapomněli, při nejbližší příležitosti jim každý ovšem znovu sedne na lep. Matka jí zakázala takhle mluvit, otec se jen smál její přemoudřelosti a zkušenostem, pak se ale zarazil, jako by hledal něco, co teprve teď najednou postrádal, ale nechybělo přece nic a řekl, že Brunsvík povídal něco o nějakém poslu a nějakém roztrhaném psaní, a ptal se jestli o tom něco nevíme, o koho jde a jak to s tou věcí je. Mlčeli jsme, Barnabáš, tehdy ještě mladý jak jehňátko, řekl něco obzvlášť hloupého či nezvedeného, začalo se mluvit o jiném a na věc se zapomnělo."

Amáliin trest

"Ale krátce nato se na nás ze všech stran začaly sypat otázky kvůli té historce s dopisem, přicházeli přátelé i nepřátelé, známí i cizí; nikdo se však nezdržel dlouho, nejlepší přátelé se loučili nejrychleji. Lasemann, jinak vždycky pomalý a důstojný, vešel dovnitř, jako by se chtěl jen podívat, jak je světnice

veliká, přejel pohledem kolem dokola a hotovo, vypadalo to jako nějaká strašná dětská hra, když Lasemann prchal a otec se vytrhl ostatním lidem a hnál se za ním až na práh domu a potom se vzdal; Brunsvík přišel a dal otci výpověď; že prý se chce udělat pro sebe, řekl to docela poctivě, chytrá hlava, která dovedla využít pravou chvíli; zákazníci chodili a vyhledávali si v otcově skladu své boty, které tam čekaly na správkou, nejdříve se otec pokoušel zákazníky přemluvit - a my mu v tom ze všech sil pomáhali -, posléze se otec vzdal a mlčky pomáhal lidem hledat, řádek za řádkem škrtal v knize zakázek, vydával zásoby kůže, které u nás lidé měli, dluhy se splatily, všechno probíhalo bez jediného sporu, všichni byli rádi, když se jim podařilo rychle a úplně s námi přerušit styky, ať už při tom třeba ztratili, na to se nehledělo. A konečně, jak se dalo čekat, přišel Seemann, velitel hasičů; ještě vidím tu scénu před sebou: Seemann, veliký a silný, ale trochu sehnutý, nemocný na plíce, vždycky vážný, vůbec se nedovede usmát, stojí před otcem, jehož obdivoval, jemuž v důvěrných chvílích přislíbil místo zástupce velitele, a teď mu má oznámit, že ho spolek propouští a žádá ho, aby vrátil diplom. Lidé, kteří u nás zrovna byli, nechali své věci být a natlačili se do kruhu kolem obou mužů. Seemann není s to vypravit ze sebe slova, pořád jen poklepává otci na rameno, jako by chtěl z otce vyklepat slova, která má říci sám a která nenachází. Přitom se pořád směje, čímž patrně chce sebe i ostatní upokojit; ale protože se nedovede smát a nikdo ho ještě neslyšel se smát, nikomu ani nenapadne, že by to mohl být smích. Otec je ale z celého dne už příliš unavený a zoufalý, než aby mohl někomu pomoci, vypadá příliš unaveně, než aby vůbec přemýšlel, o čem jde. My byli ovšem rovněž zoufalí, ale protože jsme byli mladí, nechtělo se nám uvěřit v tak naprosté zhroucení, stále jsme si říkali, že v řadě těch mnoha návštěvníků přijde konečně přece jeden, který řekne Stát! a přinutí všechno vrátit se pozpátku zpět. Seemann se nám, nerozumům, zdál k tomu obzvlášť vhodný. Napjatě jsme čekali, že se z toho ustavičného smíchu konečně vyklube jasné slovo. Copak tu teď bylo k smíchu, leda to hloupé bezpráví, jež se nám dělo. Pane veliteli, pane veliteli, povězte to přece těm lidem, říkali jsme si a tlačili jsme se k němu, což ho však přimělo pouze k tomu, že se začal divně kroutit. Konečně přece jen spustil, ne sice, aby splnil naše tajné přání, nýbrž aby vyhověl povzbudivému nebo zlostnému pokřikování lidí. Pořád ještě jsme měli naději. Začal velkou chválou na otce. Nazval ho ozdobou spolku, nedostižným vzorem dorostu, nepostradatelným členem, jehož odchod spolek téměř zničí. To všechno bylo velmi krásné; kéž by to tady bylo skončilo! On však mluvil dál. Jestliže se spolek přesto rozhodl požádat otce, aby odešel, pouze dočasně ovšem, uzná každý, jak vážné jsou důvody, které k tomu spolek nutí. Možná že to bez otcových skvělých výkonů při včerejší slavnosti vůbec nemuselo dospět tak daleko, jelikož právě tyto výkony prý obzvlášť podnítily pozornost úřadů; spolek stojí teď v plném světle zájmu a ještě více než dosud musí dbát své čistoty. A nyní do toho ta urážka posla; vzal na sebe těžké poslání oznámit mu to. Necht' mu to otec ještě neztěžuje. Jak byl Seemann rád, že to konečně ze sebe vypravil, takové sebedůvěry mu to dodalo, že zanechal přehnaných ohledů, ukázal na diplom visící na zdi a pokynul prstem. Otec přikývl a šel pro něj, nemohl jej však chvějícíma se rukama sundat z hřebíku; stoupla jsem si na židli a pomohla jsem mu. A od té chvíle byl se vším konec; ani nevyndal diplom z rámu, dal Seemannovi všechno, jak to bylo. Pak si sedl do kouta, ani se nepohnul a s nikým už nepromluvil, sami jsme museli jednat s lidmi, jak se dalo." - "A v čem tu vidíš vliv zámku?" zeptal se K. "Zatím, jak se zdá, ještě nezasáhl. To, co jsi zatím líčila, byla jen bezmyšlenkovitá ustrašenost lidí, radost z újmy bližního, nespolehlivé přátelství, věci, s kterými se setkáš všude, a u tvého otce ovšem také - aspoň se mi to zdá - jistá malichernost; nebol onen diplom, co to bylo? Potvrzení jeho schopností, a ty mu přece zůstaly, jestliže ho činily nepostradatelným, tím lépe, a veliteli by byl opravdu ztížil celou věc jedině tím, kdyby mu byl hned při druhém slově hodil diplom pod nohy. Obzvlášť příznačné se mi ale zdá, že se slovem nezmiňuješ o Amálii, Amálie, která to všechno přece zavinila, si patrně klidně stála v pozadí a dívala se na tu spoušť." - "Ne," řekla Olga, "nikomu se nedá nic vyčítat, nikdo nemohl jednat jinak, to všechno už byl vliv zámku." - "Vliv zámku," opakovala Amálie, která se nepozorovaně vrátila ze dvora, rodiče už dávno byli v posteli. "Vyprávíte si zámecké historky? Pořád tu ještě spolu sedíte? A tys přece chtěl hned jít, K., a teď už táhne na desátou. Snad se taky nestaráš o tyhle historky? Jsou tu lidé, kteří se takovými historkami žijí. Sednou si spolu, jako vy tu sedíte, a jeden druhého jimi častuje; ty mi ale nepřipadáš jako jeden z těchto lidí." - "Ale ano," řekl K., "právě k nim patřím; zato nemám valné mínění o lidech, kteří se o ty historky nestarají a nechají starat se druhé." - "Nu ano," řekla Amálie, "ale zájmy lidí jsou všelijaké, slyšela jsem jednou o nějakém mladíkovi, kterého ve

dne v noci zaměstnávaly myšlenky na zámek, o nic jiného nedbal, báli se o jeho zdravý rozum, všechen rozum měl totiž nahoře na zámku. Nakonec však vyšlo najevo, že mu vlastně nešlo o zámek, nýbrž o dceru jedné uklízečky z kanceláří, tu samosebou dostal a zase bylo všechno v pořádku." - "Ten člověk by se mi, myslím, líbil," řekl K. "Že by se ti ten člověk líbil, o tom pochybuji," řekla Amálie, "zato možná jeho žena. Ale teď už se nedejte rušit, já jdu ovšem spát a budu muset zhasnout, kvůli rodičům; usnou sice okamžitě tvrdě, ale za hodinu je po tom správném spánku a pak je ruší sebemenší záblesk světla. Dobrou noc." A opravdu byla hned tma, Amálie se asi uložila na zem někde k posteli rodičů. "Kdopak je ten mladík, o kterém mluvila?" zeptal se K. "Nevím," řekla Olga. "Snad Brunsvík, i když se to na něj nehodí úplně, ale možná také někdo jiný. Není snadné Amálii docela porozumět, člověk totiž často neví, jestli mluví ironicky nebo vážně. Většinou vážně, avšak zní to ironicky." - "Nech těch výkladů," řekl K. "Jak to, že jsi na ní tak silně závislá? Bylo to tak už před tím velkým neštěstím? Nebo teprve potom? A nikdy sis nepřála být na ní nezávislá? A má ta závislost nějaký rozumný důvod? Je nejmladší a měla by tedy poslouchat. Ať je vinná nebo nevinná, přivedla rodinu do neštěstí. Místo aby za to den co den každého z vás znovu prosila za odpuštění, nosí hlavu výš než všichni ostatní, nestará se o nic, leda jen z milosti o rodiče, do ničeho nechce být zasvěcována, jak říká, a když s vámi konečně jednou promluví, pak většinou vážně, jenže to zní ironicky. Či snad vládne svou krásou, o níž ses kolikrát zmínila? Nu, jste si všichni tři hodně podobní, od vás dvou se liší spíš ve svůj neprospěch, už jak jsem ji prvně viděl, zděsil jsem se jejího netečného, nelaskavého pohledu. A pak, je sice nejmladší, ale na jejím zevnějšku to vidět není, má neurčitý vzhled žen, které nestárnou, ale které taky vlastně sotva kdy byly mladé. Ty ji vidíš denně, ani si nevšimneš, jak tvrdý má obličej. Proto také, když o tom uvažuji, nemohu brát moc vážně ani Sortiniho náklonnost, snad ji chtěl tím dopisem jen potrestat a ne přivolat." - "O Sortinim nechci mluvit," řekla Olga, "u pánů ze zámku je možné všechno, ať jde o nejkrásnější nebo o nejošklivější děvče. Jinak se však v Amálii ve všem všudy mýlíš. Podívej se, nemám přece, proč bych tě nějak zvlášť získávala pro Amálii, a jestliže se o to přesto pokousím, pak jen kvůli tobě. Amálie byla kdysi příčinou našeho neštěstí, to je jisté, avšak ani otec, který byl přece neštěstím postižen nejkrutěji a nikdy se neuměl ve slovech moc ovládat, a teprve už ne doma, ani otec neřekl Amálii v těch nejhorších dobách jediné slovo výčitky. A to ne snad proto, že by byl Amáliino počínání schvaloval; jak by je mohl on, Sortiniho obdivovatel, schvalovat; ani zdaleka je nemohl pochopit; sebe i všechno, co měl, by byl rád Sortinimu obětoval, nikoli ovšem tak, jak se to teď doopravdy stalo, pravděpodobně vlivem Sortiniho hněvu. Pravděpodobného hněvu, neboť my jsme o Sortinim už nikdy neslyšeli; jestliže doposud žil v ústraní, pak od nynějška jako by ho vůbec nebylo. A tu bys měl vidět v té době Amálii. Všichni jsme věděli, že se nedostaví žádný výslovný trest. Jen se od nás všichni odtahovali. Jak zdejší lidé, tak zámek. Odklon lidí bylo pochopitelně znát, avšak ze strany zámku nebylo znát vůbec nic. Vždyť jsme ani předtím nepozorovali nijakou péči ze strany zámku, jak bychom teď mohli pozorovat obrat. Ten klid byl nejhorší. Zdaleka ne odklon lidí, nedělali to z nějakého přesvědčení, snad ani proti nám nic vážného neměli, neexistovalo ještě dnešní opovržení, jen ze strachu to udělali a teď čekali, co bude dál. Ani nouze jsme se zatím nemuseli bát, všichni dlužníci nám zaplatili, vyúčtování bylo pro nás výhodné, pokud se nám nedostávalo potravin, pomohli nám potají příbuzní, bylo to snadné, byly přece žně, pole jsme ovšem neměli žádné a pracovat nás nikde nenechali, prvně v životě jsme byli odsouzeni téměř k zahálce. A tak jsme seděli všichni pohromadě při zavřených oknech, v červencovém a srpnovém horku. Nedělo se nic. Žádné předvolání, žádné zvěsti, žádné zprávy, nic." - "Nuže, když se nic nedělo a ani žádný výslovný trest se nedal čekat, čeho jste se báli?" řekl K. "Co jste to za lidi?" - "Jak ti to mám vyložit?" řekla Olga. "Nebáli jsme se ničeho, co přijde, trpěli jsme už tím, co právě bylo, žili jsme v trestu. Lidé ve vsi čekali přece jen na to, až k nim přijdeme, až zase otec otevře dílnu, až Amálie, která uměla šít překrásné šaty, ovšem jen pro nejvznešenější lidi, zase přijde pro objednávky, všichni přece litovali toho, co udělali; je-li ve vsi najednou úplně vyřazena nějaká vážená rodina, každý tím nějak utrpí, měli za to, že vykonali jen svou povinnost, když se od nás odtáhli, my bychom si na jejich místě nepočínali jinak. Ani přesně nevěděli, oč tehdy šlo, jen že se posel vrátil do Panského hostince s hrstí plnou papírových útržků. Frída ho viděla vycházet a pak se vracet, promluvila s ním pár slov, a co se dověděla, ihned šířila dál; ale zase vůbec ne z nevraživosti k nám, nýbrž prostě z povinnosti, jak by to v takovém případě bylo povinností kohokoli druhého. A jak jsem řekla, šťastné vyřešení všeho toho by teď bylo přišlo lidem nejvíce vhod.

Kdybychom najednou z ničeho nic byli přišli se zprávou, že už je všechno v pořádku, že to například bylo jen nedorozumění, jež se zatím úplně vysvětlilo, nebo že sice došlo k prohřešku, ale ten že už je odčiněn, nebo - i to by bylo lidem stačilo - že nám známosti na zámku pomohly věc ututlat; docela určitě by nás byli opět s otevřenou náručí přijali, došlo by na líbání, objímání, oslavy, několikrát jsem to už zažila u druhých. Ale ani takové zprávy by nebylo zapotřebí; kdybychom byli pouze sami od sebe přišli a nabídli se, znovu navázali staré styky, slovem se nezmiňující o historii s dopisem, bylo by to stačilo, s radostí by zanechali řeči o té věci; vždyť kromě strachu přiměla lidi hlavně trapnost celé věci k tomu, aby se od nás odvrátili, prostě aby o tom nemuseli slyšet, mluvit, přemýšlet, aby tou věcí nebyli nijak dotčeni. Když Frida tu věc vyrazila, pak nikoli proto, že jí to dělalo radost, nýbrž proto, aby před ní sebe i ostatní uchránila, aby upozornila obec, že se tu událo něco, od čeho je třeba se co nejpečlivěji držet dál. Nešlo o nás jako o rodinu, nýbrž pouze o věc, o nás pak šlo jen kvůli věci, do níž jsme se zapletli. Kdybychom tedy byli opět pouze vyšli ven, nechali minulost minulostí, svým chováním dali najevo, že jsme věc překonali, lhotejno jak, a veřejnost tak nabyla přesvědčení, že věc, ať to s ní dopadlo jakkoli, už nepříjde na přetřes, i tak by zase bylo všechno v pořádku; všude bychom byli našli pomocnou ruku jako dřív, i kdybychom byli na věc zapomněli jen neúplně, pochopili by to a pomáhali by nám zapomenout docela. Místo toho jsme však seděli doma. Nevím, nač jsme čekali, snad na Amáliino rozhodnutí, toho rána na sebe strhla vedení rodiny a pevně je držela. Bez zvláštních opatření, bez rozkazů, bez prošení, téměř jen mlčením. My ostatní jsme se ovšem pořád a pořád domlouvali, od rána do večera se ustavičně šeptalo a někdy mě otec v náhlé úzkosti zavolal k sobě a já strávila polovinu noci na jeho pelesti. Nebo jindy jsme spolu dřepěli, já a Barnabáš, který tomu všemu zatím moc málo rozuměl a neustále se horlivě dožadoval vysvětlení, věděl už jistě, že bezstarostná léta, která čekala na ostatní kamarády, jsou pro něho už pryč, seděli jsme spolu - úplně tak, K., jako teď my dva - a zapomněli jsme, že přišla noc a zase ráno. Matka byla z nás nejslabší, asi proto, že nenesla pouze společné trápení, nýbrž spolu s ním i trápení jednoho každého z nás, a tak jsme na ní s hrůzou pozorovali změny, které, jak jsme tušili, čekaly celou rodinu. Její oblíbené místo bylo v koutě jednoho kanape - dávno už je nemáme -, stojí v Brunsvíkově velkém pokoji, tam sedala a - člověk nevěděl pořádně, co to je - jestli dřímá, nebo vede dlouhé samomluvy, jak se zdály nasvědčovat pohybujiící se rty. Bylo přece tak přirozené, že jsme ustavičně nahoru a dolů přemílali tu historii s dopisem do všech určitých podrobností a do všech neurčitých možností a že jsme se ustavičně předháněli ve vymýšlení prostředků ke zdárnému vyřešení, bylo to přirozené a nevyhnutelné, ale nikoli dobré, neustále jsme se tak propadali hloub do toho, čemu jsme chtěli uniknout. A k čemu byly i ty nejznamenitější nápady; žádný se nedal provést bez Amálie, všechno to byly jen přípravy, nesmyslné už proto; že jejich výsledky nedošly až k Amálii, a i kdyby byly došly, nenalezly by nic jiného než mlčení. Nu, naštěstí rozumím dnes Amálii lépe než tehdy. Nesla více než my všichni; je nepochopitelné, jak to unesla a že dodnes ještě s námi žije. Matka nesla možná trápení nás všech, nesla je, neboť se na ni sesypalo, a nenesla je dlouho; nelze říci, že by je ještě dnes nesla, a už tehdy byla její mysl pomatená. Avšak Amálie nejen nesla trápení, nýbrž měla i rozum, aby je prohlédla, my viděli jen následky, ona viděla na dno, my doufali v nějaké drobné prostředky, ona věděla, že vše je rozhodnuto, my jsme si šeptali, jí nezbyvalo než mlčet, tváří v tvář pravdě stála a žila a snášela ten život stejně tehdy jako dnes. Oč lépe se při vši naší bídě vedlo nám než jí. Museli jsme ovšem opustit dům. Brunsvík se tam nastěhoval, nám přidělil tady tu chatrč; na několikrát jsme károu převezli svůj majetek, Barnabáš a já jsme táhli, otec s Amálií pomáhali tlačit, matka, kterou jsme sem dopravili hned první, nás vítala sedíc na bedně, neustále tiše naříkajíc. Ale vzpomínám si, že i během těch namáhavých jízd - které byly také velmi zahanbující, neboť často jsme potkali vůz s obilím, jehož doprovod před námi zmlkl a odvracel pohledy -, že jsme se s Barnabášem ani během těchto jízd nezdrželi a povídali jsme si o svých starostech a plánech, takže jsme se v rozhovoru někdy zastavili a teprve otcovo „haló!“ nám zase připomnělo povinnost. Avšak všechny ty rozklady ani po přestěhování nezměnily náš život, ledaže jsme teď pomalu začali pociťovat nouzi. příspěvky od příbuzných ustaly, naše prostředky byly skoro na dně a právě tehdy začalo růst opovržení k nám, jak je dnes znáš. Lidé pozorovali, že nemáme sílu vyhrabat se z té dopisové historie, a velmi nám to zazlívali, nepodceňovali tíhu našeho osudu, ačkoli ji dobře neznali, věděli, že by pravděpodobně sami neobstáli ve zkoušce lépe než my, ale tím více bylo zapotřebí úplně se od nás oddělit; kdybychom to byli překonali, byli by nás jaksepatří hluboce uctívali, poněvadž se nám to

však nepodařilo, učinili definitivně to, co dosud činili jen prozatím: vyloučili nás z každého společenství. Ted' už o nás přestali mluvit jako o lidech, naše jméno se už nevyslovovalo; když už o nás museli promluvit, jmenovali nás po Barnabášovi, nejnevinnejším z nás, i naše chatrč se stala vykřičenou, a zamyslíš-li se pořádně, přiznáš mi, že i tobě, když jsi sem prvně vkročil, připadlo to opovržení oprávněné; později, když k nám lidé zase tu a tam zašli, ohroovali nos nad docela malichernými věcmi, třeba nad tím, že nad stolem visí ta olejová lampička. Kde jinde by měla viset než nad stolem, ale jim to připadalo nesnesitelné. Kdybychom ale pověsili lampu jinam, nic by to na jejich odporu nezměnilo. Vše, čím jsme byli a co jsme měli, stihlo stejné opovržení."

Prosebné cesty

"A co jsme zatím dělali my? To nejhorší, co jsme mohli udělat, něco, zač bychom zasloužili opovržení spíš, než zač námi ve skutečnosti opovrhovali: zradili jsme Amálii, odpadli jsme od jejího mlčenlivého rozkazu, nemohli jsme žít tak dál a začali jsme každý po svém prosbami či útoky doléhat na zámek, aby nám odpustil. Věděli jsme sice, že nejsme s to něco odčinit, rovněž jsme věděli, že jediné nadějně spojení, které jsme měli se zámkem, totiž Sortini, úředník nakloněný našemu otci, se právě po té příhodě stalo nepřístupným, přesto jsme se dali do práce. Otec začal, začaly nesmyslné prosebné cesty k starostovi, tajemníkům, advokátům, písařům, většinou ho nepřijali, a jestliže byl přece jen Istí či náhodou přijat - jak jsme zajásali při takové zprávě a mnuli si ruce -, co nejrychleji jej odmítli a víckrát už nepřijali. Bylo také velmi lehké odpovědět mu, zámek to má vždycky tak lehké. Co vlastně chce? Co se mu stalo? Co mu má být odpuštěno? Kdy a kdo na zámku proti němu třeba jen hnul prstem? Jistě, zchudl, ztratil zákazníky a tak dále, ale to jsou úkazy denního života, věci spojené s řemeslem a s trhem, má se snad zámek starat o všechno? Vždyť se ve skutečnosti stará o všechno, ale nemůže přece hrubě zasahovat do vývoje prostě a jediné proto, aby posloužil zájmům jedince. Má snad vyslat své úředníky, aby běhali za otcovými zákazníky a násilím je vodili zpátky? Ale, namítal pak otec - o všech těch věcech jsme doma nejdříve podrobně rokovali namačkaní v koutě, jako bychom se schovávali před Amálií, která sice všechno pozorovala, ale nezasahovala -, ale, namítal pak otec, on si přece nestěžuje, že zchudl, všechno, co ztratil, prý zase dožene, to všechno je vedlejší, jen když mu bude odpuštěno. _Ale co mu má být odpuštěno?_ odpovídali mu, žádné udání na něj dosud nepřišlo, alespoň není zaneseno v protokolech, při nejmenším ne v těch, které jsou advokátské veřejnosti přístupné; následkem toho, pokud se dá zjistit, nebylo proti němu ani nic podniknuto, ani se nic nechystá. Může snad uvést nějaké úřední řízení, jež by bylo proti němu zavedeno? To otec nemohl. Či došlo k nějakému zásahu úředního orgánu? O tom otec nic nevěděl. Nuže tedy, jestliže nic neví a jestliže se nic nestalo, co pak vlastně chce? Co se mu má odpouštět? Nanejvýš to, že ted' zbytečně obtěžuje úřady, jenže právě to je neodpustitelné. Otec nepovolil, byl tehdy pořád ještě silný a nucená zahálka mu poskytovala spoustu času. _Vrátím zase Amálii čest, už to nebude dlouho trvat,_' říkal mně a Barnabášovi několikrát za den, ale jen velmi tiše, neboť Amálie to nesměla slyšet; přesto to říkal jen kvůli Amálii, neboť ve skutečnosti vůbec nepomýšlel na znovunabytí cti, nýbrž pouze na odpuštění. Ale aby se mu odpuštění dostalo, musel nejprve zjistit vinu a tu mu přece úřady odpiraly. Připadl na myšlenku - a ta ukazovala, že přece jen už slábne na duchu -, že mu jeho vinu tají, poněvadž dost neplatí, dosud platil vždycky jen předepsané poplatky, které jsou aspoň na naše poměry dosti vysoké. Ted' si však usmyslel, že musí platit víc, což bylo určitě nesprávné, neboť naše úřady sice pro zjednodušení, aby se vyhnuly zbytečným řečem, berou úplatky, ale dosáhnout se jimi nedá nic. Když však do toho otec vkládal naději, nechtěli jsme mu překážet. Prodali jsme, co jsme ještě měli - byly to už téměř jen věci nepostradatelné -, abychom opatřili otci prostředky k jeho pátrání, a dlouho jsme každý den ráno mívali zadostučinění, že když se otec po ránu vydá na cestu, cinká mu aspoň v kapse pár mincí. My ovšem přes den hladověli, přičemž jediné, čeho jsme tím sháněním peněz doopravdy dosáhli, bylo, že otec byl jakžtakž udržován v naději. To však sotva byla výhoda. Plahočil se po svých pochůzkách a to, co by bez peněz vzalo velmi brzy zasloužený konec, se protahovalo. Poněvadž mu za jeho přehlácení opravdu nemohli poskytnout nic mimořádného, pokusil se občas některý písař aspoň naoko něco vykonat, slíbil přešetření, naznačil, že se už našly nějaké stopy, jež nehodlají sledovat z povinnosti, nýbrž jen kvůli otci; otec, místo aby víc a víc pochyboval, byl čím dále důvěřivější. Vracel se s takovými zjevně nesmyslnými přísliby, jako by opět přinášel do domu štědré požehnání, a byla to muka dívat se, jak vždycky Amálii za zády, s pokřiveným úsměvem a vykulenýma

očima ukazuje na Amálii, aby nám dal na srozuměnou, že záchrana Amálie - jež nikoho nepřekvapí víc než ji - je díky jeho snažení už na dosah, všechno je však ještě tajemstvím a my je máme přísně střežit. Jistě by to bylo takhle šlo hodně dlouho, nebýt toho, že jsme nakonec prostě už nemohli dál otci poskytovat peníze. Mezitím sice Brunsvík po dlouhém prošení přijal Barnabáše jako tovaryše, ovšem jen s podmínkou, že si večer za tmy dojde pro zakázky a zase za tmy práci roznese - je třeba přiznat, že kvůli nám tu Brunsvík na sebe vzal jistě nebezpečí pro svůj obchod, zato však platil Barnabášovi velice málo a Barnabášova práce je bezvadná -, přesto však mzda stačila právě tak k tomu, aby nás uchránila před smrtí hladu. Velice šetrně a po dlouhých přípravách jsme otci oznámili, že s našimi peněžními podporami je konec, ale on to přijal úplně klidně. Nebyl už s to rozumem pochopit beznadějnost svých intervencí, avšak ustavičná zklamání ho přece jen unavila.

Řekl sice - nemluvil již tak zřetelně jako dřív, kdysi mluvil až příliš zřetelně -, že by teti už byl potřeboval jen docela málo peněz, zítra nebo už dnes by se byl všechno dověděl a teď že je všechno nadarmo, jediné na penězích že to ztroskotalo a tak dále, ovšem tón jeho řeči prozrazoval, že už tomu všemu nevěří. A hned v tu chvíli přišel s novými plány. Ježto se mu nepodařilo prokázat svou vinu a následkem toho nemohl úřední cestou ničeho dosáhnout, musí se spolehnout čistě na prošení a obrátit se osobně na úředníky. Jsou mezi nimi jistě i lidé s dobrým, soucitným srdcem, jemuž sice v úřadě nesmějí povolit, ale mimo úřad snad ano, překvapí-li je člověk v příhodnou chvíli."

Zde K., který doposavad Olgu oddaně poslouchal, přerušil vyprávění otázkou: "A ty myslíš, že to není pravda?" Další vyprávění mu na to sice muselo odpovědět, ale on to chtěl vědět hned.

"Ne," řekla Olga, "o soucitu a podobných věcech nemůže být ani řeč. Jakkoli jsme byli mladí a nezkušení, tohle jsme věděli a i otec to ovšem věděl, avšak zapomněl na to, stejně jako na většinu ostatního. Usmyslí si, že se postaví poblíž zámku na silnici, kudy přijíždějí vozy úředníků, a jak to trochu půjde, přednese svou prosbu o odpuštění. Upřímně řečeno, naprosto nerozumný plán, i kdyby snad došlo k nemožnému a prosba se opravdu dostala až k uchu nějakého úředníka. Copak může jednotlivý úředník sám odpouštět? To by přece mohlo být leda věci celého úřadu, avšak ani ten patrně nemůže odpouštět, nýbrž pouze soudit. Avšak může si vůbec úředník, i kdyby se mu chtělo vystoupit a zabývat se tou věcí, udělat o věci obraz podle toho, co mu zamumlá otec, ubohý unavený, zestárlý muž? Úředníci jsou nadmíru vzdělaní, ale přece jen jednostranně, v jeho oboru stačí úředníkovi jediné slovo, aby naráz prohlédl celé myšlenkové řetězce, avšak věci z jiného oddělení mu můžeš vykládat hodiny, bude snad zdvořile přikyvovat, ale rozumět nebude ani slovu. To všechno je přece samozřejmé; jen ať se někdo sám pokusí porozumět byt' i jen drobným úředním záležitostem týkajícím se jeho samého, těm nepatrným věčičkám, jež takový úředník odbude pokrčením ramen, jen ať se někdo pokusí pochopit to až do základů a bude mít celý život co dělat a konce nedojde. A kdyby i otec trefil na příslušného úředníka, nemůže přece ten úředník nic zařídit bez předběžných spisů, a vůbec už ne na silnici, nemůže prostě odpouštět, nýbrž pouze úřední cestou vyřizovat a za tím účelem opět jen odkázat na úřední postup, jímž se však otci ani předtím nepodařilo dosáhnout vůbec ničeho. Jak daleko to už muselo s otcem dojít, když myslel, že s tímto novým plánem nějak prorazí! Kdyby existovala sebemenší taková možnost, muselo by se to na silnici jen hemžit prosebníky, ale právě že je to nemožnost zřejmá i člověku s nejzákladnějším školním vzděláním, je tam pusto a prázdno. Snad i to dodávalo otci naději, živil ji vším možným. Také jí tu bylo velice zapotřebí; člověk se zdravým rozumem se ani nemusel pouštět do oněch dalekosáhlých úvah, již na první pohled musel jasně poznat nemožnost toho všeho. Jedou-li úředníci do vsi nebo zpátky na zámek, nejsou to přece výlety, na vsi i na zámku na ně čeká práce, proto jednou co nejrychleji. Také jim ani nenapadne vyhlížet z okénka vozu a hledat venku žadatele, vozy jsou napěchované spisy, jež úředníci studují."

"Já jsem ale viděl vnitřek jedněch úředních saní, kde nebyly žádné spisy," řekl K. Olžiným vyprávěním se mu otevřel tak veliký, takřka neuvěřitelný svět, že si nemohl odpustit, aby se ho dotkl svými zážitek a tak se zřejměji přesvědčil jak o jeho bytí, tak i o svém vlastním.

"To je možné," řekla Olga, "avšak pak je to ještě horší řízení, pak má úředník tak důležité řízení, že spisy jsou příliš drahocenné nebo příliš objemné, aby je mohl vzít s sebou, taková úředníci pak jezdí tryskem. Rozhodně žádnému z nich nezbyvá čas na otce. A kromě toho: na zámek vede více cest. Jednou je v módě ta, pak jezdí většina po ní, jindy zase jiná, pak se všechno hrne tamtudy. Čím se to

střídání řídí, ještě nikdo nevypátral. Jednou ujíždějí v osm ráno všichni po druhé silnici, za deset minut nato zase po třetí, půlhodinu nato zase po první a při té zůstanou už celý den, jenže každou chvíli je tu možnost změny. Sice se poblíž vsi všechny příjezdové silnice spojují, ale tam už se vozy řítí, kdežto v blízkosti zámku je tempo ještě trochu mírnější. A jako je výjezdni řád, pokud jde o silnice, nepravidelný a nevyzpytatelný, stejně je tomu i s počtem vozů. Bývají přece často dny, kdy neuvidíš jediný vůz; pak jich zase jezdí spousty. A proti tomu všemu si teď představ našeho otce. V nejlepších svých šatech - brzy to budou jeho jediné - vyrazí den co den ráno z domu doprovázen naším žehnáním. Bere si s sebou malý hasičský odznáček, který si vlastně neprávem ponechal, a za vesnicí si ho připne, ve vsi se ho bojí ukázat, ačkoli je tak malý, že ho ze dvou kroků sotva vidíš, avšak podle otcova mínění má právě on na otce upozornit kolemjedoucího úředníka. Nedaleko příjezdu k zámku je zahradnictví, patří jistěmu Bertuchovi, dodává na zámek zeleninu, tam na úzké podezdívce zahradního plotu si otec vybral své stanoviště. Bertuch to trpěl, protože býval otcovým přítelem a též jedním z jeho nejvěrnějších zákazníků, má totiž trochu zmrzačenou nohu a věřil, že jen otec mu dokáže udělat dobře padnoucí botu. Tam teď otec vysedával den co den, byl tehdy pošmourný, deštivý podzim, otcí však na počasí vůbec nezáleželo; ráno v určitou hodinu bral za kliku a kynul nám na rozloučenou, večer přicházel - zdálo se, že je den ze dne shrbenější - skrz naskrz promočený a hodil sebou do kouta. Ze začátku nám vyprávěl o svých drobných zážitcích, třeba že mu Bertuch ze soucitu a starého přátelství hodil přes plot příkrývkou nebo že se mu zdálo, že v kolemjedoucím voze rozeznává toho či onoho úředníka, nebo že zase jeho tu a tam některý kočí už pozná a žertem o něho zavadí bičem. Později přestal o těch věcech vyprávět, zřejmě už nedoufal, že tam čehokoli dosáhne, bral to už jen jako svou povinnost, jalové povolání, dojít tam a strávit tam den. Tehdy mu začaly revmatické bolesti, blížila se zima, brzy začal padat sníh, u nás začíná zima velmi časně; nu, a tak tam seděl jednou na kamenech mokrých od deště, jindy zase ve sněhu. V noci sténal bolestí, ráno někdy nevěděl, jestli má jít, potom se však přece jen přemohl a šel. Matka se na něho věšela a nechtěla ho pustit; on se asi začal trochu bát, poněvadž ho údy již přestávaly poslouchat, dovolil jí, aby šla s ním, a tak zachvátily bolesti i matku. Často jsme byli za nimi, nosili jsme jim jídlo nebo jsme se na ně zašli jen podívat nebo jsme se je pokoušeli přemluvit, aby se vrátili domů; jak často jsme je tam zastihli skleslé, opírající se jeden o druhého na úzkém sedátku, přikrčené pod tenkou příkrývkou, která je sotva zahalovala, kolem dokola nic než šedivina sněhu a mlhy a daleko široko celé dny ani človíček, ani vůz, byl to pohled, K., byl to pohled! Až pak jednoho rána nedostal už otec ztuhlé nohy z postele, bylo to zoufalé, v lehké horečce se mu zdálo, že vidí, jak právě teď zastavil nahoře u Bertucha vůz, vystoupil nějaký úředník, hledal kolem plotu otce a vrtě hlavou, mrzutě se vrátil do vozu. Otec při tom vyřázel takové výkřiky, že to vypadalo, jako by odtud chtěl na sebe úředníka upozornit a vysvětlit mu, že nemůže za svou nepřítomnost. A byla z toho dlouhá nepřítomnost, už se tam vůbec nevrátil, celé týdny musel ležet v posteli. Amálie na sebe vzala obsluhování, ošetřování, léčení, všechno, a s přestávkami jí to vlastně zůstalo dodnes. Zná bylinky na utišení bolestí, skoro nepotřebuje spát, nic ji nepoleká, ničeho se nebojí, nezná netrpělivost, dělá pro rodiče všechno, co je potřeba; zatímco my jsme neklidně poletovali kolem a v ničem jsme neuměli pomoci, zachovávala ona chladný klid. Ale když byl pak otec z nejhoršího venku a opatrně, podpírán zprava i zleva, se opět mohl vyhrabat z postele, ustoupila Amálie hned stranou a přenechala ho nám."

Olžiny plány

"Nyní šlo o to, nalézt pro otce nějaké zaměstnání, na něž by ještě stačil, něco, co by ho aspoň udržovalo ve víře, že tak pomáhá zbavit rodinu břemene viny. Najít něco takového nebylo těžké, tak účelné jako vysedávání před Bertuchovou zahradou bylo vlastně všechno, já však našla něco, co i mně vnukalo jistou naději. Kdykoli byla na úradech nebo u písařů nebo jinde řeč o naší rodině, vždycky znovu se uváděla pouze urážka Sortiniho posla, dál se nikdo neodvážil. Nuže, řekla jsem si, ví-li obecné mínění, třeba jen zdánlivě, pouze o urážce posla, dalo by se, třeba zase jen zdánlivě, všechno napravit, kdyby se posel udobřil. Nedošlo přece žádné udání, jak nám bylo řečeno, věc tedy ještě není v rukou žádného úřadu a je jen na poslovi, aby nám za svou osobu, o nic víc přece nejde, odpustil. To vše nemohlo mít ovšem nijak rozhodující význam, bylo to jen zdání a nic než zdání z toho zase nemohlo vzejít, ale otcí by to přece jen udělalo radost a všechny ty informátory, kteří se ho tolik natrápili, bychom tak snad k jeho zadostučinění mohli zahrnat trochu do úzkých. Nejdříve ovšem bylo zapotřebí najít toho posla. Když jsem

svůj plán vyložila otcí, zlobil se nejdříve, začal být totiž značně umíněný, domníval se jednak - vzniklo to během jeho nemoci -, že jsme mu vždycky na poslední chvíli překazili úspěch: nejdříve zastavením peněžní podpory, teď tím, že ho držíme v posteli, jednak už vůbec nebyl s to docela pochopit cizí myšlenky. Ještě jsem ani nedomluvila, už byl můj plán zavržen. Otec soudil, že musí nadále vyčkávat u Bertuchovy zahrady, a poněvadž už tam jistě nebude schopen denně docházet, musíme ho tam prý vozit na káře. Já však nepovolila a on se posléze s tou myšlenkou smířil, vadilo mu jen to, že byl v té věci docela závislý na mně, neboť jen já jsem tehdy zahlédla toho posla, on ho neznal. Pravda, jeden sluha je podobný druhému a ani já si nebyla docela jista, že tamtoho znovu poznám. Začali jsme pak chodit do Panského hostince a hledat mezi služebnictvem. Byl to tehdy sice sluha Sortiniho a Sortini už do vsi nechodil, ale páni často mění své sluhy, docela dobře by se mohl objevit ve skupině jiného pána, a kdyby i sám nebyl k nalezení, bylo by se snad po něm možno přeptat u ostatních sluhů. K tomu bylo ovšem třeba být v Panském hostinci večer co večer a nás nikde neviděli rádi, natož na takovém místě; taky jsme tam nemohli chodit jako platící hosté. Ale ukázalo se, že bychom jim přece mohli k něčemu být; víš přece, jaké trápení mívala Frída se služebnictvem, v podstatě jsou to většinou klidní lidé, lehká služba je žychkala a udělala z nich neotesance. _Měj se jak sluha, žehnávají se úředníci navzájem, a opravdu, co do blahobytu jsou prý sluhové na zámku ti praví páni, dovedou si toho také vážít a na zámku, kde podléhají místním zákonům, se chovají tiše a důstojně - z mnoha stran to mám potvrzeno -, a i tady najdeš mezi sluhy zbytky toho chování, ale jen zbytky, jinak jsou jako proměnění tím, že už pro ně ve vsi zámecké zákony tak docela neplatí; divoká, vzpurná čeládka, kterou místo zákonů ovládají nenasytné pudy. Jejich nestoudnost nemá meze, štěstí pro vesnici, že se smějí z Panského hostince vzdálit jen na rozkaz, v hostinci samém však s nimi člověk musí hledět vyjít; bylo to pro Frídu velmi těžké, a tak jí přišlo vhod, že může k upokojení sluhů použít mě; víc než dva roky už trávím aspoň dvě noci v týdnu se sluhy ve stáji. Dřív, když otec ještě mohl chodit do Panského hostince se mnou, vyspal se vždycky někde ve výčepu a tam čekal na zprávy, které ráno přinesu. Hledaného posla jsme dodnes nenašli, je prý stále ještě v službách Sortiniho, který si ho velmi váží, a šel prý s ním, když se Sortini uchýlil do vzdálenějších kanceláří. Většinou ho sluhové neviděli stejně dlouho jako my, a říká-li některý, že ho viděl, asi se mylí. Můj plán tedy vlastně ztroskotat; a přece ne tak docela, posla jsme ovšem nenašli a otcí vlastně to chození do Panského hostince a přenocování tam, možná i soucit se mnou, pokud je ho ještě schopen, bohužel dodaly, a je už téměř dva roky v tom stavu, v jakém jsi ho viděl, a přece se mu vede snad ještě lépe než matce, jejíž skon očekáváme den co den, jen nesmírné Amáliino úsilí jej oddaluje. Čeho jsem však přece jen v Panském hostinci dosáhla, bylo jisté spojení se zámkem; neopovrhuj mnou, řeknu-li, že nelituji toho, co jsem udělala. Jaképak velké spojení se zámkem to může být, pomyslíš si možná. A máš pravdu; velké spojení to není. Znáš teď sice mnoho sluhů, sluhy všech pánů skoro, kteří v posledních letech přišli do vsi, a kdybych jednou snad přišla na zámek, nebudu tam cizí. Ovšem znám jen sluhy ve vsi, na zámku se úplně promění a nikoho už patrně nepoznají a obzvlášť ne někoho, s kým se stýkali ve vsi, třeba mu v stáji stokrát přísahali, že se těší na shledání v zámku. Sama jsem už ostatně zkusila, jak málo takové sliby platí. Ale to vůbec není to nejdůležitější. Nemám spojení se zámkem, jen přes sluhy, ale možná doufejme, ještě i tak, že někdo, kdo shora pozoruje mne a mé počínání - a spravování velikého služebnictva (je ovšem vrcholně důležitá a svízelná součást úřední činnosti -, že tedy ten, kdo mě takto pozoruje, bude soudit mírněji než ostatní, že snad pozná, že byť uboze, přece jen také nějak bojuji za naši rodinu a pokračuji v otcově usilování. Kdo se na věc dívá takto, odpustí mi snad i to, že přijímám od sluhů peníze a užívám jich pro svou rodinu. A ještě něčeho jsem dosáhla, co mi ovšem i ty připočteš k vině. Dověděla jsem se od pacholků leccos o tom, jak se dostat do zámeckých služeb oklikou, bez obtížného a léta trvajícího veřejného přijímacího řízení, nejsi potom sice veřejným zaměstnancem, nýbrž jsi k úřadu připuštěn jen skrytě a napůl, nemáš ani práva ani povinnosti, to, že nemáš povinnosti, je horší, avšak jedno máš: jsi nablízku všeho. Můžeš poznat a využít vhodné příležitosti, nejsi zaměstnanec, ale náhodou se může najít nějaká práce, zaměstnanec není zrovna po ruce, zavolají, přispěcháš, a čím jsi ještě před chvílí nebyl, tím jsi teď - zaměstnancem. Ovšem kdy se naskytne taková příležitost? Někdy sotva přijdeš, sotva se rozhlédneš, a už je příležitost tady, každý ani nemá tu duchapřítomnost, aby se jí jako nováček hned chopil, ale jindy to trvá zase více let než veřejné přijímací řízení a takový napůl připuštěný člověk už vůbec ani nemůže být přijat řádně a veřejně. Pochybností je tu tedy až dost; umlkají

však, uvážíme-li, jak úzkostlivě se vybírá při veřejném přijímání, a že člen rodiny s nějak pošpatnělou pověstí je předem zamítnut, podrobí se například tomuto řízení, léta se pak třese o výsledek, od prvního dne se ho ze všech stran udiveně ptají, jak se mohl něčeho tak beznadějněho odvážit, on však přece doufá, jak by jinak mohl žít; ale po mnoha letech, možná už jako stařec, se najednou doví, že byl odmítnut, doví se, že vše je ztraceno a jeho život že byl marný. I zde jsou ovšem výjimky, proto právě se dá člověk tak lehko zlákat. Stává se, že právě lidé s nedobrou pověstí jsou nakonec přijati, existují úředníci, kteří přímo proti své vůli milují pach takové zvěřiny, při přijímacích zkouškách větrí ve vzduchu, špulí ústa, krouží očima, jako by jim takový člověk jaksi nesmírně dráždil apetit a oni se musejí velmi pevně držet zákonů, aby odolali. Někdy to ovšem takovému člověku nepomůže k přijetí, nýbrž jen k nekonečným průtahům přijímacího řízení, jež se pak vůbec nikdy neskončí, nýbrž po jeho smrti pouze přeruší. Je tedy jak v zákonném, tak i v jiném přijímání spousta zjevných i skrytých svízeli, a než se člověk do něčeho takového pustí, je velmi radno vše důkladně rozvážit. Nu, to jsme tedy s Barnabášem neopominuli. Pokaždé, když jsem přišla z Panského hostince, sedli jsme si spolu, já vyprávěla, co nového jsem se dověděla, celé dny jsme to probírali a práce v Barnabášových rukou odpočívala často déle, než bylo záhodno. A tady snad mám podle tebe jakousi vinu. Věděla jsem přece, že na řeči pacholků není spoleh, věděla jsem, že se jim nikdy nechce vyprávět mi o zámku, vždycky odvádějí řeč jinam, o každé slovo se dají prosit, potom však, když se dostanou do proudu, rozvážou, žvaní nesmysly, naparují se, předhánějí jeden druhého v nadsázkách a výmyslech, takže v tom nekonečném pokřiku, kdy jeden střídá druhého v té temné stáji, mohlo být v nejlepším případě obsaženo pár hubených náznaků pravdy. Já však Barnabášovi vykládala všechno, jak jsem si to zapamatovala, a on, který vůbec ještě nebyl schopen rozlišovat mezi pravdou a lží a vzhledem k situaci naší rodiny téměř umíral dychtivostí po těchto věcech, on to všechno hltal a prahl po dalších zprávách. A skutečně, na Barnabášovi spočíval můj nový plán. U pacholků se už nedalo dosáhnout ničeho. Sortiniho posel nebyl k nalezení a asi nikdy nebude, po řád víc, jak se zdá, uniká Sortini, a tedy i posel, nejeden už zapomněl na jejich vzhled i jméno a já je musela často dlouho popisovat, čímž jsem dosáhla jen toho, že se na ně s námahou rozpomněli, ale něco víc o nich říci nedovedli. A pokud jde o můj život s pacholkou, neměla jsem samozřejmě vůbec vliv na to, co se o tom soudilo, mohla jsem jen doufat, že to bude přijímáno tak, jak to bylo učiněno, a že za to bude odečteno něco málo z viny naší rodiny, avšak vnějších známek něčeho podobného se mi nedostávalo. Přesto jsem při tom setrvala, neboť jsem neviděla pro sebe jinou možnost, jak pro nás na zámku něčeho dosáhnout. Pro Barnabáše však jsem takovou možnost viděla. Z vyprávění čeledínů jsem mohla vyrozumět - kdyby se mi chtělo, a mně se nadmíru chtělo -, že ten, kdo je přijat do zámeckých služeb, může velmi mnoho udělat pro svou rodinu. Ovšem, co bylo na tom povídání věrohodného? To se nedalo zjistit, jasné bylo jen, že velmi málo. Neboť když mě například takový pacholek, kterého už jakživa neuvidím nebo kterého, i kdybych ho uviděla, už nepoznám, slavnostně ujišťoval, že mému bratrovi dopomůže k místu na zámku nebo že ho aspoň, kdyby se snad dostal na zámek jinak, bude podporovat, to jest třeba obcerstvovat - podle vyprávění čeledínů se totiž stává, že čekatelé na místo během předlouhého čekání omdlí nebo se pomatou a pak je s nimi konec, jestliže se o ně přátelé nepostarají -, vykládal-li mi tohle a spoustu jiného, pak to byly patrně oprávněné výstrahy, ale sliby s tím spojené byly naprosto liché. Pro Barnabáše ne; varovala jsem ho sice, aby jim nevěřil, ale už to, že jsem mu o nich vykládala, stačilo, aby se pro mé záměry zaujal. Co jsem uváděla v jejich prospěch, působilo na něho méně, hlavně na něho zapůsobila vyprávění pacholků, a tak jsem byla vlastně odkázána sama na sebe, s rodiči se kromě Amálie nedomluvil vůbec nikdo, čím víc jsem svým způsobem sledovala dávné otcovy záměry, tím více se přede mnou Amálie uzavírala, před tebou nebo před jinými se mnou ještě promluví, sama nikdy, pro pacholky z Panského hostince jsem byla hračkou, kterou se zuřivě snažili rozbít, jediného důvěrného slova jsem za ty dva roky s nikým z nich nepromluvila, jen úskoky nebo lži nebo blázniviny, zbýval mi tedy jen Barnabáš a Barnabáš byl ještě příliš mladý. Když jsem při svých výkladech viděla, jak se mu lesknou oči, což mu od té doby už zůstalo, ulekla jsem se, a přece jsem nepřestala, zdálo se mi, že je ve hře příliš mnoho. Ovšem, ty veliké, byť marné plány svého otce jsem neměla, chyběla mi mužská rozhodnost, stačilo mi odčinit urážku posla a ještě jsem dokonce chtěla, aby mi ta skromnost byla přičtena k zásluhám. Ale co se nepodařilo mně, chtěla jsem teď jinak a s jistotou dosáhnout skrze Barnabáše. Urazili jsme jednoho posla a zaplašili ho z předních kanceláří; co bylo spíš

nasnadě než nabídnout v Barnabášově osobě nového posla, který by vykonával práci za uraženého posla, a umožnit tak uraženému, aby klidně zůstal vzdálen tak dlouho, jak bude chtít, jak bude potřebovat, než na urážku zapomene. Dobře jsem si sice uvědomovala, že za vši skromností tohoto plánu se skrývá i domýšlivost, že to může vzbudit dojem, jako bychom chtěli úřadu diktovat, jak má uspořádat personální otázky, jako bychom pochybovali o tom, že úřad je schopen sám od sebe ty věci nejlépe zařídit a že je dokonce zařídil už dávno před tím, než jsme vůbec připadli na myšlenku, že by se zde dalo něco udělat. Pak jsem si však zase pomyslela, že není možné, aby mi úřad tak špatně rozuměl, a jestliže ano, pak by to činil úmyslně, to znamená, že všechno, co podnikám, by bylo už předem bez bližšího zkoumání zamítnuto. Neustávala jsem tedy a Barnabášova ctižádost vykonala své. V této době příprav Barnabáš tak zpychl, že jemu, nastávajícímu kancelářskému zřízenci, ševcovská práce připadala najednou příliš špinavá; ba troufal si dokonce odporovat, a to zásadně, Amálii, když mu, ovšem zřídka, něco řekla. Ráda jsem mu dopřávala tuto krátkou radost, neboť od prvního dne, kdy odešel na zámek, byla radost i pýcha, jak se snadno dalo předvídat, ihned tatam. Teď začala ona zdánlivá služba, o níž jsem ti už vyprávěla. Bylo s podivem, jak Barnabáš poprvé docela bez nesnází vkročil do zámku, či lépe řečeno do své kanceláře, která se takřkajíc stala jeho pracovištěm. Byla jsem tehdy z toho úspěchu skoro šílená; když Barnabáš přišel večer domů a pošeptal mi to, přiběhla jsem k Amálii, chytla jsem ji, zatlačila do kouta a líbala ji rty i zuby, až bolestí a hrůzou plakala. Samým rozčilením jsem ze sebe nemohla vypravit slova, také jsme spolu tak dlouho nepromluvíly, odložila jsem to na příští dny. Příští dny ovšem nebylo už co říkat. Při tom, čeho bylo tak rychle dosaženo, už také zůstalo. Dva roky vedl Barnabáš tento jednotvárný, stísnující život. Pacholci úplně selhali, dala jsem Barnabášovi s sebou krátký dopis, v němž jsem ho doporučovala pozornosti pacholků a zároveň jim připomínala jejich sliby, a Barnabáš, kdykoli některého uviděl, vytáhl dopis a strčil mu jej před oči, a i když asi občas také narazil na pacholky, kteří mě neznali, a i když ty známé dopaloval jeho způsob mlčky předložit dopis - neboť promluvit si nahoře netroufal -, přece to byla ostuda, že mu nikdo nepomohl, a když potom jeden pacholek, jemuž byl dopis možná vnucován už pokolikáté, papír zmuchlal a hodil do koše, bylo to vysvobození, jež jsme si ovšem mohli opatřit už sami a dávno. Napadlo mi, že by byl při tom skoro mohl říci: _Podobně přece zacházíváte s dopisy i vy._ I když však celá ta doba nepřinesla žádné výsledky, na Barnabáše působila příznivě, chceme-li nazvat příznivým to, že předčasně dospěl, předčasně se stal mužem; ba v lecčems rozvahou a vážností přesáhl věk mužnosti. Je mi často velmi smutno, když se na něj podívám a porovnám jej s chlapcem, jímž byl ještě před dvěma lety. A přitom vůbec nemám ten pocit útěchy a opory, který by mi snad jako muž mohl poskytnout. Beze mne by se byl sotva dostal na zámek, ale od té doby, co je tam, je na mně nezávislý. Jsem jeho jediná důvěrnice, ale vypráví mi určitě jen malou část toho, co má na srdci. Vypráví mi hodně o zámku, ale z jeho vyprávění, z drobných faktů, které řekne, zdaleka nelze pochopit, jak jej mohl zámek tolik proměnit. Obzvlášť nelze pochopit, jak tam nahoře mohl teď jako muž tak docela pozbýt odvahy, jíž měl jako chlapec tolik, až jsme z toho bývali zoufalí. Ovšem, to zbytečné postávání a čekání den co den a pořád nanovo a bez nejmenší vyhlídky na změnu, to člověka zlomí a učiní pochybovačným a posléze dokonce neschopným něčeho jiného než toho zoufalého postávání. Ale proč ani předtím nekladl žádný odpor? Zvlášť když brzy poznal, že jsem měla pravdu a že se tam pro ctižádost nedá nic urvat, zato pro zlepšení situace naší rodiny snad ano. Tam je totiž všechno - až na rozmary sluhů - velmi skromné, ctižádostivost tam hledá ukojení v práci, a poněvadž přitom nabude vrchu věc sama, zmizí docela, pro dětinská přání tam není místa. Nicméně Barnabášovi se zdálo, jak mi vyprávěl, že jasně vidí, jaká je moc a vědomosti i těch přece hodně pochybných úředníků, v jejichž místnostech se směl zdržovat. Jak diktují, rychle, s očima napolo zavřenýma, s úsečnými gesty, jak pouhým ukazováčkem bez jediného slova odbývají bručavé sluhy, kteří v tu chvíli těžce oddychují a šťastně se usmívají, nebo jak najdou v knihách nějaké důležité místo, silou na ně udeří, a jak se druzí, pokud je to v těch stísněných poměrech možné, sběhnou a natahují krky. Tyto a podobné věci vnukaly Barnabášovi veliké představy o těchto mužích a měl dojem, že až dospěje tak daleko, že si ho všimnou, a on s nimi bude smět promluvit pár slov - ne jako cizinec, nýbrž jako kolega z kanceláře, ovšem podřízený -, dalo by se dosáhnout pro naši rodinu nedozírných věcí. Ale tak daleko to právě ještě nedospělo a Barnabáš si netroufne podniknout něco, co by ho přivedlo dál, ačkoli už dobře ví, že přes své mládí vzhledem k neblahým poměrům postoupil v naší rodině na odpovědné místo otce. A

ynín abyh ti doznala to poslední: před týdnem jsi přišel ty. Zaslechla jsem to od někoho v Panském hostinci, avšak nestarala jsem se o to; zeměměřič přišel; ani jsem nevěděla, co to je. Avšak druhý den večer přijde Barnabáš - chodívala jsem mu jinak v určitou hodinu kousek naproti - dříve domů než jindy, vidí ve světnici Amálii, táhne mě proto ven na ulici, přitiskne mi obličej na rameno a pláče celé dlouhé minuty. Zase je to ten někdejší chlapeček. Stalo se mu něco, co je nad jeho síly. Jako by se před ním najednou otevřel úplně nový svět, a on nemůže unést štěstí i starosti všeho toho nového. A přitom se mu nepříhodilo nic jiného, než že dostal uloženo, aby ti předal dopis. Ale je to ovšem první dopis, první práce, kterou vůbec kdy dostal."

Olga zmlkla. Bylo ticho až na těžký, chvílemi chrčivý dech rodičů. K. řekl jen tak ledabyly, jako na doplnění Olžina vyprávění: "Přetvařovali jste se přede mnou. Barnabáš mi předal dopis jako starý, velmi zaměstnaný posel a ty stejně jako Amálie, která tentokrát byla s vámi zajedno, jste si počínali, jako by poslovská služba a dopisy bylo jen tak něco vedlejšího." - "Musíš mezi námi rozlišovat," řekla Olga. "Barnabáše proměnily ty dva dopisy opět v blažené dítě, přes všechny pochyby, jež o své práci má. Tyto pochyby má jen pro sebe a pro mne; vůči tobě si však považuje za čest vystupovat jako skutečný posel, tak, jak podle jeho představ skuteční poslové vystupují. Tak jsem mu například musela - ačkoli teď přece jeho naděje na úřední oděv stouply - během dvou hodin přešít kalhoty tak, že se aspoň podobají přiléhavým kalhotám úředního oděvu a on v nich může obstát před tebou, kterého lze v tomto ohledu ovšem snadno oklamat. To je celý Barnabáš. Amálie však doopravdy pohrdá poslovskou službou a teď, když to vypadá, že Barnabáš má trochu úspěch, což snadno můžeš poznat na něm a na mně i podle toho, jak spolu posedáváme a šuškáme si, teď jí pohrdá ještě více než dříve. Mluví tedy pravdu, nenech se nikdy oklamat pochybami o tom. Jestliže jsem však já někdy snižovala poslovskou službu, K., nedělala jsem to s úmyslem oklamat tě, nýbrž ze strachu. Ty dva dopisy, které dosud Barnabášovi prošly rukama, jsou po třech letech první, přitom ovšem ještě dosti pochybné znamení milosti, jehož se naší rodině dostalo. Tento obrat, je-li to obrat a ne pouze klam - klamy jsou častější než obraty -, souvisí s tvým příchodem, náš osud se stal jaksi závislým na tobě, možná že jsou ty dva dopisy jen začátek a Barnabášova činnost se rozšíří i mimo poslovskou službu týkající se tebe - doufejme v to, pokud smíme -; zatím však je všechno zaměřeno jenom na tebe. Tam nahoře se musíme spokojit s tím, co nám přidělí, avšak tady dole přece jen snad můžeme sami něco udělat, to jest: zajistit si tvou přízeň nebo aspoň neupadnout u tebe v nemilost, nebo, což je nejdůležitější, chránit tě ze všech svých sil a zkušeností, abys neztratil spojení se zámekem, z něhož bychom snad mohli být živi. Jak to teď všechno nejlépe navléci? Abys proti nám nepojal podezření, přiblížíme-li se ti, neboť jsi zde cizí, a proto jistě v každém směru podezřívavý, právem podezřívavý. Kromě toho jsme přece v opovržení a ty jsi ovlivněn všeobecným míněním, zejména svou snoubenkou; jak k tobě proniknout, aniž bychom se například, jakkoli to vůbec nemáme v úmyslu, nepostavili proti tvé snoubence a neurazili tě tak. A vzkazy, které jsem si pozorně přečetla, než jsi je dostal - Barnabáš je nečetl, jako posel si to nedovolil -, nepůsobily na první pohled zvlášť významně, spíš zastarale, samy se o významnost připravovaly tím, že tě odkazovaly na starostu. Jak jsme se teď v tomto ohledu měli k tobě chovat? Zdůrazníme-li jejich významnost, staneme se podezřelými, že přeceňujeme něco tak zjevně nevýznamného a sebe ti vychalujeme jako doručovatele těchto zpráv, že sledujeme své cíle a ne tvé, ba mohli bychom tím v tvých očích ty zprávy též znehodnotit a tak tě - naprosto proti své vůli - klamat. Kdybychom však těm dopisům nepřikládali valnou hodnotu, stali bychom se stejně podezřelými, protože nač se pak zabýváme doručováním těchto nedůležitých dopisů, proč si naše činy a naše slova odporují, proč tak klameme nejen tebe, adresáta, nýbrž i svého zaměstnavatele, který nám ty dopisy zajisté nepředal proto, abychom je svými výklady před adresátem znehodnocovali. A zachovat střední cestu mezi tím dvojím přeháněním, tedy správně dopisy posoudit, je, pravda, nemožné, samy neustále mění hodnotu, úvahy, k nimž podněcují, nemají konce, a kde s nimi přestaneš, určuje pouze náhoda, tedy i tento názor je náhodný. A když se teď k tomu připojí ještě strach o tebe, všechno se zmate, nesmíš má slova posuzovat příliš přísně. Když například, jak se už jednou stalo, přijde Barnabáš se zprávou, že jsi nespokojen s jeho poslovskou službou a on že se v prvním leknutí a bohužel ne docela bez jisté poslovské citlivosti nabídl, že se vzdá své služby, pak ovšem ve snaze napravit chybu jsem ochotná klamat, lhát, podvádět, konat všemožné zlo, jen když to pomůže. Ale dělám to pak - aspoň v dobré víře - stejně kvůli tobě jako kvůli nám,"

Ozvalo se zaklepání. Olga běžela ke dveřím a odemkla. Do tmy padl proužek světla od zlodějské lampičky.

Pozdní návštěvník se šeptem ptal a šeptem dostal odpověď, nehodlal se jí však spokojit a chtěl dovnitř do světnice. Olga už asi nebyla s to zadržet ho a zavolala na Amálii, očekávala zřejmě, že Amálie, aby uchránila spánek rodičů, udělá vše, aby návštěvníka zapudila. Opravdu také přispěchala, odstrčila Olgu, vyšla na ulici a zavřela za sebou dveře. Trvalo to jen chvíli, hned byla zase zpátky, tak rychle dokázala to, co pro Olgu bylo nemožné.

K. se pak od Olgy dověděl, že návštěva platila jemu; byl to jeden z pomocníků, který ho z Frídina příkazu hledá. Olga chtěla K. před pomocníkem uchránit, jestliže se K. chce později Frídě přiznat ke své návštěvě zde, nechť to udělá, šlo však o to, aby to neodhalil pomocník. K. to schválil. Avšak Olžinu nabídku, aby zde přenocoval a počkal na Barnabáše, odmítl; samu o sobě by ji byl snad přijal, bylo už totiž pozdě a zdálo se mu, že ať chce či nechce, je teď do té míry spjat s touto rodinou, že přenocovat zde z jiných důvodů by snad bylo trapné, avšak vzhledem k té spjatosti je to to nejpřirozenější místo ve vsi, přesto odmítl, pomocníková návštěva ho vylekala, nemohl pochopit, jak se Frída, která přece zná jeho vůli, a pomocníci, kteří se ho naučili bát, zase natolik spolčili, že se Frída nestydí poslat pro něj jednoho z pomocníků, ostatně pouze jednoho, druhý zůstal asi u ní. Zeptal se Olgy, jestli má bič, neměla jej, ale zato měla pěknou březovou metlu, tu si vzal, potom se zeptal, má-li dům nějaký druhý východ, byl tu takový východ dvorem, jen se pak musel přelézt plot sousedovic zahrady a tou zahradou projít až na silnici. K. to chtěl udělat. Když ho Olga vedla přes dvůr k plotu, snažil se ji K. rychle upokojit v jejích starostech, prohlásil, že se na ni vůbec nehněvá pro její drobné úskoky ve vyprávění, nýbrž že jí velmi dobře rozumí, poděkoval jí za důvěru, kterou k němu má a kterou svým vyprávěním prokázala, a uložil jí, aby Barnabáše, hned jak se vrátí, poslala do školy, i kdyby to bylo v noci. Barnabášovy vzkazy nejsou sice jeho jedinou nadějí, to by na tom byl špatně, ale vzdát se jich nechce v žádném případě, chce se jich držet a nezapomenout přitom na Olgu, neboť ještě důležitější skoro než ty vzkazy je prý pro něho Olga sama, její statečnost, její prozíravost, její moudrost, její obětavost pro rodinu. Kdyby si měl vybrat mezi Olgou a Amálií, nemusel by prý dlouho uvažovat. A ještě jí srdečně stiskl ruku a vyšvihl se na plot sousední zahrady.

Šestnáctá kapitola

KDYŽ SE PAK dostal na silnici, uviděl, pokud to pošmourná noc dovolovala, kousek výš před Barnabášovým domem pomocníka, jak pořád ještě přechází sem a tam, občas se zastaví a snaží se posvítit si zataženým oknem do světnice. K. na něho zavolal; ani se patrně neulekl, nechal špehování a šel ke K. "Koho hledáš?" řekl K. a zkoušel o stehno pružnost březové metly. "Tebe," řekl pomocník přicházejce. "Kdopak jsi?" řekl K. najednou, neboť se zdálo, že to není pomocník. Zdálo se, že je starší, unavenější, vrásčitější, ale v obličeji plnější, i jeho krok byl úplně jiný než svižný, v kloubech jakoby elektrizovaný krok pomocníků, byl pomalý, trochu kulhavý, vznešeně churavý. "Ty mě nepoznáváš?" zeptal se muž. "Jeremiáš, tvůj starý pomocník." - "Tak," řekl K. a opět trochu povytáhl metlu, kterou už schovával za zády. "Vypadáš ale úplně jinak." - "To proto, že jsem sám," řekl Jeremiáš. "Když jsem sám, pak i radostné mládí je totam." - "Kdepak je Artur?" zeptal se K. "Artur?" zeptal se Jeremiáš. "Ten miláček? Utekl ze služby. Však jsi taky byl na nás trochu hrubý a tvrdý. Ta něžná duše to nesnesla. Vrátil se na zámek a podává na tebe stížnost." - "A ty?" zeptal se K. "Já mohl zůstat tady," řekl Jeremiáš, "Artur podává stížnost i za mne." - "Načpak si stěžujete?" zeptal se K. "Na to," řekl Jeremiáš, "že vůbec nerozumíš legraci. Copak jsme udělali? Trochu jsme žertovali, trochu jsme se zasmáli, trochu jsme škádlili tvou snoubenku. Ostatně všechno dle příkazu. Když nás k tobě Galater posílal -" - "Galater?" zeptal se K. "Ano, Galater," řekl Jeremiáš. "Zastupoval tehdy zrovna Klamma. Když nás k tobě posílal, řekl - přesně jsem si to zapamatoval, na to se přece odvoláváme -: 'Jdete tam jako pomocníci zeměměřiče.' My řekli: 'Ale my té práci vůbec nerozumíme.' On na to: 'To není to nejdůležitější; když to bude nutné, zaučí vás. Nejdůležitější však je, abyste ho trochu obveselovali. Mám zprávy, že bere všechno příliš vážně. Ted' přišel do vsi a hned z toho dělá bůhvíco a přitom ve skutečnosti to přece vůbec nic není. Tomu ho musíte naučit.'" - "Nu," řekl K., "měl Galater pravdu a splnili jste příkaz?" - "To nevím," řekl Jeremiáš. "V tak krátké době to asi ani nebylo možné. Vím jen, žeš byl velmi hrubý, a na to si stěžujeme. Nechápu, že ty, který jsi taky jen zaměstnanec a ani ne zámecký zaměstnanec, nedovedeš

pochopit, že taková služba je těžká práce a že je velmi nesprávné tak svévolně, skoro dětinsky ztěžovat dělníkovi práci, jak jsi to dělal ty. Ta bezohlednost, s níž jsi nás nechal mrznout u plotu, nebo jak jsi na matraci málem pěstí zabil Artura, člověka, jehož zlé slovo bolí několik dní, nebo jak jsi mě odpoledne honil sem tam ve sněhu, že jsem se pak hodinu z té štvanice vzpamatoval. Nejsem přece už mladík!" - "Milý Jeremiáši," řekl K., "v tom všem máš pravdu, jen bys to měl přednést Galaterovi. Poslal vás o své vůli, já si vás od něho nevyžádal. A poněvadž jsem o vás nežádal, mohl jsem vás také poslat zpátky a byl bych to také raději udělal po dobrém než násilím, ale vy jste zřejmě nedali jinak. A proč jsi vůbec hned, jak jste přišli, nemluvil tak otevřeně jako teti?" - "Protože jsem byl ve službě," řekl Jeremiáš. "To je přece samozřejmé." - "A teď už nejsi ve službě?" zeptal se K. "Teď už ne," řekl Jeremiáš. "Artur na zámku službu vypověděl nebo aspoň probíhá řízení, které nás má služby definitivně zprostit." - "Ale ty mě tu hledáš, jako bys byl ve službě," řekl K. "Ne," řekl Jeremiáš. "Hledám tě jen proto, abych uklidnil Frídu. Když jsi ji totiž opustil kvůli Barnabášovic děvčatům, byla velice nešťastná, ani ne tak pro tu ztrátu, jako pro tvou zradu; předvíдалa to ovšem už dávno a hodně se už pro to natrápila. Šel jsem se zrovna podívat oknem do třídy, jestli ses už snad neumoudřil. Ale nebyls tam, jen Frída seděla v jedné lavici a plakala. Šel jsem tedy k ní a domluvili jsme se. Všechno je už také zařízeno. Já dělám číšníka pro pokoje v Panském hostinci, aspoň dokud nebude má věc na zámku vyřízena, a Frída je opět ve výčepu. Je to tak pro Frídu lepší. Nebylo pro ni vůbec rozumné, aby se stala tvou ženou. Také jsi nedovedl ocenit oběť, kterou ti chtěla přinést. Teď však má ta dobrá duše pořád ještě pochyby, jestli se ti nestalo bezpráví, jestli jsi snad přece jen nebyl jinde než u Barnabášových. Ačkoli se samosebou vůbec nedalo pochybovat o tom, kde jsi, přece jen jsem to ještě šel jednou provždy zjistit; neboť po všem tom rozčilování si Frída zaslouží, aby se klidně vyspala, já ovšem taky. Tak jsem tedy šel a nejen že jsem tě našel, ale mimochodem jsem ještě viděl, jak tě ta děvčata poslouchají jako na drátkách. Zvláště ta černá, učiněná divoká kočka, se o tebe brala. Nu, každý podle své chuti, na každý pád ale nebylo potřeba, abys dělal tu okliku přes sousedovu zahradu, znám tu cestu."

Tak tedy se přece stalo to, co se dalo předvídat, ale čemu nebylo možno zabránit. Frída ho opustila. Nemuselo to být nic konečného, tak zlé to nebylo; Frídu bylo možno dobyt zpátky, cizí lidé na ni snadno zapůsobí, dokonce i tihle pomocníci, kteří si myslí, že Frídino postavení se podobá jejich, a teď, když sami dali výpověď, přiměli k tomu i Frídu, avšak stačí, aby za ní K. přišel, připomenul jí všechno, co svědčí pro něj, a zase bude kajícíně jeho, zejména dokáže-li ospravedlnit návštěvu u těch děvčat nějakým úspěchem, za který bude vděčit jim. Ale přes tyto úvahy, jimiž se chtěl stran Frídy uklidnit, klidný nebyl. Ještě nedávno se Olze Frídou vychloubal a nazýval ji jedinou svou oporou, nu, nebyla to zrovna nejpevnější opora, nemusel zasáhnout ani nikdo mocný, aby ho o ni oloupil, stačil i tento nepřiliš vábný pomocník, tohle tělo, jež chvílemi činilo dojem, že není docela živé.

Jeremiáš byl už na odchodu. K. ho zavolal zpátky. "Jeremiáši," řekl, "chci být k tobě docela upřímný, odpověz mi poctivě na jednu otázku. Není už přece mezi námi vztah pána a sluhy, z čehož se raduješ nejen ty, ale i já, nemáme tedy důvod jeden druhého klamat. Zde před tvýma očima lámu metlu, jež byla určena na tebe, neboť nezvolil jsem cestu přes zahradu ze strachu před tebou, nýbrž proto, abych tě překvapil a párkrát o tebe tu metlu přetáhl. Nu, neměj mi to už za zlé, to všechno je za námi; kdybys nebyl sluhou, jehož mi vnutil úřad, nýbrž prostě někdo známý, určitě bychom se byli spolu dobře snášeli, přes to, že mě tvé vzezření občas trochu rozčiluje. A mohli bychom přece to, co jsme v tom ohledu zameškali, dohnat teď." - "Myslíš?" řekl pomocník a zívaje si mnul oči. "Mohl bych ti tu věc vyložit Podrobněji, ale nemám čas, musím za Frídou, čeká na mě, děťátko, službu ještě nenastoupila, hostinský jí na mou přímělu dal ještě trochu času na zotavenou - chtěla se, nejspíš aby zapomněla, vrhnout do práce hned -, rádi bychom aspoň tu dobu strávili spolu. Pokud jde o tvůj návrh, nemám zajisté důvod, abych tě obelhával, ale stejně nemám důvod, abych se ti s něčím svěřoval. Se mnou je to totiž jiné než s tebou. Dokud jsem byl k tobě v úředním poměru, byls pro mne samozřejmě velmi důležitou osobou, ne kvůli svým vlastnostem, nýbrž vzhledem k služebnímu pověření, a já bych byl pro tebe udělal všechno, co bys chtěl, ale teď jsi mi lhostejný. Ani ta zlámaná metla mě nedojme, připomíná mi jen, jak hrubého jsem měl pána, získat mě však pro tebe už nemůže." - "Mluvíš se mnou tak," řekl K., "jako by bylo docela jisté, že už se mě nikdy nebudeš mít co bát. Ale tak to vlastně není. Ještě ses mě pravděpodobně nezbavil, tak rychle se tu věci nevyřizují." - "Někdy ještě rychleji," prohodil Jeremiáš. "Někdy," řekl K.,

"nic však nenasvědčuje tomu, že se to stalo tentokrát, aspoň nemáš ani ty, ani já v ruce žádné písemné vyřízení. Řízení tedy teprve probíhá a já ještě vůbec nezasáhl svými styky, ale udělám to. Dopadne-li to pro tebe nepříznivě, neudělala toho předem moc, aby sis svého pána naklonil, a možná že bylo dokonce zbytečné lámat tu metlu. A Frídu jsi sice odvedl pryč, z čehož ti obzvlášť narostl hřebínek; ale při všem respektu k tvé osobě - který chovám, i když ty už ke mně nechováš žádný -, stačí, abych promluvil s Frídou pár slov, to vím, a budou strhány lži, do nichž jsi ji polapil. A jedině lži mohly ode mne Frídu odvrátit." - "Tohle vyhrožování mě neleká," řekl Jeremiáš. "Ty mě přece nechceš za pomocníka, ty se mě přece jako pomocníka bojíš, ty se vůbec bojíš pomocníků, jen ze strachu jsi zbil dobráka Artura." - "Možná," řekl K. "Bolelo to snad proto mň? Možná že dám svůj strach před tebou ještě častěji najevo tímto způsobem. Vidím-li, že ti pomocnictví dělá malou radost, pak mně zase přes všechn strach činí obzvláštní potěšení nutit tě k němu. A budu tentokrát hledět, abych dostal jen tebe samotného, bez Artura; budu ti pak moci věnovat větší pozornost." - "Myslíš," řekl Jeremiáš, "že mám z toho všeho sebemenší strach?" - "Myslím, že ano," řekl K., "trochu strachu máš určitě. A jsi-li chytrý, hodně strachu. Proč bys byl už jinak nešel za Frídou? Pověz, máš ji vůbec rád?" - "Rád?" řekl Jeremiáš. "Je to dobrá, chytrá dívka, bývalá milenka Klammove, tedy v každém případě hodná úcty. A prosí-li mě ustavičně, abych ji od tebe osvobodil, proč bych jí to neudělal k vůli, zejména když tím ani tobě nezpůsobím žádné trápení, utěšil ses přece s těmi zatracenými Barnabáškami." - "Teď vidím, jaký máš strach," řekl K., "dočista ubohý strach, snažíš se mě nachytat na lži. Frída prosila pouze o jedno: aby byla osvobozena od zdivočelých, jak pes mlsných pomocníků; bohužel jsem neměl dost času, abych její přání docela splnil, a tady jsou teď následky mého opominutí."

"Pane zeměměřiči, pane zeměměřiči!" volal někdo přes ulici. Byl to Barnabáš, Bez dechu přiběhl, ale neopomněl se K. uklonit. "Podařilo se mi to," řekl. "Co se podařilo?" zeptal se K. "Přednesl jsi mou prosbu Klammovi?" - "To nešlo," řekl Barnabáš. "Snažil jsem se hodně, ale nebylo to možné, dral jsem se dopředu bez vyzvání, stál jsem celý den tak blízko u pultu, až mě jeden písař, jemuž jsem zacláněl, dokonce odstrčil, když Klamm vzhlédl, hlásil jsem se zdviženou rukou, což je zakázáno, ze všech nejdéle jsem zůstal v kanceláři, byl jsem tam už sám jen se sluhy, ještě jednou jsem měl to potěšení uvidět Klamma, jak se vrací, ale nebylo to kvůli mně, chtěl se jen honem na něco podívat do nějaké knihy a hned zase odešel, nakonec mě, když jsem se pořád nehýbal, jeden sluha málem vymetl koštětem ze dveří. Přiznávám se k tomu všemu, abys zase nebyl nespokojen s mými výkony." - "Co je mi platná všechna tvá píle, Barnabáši," řekl K., "když vůbec nemá úspěch." - "Ale já měl úspěch," řekl Barnabáš. "Když jsem vyšel ze své kanceláře - říkám jí má kancelář -, vidím, jak se ze vzdálenějších chodeb pomalu blíží nějaký pán, jinak už bylo všude prázdné; bylo už totiž hodně pozdě. Rozhodl jsem se počkat na něj; byla to dobrá příležitost, jak tam ještě zůstat, nejráději bych tam byl vůbec zůstal, abych za tebou nemusel s tak špatnými zprávami. Ale i jinak se vyplatilo počkat na toho pána, byl to Erlanger. Ty ho neznáš? Je to jeden z Klammových prvních tajemníků. Takový slabý, drobný pán, trochu kulhá. A hned mě poznal, je proslulý svou pamětí a znalostí lidí, sraští jen obočí, to mu stačí, aby poznal každého, pasto i lidi, které nikdy neviděl, o nichž jen slyšel nebo četl, mě například sotva kdy mohl vidět. Ale ačkoli každého hned pozná, zeptá se nejdřív, jako by si nebyl jist. _Nejseš ty Barnabáš?_ řekl mi. A pak se zeptal: _Ty znáš toho zeměměřiče, ne?_ A pak řekl: _To se hodí; jedu teď do Panského hostince. Ať mě tam zeměměřič navštíví. Bydlím v pokoji číslo patnáct. Ale musel by přijít hned teď. Mám tam jen několik pohovorů a v pět hodin ráno se už zase vracím. Řekni mu, že mi moc záleží na tom, abych si s ním promluvil._"

Najednou se dal Jeremiáš do běhu. Barnabáš, který si ho v rozčilení dosud sotva všiml, se zeptal: "Copak chce Jeremiáš?" - "Předběhnout mne u Erlangera," řekl K., rozběhl se za Jeremiášem, dohonil ho, zavěsil se do něho a řekl: "To tě tak najednou popadla touha po Frídě? Má touha není o nic menší, a tak půjdeme stejným krokem spolu."

Sedmnáctá kapitola

PŘED TEMNÝM Panským hostincem stála skupinka mužů, dva nebo tři měli svítilny, takže některé tváře se daly rozpoznat. K. uviděl jen jednoho známého, povozníka Gerstäckera. Gerstäcker ho přivítal otázkou: "Ty jsi pořád ještě ve vsi?" - "Ano," řekl K., "přišel jsem natrvalo." - "Mně po tom nic není," řekl Gerstäcker, prudce se rozkašlal a obrátil se k ostatním.

Ukázalo se, že všichni čekají na Erlangera. Erlanger už dorazil, avšak dřív než přijme strany, jedná ještě s Momusem. Všechny hovory se točil kolem toho, že se nesmí čekat v domě, nýbrž že se musí stát tady venku ve sněhu. Nebyla sice žádná zvláštní zima; přesto bylo bezohledné nechat strany, aby čekaly třeba celé hodiny v noci před domem. Nebyl tím ovšem vinen Erlanger, ten byl naopak velice účinný, sotva o tom věděl, a určitě by se byl velmi zlobil, kdyby se mu to doneslo. Byla tím vinna hostinská, která ve své chorobné snaze po vybraných způsobech nechtěla strpět, aby chodilo do Panského hostince mnoho stran najednou. "Když už to musí být a oni musí chodit," říkala, "pak proboha jenom jeden po druhém." A vymohla si, že strany, které nejdřív čekávaly jednoduše na chodbě, později na schodech, potom v průjezdu, nakonec ve výčepu, byly posléze vystrčeny na ulici. A ani to jí ještě nestačilo. Nesnášela, aby byla ve vlastním domě neustále "obléhána", jak říkala. Nechápala, k čemu je vůbec ten styk se stranami. "Aby se ve předu umazaly schody," řekl jí jednou jeden úředník na její otázku, patrně rozzloben; jí to však připadalo velmi výstižné a s oblibou ten výrok opakovala. Usilovala o to, a to se i shodovalo s přáním stran, aby se naproti Panskému hostinci zřídilo stavení, kde by mohly strany čekat. Nejraději by byla, kdyby se i pohovory se stranami a výslechy konaly mimo Panský hostinec, ale tomu se vzepřeli úředníci, a když se úředníci něčemu vážně vzepřou, hostinská ovšem neprorazí, ačkoli ve vedlejších věcech díky své neúnavné a přitom žensky jemné horlivosti vyvíjela jakousi malou tyranii. Pohovory a výslechy bude však hostinská podle všeho i nadále muset trpět v Panském hostinci, neboť páni ze zámku odmítli opouštět ve vsi kvůli úředním záležitostem Panský hostinec. Neustále spěchají, jen proti své vůli bývají ve vsi, nemají nejmenší chuť protahovat svůj pobyt zde nad nezbytnou nutnost a nelze proto od nich žádat, aby jen z ohledu na domácí klid v Panském hostinci co chvíli putovali se spisy přes ulici do jiného domu a ztráceli tak čas. Vždyť úředníci nejraději vyřizují úřední záležitosti ve výčepu nebo u sebe v pokoji, pokud možno při jídle nebo v posteli před usnutím, nebo ráno, když jsou příliš unaveni, aby vstali, a chtějí se ještě trochu protáhnout v posteli. Naproti tomu se zdálo, že otázka zřízení čekárenské budovy se blíží příznivému vyřešení, ovšem hostinská byla citelně vytrestána tím - lidé se tomu trochu smáli -, že právě záležitost čekárny vyžaduje spoustu pohovorů a chodby domu se netrhnou lidmi. O všech těch věcech se čekající polohlasem bavili, K. bylo nápadné, že nespokojenosti bylo sice až dost, nikdo si však netroufal nic namítat proti tomu, že si Erlanger povolává strany vprostřed noci. Zeptal se na to a dostal vysvětlení, že za to je dokonce Erlangerovi třeba být velmi vděčný. Vždyť jedině jeho dobrá vůle a vysoké pojetí vlastního úřadu ho vedou k tomu, že vůbec do vsi přijde; mohl by, kdyby chtěl - a snad by to dokonce lépe odpovídalo předpisům - poslat nějakého nižšího tajemníka, aby sepsal protokoly. Ale to on většinou odmítá, sám chce prý všechno vidět a slyšet, musí však na to obětovat noci, neboť v jeho úředním plánu se nepočítá s časem na cesty do vsi. K. namítl, že přece i Klamm přichází za dne do vsi, a dokonce tu zůstává i několik dní; je snad Erlanger, který je přece pouze tajemníkem, nahoře nepostradatelnější? Někteří se dobromyslně usmáli, jiní zaraženě mlčeli, těch bylo víc a K. se sotva dostalo odpovědi. Jen jeden váhavě řekl, že Klamm je samozřejmě nepostradatelný na zámku i ve vsi.

Tu se otevřely domovní dveře a objevil se Momus mezi dvěma sluhy se svítilnami. "První, kteří budou vpuštění k panu Erlangerovi," řekl, "jsou: Gerstäcker a K. Jsou oba zde?" Hlásili se, avšak ještě před nimi vklouzl do domu Jeremiáš se slovy: "Já jsem tu pokojový číšník," Momus ho na pozdrav s úsměvem klepl na rameno. Budu si muset dávat na Jeremiáše větší pozor, řekl si K., přičemž si byl i nadále vědom toho, že Jeremiáš je pravděpodobně mnohem méně nebezpečný než Artur, který proti němu pracuje na zámku. Snad bylo dokonce moudřejší dát se od nich trápit jako od pomocníků než nechat je, aby se tu potulovali jen tak bez dozoru a volně si provozovali své intriky, k nimž mají, jak se zdá, obzvláštní vloh. Když šel K. kolem Momuse, tvářil se Momus, jako by v něm teprve teď poznával zeměměřiče.

"Á pan zeměměřič," řekl, "ten, který se tak nerad dává vyslyšet, se hrne k výslechu. U mne by to bývalo tehdy jednodušší. Nu ovšem, je těžké vybrat si ten pravý výslech." Když se K. chtěl po tomto oslovení zastavit, řekl Momus: "Jděte, jděte! Tehdy jsem potřeboval vaše odpovědi, teď ne." Přesto K. řekl, dotčen Momusovým chováním: "Vy myslíte všichni jen na sebe. Já neodpovídám pouze kvůli úřadu; ani tehdy, ani dnes." Momus řekl: "Na kohopak máme myslet? Kdopak tu ještě je? Jděte!" V průjezdu se jich ujal sluha a vedl je K. známou cestou přes dvůr, pak skrze vrata a do nízké, trochu se svažující chodby. V horních poschodích bydleli zřejmě jen vyšší úředníci, kdežto tajemníci bydleli na této chodbě,

Erlanger též, ačkoli byl jedním z nejvyšších. Sluha zhasl lucernu, neboť tady bylo jasné elektrické osvětlení. Všechno tu bylo malé, ale zdobně provedené. Prostor byl co možná nejvíce využit. Chodba zrovna stačila, aby v ní člověk mohl jít vzpřímeně. Po stranách byly skoro jedny dveře vedle druhých. Postranní zdi nesahaly až ke stropu, patrně kvůli větrání, neboť pokojíky v té hluboké sklepní chodbě byly asi bez oken. Nevýhodou těchto neuzavřených stěn byl neklid na chodbě, a tedy nutně i v pokojích. Zdálo se, že mnohé místnosti jsou obsazené, ve většině z nich byli ještě vzhůru, ozývaly se hlasy, rány kladiva, cinkání sklenic. Ale člověk přitom neměl dojem zvláštního veselí. Hlasy byly tlumené, sotva bylo tu a tam rozumět slovo, také nešlo zřejmě o zábavu, patrně jen někdo něco diktoval nebo předčítal, zrovna z pokojů, odkud přicházely zvuky sklenic a talířů, nebylo slyšet ani slovo a rány kladiva připomněly K., co někde slyšel vyprávět, že totiž někteří úředníci, aby se zotavili z ustavičné duševní námahy, se čas od času věnují truhlářství, jemné mechanice a podobným věcem. Chodba sama byla prázdná, jen před jedněmi dveřmi seděl nějaký bledý, hubený, veliký pán v kožichu, zpod něhož vykukovalo noční prádlo; nejspíš měl v pokoji příliš dusno, sedl si tedy ven a četl noviny, ale nikterak pozorně, často zíval a nechával čtení, předkláňel se a díval se do chodby; snad čekal na nějakou stranu, kterou si pozval a která nepřicházela. Když přešli kolem něho, řekl sluha Gerstackerovi: "Pinzgauer!" Gerstacker kývl. "Už dávno nebyl tady dole." - "Už hodně dávno," přisvědčil sluha.

Konečně přišli před jedny dveře, které se nelišily od ostatních a za nimiž přece, jak oznámil sluha, bydlí Erlanger. Sluha se nechal od K. zvednout na ramena a podíval se nahoře úzkou štěrbinou do pokoje. "Leží," řekl sluha slézaje, "na posteli, samosebou v šatech, ale přece jen si myslím, že dříme. Někdy na něj tady ve vsi padne takhle únava, jakmile změní způsob života. Budeme muset počkat. Až se probudí, zazvoní. Stalo se už ovšem také, že prospal celou dobu pobytu ve vsi, a když se probudil, musel hned zase odjet na zámek. Vždyť je to dobrovolná práce, co tu dělá." - "Raději ať už teď spí až do konce," řekl Gerstacker, "protože když mu po probuzení zbude trochu času, je celý nevrlý, že spal, hledí vyřídit všechno ve spěchu a člověk nemůže kloudně promluvit." - "Vy přicházíte kvůli zadání toho dovozu na stavbu?" zeptal se sluha. Gerstacker přikývl, odtáhl sluhu stranou a tiše do něho mluvil; ale sluha sotva poslouchal, díval se někam přes Gerstackera, jehož převyšoval víc než o hlavu, a vážně a zvolna si přihlazoval vlasy.

Osmnáctá kapitola

JAK SE TAK bez cíle rozhlížel, uviděl K. najednou v dálce v jednom zákrutu chodby Frídu; dělala, jako že ho nepoznává, jen na něj strnule hleděla, v ruce nesla podnos s prázdným nádobím. K. řekl sluhovi, který si ho však vůbec nevšímal - čím víc se na sluhu mluvilo, tím víc se zdál duchem nepřítomný -, že se hned vrátí, a hnal se k Frídě. Když byl u ní, popadl ji za ramena, jako by ji znovu bral do vlastnictví, prohodil pár bezvýznamných otázek a zkoumavě se jí přitom díval do očí. Avšak její strnulost nepovolovala, roztržitě se pokusila trochu přerovnat nádobí na podnose a řekla: "Copak ode mne chceš? Jen si jdi k těm - nu, však víš, jak se jmenují. Jdeš přece zrovna od nich, vidím to na tobě." K. rychle odvedl řeč; nechtěl, aby ten rozhovor začal tak najednou a hned od toho nejhoršího, pro něho nejnepříznivějšího. "Myslel jsem, že jsi ve výčepu," řekl. Frída se na něj s údivem zadívala a pak mu jemně přejela volnou rukou po čele a po tvářích. Bylo to, jako by zapomněla jeho podobu a teď si ji zas chtěla přivolat do paměti, i v jejích očích byl ten zastřený výraz usilovného rozpomínání. "Zase mě přijali do výčepu," řekla pak pomalu, jako by nebylo důležité, co říká, ale pod slovy jako by vedla ještě jiný rozhovor s K. a ten byl důležitější. "Zde není práce pro mne, tu může zastat každá jiná; každá, která dovede ustlat a přívětivě se tvářit na hosty a neštítí se jejich obtěžování, spíš k němu dokonce ještě vyzývá, každá taková může dělat pokojskou. Ale výčep, to je něco jiného. Přijali mě také rovnou zase do výčepu, ačkoli jsem ho tehdy opustila ne zrovna se ctí; měla jsem teď ovšem protekci. Ale hostinský byl rád, že mám protekci a že tak bude pro něj snadnější znovu mě přijmout. Bylo to dokonce tak, že mě museli nutit, abych to místo vzala; uvážíš-li, co mi výčep připomíná, pochopíš to. Nakonec jsem to místo vzala. Tady jsem jen na výpomoc. Pepina prosila, abych jí nedělala takovou ostudu, a aby nemusela z výčepu okamžitě, dali jsme jí tedy čtyřicetihodinovou lhůtu, poněvadž přece jen byla pilná a zastávala všecko tak, jak jí to její schopnosti dovolovaly." - "To všechno je velmi dobře zařízeno," řekl K., "až na to, že jsi jednou kvůli mně výčep opustila; a teď, když máme krátce před svatbou, se tam najednou vracíš?" - "Žádná svatba nebude," řekla Frída. "Protože jsem byl nevěrný?" zeptal se K. Frída

přisvědčila. "Tak podívej, Frido," řekl K., "o téhle údajné nevěře jsme už častěji mluvili a vždycky jsi musela nakonec uznat, že to bylo nespravedlivé podezření. Od té doby se ale u mne nic nezměnilo, vše je tak nevinné, jak to bylo a jak ani jinak nemůže být. Muselo se tedy něco změnit u tebe, vlivem cizího našeptávání nebo něčeho jiného. Křivdiš mi v každém případě; vždyť se podívej, jak to je s těmi dvěma děvčaty? Ta jedna, ta černá - skoro se stydím, že se musím takhle dopodrobna hájit, ale ty mě k tomu vyzýváš -, ta černá tedy je mi patrně neméně trapná než tobě; mohu-li se jí nějak vyhnout, dělám to, a ona to také usnadňuje, nelze být ani zdrženlivější než ona." - "Ano," zvolala Frída, slova z ní vycházela jakoby proti její vůli, K. byl rád, že se obrátila jiným směrem; byla jiná, než chtěla být, "jen si ji měj za zdrženlivou, tu nejnestoudnější ze všech nazýváš zdrženlivou a myslíš to poctivě, třeba to vypadá sebeneuvěřitelněji, nepřetvařuješ se, to vím. Hostinská od Mostu o tobě říká: 'Cítit ho nemohu, ale opustit ho také nemohu, člověk se přece také neovládne, když vidí malé dítě, které ještě neumí pořádně chodit a troufne si příliš daleko; musí zasáhnout.'" - "Vezmi si tentokrát její poučení k srdci," řekl K. s úsměvem, "ale to děvče, ať si je zdrženlivá nebo nestoudná, můžeme nechat stranou, nechci o ní vědět." - "Ale proč říkáš, že je zdrženlivá," ptala se Frída tvrdší. K. považoval to zaujetí za příznivé znamení. "Vyzkoušel jsi to, nebo tím chceš druhé ponižovat?" - "Ani jedno, ani druhé," řekl K., "říkám to o ní z vděčnosti, protože mi usnadňuje, abych ji přehlížel, a protože by stačilo, aby na mne jen častěji promluvila, a já bych tam nedokázal znovu jít, což by přece byla pro mne značná ztráta, neboť já tam musím chodit kvůli naší společné budoucnosti, jak víš. A proto taky musím mluvit s tím druhým děvčetem, jehož si sice vážím pro jeho zdatnost, rozhled a nezištnost, o němž však přece nikdo nemůže tvrdit, že je svůdné." - "Pacholci jsou jiného mínění," řekla Frída. "V tomto i mnohém jiném ohledu," řekl K. "Z choutek pacholků chceš usuzovat na mou nevěru?" Frída mlčela a strpěla, aby jí K. vzal podnos z ruky, položil ho na zem, vsunul jí ruku pod paži a v malém prostoru s ní začal přecházet sem a tam. "Ty nevíš, co je to věrnost," řekla bráníc se lehce jeho blízkosti. "Ať se k těm děvčatům chováš jak chceš, to přece není to nejdůležitější; už to, že do té rodiny vůbec jdeš a vrátíš se v šatech, které páchnou tou jejich světnicí, je pro mne nesnesitelnou hanbou. A utečeš ze školy, bez jediného slova, a dokonce si u nich zůstaneš do půlnoci. A když se po tobě někdo ptá, dáš se od těch děvčat zapřít, vášnivě zapřít, zvláště od té, co je tak nesrovnatelně zdrženlivá. Vyplížíš se z domu tajnou cestou, snad docela abys šetřil pověst těch děvčat, pověst těchhle děvčat! Ne, o tom už nemluvme!" - "O tom ne," řekl K., "zato o něčem jiném, Frido, o tomhle se také nedá nic říct. Proč tam musím chodit, to víš. Není to pro mne lehké, ale přemáhám se. Neměla bys mi to dělat těžší, než to je. Dnes jsem si myslel, že tam zajdu jen na chvílku a pozeptám se, jestli už konečně přišel Barnabáš, který mi už dávno měl přinést důležitý vzkaz. Nepřišel zatím, ale ujist'ovali mne, že musí přijít každou chvíli, čemuž se také dalo věřit. Nechtěl jsem, aby za mnou chodil do školy, abych tě neobtěžoval jeho přítomností. Hodiny utíkaly a on bohužel nepřicházel. Zato však přišel někdo jiný, kdo je mi protivný. Neměl jsem nejmenší chuť dát se jím špehovat, a prošel jsem tedy sousedovou zahradou, ale ne abych se před ním schovával, na ulici jsem k němu zamířil docela volně s řádně přiléhavou březovou metlou v ruce, to přiznávám. To je vše, není tedy o tom třeba víc mluvit; zato však o něčem jiném. Jakkpak je to s pomocníky, o kterých se zmiňuji téměř s takovým odporem, jaký cítíš ty při zmínce o oné rodině? Srovnej svůj poměr k nim s tím, jak já se chovám k oné rodině. Chápu tvůj odpor k oné rodině a dovedu ho sdílet. Jedině v zájmu věci k nim docházím, skoro se mi někdy zdá, že jim křivdím, že jich využívám. Kdežto ty a ti pomocníci! Ani jsi nezapírala, že tě pronásledují, a přiznala ses, že tě to k nim přitahuje. Nehněval jsem se proto na tebe, uznal jsem, že tu působí síly, na něž nestačíš, byl jsem už šťasten, že se aspoň bráníš, pomáhal jsem tě chránit a jen proto, že jsem v tom na pár hodin polevil v důvěře v tvou věrnost, ovšem i v naději, že dům je dokonale uzavřen, pomocníci že jsou jednou provždy zahnáni - obávám se, že je pořád ještě podceňuji -, jen proto, že jsem v tom na pár hodin polevil a onen Jeremiáš, při bližším pohledu nijak zvláště zdravý, spíš obstarožní chlapík, měl tu drzost, že přistoupil k oknu, jediné proto tě mám, Frido, ztratit a místo pozdravu slyšet: 'Ze svatby nebude nic.' Jestlipak to nejsem vlastně já, kdo by mohl vyčítat, a nevyčítám, pořád ještě nevyčítám." A opět se K. zdálo záhodno odvést Frídinu pozornost trochu jinam a prosil ji, aby mu přinesla něco k jídlu, neboť již od poledne nejedl. Frída, již se tím zřejmě též ulevilo, přikývla a běžela pro něco, nikoli dál chodbou, kde K. tušil kuchyň, nýbrž stranou, pár schodů dolů. Za chvíli přinesla talíř s nářezem a láhev vína, ale byly to už asi jen zbytky nějaké hostiny:

jednotlivé kousky byly ledabyly nově naskládány, aby se to nepoznalo, dokonce i slupky od salámu tu byly zapomenuty a láhev ze tří čtvrtin prázdná. Avšak K. o tom neřekl ani slovo a s chutí se pustil do jídla. "Tys byla v kuchyni?" zeptal se. "Ne, u sebe v pokoji," řekla, "mám tu dole pokoj." - "Žes mě nevzala s sebou?" řekl K. "Sejdu tam a sednu si k tomu jídlu na chvíli." - "Přinesu ti židli," řekla Frída a už běžela. "Díky," řekl K. a zadržel ji, "ani nepůjdu dolů, ani už nepotřebuji židli." Frída vzdorně strpěla jeho stisk, hluboko sklonila hlavu a zaťala zuby do rtů. "Nu ano, je dole," řekla. "Čekals něco jiného? Leží u mne v posteli, nachladil se venku, má zimnici, skoro nejedl. Vlastně je to všechno tvá vina; nebýt toho, žes vyhnal pomocníky a běžel k těm lidem, mohli jsme si teď v klidu sedět ve škole. Jedině ty jsi rozbil naše štěstí. Myslíš, že by si mě Jeremiáš, dokud byl ve službě, troufl unést? To pak ani trochu neznáš zdejší poměry. Chtěl se dostat ke mně, trápil se, číhal na mne, to však byla jenom hra, jako si hraje hladový pes, a přece se neodvážil vyskočit na stůl. A stejně tak já. Přitahoval mě, je to můj kamarád z dětství - hrávali jsme si spolu na stráni zámeckého vršku, krásné časy to byly, nikdy ses mě nezeptal na mou minulost. - Ale to všechno nebylo důležité, dokud byl Jeremiáš vázán službou, neboť já přece znala své povinnosti jako tvá nastávající žena. Avšak tys pak pomocníky vyhni a chlubil ses tím ještě, jako bys tím udělal něco pro mne; nu, v jistém smyslu je to pravda. U Artura se ti tvůj záměr zdařil, samosebou jen prozatím, on je útlacitný, nemá Jeremiášovu vášnivost, která se nelekne žádné obtíže, také jsi ho málem zničil tou ranou pěsti v noci - ta rána zasáhla i naše štěstí -, uprchl na zámek, aby si stěžoval, a i když se brzy vrátí, je teď přece jen pryč. Avšak Jeremiáš zůstal. Ve službě dostane strach, jakmile pán zamrká, avšak mimo službu se nebojí ničeho. Přišel a vzal mě s sebou; tebou opuštěná, jím, starým přítelem, ovládnuta, nemohla jsem se zdržet. Neotevřela jsem školní vrata, on rozbil okno a vytáhl mě ven. Uprchlí jsme sem, hostinský si ho váží, také hostům nepřijde nic víc vhod než takovýto pokojový číšník, byli jsme tedy přijati, nebydlí u mne, máme společný pokoj." - "Přesto," řekl K., "nelituji, že jsem vyhnal pomocníka ze služby. Jestliže tvůj vztah byl takový, jak ho popisuješ, tvá věrnost tedy podmíněna jen služební vázaností pomocníků, pak je dobře, že vše skončilo. Nebylo by to valné manželské štěstí mezi těmito dvěma šelmami, které se skloní jen pod knutou. Pak jsem také vděčen oné rodině, která bezděčně přispěla svým dílem k tomu, že jsme se rozešli." Mlčeli a znovu přecházeli sem tam, přičemž se nedalo poznat, kdo začal. Frída v K-ově blízkosti se zdála nahněvaná, že ji nevzal zase za paži. "A tak by bylo všechno v pořádku," pokračoval K., "a mohli bychom se rozloučit, ty by sis mohla jít za svým panem Jeremiášem, který je pravděpodobně nastydlý ještě ze školní zahrady a, jehož jsi vzhledem k tomu nechala už příliš dlouho o samotě, a já samotný bych mohl jít do školy nebo, jelikož tam bez tebe nemám co pohledávat, někam jinam, kde mě přijmou. Jestliže přesto váhám, pak proto, že mám důvod pořád ještě trochu pochybovat o tom, cos mi vyprávěla. Mám z Jeremiáše právě opačný dojem. Dokud byl ve službě, běhal za tebou a já nevěřím, že by ho byla služba natrvalo udržela, aby se na tebe jednou vážně nevrhl. Ted' ale, od té doby, co považuje službu za zrušenou, je jiný, odpust', vykládám-li si to takto: Od té chvíle, co nejsi snoubenkou jeho pána, nemáš pro něj už tu přitažlivost jako dřív. Můžeš být jeho přítelkyní z dětství, ale on, podle mého názoru - znám ho vlastně jen z jednoho krátkého rozhovoru dnes v noci - nepřikládá takovým citovým záležitostem zvláštní váhu. Nevím, proč ti připadá jako vášnivá povaha. Jeho způsob myšlení se mi zdá spíše nadmíru chladný. Pokud jde o mne, dostal od Galatera nějaký pro mne snad nijak zvlášť příznivý úkol, snaží se jej ze všech sil splnit, přiznávám, že s jistou služební horlivostí - není tu nijak vzácná -, jeho součástí je rozbít náš vztah; zkoušel to asi různými způsoby, jeden z nich byl ten, že se tě snažil zlákat svou oplzlou nyvostí, druhý - tu ho podpořila hostinská - že si vybásnil mou nevěru, úklad se mu zdařil, snad tu pomohla jakási vzpomínka na Klamma, která jej obestírá, přišel sice o místo, ale možná zrovna ve chvíli, kdy je už nepotřeboval, teď sklídí plody své práce a vytáhne tě školním oknem, tím však jeho práce končí, a jakmile ho opustila služební horlivost, je náhle unaven, raději by byl na místě Artura, který si vůbec nestěžuje, nýbrž si jde pro chválu a nové příkazy, avšak někdo přece musí zůstat tady, aby sledoval další vývoj věcí. Trochu ho tíží povinnost starat se o tebe. Po nějaké lásce k tobě není ani potuchy, otevřeně mi to doznal, jako ke Klammově milence má k tobě přirozeně úctu a určitě mu dělá moc dobře uhnízdít se u tebe v pokoji a cítit se jednou jako malý Klamm, to je ale všechno, ty sama nejsi teď pro něj nic, že tě tu ubytoval, udělal jen nádavkem k svému hlavnímu úkolu; aby tě neznepekovoval, zůstal tu rovněž, ale jen prozatím, dokud nedostane nové zprávy ze zámku a dokud ho nevyhlásí z nastuzení." - "Jak ho pomlouváš!" řekla Frída a

spráskla své drobné pěsti. "Pomlouvám?" řekl K. "Ne, nechci ho pomlouvat. Možná však, že mu křivdím, to je ovšem možné. To, co jsem o něm řekl, neleží tak docela zjevně na povrchu; dalo by se to vykládat i jinak. Ale pomlouvat? Pomlouvat bych ho mohl přece jedině proto, abych potřel tvou lásku k němu. Kdyby to bylo zapotřebí a kdyby pomlouvání bylo vhodným prostředkem, neváhal bych ho pomlouvat. Nikdo by mne za to nemohl odsuzovat, díky svým nadřazeným je proti mně v takové výhodě, že já, který jsem odkázán jen sám na sebe, bych směl taky trochu pomlouvat. Byl by to poměrně nevinný a koneckonců i chabý obranný prostředek. Nech tedy pěsti na pokoji." A K. vzal Frídinu ruku do své; Frída mu ji chtěla vytrhnout, avšak s úsměvem a bez valného úsilí. "Jenže já nemám proč pomlouvat," řekl K., "neboť ty ho přece nemiluješ, jen se ti to zdá a budeš mi vděčná, zbavím tě toho klamu. Podívej, kdyby mi tě někdo chtěl odloudit bez násilí, zato s náležitostí vypočítavostí, musel by k tomu použít těch dvou pomocníků. Naoko dobří, dětinští, veselí, nezodpovědní chlapi, zaválo je to sem seshora ze zámku, k tomu trocha vzpomínek na dětství, to všechno je už přece k pomilování, obzvlášť když já jsem asi tak pravý opak toho všeho, zato neustále běhám za záležitostmi, které ti nejsou docela jasné, které tě zlobí, které mě přivádějí k lidem, jež nemůžeš ani cítit, a něco z toho při vši mé nevinnosti přenášejí i na mne. To všechno je jen zlovolné, ovšem velmi chytré využívání nedostatků našeho vztahu. Každý vztah má své nedostatky, natož náš, vždyť pocházíme každý z docela jiného světa, a co se spolu známe, vydal se život každého z nás úplně novou cestou, ještě se cítíme nejistí, je to přece příliš nové. Nemluvím o sobě, to není tak důležité, já byl vlastně pořád obdarováván, od chvíle, kdys na mne prvně pohlédla; a zvyknout si na obdarovávání není zvlášť těžké. Ty však, nehledě ke všemu ostatnímu, jsi byla odtržena od Klamma; nemohu posoudit, co to znamená, ale potuchu o tom přece už jakžtakž mám, člověk se potácí, v ničem se nevyzná, a třeba jsem byl připraven kdykoli tě zachytit, nebyl jsem přece vždycky po ruce, a když jsem byl po ruce, ovládaly tě někdy ty tvé preludy nebo ještě něco živějšího, jako třeba hostinská; zkrátka, byly doby, kdy jsi ode mne odvrátila zrak, kdy jsi zatoužila někam napůl do neurčita, ubožátko, a stačilo, aby se v takovém mezidobí dostali do tvého zorného pole patřiční lidé, a bylas ztracena, podlehlas klamu, že to, co byly jen okamžiky, přízraky, dávné vzpomínky, vlastně zašlý a stále dál zanikající někdejší život, to že je tvůj skutečný nynější život. Omyl, Frído, nic než poslední, po pravdě opovržením hodná překážka našeho konečného spojení. Vzpamatuj se, vzchop se; i když sis myslela, že pomocníky posílá Klamm, není to vůbec pravda, přicházejí od Galatera, a i když tě pomocí toho klamu dovedli obloudit tak, že se ti zdálo, že v té jejich špině a chlípnosti nalézáš Klammovy stopy - jako se někomu zdá, že na hnojišti zahlédl kdysi ztracený drahokam, ačkoli ve skutečnosti by ho vůbec nikdy nenašel, i kdyby tam opravdu byl -, přesto jsou to jen chlapíci toho druhu jako pacholci ve stáji, až na to, že nemají jejich zdraví, trocha čerstvého vzduchu jim přivodí nemoc a sklátí je do postele, kterou si ovšem dovedou vybrat s mazaností pacholků." Frída si položila hlavu K. na rameno, procházeli se mlčky, objímajíce se pažemi. "Kdybychom byli," řekla Frída pomalu, klidně, skoro bezstarostně, jako by věděla, že je jí dopřána jen docela malá chvílka klidu na K-ově rameni, tu však že vychutná až doposledka, "kdybychom byli hned tu noc odešli pryč, mohli jsme být někde v bezpečí, pořád spolu, tvá ruka vždycky tak nablízku, aby se dala uchopit; jak mám zapotřebí tvou blízkost, jak jsem od té doby, co tě znám, opuštěná bez tvé blízkosti, tvá blízkost je, věř mi, jediný sen, který sním, žádný jiný." Vtom někdo zavolal z postranní chodby, byl to Jeremiáš, stál na nejspodnějším schodu, byl jen v košili, ale měl přes sebe přehozený Frídin šátek. Jak tam tak stál s vlasy rozčuchanými, řídké vousy jako zmoklé, oči usilovně, prosebně a vyčítavě vyvalené, potemnělé tváře celé zardělé, ale jakoby z příliš řídkého masa, nahé nohy roztřesené zimou, až se i dlouhé třásně šátku chvěly, vypadal jak nemocný, který utekl z nemocnice a jemuž tvář v tvář nemůžete myslet na nic jiného, než jak ho zase dostat zpátky do postele. Tak to pochopila i Frída, vyvinula se K. a už byla dole u něho. Její blízkost, způsob, jak mu pečlivě přitáhla šátek kolem těla, jak se ho spěšně chystala vtlačit zpátky do pokoje, jako by mu už dodaly trochu sil; vypadalo to, že teprve teď poznává K. "Ach, pan zeměměřič," řekl, chlácholivě hladě po tvářích Frídu, která už nehodlala připustit žádnou zábavu. "Odpusťte, že ruším. Není mi však ani trochu dobře, to přece omlouvá. Myslím, že mám horečku, musím dostat čaj a vypotit se. Ten zatracený plot u školní zahrady, na ten asi hned tak nezapomenu, a teď jsem ještě nasydlý běhal po nocích. Člověk si to ani neuvědomí a obětuje zdraví pro věci, které za to ve skutečnosti nestojí. Vy ale, pane zeměměřiči, se mnou nedejte rušit, pojďte k nám do pokoje, navštivte nemocného a dopovězte přitom Frídě, co je ještě

třeba říci. Když se rozcházejí dva, kteří si zvykli, mají si samozřejmě v posledních chvílích tolik co říci, že to třetí ani nemůže pochopit, zvláště když leží v posteli a čeká na slíbený čaj. Ale pojďte jen dál, budu úplně potichu." - "Dost, dost," řekla Frída a táhla ho za paži. "Má horečku a neví, co mluví. Ty ale, K., s námi nechod', prosím tě. Je to Jeremiášův a můj pokoj, nebo spíš je to můj pokoj, zakazuji ti vkročit dovnitř. Ty mě pronásleduješ, K., ach, proč mě pronásleduješ? Nikdy, nikdy se k tobě nevrátím, děsí mě jen pomyslení na tu možnost. Jdi si k svým děvčatům; sedají kolem tebe na lavici u kamen jen tak v košili, jak jsem slyšela vyprávět, a když pro tebe někdo přijde, vyprsknou na něj. Tam jsi nejspíš doma, když tě to tam tak táhne. Vždycky jsem ti bránila, abys tam chodil, s malým úspěchem, ale přece jen bránila, s tím je konec, jsi volný, Krásný život máš před sebou, o tu jednu budeš možná muset trochu bojovat s pacholky, ale pokud jde o tu druhou, není nikoho na nebi ani na zemi, kdo by ti ji nepřál. Tomu spojení je předem požehnáno. Neodporuj, jistě umíš všechno vyvrátit, ale nakonec není vyvráceno nic. Pomysli si, Jeremiáši, on všechno vyvrátil!" Domluvili se kývnutím hlavy a úsměvem. "Ale dejme tomu," pokračovala Frída, "že by všechno vyvrátil, čeho by se tím dosáhlo, co je mi do toho? Jak to tam u těch chodí, je čistě jejich a jeho věc, ne moje. Moje věc je ošetřovat tě tak dlouho, než budeš zase zdravý, jak jsi kdysi býval, než tě kvůli mně K. ztýral." - "Opravdu tedy nepůjdete s námi, pane zeměměřiči?" zeptal se Jeremiáš, ale Frída, která se už na K. ani nepodívala, ho definitivně odvěkla. Dole bylo vidět malé dveře, nižší ještě než dveře tady v chodbě - nejen Jeremiáš, i Frída se musela sehnout, když vstupovala - uvnitř, jak se zdálo, bylo světlo a teplo; bylo slyšet ještě trochu šeptání, patrně láskyplné domluvy Jeremiášovi, aby zalezl do postele, pak se dveře zavřely.

Teprve teď si K. všiml, jak je na chodbě najednou ticho, nejen tady v této části chodby, kde byl s Frídou a která, zdá se, patří k hospodářským prostorám, nýbrž i v té dlouhé chodbě, v jejíchž pokojích bylo předtím tak živo. Tak přece tedy páni konečně usnuli. I K. byl velmi unaven, možná že z únavy se nebránil Jeremiášovi tak, jak měl. Možná že by bývalo chytřejší řídit se podle Jeremiáše, který své nastuzení zjevně přeháněl - jeho zbědovanost nepochází od nastuzení, ale je vrozená a žádný zdravotní čaj ji nemůže zahnat -, řídit se úplně podle Jeremiáše, stejně vystavovat na odiv svou doopravdy velikou únavu, klesnout tu na chodbě, což samo o sobě by už muselo udělat člověku dobře, trochu si zdřímnout a pak se snad dát také trochu ošetřovat. Jenže by to bylo nedopadlo tak příznivě jako u Jeremiáše, který by určitě a patrně právem zvítězil v této soutěži o soucit a zřejmě. i v každém jiném boji. K. byl tak unaven, že pomýšlel na to, jestli by nemohl zkusit vejít do jednoho z těch pokojů, z nichž některé byly jistě volné, a vyspat se v krásné posteli. Soudil, že by se tak za mnohé odškodnil. I nápoj pro spaní tu byl připraven. Na podnosu s nádobím; který Frída nechala ležet na zemi, byla malá karafa s rumem. K. nelitoval námahy, vrátil se a vypil lahvičku do dna.

Ted' se aspoň cítil dost silný, aby předstoupil před Erlangerova pokoje, ale poněvadž sluhu ani Gerstäckera už nebylo nikde vidět a všechny dveře byly stejné, nemohl Erlangerovy najít. Ale zdálo se mu, že si vzpomíná, v kterých místech chodby ty dveře asi byly, i rozhodl se, že otevře dveře, které podle jeho mínění jsou pravděpodobně ty pravé. Nemohl to být nijak zvlášť nebezpečný pokus, bude-li to Erlangerův pokoj, Erlanger ho jistě přijme, bude-li to pokoj někoho jiného, bude se přece moci omluvit a zase jít, a bude-li host spát, což je nejvíce pravděpodobné, ani si K-ovy návštěvy nevšimne; zlé to bude jen tehdy, jestliže bude pokoj prázdný, poněvadž potom K. sotva odolá pokušení lehnout si do postele a nekonečně dlouho spát. Ještě jednou se rozhlédl chodbou napravo i nalevo, jestli přece jen někdo nepříjde, kdo by ho mohl poučit a ušetřit ho toho troufalého počínu, ale dlouhá chodba byla tichá a prázdná. Pak poslouchal K. u dveří, ani tady nebyl žádný host. Zaklepal tak tiše, že spícího by to vůbec nemohlo probudit, a když ani teď se nic neozvalo, nesmírně opatrně otevřel dveře. Tu však ho uvítal slabý výkřik.

Byl to malý pokojík víc než z poloviny zaplněný širokou postelí, na nočním stolku svítila elektrická lampa, vedle ní stála cestovní brašna. V posteli, avšak úplně skryt pod přikrývkou, se někdo neklidně hnul a zašeptal mezerou mezi přikrývkou a prostěradlem: "Kdo je to?" Ted' už K. nemohl jen tak beze všeho odejít, mrzutě hleděl na kyprou, žel však nikoli prázdnou postel, připomněl si pak otázku a řekl své jméno. Zdálo se, že to dobře zapůsobilo, muž v posteli stáhl trochu přikrývku z obličeje, ale byl ustrašeně připraven hned se zase celý zakrýt, kdyby venku nebylo něco v pořádku. Potom ale bez rozmýšlení přikrývku odhodil a posadil se. Erlanger to určitě nebyl. Byl to malý dobře vypadající pán, v jehož

obličej se zračil rozpor, tváře totiž měl dětsky kulaté, oči dětsky veselé, ale vysoké čelo, špičatý nos, tenká ústa, jejichž rty sotva držely pohromadě, téměř se ztrácející brada nebyly vůbec dětské, nýbrž prozrazovaly převahu myšlení. Asi proto, že s tím byl spokojen, že byl spokojen sám se sebou, zachoval si tolik zdravé dětskosti. "Znáte Bedřicha?" zeptal se. K. zavrtěl hlavou. "Ale on vás zná," řekl pán s úsměvem. K. přikývl, o lidi, kteří ho znali, nebyla nouze, byla to dokonce jedna z hlavních překážek na jeho cestě. "Já jsem tajemník," řekl pán, "mé jméno je Bürgel." - "Promiňte mi," řekl K. a sáhl po klice, "spletl jsem si bohužel vaše dveře s jinými. Jsem totiž povolán k tajemníku Erlangerovi." - "To je škoda," řekl Bürgel. "Ne že jste povolán jinam, ale že jste si spletl dveře. Jak mě totiž jednou někdo vzbudí, určitě už neusnu. Nu, to vás ale nemusí vůbec rmoutit, to je mé osobní neštěstí. Proč se tu také nedají ty dveře zamknout, že? Ovšemže to má svůj důvod. Podle jednoho starého rčení mají být totiž dveře tajemníků vždycky otevřené. Ale tak doslova by se ovšem ani to nemuselo brát." Bürgel se zadíval tázavě a vesele na K., přes všechny nářky vypadal náramně odpočatě; tak unaven, jak byl K. teď, nebyl asi Bürgel ještě jakživ. "Kampak chcete teď jít?" zeptal se Bürgel. "Jsou čtyři hodiny. Každého, k němuž byste chtěl zajít, byste musel vzbudit, ne každý však je tak zvyklý na vyrušování jako já, ne každý to přijme tak trpělivě, tajemníci jsou nervózní čeládka. Zůstaňte tu tedy chvilku. Kolem páté se tu začíná vstávat, pak bude vhodné, abyste se dostavil na své předvolání. Pusťte tedy už prosím konečně tu kliku a sedněte si někam, místa je tu ovšem málo, nejlépe, kdybyste se se posadil sem na pelest. Divíte se, že tu nemám ani židli ani stůl? Nu, měl jsem na vybranou, buď úplné pokojové zařízení s úzkou hotelovou postelí, nebo tuto velkou postel a jinak nic než umývadlo. Vybral jsem si velkou postel, v ložnici je přece postel hlavní věc! Ach, kdo se tak může natáhnout a dobře spát, tahle postel by pro dobrého spáče musela být opravdu skvostná věc. Ale i mně, který jsem pořád unaven a přitom nemohu spát, je v ní příjemně, setrvávám v ní valnou část dne, vyřizuji tu všechnu korespondenci, provádím tu výslechy stran. Jde to docela dobře. Strany si tu ovšem nemají kam sednout, ale oželi to, i pro ně je přece příjemnější, jestliže samy stojí a protokolista se cítí dobře, než sedí-li si pohodlně a přitom se na ně někdo osopuje. Pak už mohu poskytnout jen tohle místo na pelesti, ale to není úřední místo a je určeno pouze pro noční hovory. Ale vy jste takový zamlklý, pane zeměměřiči?" - "Jsem velice unaven," řekl K., který si na vyzvání ihned ztěžka, beze všeho respektu sedl na pelest a opřel se o čelo postele. "Samozeřejmě," řekl Bürgel s úsměvem, "tady je každý unaven. Není to kupříkladu malá práce, kterou jsem včera i dnes už vykonal. Je také úplně vyloučeno, že bych teď usnul, kdyby se však ta nejnepravděpodobnější věc přece jen stala a já ještě usnul, dokud tu budete, pak prosím buďte zticha a neotvírejte ani dveře. Ale žádný strach, určitě neusnu, a v nejlepším případě jen na pár minut. Se mnou je to totiž tak, že přece jen ještě nejspíš usnu ve společnosti, asi proto, že jsem tolik zvyklý na styk se stranami." - "Jen prosím spěte, pane tajemníku," řekl K., jehož ta zvěst potěšila, "dovolíte-li, trochu si pak také zdřímnu." - "Kdepak," usmál se Bürgel zase, "na pouhé vyzvání bohužel usnout nedovedu, jen během rozmluvy se k tomu může naskytnout příležitost, nejspíš mě uspí rozmluva. Ano, při našem zaměstnání nervy trpí. Já jsem například spojovací tajemník. Vy nevíte, co to je? Nu, já jsem nejsilnější spojkou -" přitom si z bezděčné radosti rychle zamnul ruce "mezi Bedřichem a vesnicí, obstarávám spojení mezi jeho zámeckými a vesnickými tajemníky, většinou jsem ve vsi, ne však natrvalo; každou chvíli musím být připraven odjet na zámek. Vidíte tu cestovní brašnu, neklidné živobytí, není to pro každého. Na druhé straně je pravda, že už bych bez takové práce nemohl být, každá jiná práce by mi připadala suchopárná. Jakkak je to se zeměměřičstvím?" - "Nedělám tu práci, nejsem zaměstnán jako zeměměřič," řekl K., byl myšlenkami někde jinde, hořel vlastně nedočkavostí, aby už Bürgel usnul, ale i to jen z jakéhosi pocitu odpovědnosti k sobě, v hloubi duše jako by věděl, že chvíle Bürgelova usnutí je ještě v nedohledné dálce. "To je podivné," řekl Bürgel, živě pohodil hlavou a vytáhl zpod příkrývky zápisník, aby si něco poznamenal. "Vy jste zeměměřič a nemáte zeměměřičskou práci." K. mechanicky přikývl, natáhl si nahoře přes čelo postele levou ruku a opřel si o ni hlavu, pokoušel se už na různý způsob pohodlně uvelebit, tato poloha byla však nejpohodlnější ze všech, mohl teď také spíš dávat pozor na to, co Bürgel říká. "Jsem ochoten tu věc prozkoumat," pokračoval Bürgel. "Určitě tu na tom nejsme tak, abychom směli nechávat odbornou sílu nevyužitou. A i pro vás to přece musí být urážlivé; cožpak tím netrpíte?" - "Trpím tím," řekl K. pomalu a usmál se pro sebe, neboť zrovna teď tím netrpěl ani trochu. Také na něj Bürgelova nabídka udělala pramalý dojem. Byla úplně diletantská. Nevěda nic o okolnostech, za nichž byl K. povolán, o

obtížích, s nimiž se toto povolání setkalo v obci i na zámku, o zápletkách, jež buď už vznikly za K-ova pobytu zde, nebo se hlásily, nevěda nic o tom všem, ba nedávaje ani najevo, že má o tom aspoň potuchy, což by se od tajemníka dalo už samo sebou očekávat, nabízí se tu, že snadno a rychle s pomocí svého zápisníčku uvede tu věc nahoře do pořádku. "Zdá se, že vás už potkala nějaká zklamání," řekl Bürgel a dokázal tím přece jen jistou znalost lidí, jakož K. vůbec od chvíle, kdy vstoupil do pokoje, co chvíli sám sebe vyzýval, aby Bürgela nepodceňoval, jenže v jeho stavu bylo těžké správně posoudit cokoliv jiného než svou vlastní únavu. "Ne," řekl Bürgel, jako by odpovídal na nějakou K-ovu myšlenku a chtěl mu tak ohleduplně ušetřit námahu mluvení. "Nedejte se odstrašit zklamáními. Vypadá to, jako by tu leccos bylo zařízeno na odstrašování, a když sem přijde člověk nový, připadají mu ty překážky naprosto nepřekonatelné. Nechci zkoumat, jak to vlastně je, možná že zdání opravdu odpovídá skutečnosti, v mém postavení mi chybí ten pravý odstup, abych to mohl zjistit, ale dejte pozor, naskytnou se pak zase občas příležitosti, které skoro vůbec nejsou v souladu s celkovou situací, příležitosti, kdy jediným slovem, pohledem, známkou důvěry lze dosáhnout víc než celoživotním vyčerpávajícím namáháním. Zajisté, tak to je. Tyto situace jsou ovšem přece jen potud v souladu s celkovou situací, že se jich nikdy nevyužije. Ale proč se jich nevyužívá, ptám se vždycky?" K. nevěděl; uznal sice, že se ho to, o čem Bürgel mluví, patrně velice týká, ale měl teti velký odpor ke všem věcem, jež se ho týkaly, uhnul hlavou trochu na stranu, jako by uvolňoval cestu Bürgelovým otázkám a nemohl už jimi být dotčen. "Na to," pokračoval Bürgel, protáhl si paže a zív, což bylo v matoucím protikladu k vážnosti jeho slov, "na to si tajemníci neustále stěžují, že jsou nuceni provádět většinu vesnických výslechů v noci. Proč však si na to stěžují? Protože je to příliš namáhá? Protože chtějí raději využít noci k spaní? Ne, kvůli tomu si určitě nestěžují. Samozřejmě jsou mezi tajemníky pilní a méně pilní, jako všude; ale na přílišnou námahu si nestěžuje žádný z nich, a vůbec už ne veřejně. Není to prostě náš způsob. Neznáme v tom ohledu rozdíl mezi obyčejnou a pracovní dobou. Takové rozlišování je nám cizí. Ale co tedy mají potom tajemníci proti nočním výslechům? Jsou to snad ohledy ke stranám? Ne, ne, to také ne. Ke stranám jsou tajemníci bezohlední, ovšem o nic bezohlednější než k sobě, nýbrž jen zrovna tak bezohlední. Vlastně je ta bezohlednost pouze železným dodržováním a prováděním služby, je to největší ohleduplnost, jakou si mohou strany přát. Také se to v podstatě plně uznává - povrchní pozorovatel si toho ovšem nevšimne. Ba v tomto případě jsou stranám vítány například zrovna noční výslechy, nedocházejí žádné zásadní stížnosti proti nočním výslechům. Proč tedy ten odpor tajemníků?" Ani to K. nevěděl, věděl tak málo, nerozeznal ani, žádá-li Bürgel odpověď jen naoko nebo vážně. Pustíš-li mne k sobě do postele, říkal si, odpovím ti zítra v poledne nebo ještě raději večer na všechny otázky. Ale Bürgel jako by si ho vůbec nevšiml, příliš ho zaměstnávala otázka, již si sám položil; "Pokud jsem poznal a pokud vím z vlastní zkušenosti, namítají tajemníci proti nočním výslechům asi toto: Noc je proto méně vhodná pro jednání se stranami, že v noci je obtížné či přímo nemožné plně zachovat úřední ráz jednání. Nezáleží to na vnějších okolnostech, na formální stránku lze ovšem v noci po libosti dbát stejně jako za dne. V tom to tedy není, zato trpí v noci úřední posuzování. Člověk má chtít nechtít sklon v noci posuzovat věci spíše z hlediska soukromého, výpovědím stran se přikládá větší váha, než jim náleží, do posuzování se mísí zcela nepatřičné úvahy o ostatní situaci stran, o jejich útrapách a starostech, uvolňuje se potřebná přehrada mezi stranami a úředníky, i když navenek vypadá nedotčena, a kde by se jindy, jak náleží, střídaly pouze otázky a odpovědi, tam jako by někdy docházelo k naprosto nemístné záměně osob. To aspoň říkají tajemníci, tedy ovšem lidé, kteří už z moci svého povolání jsou nadáni zcela mimořádně jemným citem pro takové věci. Avšak i oni - o tom se již často hovořilo v našich kruzích - pozorují při nočních výsleších pramálo z těch nepříznivých účinků; naopak, už předem se jim usilovně snaží čelit a nakonec se domnívají, že podali obzvlášť dobrý výkon. Čtete-li ale později protokoly, díváte se jejich očividným slabínám. A jsou to vady, a to vždycky napolo neoprávněné zisky stran, které aspoň podle našich předpisů nelze napravit obvyklou krátkou cestou. Zcela určitě je jednou opraví některý kontrolní úřad, to však prospěje pouze právu, avšak oně straně to už neuškodí. Nejsou za těchto okolností stížnosti tajemníků velmi oprávněné?" K. upadl na chvíli do jakési polodřímoty, teď byl opět vyrušen. Nač tohle všechno? Nač tohle všechno? ptal se sám sebe a díval se zpod pokleslých víček na Bürgela ne jako na úředníka, který s ním probírá obtížné otázky, nýbrž jako na něco, co mu brání spát a jehož jiného smyslu se nemůže dobat. Bürgel však, zcela v zajetí svých myšlenkových pochodů, se usmál, jako by se mu

právě povedlo K. trochu zmást. Avšak byl ochoten ihned ho přivést zpět na správnou cestu. "Nu," řekl, "docela oprávněně ty stížnosti také jen tak bez dalšího nelze nazvat. Noční výslechy nejsou sice nikde přímo předepsány, nepřestupujeme tedy žádný předpis, snažíme-li se jim vyhnout, ale poměry, přemíra práce, celý ráz činnosti úředníků na zámku, jejich značné zaneprázdnění, předpis, že výslech strany je nutno provést až po úplném skončení ostatního šetření, potom však okamžitě, to vše a mnohé jiné učinilo přece z nočních výslechů nevyhnutelnou nutnost. Jestliže se však staly nutností - říkám já -, je to přece také, aspoň nepřímě, výsledek předpisu a šťourat do podstaty nočních výslechů znamenalo by pak skoro - samozřejmě trochu přeháním, proto to smím jako nadsázku vyslovit - znamenalo by pak dokonce šťourat do předpisů.

Naproti tomu mají úředníci možnost, aby se v rámci předpisů hleděli zajistit proti nočním výslechům a jejich snad jen zdánlivým nevýhodám, pokud to jde. Dělají to také, a to ve značné míře, Připouštějí pouze takové jednací předměty, jichž se v žádném ohledu netřeba příliš obávat, důkladně je před jednáním prokoumají, a žádá-li si to výsledek zkoumání, odřeknu třeba na poslední chvíli veškeré výslechy, posilují se tím, že často desetkrát předvolají některou stranu, než ji doopravdy přijmou, s oblibou se dávají zastupovat kolegy, kteří nejsou příslušní pro dotyčný případ a mohou jej proto snáze projednávat, stanoví jednání aspoň na začátek nebo na konec noci a vyhýbají se středním hodinám, takových opatření je ještě spousta, dovedou si držet lidi od těla, páni tajemníci, jsou skoro stejně odolní jako zranitelní." K. spal, nebyl to sice ten pravý spánek, slyšel Būrgelova slova možná lépe než za smrtelně unaveného bdění předtím, slovo za slovem mu bušilo do uší, avšak tíživé vědomí bylo totam, cítil se volněji, nebyl už vázán na Būrgela, jen sám občas po něm sáhl, nebyl ještě v hlubinách spánku, ale již se do něho nořil. Nikdo ho už o to nemže připravit. A bylo mu, jako by tím dosáhl velikého vítězství, a už zde také byla společnost, aby to oslavila, a on nebo také někdo jiný zvedl sklenku šampaňského na počest toho vítězství. A aby všichni věděli, oč jde, opakovaly se zápas i vítězství ještě jednou, nebo snad ani ne opakovaly, nýbrž teprve teď se odehrávaly a již předtím byly oslaveny a slavily se bez ustání dál, protože výsledek byl naštěstí jistý. Nějaký tajemník, nahý, velice podobný soše jednoho řeckého boha, byl v boji s K. zahrán do úzkých. Bylo to velmi komické a K. se tomu ze spaní lehce usmíval, jak svými výpady neustále tuší tajemníka v jeho pyšném postoji a jak tajemník musí třeba honem použít vztyčené paže či zaťaté pěsti, aby kryl své slabiny, a jak je přitom vždycky ještě příliš pomalý. Boj netrval dlouho. Krok za krokem, a byly to velké kroky, postupoval K. vpřed. Byl to vůbec zápas? Nebylo tu vážné překážky, jen tu a tam tajemník vypískl. Ten řecký bůh pískal jako holka, když ji lechtají. A nakonec zmizel, K. byl sám ve velikém prostoru, bojovně se otáčel a hledal protivníka; ale nebyl tu už nikdo, i společnost se rozutekla, jen sklenka od šampaňského ležela rozbitá na zemi. K. ji rozšlápl nadobro. Ale střepy píchaly, s trhnutím se znovu probudil, bylo mu zle jako dítěti, když je vzbudí. Přesto se ho při pohledu na Būrgelovu obnaženou hrud' ještě ze sna dotkla myšlenka: Tak tady máš toho svého řeckého boha! Vytáhni ho přece z peřin. "Je však," říkal Būrgel, zamyšleně obraceje tvář ke stropu, jako by pátral v paměti po příkladech, ale nemohl je najít, "je však - přes všechna bezpečnostní opatření - jedna možnost pro strany, jak pro sebe využít té noční slabosti tajemníků - předpokládejme stále, že je to slabost. Ovšem, velice vzácná, či lépe řečeno téměř se nenaskýtající možnost. Totiž že strana přijde vprostřed noci neohlášena, Je vám možná divné, proč by se to mělo naskýtat tak zřídka, ačkoli je to přece tak nasnadě. Nu ano, nejste obeznámeni s našimi poměry. Ale i vám už mohlo být nápadné, že úřední organizace nemá mezer. Z této bezmezerovitosti však vyplývá, že každý, kdo má nějaké naléhavé přání nebo z jiných důvodů musí být vyslechnut, obdrží okamžitě, bez průtahů, předvolání, většinou dokonce ještě dříve, než si sám věc srovná v hlavě, ba ještě než se o ní vůbec doví. Tehdy ještě není vyslýchán, většinou ještě nebývá vyslýchán, tak zralá ta záležitost obyčejně ještě není, ale předvolání má, nikdy již nemůže přijít neohlášen, nanejvýš může přijít nevhod, nu, pak se upozorní na datum a hodinu předvolání, a přijde-li pak znovu v pravou dobu, pošle se zpravidla pryč, to už nedělá potíže; předvolání v ruce strany a záznam ve spisech, to jsou pro tajemníky ne sice vždy dostatečné, ale přece jen silné obranné zbraně. To se ovšem vztahuje jen na tajemníka příslušného přímo pro tu věc; přepadnout znenadání v noci některého jiného má každý dovoleno. Přesto to však sotva někdo udělá, je to téměř nesmyslné. Především by tím velmi roztrpčil příslušného tajemníka, my tajemníci nejsme sice na sebe, pokud jde o práci, jistě žárliví, každý věru beze všech malicherných ohledů nese vrchovatě vyměřené

pracovní břímě, jež je na něho naloženo, avšak vůči stranám naprosto nesmíme strpět narušování příslušnosti. Leckdo už prohrál svou věc, protože se domníval, že na příslušném místě nepokračuje kupředu, a pokusil se tedy proklouznout na nepříslušném místě. Takové pokusy musí ostatně ztroskotat už proto, že nepříslušný tajemník, i když ho přepadnou v noci a on má nejlepší vůli pomoci, právě pro svou nepříslušnost sotva může zasáhnout víc než kterýkoli advokát, či vlastně daleko méně, neboť se mu přece nedostává - i kdyby jinak mohl něco učinit, vždyť zná tajné cesty práva lépe než všichni ti páni advokátů -, nedostává se mu prostě na věci, pro něž není příslušný, ani trochu času, ani chvílku na ně nemůže vynaložit. Kdopak by tedy při takovýchto vyhlídkách trávil své noci tím, že bude obtěžovat nepříslušné tajemníky, i strany jsou přece zaneprázdněny, jestliže chtějí vedle svého ostatního zaměstnání vyhovět předvoláním a pokynům příslušných míst plně zaneprázdněny ovšem ve smyslu stran, což přirozeně zdaleka není totéž jako plně zaneprázdněny ve smyslu tajemníků." K. s úsměvem přikývl, zdálo se mu teď, že všemu dobře rozumí; ne proto, že by se tím zaobíral, nýbrž protože byl teď přesvědčen, že v nejbližších chvílích nadobro usne, tentokrát beze snu a vyrušování; mezi příslušnými tajemníky na jedné straně a nepříslušnými na druhé a tváří v tvář zástupu plně zaneprázdněných stran se ponoří do hlubokého spánku a tak všemu unikne. Tolik si už zvykl na tichý, samolibý, k vlastnímu usnutí zřejmě marně pracující Bürgelův hlas, že jeho spánku bude spíše prospívat, než aby ho rušil. Klapěj, mlýnku, klap, říkal si, klapěš jen pro mne. "Kde je tedy," řekl Bürgel, pohrávaje si dvěma prsty se spodním rtem, s očima dokořán, krkem napjatým, jako kdyby se po namáhavém putování blížil úchvatné vyhlídce, "kde je tedy ona zmíněná, vzácná, téměř nikdy se nenaskýtající možnost? Tajemství vězí v předpisech o příslušnosti. Věc není totiž taková, a ve veliké živoucí organizaci ani být nemůže, že by pro každou záležitost byl příslušný jen jeden určitý tajemník. Je to pouze tak, že jeden má hlavní příslušnost, avšak řada dalších má též jistou, i když menší příslušnost. Kdopak by dokázal, i kdyby pracoval sebevíc, sám udržet na svém psacím stole veškeré souvztažnosti i toho nejmenšího případu? Už to, co jsem řekl o hlavní příslušnosti, je přehnané. Což není už v té nejmenší příslušnosti obsažena veškerá příslušnost? Což tu nerozhoduje vášnivost, s níž se kdo věci chopí? A není zde ta vášnivost vždy a v plné síle? Ve všem se mohou mezi sebou tajemníci lišit, a rozdílů je nespočet, ve vášnivosti však ne; žádný z nich nedá najevo zdrženlivost, vznesli-li se na něho požadavek, aby se zabýval případem, pro nějž je sebemeně příslušný. Navenek je ovšem třeba nějak uspořádat jednací možnosti, a tak pro strany stojí v popředí vždycky určitý tajemník, jehož se mají v úředních věcech držet. Avšak nemusí to být vůbec tajemník, který má pro ten případ hlavní příslušnost, to záleží na organizaci a na jejích zvláštních okamžitých potřebách. Tak věci vypadají. A teď uvažte, pane zeměměřiči, možnost, že nějaká strana díky některým okolnostem přes všechny již popsané, celkem úplně dostačující překážky přece jen překvapí uprostřed noci některého tajemníka, který má pro dotčený případ jistou příslušnost. Na takovou možnost jste asi ještě nepomyslel? To vám rád věřím. Také na ni není třeba myslet, protože skoro nikdy nenastane. Jaké podivné a docela zvláště utvářené, malé a obratné zrnko by musela taková strana být, aby proklouzla tím nepřekonatelným sítím? Myslíte, že se to vůbec může stát? Máte pravdu, vůbec se to nemůže stát. Ale jedné noci - kdo může ručit za všechno? - se to přece jen stane. Neznám sice mezi svými známými ani jednoho, komu by se to už přihodilo, to však dokazuje pramálo, mé známosti jsou ve srovnání s čísly, jež tu přicházejí v úvahu, omezené, a kromě toho není ani jisto, že tajemník, jemuž se něco takového přihodilo, se k tomu také přizná, je to přece jen záležitost velice osobní a vážně se dotýkající jaksi úředního studu. Nicméně však má zkušenost snad dokazuje, že jde o věc do té míry vzácnou, existující snad jen podle doslechu, jinak vůbec nepotvrzenou, že je tedy nanejvýš přehnané obávat se jí. I kdyby se snad skutečně stala, je ji možno - zdálo by se - takřka zneškodnit důkazem, který je velmi snadný, že pro ni na tomto světě není místa. V každém případě je to něco chorobného, ze strachu se před ní schovávat třeba pod příkrývkou a neodvažovat se na ni pohlédnout. A i kdyby snad ta naprostá nepravděpodobnost vzala na sebe najednou skutečnou podobu - je už snad potom vše ztraceno? Naopak. Že by vše bylo ztraceno, je ještě méně pravděpodobné než to nejnepravděpodobnější. Ovšem jakmile už je strana v pokoji, je to velmi zlé. Je to tísnivé. - Jak dlouho vydržíš vzdorovat? ptáš se sám sebe. Nebude tu však žádného vzdoru, to je jasné. Musíte si jen správně představit tu situaci. Nikdy nespátná, stále očekávaná, vpravdě žízňivě očekávaná a stále po zákonu rozumu nedosažitelná strana sedí zde. Už svou mlčenlivou přítomností zve, abyste vnikl do jejího ubohého života, přičiňoval se tam

jako ve vlastním a snášel utrpení jejich marných požadavků. Toto pozvání za tiché noci je svůdné. Poslechnete je a vlastně přestanete být úřední osobou. V té situaci bude pomalu nemožno odmítnout jakoukoli prosbu. Přesně vzato, zoufáte si; ještě přesněji vzato, jste nesmírně šťasten. Zoufáte si proto, že bezbrannost, s níž tu sedíte a čekáte na prosbu strany a víte, že bude-li jednou vyslovena, musíte ji splnit, i kdyby, aspoň pokud to sám odhadnete, přímo rozerval úřední organizaci: to je snad to nejhorší, co se vám v praxi může stát. Především proto - nehledě ke všemu ostatnímu -, že si tu též na chvíli násilně osobujete nepředstavitelné hodnostní povýšení. Naše postavení nám vůbec nedává právo splňovat prosby, jako jsou ty, o něž tu jde, avšak blízkostí této noční strany nám jaksi rostou i úřední síly, zavazujeme se k věcem, jež jsou mimo náš dosah; a my je dokonce též provedeme. Jako lupič v lese vynucuje na nás strana za noci oběti, jichž bychom jinak nikdy nebyli schopni; nu dobrá, tak je tomu teď, dokud zde strana ještě je, posiluje nás a pobízí a podněcuje a vše probíhá napůl v bezvědomí; jak to však bude pak, až bude po všem, až nás strana, nasycená a bezstarostná, opustí a my tu budeme stát sami, bezbranní tváří v tvář svému zneužití úřední moci - to ani nelze domyslet! A přesto jsme šťastni. Jak sebevražedné může být štěstí! Vždyť bychom si mohli dát tu práci a zatajit straně pravý stav věcí. Ona sama od sebe sotva něco postřehne. Domnívá se, že pravděpodobně z nějakých lhostejných, náhodných důvodů - k smrti unavená, zklamaná, bezohledná a lhostejná únavou a zklamáním - vnikla do jiného pokoje, než chtěla, sedí tu nic nevědouc, a v myšlenkách se zaměstnává, jestli se vůbec něčím zaměstnává, svým omylem či svou únavou. Nemohli bychom ji nechat při tom? Nemůžeme. S povídavostí šťastných lidí jí musíme všechno vysvětlit. Musíme jí beze vší šetrnosti k sobě samým ukázat, co se stalo, z jakých důvodů se to stalo, jak mimořádně vzácná a jak jedinečně velká je to příležitost, musíme ukázat, jak se sice strana k té příležitosti dotápala s veškerou bezmocí, již není schopna žádná jiná bytost než právě jen strana, jak však teď, jestliže se jí jen zachce, pane zeměměřiči, může ovládnout vše a nemusí pro to učinit nic víc než nějak vyjádřit svou prosbu, jejíž splnění je už přichystáno, ba samo se nabízí, to všechno je třeba ukázat; je to těžká hodinka úředníková. Jestliže však i to bylo učiněno, pane zeměměřiči, pak se stalo vše nejnutnější, je třeba spokojit se s tím a čekat."

K. spal, uzavřen všemu, co se dělo. Hlava, která mu nejdříve ležela na levé paži nahoře na postranici, sklouzla ve spaní a visela teď volně, pomalu klesajíc níž a níž; opora paže nahoře již nestačila. K. si bezděčně opatřil novou tak, že se pravou rukou opřel o příkrývkou, přičemž náhodou uchopil zrovna Bürgelovu nohu, rysující se pod příkrývkou. Bürgel se podíval tím směrem a ponechal mu nohu, jakkoli mu to snad bylo na obtíž.

Vtom se ozvalo silné zaklepání na boční stěnu. K. se vytrhl ze spánku a podíval se na stěnu. "Není tam zeměměřič?" ozvalo se. "Ano, je," řekl Bürgel, vyprostil nohu a protáhl se najednou divoce a rozpustile jako malý chlapec. "Ať sem tedy už konečně přijde," řekl hlas; na Bürgela nebo na to, že by snad Bürgel mohl ještě K. potřebovat, ohledy nebral. "To je Erlanger," řekl Bürgel šeptem, zdálo se, že ho vůbec nepřekvapuje, že Erlanger je vedle v pokoji. "Hned za ním jděte, už se zlobí, snažte se ho uchlácholit. Má dobré spaní; ale my jsme se přece jen bavili příliš nahlas; člověk neovládne sám sebe, ani svůj hlas, přijde-li řeč na jisté věci. Nu, tak jděte, vypadá to, jako byste se nemohl z toho spaní probít. Jděte, co tu ještě chcete? Ne, nemáte se co omlouvat za ospalost, pročpak? Tělesné síly stačí jen po určitou mez; kdo za to může, že právě ta mez je i jinak významná? Ne, za to nemůže nikdo. Tak svět sám sebe opravuje ve svém běhu a udržuje rovnováhu. Je to výborné, zas a zas nepochopitelně výborné zařízení, i když z druhé strany také bezútesné. Nu jděte, nevím, proč se na mne tak díváte. Jestli budete ještě dlouho otálet, přijde na mne Erlanger, tomu bych se velmi rád vyhnul. Tak jděte; kdo ví, co vás tam čeká, vždyť tady je všude plno příležitostí. Jenže jsou ovšem příležitosti, které jsou jaksi příliš velké, než aby se jich využilo, jsou věci, které neztroskotají na ničem jiném než na sobě samých. Ano, je to kupodivu úžasné. Doufám teď ostatně, že si přece jen trochu zdřímnu. Je ovšem už pět hodin a brzy tu bude hlučno. Kdybyste vy už aspoň šel!"

Otupen nenadálým probuzením z hlubokého spánku, pociťuje ještě nekonečnou potřebu spát, s tělem celým rozbolavělým od nepohodlné polohy, nemohl se K. dlouho rozhodnout, aby vstal, držel si čelo a díval se do klína. Ani neustálé Bürgelovo loučení by ho nepřimělo k odchodu, jedině pocit, že je naprosto zbytečné setrvávat dál v tomto pokoji, ho k tomu pomalu přiměl. Pokoj se mu zdál nepopsatelně pustý. Nevěděl, jestli tak zpustl teď, nebo jestli byl takový odjakživa. Ani by se mu tu nepodařilo znovu usnout.

Tato jistota dokonce rozhodla; usmívaje se trochu, vstal, opíral se, kde se mu jen naskytla opora, o postel, o stěnu, o dveře, a jako by se už s Bürgelem dávno rozloučil, vyšel bez pozdravu ven.

Devatenáctá kapitola

BYL BY PRAVDĚPODOBŇ minul stejně lhostejně Erlangerův pokoj, kdyby byl Erlanger nestál v otevřených dveřích a nepokynul mu. Jediné krátké pokynutí ukazovákem. Erlanger byl již zcela přichystán k odchodu, měl na sobě černý kožešinový plášť s přiléhavým, upnutým límcem. Sluha mu zrovna podával rukavice a v ruce držel ještě kožešinovou čepici. "Měl jste přijít už dávno," řekl Erlanger. K. se chtěl omlouvat. Erlanger naznačil unaveným přimhouřením očí, že o to nestojí. "Jde o toto," řekl. "Ve výčepu sloužila dříve jistá Frída; znám ji jen podle jména, ji samu neznám, nestarám se o ni. Tato Frída nosívala někdy pivo Klammovi, teď je tam, zdá se, jiné děvče. Ta změna je tedy přirozeně bezvýznamná, patrně pro každého a pro Klamma docela určitě. Čím větší je však nějaká práce, a Klammová práce je samozřejmě největší, tím méně sil zbývá na obranu proti vnějšímu světu, proto může pak kdejaká bezvýznamná změna bezvýznamné věci povážlivě rušit. Sebemenší změna na psacím stole, odstranění skvrny, která tam byla od nepaměti, to všechno může rušit a stejně tak nová číšnice. Nuže, i když toto všechno každého druhého při kterékoli práci ovšem ruší, Klamma to neruší; o tom nemůže být ani řeč. Přesto je naší povinností pečovat o Klammovo pohodlí tak, že odstraňujeme i ta vyrušení, která pro něho vyrušením nejsou - a jeho pravděpodobně nevyruší vůbec nic -, připadají-li nám jen jako možná vyrušení. Neodstraňujeme ta rušení kvůli němu, kvůli jeho práci, nýbrž kvůli sobě, pro své svědomí a klid. Proto se teď musí ta Frída ihned zase vrátit do výčepu, možná že bude rušit právě tím, že se vrátí; nuže, pak ji tedy zase pošleme pryč, prozatím se však musí vrátit. Vy s ní žijete, jak jsem slyšel, zaříd'te tedy okamžitě, aby se vrátila. Na osobní city se přitom nelze ohlížet, to je přece samozřejmé, proto naprosto nehodlám vést o té věci nějaké dlouhé řeči. Dělán už mnohem víc, než je zapotřebí, když podotýkám, že osvědčíte-li se v této maličkosti, může vám to být příležitostně ku prospěchu! To je vše, co vám chci říci." Pokývl K. na rozloučenou, nasadil si kožešinovou čepici, kterou mu sluha podal, a následován sluhou, odcházel chodbou, rychle, ale s lehkým kulháním.

Někdy se tu vydávají rozkazy, které je velmi snadno vyplnit, avšak ta snadnost K. netěšila. Nejen proto, že se ten rozkaz týkal Frídy a byl sice míněn jako rozkaz, ale K. zněl jako výsměch, nýbrž především proto, že z něho na K. zírala zbytečnost veškerého jeho snažení. Mimo něj šly všechny ty rozkazy, nepříznivé i příznivé, a i ty příznivé měly koneckonců nepříznivé jádro, v každém případě však šly mimo něj a on stál příliš hluboko a nemohl do nich zasáhnout nebo je dokonce umlčet, aby byl slyšen jeho hlas. Jestliže Erlanger odmítavě mávne rukou, co chceš dělat; a když nemávne odmítavě rukou, co mu můžeš říci? K. si byl sice vědom, že únava mu dnes uškodila víc než všechna nepřízeň poměrů, ale jak je možné, že on, který měl za to, že se může spolehnout na své tělo, a bez tohoto přesvědčení by se byl na cestu vůbec nevydal, jak je možné, že nevydržel pár špatných a jednu probdělou noc, proč na něj padla tak nepřekonatelná únava právě tady, kde nikdo není unaven, či spíš kde každý je neustále unaven, aniž to však škodí jeho práci; ba spíš jako by jí to bylo na prospěch. Z toho se dalo soudit, že to je úplně jiná únava než K-ova. Zde to je spíš únava uprostřed šťastné práce; něco, co navenek vypadá jako únava a ve skutečnosti to je neotřesitelný klid, neotřesitelný mír. Je-li člověk v poledne trochu unaven, patří to k přirozenému průběhu dne. Ti páni zde mají ustavičné poledne, řekl si K.

A s tím plně souhlasilo, že teď kolem páté hodiny bylo už všude po stranách chodby živo. V té směsici hlasů v pokojích bylo něco nadmíru veselého. Jednou to znělo jako jásot dětí, které se chystají na výlet, jindy jako pozdvížení v kurníku, jako radost z naprostého souladu s probouzejícím se dnem, někde dokonce jeden pán napodoboval kokrhání kohouta. Na chodbě bylo sice ještě prázdné, ale dveře už byly v pohybu, co chvíli se některé trochu pootevřely a rychle zase zavřely, v chodbě to bzučelo otvíráním a zavíráním dveří, tu a tam zahlédl K., jak se nahoře v mezeře mezi stropem a stěnou objevují a opět mizí hlavy, po ránu rozcuchané. Z dálky se pomalu blížil malý, sluhou tažený vozíček se spisy. Druhý sluha šel vedle, v ruce měl nějaký seznam a patrně podle něho srovnával čísla dveří s čísly spisů. U většiny dveří se vozíček zastavil, obvykle se pak také otevřely dveře a do pokoje byly podány příslušné spisy, někdy také jen malý lístek - tu pak docházelo k malé výměně slov mezi pokojem a chodbou, patrně bylo sluhovi cosi vytýkáno. Jestliže dveře zůstaly zavřeny, narovnal sluha spisy pečlivě na práh. V takových případech se K. zdálo, že pohyb za okolními dveřmi neustává, ačkoli tam už byly spisy

přiděleny, nýbrž spíše sílí. Možná že ostatní chtivě pokukovali po spisech ležících na prahu a z nepochopitelných důvodů nevyzvednutých, nemohli pochopit, jak je možné, že někomu stačí jen otevřít dveře, aby získal své spisy, a přece to neudělá; možná dokonce že definitivně nevyzvednuté spisy budou později rozděleny mezi ostatní pány, kteří už teď co chvíli vyhlíželi a přesvědčovali se, leží-li spisy pořád ještě na prahu a mají-li tedy pořád ještě naději. Ostatně ty spisy, které zůstávaly ležet na zemi, byly obzvlášť velké balíky; a K. měl za to, že tam zatím zůstávají z jakési chvástavosti či zlomyslnosti nebo také z oprávněné hrdosti, jež kolegy povzbuzuje. V té domněnce ho utvrzovalo to, že někdy, vždycky když se zrovna nedíval, byl stoh, vystavený už dostatečně dlouho na odiv, najednou rychle vtažen do pokoje a dveře pak zase zůstaly stejně nehybné jako předtím, rovněž okolní dveře se pak uklidnily, zklamány nebo také spokojeny tím, že předmět nepřetržitého dráždění byl konečně odstraněn, pak se však zase pozvolna dostávaly do pohybu.

K. to vše sledoval nejen zvědavě, ale i účastně. Bylo mu téměř dobře uprostřed toho shonu, přihlížel chvíli tu, chvíli tam a postupoval - i když v patřičné vzdálenosti - za sluhy, kteří se po něm ovšem už několikrát přísně ohlédli, se skloněnou hlavou, našpulenými rty, a díval se, jak rozdávají. Čím dál práce pokračovala, tím hůř jim šla od ruky, buď nebyl seznam docela v pořádku, nebo se sluha dost nevyznal ve spisech, nebo měli páni z jiných důvodů námitky; na každý způsob se aspoň stávalo, že některé přiděly se musely rušit, pak se voziček vrátil a škvírou mezi dveřmi se vyjednávalo o vrácení spisů. Už sama ta jednání dělala velké potíže, ale stávalo se dost často, že když teď šlo o vrácení, byly neúprosně zavřeny zrovna ty dveře, které předtím byly v nejživějším pohybu, jako kdyby už o věci vůbec nechtěly ani slyšet. Pak teprve nastaly ty pravé potíže. Úředník, který si myslel, že má na spisy nárok, byl krajně netrpělivý, dělal v pokoji veliký rámus, tleskal, dupal, neustále vykřikoval mezerou mezi dveřmi do chodby určité číslo spisu. Jeden sluha byl zaměstnán chlácholením netrpělivce, druhý bojoval u zavřených dveří o vrácení. Oba měli co dělat. Netrpělivec byl ze samého chlácholení často ještě netrpělivější, nemohl už ani slyšet sluhovy řeči, nechtěl útechy, chtěl spisy; jeden takový pán vylil mezerou u stropu na sluhu plné umývadlo. Druhý sluha, patrně s vyšší hodností, to však měl ještě mnohem těžší. Jestliže dotyčný pán vůbec přistoupil na vyjednávání, mluvilo se věcně, přičemž se sluha odvolával na svůj seznam, pán na své záznamy a právě na ty spisy, které měl vrátit, které však zatím pevně držel v ruce, takže žádostivé oči sluhovy z nich zahlédly sotva cípek. Sluha pak také musel běhat pro nové důkazy k vozičku, který sám od sebe vždycky trochu popojel na mírně se svažující chodbě, nebo musel zajít za pánem dožadujícím se oněch spisů a tam námitky dosavadního držitele vyměnit za nové protinámitky. Takové jednání trvalo velmi dlouho, někdy se dohodli, pán vydal třeba část spisů nebo dostal na odškodněnou jiné spisy, jelikož šlo jen o záměnu; stávalo se však také, že se někdo musel vzdát požadovaných spisů nadobro, buď že ho sluha svými důkazy zahnal do úzkých, nebo že už byl umoren ustavičným vyjednáváním, potom však nedal spisy sluhovi, nýbrž jimi v náhlém odhodlání mrští daleko na chodbu, až se tkanice rozvázaly a listy rozlétly, a sluhové měli co dělat, aby je zase dali do pořádku. To všechno však bylo ještě poměrně jednodušší, než když sluha na své prosby o vrácení spisů vůbec nedostal odpověď, stál pak před zavřenými dveřmi, prosil, zapřísahal, citoval svůj seznam, dovolával se předpisů, všechno nadarmo, pokoj zůstával němý a vstoupit bez dovození zřejmě neměl sluha právo. Pak se někdy i tento výtečný sluha přestal ovládat, šel k vozičku, sedl si na spisy, setřel si pot s čela a chvíli nedělal vůbec nic, než bezmocně klátil nohama. Zájem o věc byl kolem dokola veliký, všude se šušalo, sotva které dveře byly v klidu, a nahoře nad okrajem zdi sledovaly veškeré dění tváře, jež byly kupodivu skoro celé zakukleny v šátcích a nadto nepostály chvíli na místě. Uprostřed všeho toho neklidu bylo K. nápadné, že Bürgelovy dveře zůstaly celou dobu zavřené a že sluhové již prošli tuto část chodby, avšak Bürgelovi žádné spisy nepřidělili. Snad spal, což by bylo důkazem velice zdravého spánku, ale proč nedostal žádné spisy? Jen velice málo pokojů, nadto patrně neobydlených, bylo takto opominuto. Zato v Erlangerově pokoji byl už nový a obzvlášť neklidný host, nejspíš Erlangera v noci vyložené vypudil, to se málo hodilo k Erlangerově chladné, rozložitě povaze, avšak to, že musel na K. čekat na prahu, tomu přece jen nasvědčovalo.

Ode všech postranních pozorování vracel se pak K. vždycky zase brzy k sluhovi. Na tohoto sluhu se věru nehodilo to, co K. jinak vyprávěli o sluzích vůbec, o jejich zahálčivosti, jejich pohodlném životě, jejich nadutosti, byly asi i výjimky mezi sluhy nebo, což bylo pravděpodobnější, různé skupiny, neboť

tady byly, jak K. pozoroval, četné přehrady, jež dosud zahlédl sotva v náznaku. Obzvlášť sluhova neústupnost se mu velmi líbila. V boji s těmi malými, zatvrzelými pokojíky - K. to často připadalo jako boj s pokoji, protože obyvatele stěží zahlédl - sluha nepovoloval. Ochabl sice - kdo by neochabl? -, za chvíli se však zase zotavil, sklouzl z vozičku a zpříma, se zaťatými zuby vykročil znovu proti dveřím, aby jich dobyl. A stávalo se, že byl dvakrát či třikrát odražen, velmi jednoduchým způsobem ovšem, pouze tím zapeklým mlčením, a přece nebyl přemožen. Když shledal, že pouhým útokem nedosáhne ničeho, zkusil to jinak, například, pokud to K. správně pochopil, lstí. Naoko pak nechal ty dveře být, aby jaksi vyčerpaly svou mlčenlivost, obrátil se k jiným dveřím, po chvíli se opět vrátil, zavolal na druhého sluhu, všechno nápadně hlasitě, a jal se vršit spisy na práh zavřených dveří, jako by změnil svůj úmysl a pánovi podle práva nemělo být nic vzato, nýbrž spíše přidáno. Pak pokračoval dál, z dveří však nespouštěl pohled, a když pak pán opatrně otevřel, aby si spisy přitáhl, což se také obyčejně stalo, byl sluha několika skoky u něho, vsunul nohu mezi dveře a donutil tak pána, aby s ním jednal aspoň tváří v tvář, což pak obyčejně mělo přece jen jakžtakž uspokojivý výsledek. A jestliže se to nepodařilo takto, nebo jestliže se mu to u některých dveří nezdálo vhodné, zkusil to jinak. Věnoval se pak například pánovi, který si na ty spisy činil nárok. Pak odstrčil druhého, vždy pouze mechanicky pracujícího sluhu, naprosto bezcennou pracovní sílu; a sám začal pánovi domlouvát, šeptem, potají, strkáje hlavu hluboko do pokoje, patrně mu něco sliboval a také ho ujišťoval, že při příštím rozdělení bude druhý pán potrestán, aspoň několikrát ukázal na protivníkovy dveře a smál se, pokud mu to únava dovolovala. Pak byly případy, jeden či dva, kde se ovšem vzdal veškerých pokusů, avšak i zde měl K. za to, že se vzdává jen naoko nebo aspoň z dobrých důvodů, neboť klidně pokračoval dál, snášel rámus poškozeného pána, ani se neohlédl, jedině to, že chvílemi dlouze přivřel oči, naznačovalo, jak tím hlukem trpí. Pán se pak též pomalu uklidnil, jako neutuchající dětský pláč pomalu přejde v stále ojedinilejší vzlyky, tak to bylo i s jeho křikem; a i když už bylo docela ticho, přece jen se ještě chvílemi ozval ojedinělý výkřik nebo se letmo otevřely a přibouchly dveře. Rozhodně se ukázalo, že i tu si patrně sluha počínal naprosto správně. Nakonec zbyl jen jediný pán, který se nechtěl utišit, nadlouho umlkal, ale jen aby si oddechl, pak spustil nanovo, o nic slaběji než předtím. Nebylo docela zřejmé, proč tolik křičí a nařká, možná že to nebylo ani kvůli rozdělování spisů, Mezitím sluha skončil práci; jen jediný spis, vlastně jen nějaký papírek, lístek z bloku, zůstal vinou pomocné síly ve vozičku a teď se nevědělo, komu ho přidělit. To by mohl být docela dobře můj spis, projelo K. hlavou. Starosta mluvil přece pořád o nejnepatrnějším případu. A K., ačkoli jemu samému ta domněnka v podstatě připadala za vlasy přitažená a směšná, se pokoušel přitočit k sluhovi, který lístek zamyšleně prohlížel; nebylo to tak snadné, neboť sluha zle oplácel K. jeho příchyllost, i v největším návalu práce si vždycky našel čas, aby na K. vrhl zlý, netrpělivý pohled, provázený nervózním škubnutím hlavy. Teprve teď, když skončil rozdělení, se zdálo, že na K. trochu zapomněl, jakož i jinak upadl do lhostejnosti, bylo to pochopitelné při jeho značném vyčerpání, ani s tím lístkem se příliš nenamáhal, snad ho vůbec ani nečetl, jen se tak tvářil, a ačkoli by tu na chodbě udělal patrně každému pánovi radost, kdyby mu lístek přidělil, rozhodl se jinak, měl už po krk rozdělení, s ukazováčkem na rtech naznačil svému průvodci, aby mlčel, roztrhal lístek na kousky - K. se k němu dávno ještě nedostal - a strčil je do kapsy. Byla to první závada, kterou K. uviděl v zdejších kancelářském provozu, bylo ovšem možné, že i ji špatně pochopil. A i když to byla závada, dala se prominout; v poměrech, jež tu vládly, nemohl sluha pracovat bez chyby, jednou musel nashromážděný vztek, nashromážděný neklid propuknout, a projevil-li se jen roztrháním malého lístečku, bylo to ještě až dost nevinné. Vždyť v chodbě pořád ještě ječel hlas ničím neutišitelného pána a kolegové, kteří se k sobě jinak nechovali příliš přátelsky, byli, zdálo se, pokud jde o hluk, úplně zajedno; pomalu jako by si ten pán vzal za úkol dělat rámus za všechny ostatní, kteří ho pokřikováním a kýváním hlavou povzbuzovali, aby pokračoval. Ale sluha se teď o to vůbec nestaral, byl se svou prací hotov, ukázal druhému sluhovi, aby se chopil držadla vozíku, a tak zase odtáhli, jak přišli, jen spokojenější a tak rychle, až před nimi voziček poskakoval. Jen jednou sebou ještě trhli a ohlédl se, když ustavičně křičící pán, před jehož dveřmi se teď ometal K., poněvadž by byl rád přišel na to, co vlastně pán chce, objevil patrně knoflík elektrického zvonku a nadšen zřejmě, jak se mu teď uleví, začal místo křiku nepřetržitě zvonit. Nato začalo z ostatních pokojů velké mumlání jakoby na souhlas, zdálo se, že ten pán učinil něco, co by ostatní byli už dávno rádi učinili, a co jen z neznámých důvodů nesměli učinit. Chtěl snad pán

zvoněním přivolat obsluhu, snad Frídu? To bude zvonit dlouho, vždyť Frída je zaneprázdněna tím, že balí Jeremiáše do mokrých obkladů, a i když je snad už Jeremiáš zdrav, nemá Frída kdy, neboť pak mu Leží v náručí. Ale zvonění mělo přece jen okamžitý účinek. Z dálky se sem už hnál sám hostinský, celý v černém a upnutý jako vždy; ale utíkal tak, jako by zapomněl na svou důstojnost; paže měl napůl rozpřažené, jako by ho volali k nějakému velikému neštěstí, a on přicházel, aby je popadl a ihned udusil na svých prsou, a při každé drobné nepravidelnosti ve zvonění jako by povyskočil a ještě přidal do kroku. Značný kus za ním se teď objevila jeho žena, i ona utíkala s pažemi rozpřaženými, a její kroky byly krátké a strojené a K. si pomyslel, že přijde příliš pozdě, že mezitím hostinský vykoná vše potřebné. A aby uvolnil běžícímu hostinskému místo, stoupl si K. těsně ke zdi. Ale hostinský se zastavil přímo u K., jako by on byl jeho cílem, a už tu byla i hostinská a oba ho zahrnuli výčitkami, jimž pro spěch a překvapení nerozuměl, zvláště když se do toho mísil pánův zvonek a dokonce i jiné zvonky začaly pracovat, teď už ne z nouze, ale kvůli hře a z přemíry radosti. Protože K. velmi záleželo na tom, aby plně pochopil svou vinu, byl zcela srozuměn s tím, že ho hostinský vzal pod paži a odcházel s ním z toho hluku, který neustále vzrůstal, neboť za nimi - K. se vůbec neotáčel, jelikož do něho mluvil hostinský a ještě více z druhé strany hostinská - se teď otvíraly dveře dokořán, chodba ožila, zdálo se, že se tu probouzí provoz jako v živé úzké uličce, dveře před nimi zřejmě netrpělivě čekaly, až K. konečně přejde, aby už mohly propustit pány; a do toho všeho zvonily zvonky, znovu a znovu se rozeznávaly jako na oslavu vítězství. Tu konečně - byli už zase na tichém, bílém dvoře, kde čekalo několik saní - se K. pomalu dověděl, oč šlo. Ani hostinský, ani hostinská nedovedli pochopit, jak se K. mohl něčeho takového odvážit. "Ale copak jsem provedla" Ptal se pořád dokola, dlouho to však nemohl vyzvědět, neboť oběma byla vina přespříliš zřejmá a ani zdaleka jim proto nepřišlo na mysl, že jednal v nejlepší vůli. Trvalo dlouho, než všechno pochopil. Neměl právo být v té chodbě, vůbec měl přístup pouze do výčepu, a i to jen z milosti a do odvolání. Předvolá-li ho nějaký pán, musí se samosebou dostavit na místo předvolání, avšak stále si musí být vědom toho - má snad přece aspoň normální lidský rozum? -, že je někde, kam vlastně nepatří, kam ho jen s krajním odporem povolal jeden z pánů jedině proto, že to vyžadovala a omlouvala úřední záležitost. Měl se proto rychle dostavit, podrobit se výslechu, potom však pokud možno ještě rychleji zmizet. Což tam na té chodbě vůbec neměl pocit velké nepřístojnosti? Ale kdyby ho byl měl, jak by se tam byl mohl potloukat jako dobytek na pastvě? Copak nebyl předvolán k nočnímu výslechu a neví, proč jsou noční výslechy zavedeny? Noční výslechy - a tu se K. dostalo nového vysvětlení jejich smyslu - mají přece jedině ten účel, aby se strany, na něž se páni nevydrží dívat za dne, vyslechly rychle, v noci, za umělého osvětlení, a aby páni měli možnost hned po výslechu všechnu tu ošklivost zaspát. Ale K-ovo chování bylo výsměchem všem bezpečnostním opatřením. I strašidla k ránu zmizí, ale K. tam zůstal s rukama v kapsách, jako by čekal, že neodejde-li on, odejde celá chodba se všemi pokoji i pány. A to by se bylo také docela určitě stalo - tím si může být jist -, kdyby to jen bylo nějak možné, jenže jemnocit pánů je bezmezný. Nikdo K. třeba nevyžene, ani mu neřekne to, co je ovšem samozřejmé, totiž aby konečně šel; nikdo to neudělá, ačkoli se za jeho přítomnosti patrně třesou rozčilením, a ráno, jejich nejmilejší čas, jim zhořkne. Místo aby proti K. zakročili, raději trpí, přičemž ovšem se patrně kojí nadějí, že K. musí přece konečně pochopit to, co bije do očí, a jako trpí páni, tak i on sám bude muset nesnesitelně trpět tím, jak strašně nevhodně všem na očích tu po ránu postává v chodbě. Marná naděje. Nevědí nebo nechtějí ve své laskavosti a blahosklonnosti vědět, že jsou i necitelná, tvrdá srdce, jež žádná úcta neobměkčí. Což i noční mol, to ubohé zvíře, nevyhledá tichý kout, když přichází den, tam se připlácne, nejraději by se ztratil a je nešťastný, že nemůže? Naproti tomu K. si stoupne tam, kde je ho nejvíc vidět, a kdyby tím mohl zarazit příchod dne, udělal by to. Zarazit ho nemůže, ale oddálit, zabrzdit ho naneštěstí může. Což nepřihlížel rozdílení spisů? Něčemu, čemu nelze přihlížet, až na nejbližší účastníky. Něčemu, co ani hostinský, ani hostinská ve vlastním domě nesměli spatřit. O čem jen v narážkách slyšeli vyprávět, jako třeba dnes od sluhů. Cožpak nepozoroval, s jakými obtížemi postupovalo rozdílení spisů, což samo o sobě je nepochopitelné, neboť přece každý z pánů slouží jedině věci, nikdy nepomyslí na svůj prospěch, a musí proto ze všech sil přispívat k tomu, aby rozdílení spisů, ta důležitá, základní práce, probíhalo rychle a snadno a bezvadně? A cožpak K. doopravdy ani vzdáleně nevytušil, že hlavní příčinou všech obtíží bylo to, že rozdílení se muselo provádět při téměř zavřených dveřích, bez možnosti přímého styku mezi pány, kteří by se mezi sebou ovšem v

mžiku dohodli, kdežto prostředkování sluhů nutně zabere skoro hodinu, nikdy nemůže probíhat hladce, je ustavičnou mukou jak pro pány, tak i pro sluhy a uškodí patrně i pozdější práci. A proč se páni nemohli dorozumět? Nu, cožpak to K. pořád ještě nechápe? Něco podobného se hostinské - a hostinský to za svou osobu též potvrdil - ještě nestalo a měli už přece co dělat s všelijakými odbojníky. Věci, které si jinak člověk netroufne vyslovit, musí se jemu dávat po lopatě, protože jinak nepochopí ani to nejnnutnější. Nu tedy, když už se to musí říci: kvůli němu, pouze a výhradně kvůli němu nemohli páni vyjít z pokojů, protože jsou ráno, krátce po probuzení, příliš ostýchaví, příliš zranitelní, než aby se vystavovali cizím pohledům. I když jsou úplně oblečeni, připadají si vysloveně příliš obnažení, než aby se ukazovali. Je těžko říci, proč se stydí, snad se ti věční dělníci stydí jen proto, že spali. Ale snad ještě víc než ukazovat se stydí se uvidět cizí lidi; nechťejí, aby to, co šťastně překonali díky nočním výsledkům, totiž pohled na těžko pro ně snesitelné strany, na ně nanovo doráželo teď po ránu, najednou a bezprostředně, se vši přírodní pravdivostí. Tomu prostě nedovedou čelit. Co to musí být za člověka, který to nerespektuje! Nu, musí to být člověk jako K. Někdo, kdo v tupé lhostejnosti a ospalosti nedbá ničeho, ani zákona, ani nejobyčejnějších lidských ohledů, jemuž vůbec nezáleží na tom, že skoro znemožní rozdílení spisů a poškodí pověst domu a provede něco, co se ještě nikdy nestalo, takže zoufalí páni překonávají sami sebe a začnou se bránit, způsobem pro obyčejného člověka nepředstavitelným, sáhnou po zvonku a přivolají pomoc, aby zahnali K., jímž už jinak nelze otřást! Oni, páni, volají o pomoc! Což by už dávno nepřiběhl hostinský i hostinská a všechen personál, kdyby se jen byli odvážili objevit se před pány nezavoláni, po ránu, byť i jen proto, aby poskytli pomoc a hned zase zmizeli? Třesouce se rozhořčením nad K., zoufalí z vlastní nemohoucnosti čekali tu prý na začátku chodby a vysvobodilo je až zazvonění, jež vlastně vůbec nečekali. Nu, z toho nejhoršího jsme už venku! Ach, kéž by jen jediným okem mohli zahlédnout ten veselý shon pánů, konečně osvobozených od K.! Pro K. ovšem nic nepominulo; z toho, co tu natropil, se určitě bude muset zodpovídat.

Mezitím došli až do výčepu; nebylo dost jasné, proč hostinský přes všechen svůj hněv ještě vede K. až sem, snad přece jen poznal, že je K. příliš unavený, aby mohl opustit dům. Aniž čekal na vyzvání, aby si sedl, přímo se zhroutil na jeden ze sudů. V té tmě mu bylo dobře. Ve veliké místnosti svítila teď jen slabá žárovka nad pivními kohoutky. I venku byla ještě hluboká tma, zdálo se, že chumelí. Člověk musel být vděčen, že je tu v teple, a starat se, aby ho nevyhnali. Hostinský s hostinskou pořád ještě stáli před ním, jako by přece jen pro ně ještě znamenal nějaké nebezpečí, jako by při jeho naprosté nepřičetnosti vůbec nebylo vyloučeno, že se najednou sebere a znovu se pokusí proniknout do chodby. Byli též sami unaveni tím nočním leknutím a předčasnými vstáváním, zvláště hostinská, která měla na sobě hedvábné, šustivé, hnědé, trochu nepořádně zapnuté a přepásané šaty s širokou sukni - kde je v tom spěchu sebrala? -, hlavu jakoby zlomenou opírala o manželovo rameno, jemným šátečkem si lehce otírala oči a mezitím vrhala dětsky zlobné pohledy na K. Aby manžele uklidnil, řekl K., že všechno, co mu teď vyprávěli, je pro něho úplná novinka, že by snad byl přes tu neznalost věci přece jen nezůstával tak dlouho v chodbě, kde opravdu neměl co dělat, a určitě nechtěl nikoho trápit, nýbrž že se to vše stalo jen z veliké únavy. Poděkoval jim, že ukončili tu trapnou scénu, kdyby byl volán k odpovědnosti, jen by to uvítal, neboť jen tak by mohl zabránit, aby se jeho chování ve všem všudy špatně nevykládalo. Je tím prý vinna jen únava a nic jiného. Ta únava však pochází z toho, že si ještě nezvykl na namáhavé výsledky. Vždyť tu není ještě tak dlouho. Až v tom bude zkušenější, nebude se něco podobného moci opakovat. Snad bere ty výsledky příliš vážně, ale to přece samo o sobě není závada. Prodělal krátce po sobě dva výsledky, jeden u Bürgela a druhý u Erlanger, zvláště první ho značně vyčerpával, druhý, pravda, netrval dlouho, Erlanger ho jen požádal o nějakou úsluhu, ale oba dohromady byly víc, než může najednou snést, možná že by taková věc byla i pro jiného, třeba pro pana hostinského, příliš. Od druhého výsledku se vlastně už jen odpočívá. Byla to téměř svého druhu opilost; vždyť oba ty pány viděl a slyšel poprvé a ještě jim musel odpovídat. Všechno, pokud ví, dopadlo dobře, pak se ale stalo to neštěstí, jež mu však po tom, co předcházelo, sotva může být přičítáno za vinu. Bohužel jen Erlanger a Bürgel rozpoznali, v jakém je stavu, a jistě by se ho byli zastali a zabránili všemu ostatnímu, ale Erlanger prý musel hned po výsledku odejít, patrně jel na zámek, a Bürgel usnul, nejspíše unaven výsledkem - jak by ho tedy mohl K. přestát bez újmy? -, a zaspal dokonce celé rozdílení spisů. Kdyby byl K. měl tuto možnost, s radostí by jí byl použil a rád by se zřekl vši zakázané, podívané, tím spíš, že přece ve skutečnosti nebyl v stavu cokoli

vidět, a proto i ti nejcitlivější pánové se před ním mohli bez ostychu ukázat.

Zmínka o obou výsledcích - obzvláště o výsledku u Erlangera - i respekt, s nímž K. mluvil o obou pánech, mu hostinského naklonily. Zdálo se, že už hodlá splnit K-ovu prosbu, aby si směl položit na sudy prkno a prospat se na něm aspoň do svítání, hostinská však zřejmě byla proti tomu, ustavičně vrtěla hlavou, zbytečně si tu a tam popotahující šaty, jejichž nepořádnost si teprve teď uvědomila. Opět hrozil propuknout jakýsi patrně dávný spor o čistotu domu. pro znaveného K. nabyt rozhovor manželů nesmírného významu. Být odtud zase vyhnán mu připadalo jako neštěstí, které přesahovalo vše, co dosud zažil. K tomu nesmělo dojít, i kdyby se hostinský s hostinskou proti němu měli spojit. Číhavě oba pozoroval krče se na sudu, až hostinská, jejíž neobyčejná citlivost byla K. dávno nápadná, najednou ustoupila stranou - hovořila patrně s hostinským už o jiných věcech, a zvolala: "Jak se to na mne dívá! Pošli ho už konečně pryč!" Avšak K., chápaje se příležitosti a teď již úplně, až do netečnosti přesvědčen, že zůstane, řekl: "Nedívám se na tebe, jen na tvé šaty."

"Proč na mé šaty?" zeptala se hostinská rozčileně. Pokrčil rameny.

"Pojď!" řekla hostinská hostinskému. "Vždyť je opilý, ten hulvát. Ať se tu vyspí z opice!" A poručila ještě Pepině, která se na její zavolání rozcuchaná, unavená, líně držíc v ruce koště, vynořila ze tmy, aby K. hodila nějaký polštář.

Dvacátá kapitola

KDYŽ SE K. PROBUDIL, zdálo se mu nejdřív, že vůbec nespál; v místnosti bylo stejně prázdné a teplo, všechny stěny ve tmě, žárovka nad pivními kohoutky zhasnutá, i za okny byla noc. Když se však protáhl, polštář spadl a lože i sudy zapraskaly, hned tu byla Pepina, teď se dověděl, že už je večer a on že spal hodně přes dvanáct hodin. Hostinská se po něm několikrát za den ptala, rovněž Gerstäcker, který tu ráno čekal potmě u piva, když K. mluvil s hostinskou, ale pak už si netroufal K. rušit, se tu byl mezitím jednou na K. podívat, a konečně prý přišla i Frída a postála chvíli u K. ; ale nepřišla ani tak kvůli němu, spíš si tu potřebovala všelicos připravit, neboť večer má zase nastoupit na staré místo. "Ona tě už asi nemá ráda?" zeptala se Pepina, přinášeje kávu a koláče. Ale už se neptala zlomyslně jako dřív, nýbrž smutně, jako by zatím byla poznala zlobu světa, před níž všechna vlastní zloba je bezmocná a nesmyslná; jako s druhem v utrpení mluvila teď s K., a když ochutnal kávu a jí se zdálo, že mu není dost sladká, odběhla a přinesla mu plnou cukřenku. Smutek jí ovšem nezabránil, aby se dnes nevyšňořila snad ještě víc než posledně; ve vlasech měla vpletenou spoustu mašli a stuh, nad čelem a podle spánků byly vlasy pečlivě naondulované a na krku měla řetízek, který jí visel do hlubokého výstřihu blůzy. Když K., spokojený, že se konečně jednou vyspal a že se může napít dobré kávy, potají sáhl po jedné z mašli a pokoušel se ji rozvázat, řekla Pepina unaveně: "Nech mě," a sedla si na sud vedle něho. A K. se jí ani nemusel vyptávat na její trápení, začala hned vyprávět sama s pohledem strnule upřeným do K-ova šálku, jako by se i při vyprávění potřebovala rozptýlit, jako by se svému trápení nemohla zcela oddat ani ve chvíli, kdy se jím obírá, neboť je nad její síly. Především se K. dověděl, že Pepinino neštěstí zavinil vlastně on, ale ona že mu to nemá za zlé. A při vyprávění horlivě kývala hlavou, aby zabránila K-ovu odporování. Nejdříve prý vzal Frídu z výčepu a tím Pepině umožnil postup. Jinak si vůbec nelze představit nic, co by Frídu přimělo, aby se vzdala svého místa, seděla ve výčepu jako pavouk v síti, všude měla svá vlákna, jež znala jen ona sama; dostat ji odtamtud proti její vůli bylo prý zcela nemožné, vyhnat ji odtud mohla jen láska k někomu nízkému, tedy něco, co se nesrovnávalo s jejím postavením. A Pepina? Copak ona někdy pomyslela na to, aby to místo získala? Byla pokojskou, měla bezvýznamné místo bez zvláštních vyhlídek, snila o velké budoucnosti jako každé děvče, sny si člověk nemůže zakázat, ale vážně na postup nikdy nepomýšlela, smířila se s tím, čeho dosáhla. A tu najednou Frída z výčepu zmizela, stalo se to tak najednou, že hostinský neměl hned po ruce vhodnou náhradu, hledal a jeho pohled padl na Pepinu, která se ovšem jaksepatří tlačila dopředu. Milovala tehdy K., jako ještě nikdy nikoho nemilovala; celé měsíce seděla dole ve své maličké, temné komůrce a byla připravena, že tam nepovšimnuta stráví léta a v nejhorším i celý život, a tu se najednou objevil K., hrdina, osvoboditel dívek, a uvolnil jí cestu nahoru. Nevěděl o ní samozřejmě, neudělal to kvůli ní, tu noc, než měla být uvedena do místa - uvedení bylo ještě nejisté, ale přece jen už velmi pravděpodobné -, strávila celé hodiny tím, že s ním rozprávěla, šeptala mu do ucha své díky. A v jejích očích byl jeho čin ještě o to větší, že to byla Frída, již na sebe vzal jako břímě; byla to až nepochopitelně nezištná obětavost, že si udělal z Frídy

milenu, aby Pepinu vynesl nahoru, z Frídy, toho nehezkého, postaršího, hubeného děvčete s krátkými, prořídilými vlasy, nadto úskočného děvčete, které má pořád nějaké tajnosti, což nejspíš souvisí s jejím vzhledem; je-li už ubohost její tváře i těla mimo pochybnost, musí mít přece aspoň jiná tajemství, jež si nikdo nemůže ověřit, třeba ten údajný poměr s Klammem. A i takovéto myšlenky napadaly tehdy Pepinu: je to možné, aby K. doopravdy miloval Frídu, neklame sám sebe, anebo klame snad dokonce jen Frídu, a bude snad jediným výsledkem všeho toho přece jen Pepinin vzestup, a zpozoruje pak K. svůj omyl nebo ho už nebude chtít skrývat a nebude již vidět Frídu, nýbrž jen a jen Pepinu, což vůbec přece nemusí být Pepinin šílený dohad, neboť s Frídou se jako dívka může zajisté klidně měřit, což nikdo nebude popírat, a K. přece v první chvíli oslnilo především Frídino postavení a lesk, jehož mu Frída uměla dodat. A tu snila Pepina, že získá-li to postavení, přijde k ní K. s prosíkem a ona teti bude mít na vybranou, buď K. vyslyšet a ztratit místo, nebo ho odmítnout a stoupat dál. A ona si usmyslila, že se všeho vzdá a skloní se k němu a naučí ho pravé lásce, již by u Frídy nikdy nepoznal a jež je nezávislá na všech počtech světa. Jenže pak se to zběhlo jinak. A kdo za to mohl? Především K. a pak Frídina prohnanost. K. především, neboť co vlastně chce, co je on za divného člověka? Za čím se to pachtí, jaké důležité věci ho to zaměstnávají, že pro ně zapomíná na to nejbližší, nejlepší, nejkrásnější? Pepina je obět' a všechno je hloupé a všechno je ztraceno; a kdo by měl tu sílu, aby zažehl a spálil celý Panský hostinec, ale dočista, aby ani po něm stopa nezbyla, aby ho spálil jako papír v kamnech, ten by byl dnes Pepininým vyvoleným. Nuže, Pepina tedy přišla do výčepu, dnes jsou tomu čtyři dny, krátce před obědem. Není to tu snadná práce, je to skoro vražedná práce, avšak čeho tu lze dosáhnout, není také maličkost. Pepina ani předtím nebrala život na lehkou váhu, a i když nikdy ani v nejsmělejších myšlenkách si nečinila nárok na toto místo, přece jen si hodně všímala, věděla, co to místo vyžaduje, nepřevzala je nepřipravená. Bez přípravy je člověk ani nemůže převzít, jinak je ztratí hned první hodinu. Natož kdyby si tu chtěl počínat jako pokojská! Jako pokojská si člověk časem připadá úplně ztracený a zapomenutý; je to práce jako v dole, aspoň na chodbě tajemníků, celé dny tam až na několik málo denních stran, které se mihnou sem tam a ani se netroufnou zvednout oči, neuvidí človíčka kromě dvou tří jiných pokojských a ty jsou stejně zatrpklé. Po ránu se vůbec nesmí ven z pokoje, to chtějí být tajemníci sami mezi sebou, jídlo jim nosí čeledín z kuchyně, s tím pokojské obyčejně nemají co dělat, ani během jídla se člověk nesmí ukázat na chodbě. Jen když páni pracují, smějí pokojské uklízet, ale samozřejmě nikoli v obydlených pokojích, pouze v těch, jež jsou zrovna prázdné, a pracovat se musí potichu, aby práce pánů nebyla rušena. Ale jak je možné uklízet potichu, když páni bydlí v pokojích několik dní, kromě toho se tam ometají i pacholci, ta sebranka špinavá, a když se pokoj konečně uvolní pro pokojskou, je v takovém stavu, že by ho ani potopa nevyčistila. Pravda, jsou to velcí páni, ale člověk musí ze všech sil přemáhat hnus, má-li po nich uklízet. Pokojské nemají přespříliš práce, ale ta zato vydá. A odnikud dobrého slova, stále jen výčitky, zvláště ta nejtrýznivější a nejčastější ze všech, že se při uklízení ztratily spisy. Ve skutečnosti se nic neztratí, každý papírek se odevzdá hostinskému, ale spisy se ovšem ztrácejí stejně, jenže právě ne vinou děvčat. A pak přijdou komise a děvčata musejí opustit svůj pokoj a komise přehrabě postele, děvčata přece nemají nic svého, těch jejich maličkostí je tak do nůše, ale komise přece hledá celé hodiny. Samozřejmě že nic nenajde, jak by se tam spisy dostaly? Co je děvčatům po spisech? Ale nakonec přijdou stejně znovu nadávky a výhrůžky zklamané komise, jež pak slyšíme od hostinského. A nikdy klid, ani ve dne, ani v noci, rámus do půlnoci a rámus od samého rána. Kdyby tam člověk aspoň nemusel bydlet, ale to musí, poněvadž donést v době mezi službou na objednávku nějakou maličkost z kuchyně je přece věcí pokojských, zvláště v noci. Vždycky z ničeho nic rány pěstí na dveře pokojských, nadiktování objednávky, rychle dolů do kuchyně, zburcovat spící kuchtíky, postavit podnos s objednanými věcmi přede dveře pokojských, odkud si to odnesou pacholci, jak je to všechno ubohé. Avšak to není to nejhorší. Nejhorší ze všeho je, když nepřijde žádná objednávka, když se totiž kolikrát pozdě v noci, když už by všichni měli spát a většina jich konečně také spí, začne přede dveřmi pokojských něco plížit. To pak děvčata vylezou z postelí - postele jsou nad sebou, je tam všude velmi málo místa, celý pokoj děvčat není vlastně nic jiného než veliká skříň s třemi policemi -, poslouchají u dveří, kleknou si, strachy objímají jedna druhou. A pořád je za dveřmi slyšet toho plížila. Všechny by už byly šťastné, kdyby vešel dovnitř, ale ono se neděje nic, nikdo nevejde dovnitř. A přitom je třeba si říci, že tu ani možná nehrozí nebezpečí, třeba je to jen někdo, kdo chodí sem a tam přece dveřmi, rozmýšlí

se, jestli má něco objednat, a potom se k tomu přece jen neodhodlá. Možná že je to jen to, možná však, že je to něco jiného. Vždyť člověk vlastně pány ani nezná, sotva je kdy zahlédl. Ať tak či onak, děvčata uvnitř umírají strachy, a když je venku konečně ticho, opřou se o stěnu a nemají ani dost sil, aby zase vylezla nahoru do svých postelí. Takový život zase Pepinu čeká, ještě dnes večer se má nastěhovat znovu na své staré místo v dívčím pokoji. A proč? Kvůli K. a Frídě. Znovu zpátky do toho života, jemuž sotva unikla, jemuž sice unikla s K-ovou pomocí, ale přitom i s největším vlastním úsilím. Neboť tam v té službě na sebe děvčata nedbají, ani ty nejpečlivější. Pro koho by se parádily? Nikdo je neuvidí, nanejvýš personál; které to stačí, ta ať se parádí. Jinak však ustavičně ve svém pokojíku nebo v pokojích pánů, do kterých vůbec jen vejít v čistých šatech by byla lehkomyšlnost a plýtvání. A pořád v umělém světle a v zatuchlém vzduchu - ustavičně se tam topí -, a vlastně pořád unavená. Jediné volné dopoledne v týdnu stráví člověk nejlíp tak, že je někde vskrytu v kuchyni klidně a beze strachu prospí. Nač se tedy parádit? Člověk se dokonce sotva ustrojí. A teď najednou přeložili Pepinu do výčepu, kde je zapotřebí pravý opak, chce-li se člověk udržet, kde je člověk stále lidem na očích, a to i zhýčkaným a všímavým pánům, a kde by tedy měl vypadat co možná vybraně a příjemně. Nuže, to byl obrat. A Pepina může říci, že nezanedbala nic. Jak se všechno bude utvářet později, s tím si Pepina starosti nedělala. Věděla, že má schopnosti potřebné pro to místo, byla si tím zcela jista, je o tom přesvědčena i teď a nikdo jí to nevezme, ani dnes, v den její porážky. Obtíž byla jen v tom, jak obstát první dobu, neboť byla přece jen chudá pokojská, bez šatstva a bez šperků, a protože páni nemají trpělivost čekat, jak se člověk vyvine, nýbrž chtějí mít hned bez přechodu číšnici jaksepatří, jinak se odvrátí. Zdálo by se, že jejich nároky nejsou tak velké, když je mohla uspokojit Frída. To však není pravda. Pepina se o tom hodně napřemýšlela, také přece častěji bývala s Frídou a nějakou dobu s ní dokonce spávala. Není snadné dostat se Frídě na kobytku, a kdo si nedá pozor - a kteří páni si dávají zvláštní pozor? -, toho hned napálí. Nikdo neví líp než Frída sama, jak uboze vypadá, když ji člověk například prvně vidí, jak si rozpouští vlasy, spráskne soucitem ruce, takové děvče, kdyby šlo všechno podle práva, by se nemělo stát ani pokojskou; ona to také ví a mnohé noci nad tím proplakala, tiskla se k Pepině a kladla si kolem hlavy Pepininy vlasy; ale jakmile je ve službě, všechny pochyby zmizí, považuje se za nejkrásnější ze všech a dovede to každému správným způsobem vštípit. Zná lidi a to je její pravé umění. A rychle lže a klame, aby lidé neměli kdy pořádně se na ni podívat. Nevystačí to samozřejmě natrvalo, lidé přece mají oči a ty nakonec dostanou za pravdu. Ale ve chvíli, kdy Frída takové nebezpečí zpozoruje, má už po ruce jiný prostředek, v poslední době například svůj poměr s Klammem. Její poměr s Klammem! Jestli tomu nevěříš, můžeš si to přeci ověřit. Jdi za Klammem a zeptej se ho! Jak chytré, jak chytré. A jestli si snad netroufáš jít za Klammem s takovými dotazy a jestliže k němu nejsi připuštěn možná s nekonečně důležitějšími dotazy a Klammm je ti dokonce úplně uzavřen - pouze tobě a takovým, jako jsi ty, neboť Frída například si k němu zaskočí, kdy chce -, jestliže je tomu tak, přesto si můžeš tu věc ověřit, stačí, abys jen vyčkal! Klammm přece nemůže tak nepravdivé pověsti dlouho strpět, je přece určitě divý po tom, co se o něm vypráví ve výčepu a v hostinských pokojích, to všechno je pro něj nanejvýš důležité, a není-li to pravda, ihned to opraví.

Avšak on to neopravuje; nuže pak není co opravovat a je to čirá pravda. Vidět je sice jen to, že Frída nosí Klammmovi do pokoje pivo a vrací se s penězi; avšak to, co není vidět, Frída vypráví a člověk jí to musí věřit. A ona to ani nevypráví, nevyžvaní přece takové tajnosti; ne, ty tajnosti se kolem ní vyžvaní samy od sebe, a když už jsou jednou vyžvaněny, neostýchá se už samozřejmě sama o nich mluvit, jenže skromně, nic netvrdí, odvolává se jen na to, co se beztak všeobecně ví. Ne na všechno, například o tom, že od té doby, co je ve výčepu, vypije Klammm méně piva než dříve, ne mnohem méně, ale přece jen znatelně méně, o tom nemluví, může to mít přece také různé příčiny, je zrovna doba, kdy Klammmovi pivo méně chutná, nebo dokonce pro Frídu zapomíná pít pivo. Rozhodně tedy, jakkoli je to s podivem, je Frída Klammmovou milenkou. Jak by se však i druzí neobdivovali tomu, co stačí Klammmovi; a tak, než se kdo nadál, stala se z Frídy veliká krasavice, dívka právě taková, jaká je ve výčepu potřeba; ba skoro příliš krásná, příliš mocná, sotva už jí výčep stačí. A opravdu - lidem se zdá divné, že je pořád ještě ve výčepu; být číšnicí znamená hodně, po té stránce je spojení s Klammem velmi pravděpodobné, ale když už je číšnicí Klammmovou milenkou, proč ji nechává ve výčepu, a ještě k tomu tak dlouho? Proč ji nevede výš? Lidem se může tisíckrát říkat, že v tom není žádný rozpor, že Klammm má určité důvody, aby

tak jednal, nebo že z ničeho nic jednou, třeba už v nejbližší době, bude Frída povýšena, to všechno nemá valný účinek; lidé mají určité představy a natrvalo je od nich neodvrátíš, ať děláš co chceš. Vždyť už nikdo nepochyboval o tom, že Frída je Klammovou milenkou, i ti, kteří zřejmě věděli víc, byli již příliš unaveni, než aby pochybovali. Bust si, u všech čertů, Klammovou milenkou, mysleli si, ale když jí jseš, pak ať je to také vidět na tvém vzestupu. Ale vidět nebylo nic a Frída zůstávala ve výčepu jako doposud a ještě byla v duchu velmi ráda, že to tak zůstává. Ale u lidí ztratila vážnost, to musela pozorovat, vždyť ona obvykle zpozoruje věci ještě dřív, než se objeví. Opravdu krásná, půvabná dívka nemusí dělat žádná zvláštní kouzla, když se jednou vpraví do práce ve výčepu; dokud bude krásná, zůstane číšnicí, ledaže by došlo k nějaké obzvlášť nešťastné náhodě. Ale dívka jako Frída musí mít pořád starost o místo, ovšem že to moudře nedává znát, spíš nařiká a místo proklíná. Potají však neustále pozoruje náladu. A tak viděla, že lidé jsou stále lhostejnější, nestojí jim už za to zvednout oči, když se Frída objeví, ani pacholci se už o ni nestarají, drží se moudře Olgy a podobných děvčat, i na chování hostinského pozorovala, že už není tak nepostradatelná, pořád nové historky o Klammovi si také vymýšlet nemůže, všechno má své meze, i rozhodla se milá Frída k něčemu novému. Kdo by to byl dokázal prohlédnout! Pepina to tušila, ale bohužel neprohlédla. Frída se rozhodla, že ztropí skandál, ona, milénka Klammová, se spustí s nějakým, jedno jakým člověkem, pokud možno s tím nejnepatrnějším ze všech. To vzbudí rozruch, bude se o tom dlouho mluvit a konečně, konečně se lidé zase rozpomenou, co to znamená být Klammovou milenkou a co to znamená odvrhnout tuto čest v opojení nové lásky. Těžké bylo jenom nalézt vhodného člověka, s nímž by tu chytrou hru sehrála. Nesměl to být její známý, ani žádný z čeledínů, ten by na ni nejspíš vykulil oči a šel by dál, hlavně by nedokázal zachovat dost vážnosti a při vši výřečnosti by se pak nedalo rozhlašovat, že Frídu přepadl, ona že se mu nemohla ubránit a ve chvíli omámení mu podlehla. A i když to snad bude ten nejnepatrnější ze všech, přece jen to musí být někdo, o němž by se dalo důvěryhodně tvrdit, že přes svou tupou, neušlechtilou povahu nezatoužil po nikom jiném než právě po Frídě a nic si nepřál víc než - můj ty bože! oženit se s Frídou. Ale i když to měl být prostý muž, pokud možno ještě nižší než pacholek, mnohem nižší než pacholek, tedy přece to měl být někdo, kvůli komu se člověku každé děvče nevysměje, na němž by třeba jednou mohla i jiná soudná dívka nalézt něco přitažlivého. Kde ale najít takového muže? Jiná dívka by ho patrně marně hledala celý život. Frídě přinese štěstí do výčepu zeměměřiče; možná zrovna ten večer, kdy ji onen plán poprvé napadne. Zeměměřič! Ano, copak si K. myslí? Co to má v hlavě za divné věci? Dosáhne něčeho obzvláštního? Dobrého zaměstnání, vyznamenání? Chce něco takového? Nuže, to si to měl od samého začátku zařídit jinak. Vždyť není ničím, na jeho situaci je žalostno pohledět. Je zeměměřič, to snad něco je, naučil se tedy něčemu, ale když člověk neví co s tím, není to zase nic. A přitom si činí nároky a vůbec se nemá oč opřít, činí si nároky, nikoli přímo, avšak je patrné, že si nějaké nároky činí. Jestlipak ví, že i pokojská si trochu zadává, když s ním déle mluví. A se všemi těmi zvláštními nároky padne hned první večer do té nejhrubší pasti. Copak se nestydí? Co ho jenom na Frídě tak okouzlo? Teď by se přece mohl přiznat. Copak se mu opravdu mohla zalíbit ta hubená, nažloutlá holka? Ale kde, vždyť se na ni ani nepodíval. Řekla mu jen, že je Klammovou milenkou, na něho to jako novinka zapůsobilo a už byl ztracen! Ona se teď však musela vystěhovat, nyní už pro ni samozřejmě nebylo v Panském hostinci místo. Pepina ji viděla ještě ráno před odchodem, personál se sběhl, každý byl přece zvědav na tu podívanou. A tak velkou ještě měla moc, že ji litovali, všichni, i její nepřátelé ji litovali; tak správný se ukázal její výpočet už na začátku; všem připadalo nepochopitelné a jako rána osudu, že se zahodila s takovým člověkem, kuchtičky, které se ovšem obdivují každé číšnici, nebyly k utišení. I Pepiny se to dotklo, ani ona se tomu nemohla docela ubránit, i když se vlastně její pozornost upínala k něčemu jinému. Bylo jí nápadné, jak málo je Frída zarmoucená. Vždyť ji vlastně postihlo strašné neštěstí. Dělal také, jako by byla velice nešťastná, ale to nestačilo, tato hra nemohla Pepinu oklamat. Co ji tedy drželo tak pevně na nohou? Snad blaženství nové lásky? Nu, tohle nepřipadalo v úvahu. Ale co jiného by to bylo? Co jí dávalo sílu, aby se i k Pepině, která už tehdy byla pokládána za její nástupkyni, chovala se stejnou chladnou přívětivostí jako vždycky? Pepina tenkrát neměla kdy o tom přemýšlet, byla příliš zaměstnána přípravami na nové místo. Měla je nastoupit patrně za několik hodin a ještě neměla krásný účes, elegantní šaty, jemné prádlo, slušné střevíce. To vše bylo nutno opatřit v několika hodinách; nemohl-li se člověk náležitě vybavit, bylo lépe vůbec se toho místa vzdát, neboť pak o ně člověk docela určitě přijde za půl hodiny.

Nu, částečně se to podařilo. Na česání má ona zvláštní talent, jednou si ji pozvala dokonce hostinská, aby ji učesala, je jí dána obzvlášť lehká ruka, ovšem její husté vlasy se též poddají, jak je potřeba. I s šaty si poradila. Obě její kolegyně stály věrně při ní, je to jaksí i pro ně čest, když se dívka právě z jejich skupiny stane číšnicí, a pak - až se dostane k moci, mohla by jim Pepina později opatřit lecjakou výhodu. Jedna z dívek měla už delší dobu schovanou jakousi drahou látku, byl to její poklad, často se jim s ní chlubila, snad také snila o tom, že ji pro sebe jednou skvěle upotřebí, a teď - bylo to od ní velmi hezké -, když ji Pepina potřebovala, obětovala ji. A obě jí náramně ochotně pomáhaly se šitím, kdyby byly šily pro sebe, nemohly se snažit víc. Ta práce byla dokonce velmi radostná a ony byly při ní šťastné. Seděly nad sebou, každá na své posteli, šily a zpívaly si a jedna druhé podávaly nahoru a dolů hotové části, a co k tomu bylo potřeba. Když si na to Pepina vzpomene, je jí čím dál tíž u srdce, že to všechno bylo nadarmo a že se zase vrátí k přítelkyním s prázdnýma rukama. Jaké neštěstí a jaká lehkomyšlnost je zavinila, hlavně K-ova! Jakou měly tenkrát všechny radost z těch šatů, zdálo se jim, že jsou zárukou úspěchu, a když se nakonec ještě našlo místo pro stužku, zmizela poslední pochybnost. A nejsou snad ty šaty opravdu krásné? Jsou teď už pomačkané a trochu ušpiněné, Pepina totiž jiné nemá, tyhle musela nosit ve dne v noci, ale pořád ještě je vidět, jak jsou krásné, ani ta prokletá Barnabáška by lepší nesvedla. A že je lze po libosti stahovat a zase uvolňovat, nahore i dole, že tedy jsou to sice jen jedny šaty, ale zato se dají měnit - to je zvláštní výhoda a vlastně její vynález. Na ni také ovšem není těžko šít, Pepina se tím nevychloubá, mladým, zdravým děvčatům sluší všechno. Mnohem těžší bylo sehnat prádlo a střevíce, a tady je vlastně počátek neúspěchu. I tu přítelkyně pomohly podle svých možností, ale jejich možnosti nebyly velké. To, co sehnala a slátala dohromady, bylo jen hrubé prádlo, a místo střevíků na podpatcích se musela spokojit s domácími střevíci, které člověk spíš schovává než ukazuje. Utěšovaly Pepinu: Frída také nebývala zvlášť krásně ustrojena a chodila někdy tak ucouraná, že se hosté dali raději obsluhovat od sklepníků než od ní. Tak to opravdu bylo, ale Frída to směla dělat, měla již přízeň a vážnost; když se dáma tu a tam ukáže špinavá a nepořádně oblečená, je to jen tím svůdnější, ale nováček jako Pepina? A mimo to se Frída nikdy nedovedla dobře oblékat, nemá přece za nehet vkusu; když už má někdo nažloutlou kůži, ať ji má, ale nemusí přece ještě nosit krémovou blůzu s hlubokým výstřihem jako Frída. Až člověku ze samé žluté přecházejí oči. A i kdyby toho nebylo, ona je přece příliš lakomá, než aby se dobře strojila; všechno, co vydělala, schraňovala, nikdo nevěděl nač. Ve službě žádné peníze nepotřebovala, vystačila s lhaním a pletichami, tento příklad Pepina nechtěla a ani nemohla napodobovat, a proto se právem tak šnořila, aby se uplatnila po všech stránkách, zejména zpočátku. Kdyby k tomu byla měla vydatnější prostředky, pak přes všechnu Frídinu prohnanost, přes všechnu K-ovu pošetilstvost by vítězství zůstalo její. Vždyť začátek byl velmi dobrý. S tou trochou potřebné dovednosti a znalosti se seznámila už dříve. Hned byla ve výčepu jako doma. Nikdo při práci Frídu nepohřešoval. Teprve druhý den se někteří hosté vyptávali, kde vlastně Frída je. K žádné chybě nedošlo, hostinský byl spokojen, první den byl ze strachu pořád ve výčepu, později přišel jen tu a tam, nakonec nechal už všechno na Pepině, neboť pokladna byla v pořádku, příjmy byly dokonce v průměru poněkud vyšší než za Frídy. Zavedla některé novoty. Frída, nikoli snad z pilnosti, nýbrž z lakoty, z panovačnosti, ze strachu postoupit někomu něco ze svých práv, dohlížela též na pacholky, aspoň zčásti, zejména když se někdo díval, kdežto Pepina přenechala tuto práci zcela sklepníkům, kteří se pro ni přece také lépe hodí. Zbývalo jí tak víc času na panské pokoje, hosté byli rychle obslouženi; přesto mohla ještě s každým promluvit pár slov, ne jako Frída, která se prý uchovávala zcela jen pro Klamma, a kdykoliv s ní někdo promluvil nebo se k ní přiblížil, brala to jako urážku Klamma. To ovšem bylo chytré, neboť když pak k sobě jednou někoho pustila, byl to projev neslýchané přízně. Pepina však takové triky nenávidí, také zpočátku k ničemu nejsou. Pepina byla ke každému přívětivá a každý jí přívětivostí oplácel. Všichni byli zřejmě rádi té změně; když si ti přepracovaní páni mohou konečně na chvilku sednout k pivu, lze je jediným slovem, jediným pohledem, jediným pohybem ramen doslova proměnit. Jedna přes druhou zajížděly všechny ruce Pepině do kadeří, takže snad desetkrát za den si musela upravovat účes, těm svůdným kadeřím a mašlím nikdo neodolá, ani K., který jindy bývá tak bezmyšlenkovitý. Tak uběhly vzrušující dny plné práce, ale i úspěchů. Kéž by byly neuběhly tak rychle; kéž by jich bylo trochu víc. Čtyři dny je příliš málo, i když se člověk namáhá až do úpadu, možná že už pátý den by byl stačil, avšak čtyři dny bylo příliš málo. Pepina získala sice už za ty čtyři dny příznivce a přátele, směla-li věřit všem pohledům, když se blížila s džbány

piva, tonula v moři přátelství, jakýsi písař jménem Bartmeier je do ní zblázněn, věnoval jí tento řetízek s přívěskem a do přívěsku dal svůj obrázek, což je ovšem opovážlivost; to i leccos jiného se stalo, ale přece jen to byly pouhé čtyři dny, jestliže se Pepina vynasnaží, může být za čtyři dny Frída skoro, ale přece jen ne docela zapomenuta; a přece by se na ni bylo zapomnělo snad ještě dříve, nebýt toho, že se svým skandálem předvídavě postarala o to, aby zůstala v lidských řečech, stala se tím pro lidi něčím novým, už jen ze zvědavosti by ji byli zase rádi uviděli; zásluhou jinak úplně lhostejného K. nabyla pro ně opět půvabu, ovšem Pepinu, dokud tu stála a působila svou přítomností, by za to nedali, jenže jsou to ponejvíce starší páni s těžkopádnými zvyky, než si zvyknou na novou číšnici, trvá to přece jen pár dnů, i když je výměna sebevýhodnější, proti vlastní vůli pánů to pár dnů trvá, třeba jen pět dnů, ale čtyři dny nestačí, Pepinu brali jen jako provizorium. A pak, ta největší snad pohroma: za ty čtyři dny Klamm nepřišel dolů do lokálu, ačkoli byl první dva dny ve vsi. Kdyby byl přišel, byla by to bývala pro Pepinu rozhodující zkouška, ostatně zkouška, z níž měla pramalý strach, na niž se spíš těšila. Nebyla by se stala Klammovou milenkou - takových věcí je ovšem lépe vůbec se slovy nedotýkat - a ani by nikomu nic takového nenalhávala, avšak sklenice s pivem by dovedla postavit na stůl aspoň stejně mile jako Frída, bez Frídiny dotěrnosti by hezky pozdravila a hezky se poroučela, a jestliže Klamm vůbec něco hledá v očích nějaké dívky, v Pepininy očích by toho byl našel až dosyta. Ale proč nepřišel? Náhodou? Pepina si to tehdy také myslela. Oba ty dny ho čekala každou chvíli, i v noci čekala. Teď Klamm přijde, říká si ustavičně a pobíhala sem tam jediné proto, že byla ze samého čekání neklidná a že ho toužila uvidět první, hned jak vejde. To trvalé zklamání ji velmi unavovalo. Snad proto nebyla tak výkonná, jak mohla být. Jak měla chvíli volnou, vplížila se nahoru do chodby, kam bylo personálu přísně zakázáno vstupovat, tam se přitiskla do výklenku a čekala. Kéž by teď přece jen Klamm přišel, říká si. Kéž bych mohla toho pána vzít z jeho pokoje a vlastníma rukama ho snést dolů do lokálu. Pod takovým břemenem bych neklesla, i kdyby bylo sebevětší. Ale on nepřicházel. Na té chodbě nahoře je takové ticho, že si to nikdo nedovede představit, pokud tam nebyl. Takové je to ticho, že se tam nedá dlouho vydržet, to ticho člověka vyžene. Ale pořád znovu: desetkrát byla Pepina zahrnuta, desetkrát zase vyšla nahoru. Bylo to arci nesmyslné. Kdyby Klamm chtěl přijít, přišel by, jestli však nechce přijít, nevyhládala by ho Pepina, ani kdyby se v tom výklenku samým bušením srdce zalkla. Bylo to nesmyslné, ale jestliže nepříjde, je nesmyslné skoro všechno. Dnes Pepina ví, proč Klamm nepřišel. Frída by se skvěle bavila, kdyby mohla vidět Pepinu, jak si nahoře na chodbě ve výklenku tiskne obě ruce na srdce. Klamm nepřišel dolů proto, že tomu zabránila Frída. Ne že by ho uprosila, její prosby ke Klammovi neproniknou. Jenže tenhle pavouk má styky, o kterých nikdo neví. Řekne-li Pepina něco některému hostu, řekne to přímo, je to slyšet i u vedlejšího stolu. Frída neříká nic, postaví pivo na stůl a jde; jen hedvábná spodnička, jediné, nač vydá peníze, jí zašustí. Řekne-li však jednou něco, pak nikdy přímo, pak to hostovi pošeptá, nahýbá se k němu, až vedle u stolů natahují uši. To, co říká, je patrně bezvýznamné, ale přece ne vždycky, ona má styky, jedny podepírá druhými, a když jich většina selže - kdo by se natrvalo staral o Frídu? -, tu a tam přece jen některý vydrží. Těchto styků začala teď využívat. K. jí to umožňoval, místo aby u ní seděl a hlídal ji, sotva se zdržel doma, potloukal se kdovíkam, všude vedl řeči, všemu věnoval svou pozornost, jen Frídě ne, a aby jí nakonec dal ještě víc volnosti, přestěhuje se z hospody U mostu do prázdné školy. Pěkně to začínají líbanky. Nu, Pepina by byla poslední, kdo by K. vyčítal, že to s Frídou nevydržel; s ní se nedá vydržet. Ale proč ji potom neopustil nadobro, proč se k ní znovu a znovu vracel, proč svými pochůzkami vzbouzel zdání, že o ni bojuje? Vypadalo to, jako by teprve při setkání s Frídou shledal, jak je doopravdy nicotný, jako by chtěl ukázat, že je jí hoden, jako by se chtěl nějak vysoukat nahoru, zřekl se tedy prozatím společného života, aby si později mohl to odříkání v klidu vynahradiť. Zatím Frída neztrácí čas, sedí ve škole, kam patrně K. sama dovedla, a pozoruje Panský hostinec a pozoruje K.! Posly má po ruce znamenité: K-ovy pomocníky, jež jí K. - člověk to nechápe, i když K. zná, nechápe to - úplně ponechá. Ona je posílá k svým starým přátelům, připomíná se jim, stěžuje si, že ji takový člověk jako K. drží v zajetí, šťve proti Pepině, ohlašuje, že se brzy vrátí, prosí o pomoc, zapřísahá je, aby Klammovi nic neprozrazovali, dělá, jako že Klamma je třeba ušetřit, a proto ho rozhodně nesmějí pustit dolů do výčepu. Co má pro jednoho být šetrnost ke Klammovi, toho před hostinským využívá jako svého úspěchu, upozorní, že Klamm již nepřichází. Jakkap by mohl přicházet, když dole obsluhuje jen taková Pepina? Hostinský sice za nic nemůže, ta Pepina je přece jen nejlepší náhrada, jaká se dala najít,

jenže nestačí, ani na těch pár dní. O celé této Frídině činnosti K. vůbec neví, pokud se někde nepotuluje, leží jí nic netuše u nohou a ona zatím počítá hodiny, které ji ještě dělí od výčepu. Ale pomocníci neslouží jen jako poslové, slouží k i tomu, aby v K. vzbouzeli žárlivost, nenechali ho vychladnout! Frída se zná s pomocníky od dětství, určitě už před sebou nemají žádná tajemství, ale K. na počest začnou po sobě toužit a K. se ocitne v nebezpečí, že z toho bude velká láska. A dělá Frídě všechno k vůli, i když si to sebevíc odporuje, nechá si od pomocníků naočkovat žárlivost, avšak strpí přitom, aby zůstávali všichni tři pohromadě, zatímco on sám chodí po svých pochůzkách. Je to skoro, jako by byl Frídiným třetím pomocníkem. Tu se Frída konečně na základě svých pozorování odhodlá k velikému úderu: rozhodne se, že se vrátí. A opravdu je nejvyšší čas, je obdivuhodné, jak to ta prohnaná Frída rozpozná a využije; tato schopnost pozorovat a rozhodovat se je Frídino nenapodobitelné umění; kdyby je Pepina ovládala, jak jinak by se utvářel její život. Kdyby byla Frída zůstala ještě jeden dva dny ve škole, nebylo by už Pepinu možno vypudit, natrvalo by se stala číšnicí, všemi milovanou a podporovanou, vydělala by si dost peněz, aby mohla skvěle doplnit chatrnou výbavu, ještě den dva a žádné pletichy by Klamma neodvrátily od hostinského pokoje, přišel by, pil by, cítil by se dobře, a jestliže by si vůbec povšiml Frídinu nepřítomnosti; byl by s tou změnou nanejvýš spokojen, ještě den dva a Frída by byla s celým svým skandálem, se svými styky, pomocníky, se vším všudy dočista zapomenuta, ani vidu ani slechu by po ní nebylo. Mohla by se pak snad tím pevněji přimknout ke K. a za předpokladu, že je toho schopna, mohla by si ho opravdu zamilovat? Nikoli, ani to ne. Neboť ani K. už nepotřebuje víc než jeden den, aby se mu omrzela, aby poznal, jak hanebně ho klame, všim, svou domnělou krásou, domnělou věrností a hlavně domnělou Klammovou láskou, jediný den, víc ne, mu stačí, aby ji vyhnal z domu i s celým jejím nečistým pomocnickým neřádstvím; považme, i K. stačí jediný den. A tu mezi tímto dvojím nebezpečím, když už se nad ní málem zavírá hrob - K. ve své prostomyslnosti jí otevře ještě poslední úzkou cestičku - tou ona uteče - sotva kdo už něco takového čekal, je to proti přírodě - náhle je to ona, kdo od sebe zažene K., jenž ji stále ještě miluje, stále ji pronásleduje, a kdo díky nátlaku přátel a pomocníků se zjeví hostinskému jako záchránkyně, díky svému skandálu mnohem svůdnější než dříve, o niž - jak lze dokázat -, se ucházejí jak ti nejnížší, tak ti nejvyšší, ona však propadnuvši nízkému, jen na okamžik ovšem, brzy je odvrhla, jak se sluší, a jemu i ostatním zůstala opět nedosažitelná jako dříve; jenže dříve se o tom všem už právem pochybovalo, kdežto teď jsou o tom všichni opět přesvědčeni. Vráti se tedy, hostinský s postranním pohledem na Pepinu váhá - má obětovat tu, která se tak osvědčila? -, avšak brzy se dá přemluvit, příliš mnoho věcí mluví pro Frídu; především získá přece znova Klamma pro hostinskou místnost. Tak vypadá situace teď večer. Pepina nebude čekat, až Frída přijde a triumfálně převezme službu. Pokladnu už předala hostinské, může jít. Palanda dole v dívčím pokoji je přichystána, přijde tam, plačící přítelkyně ji uvítají, strhá ze sebe šaty, stuhy z vlasů a všechno nacpe někam do kouta, kde to bude dobře schováno a nebude to nadarmo připomínat časy, na něž je třeba zapomenout. Pak vezme velký kbelík a koště, zatne zuby a dá se do práce. Dříve však musela ještě všechno vypovědět K., který by sám od sebe ani teď ještě vše nepochopil, aby jasně viděl, jak ošklivě se k Pepině zachoval a do jakého neštěstí ji přivedl. I on byl při tom ovšem zneužit.

Pepina skončila. S povzdechem si setřela z očí a tváří několik slz a zadívala se pak na K., pokyvujíc hlavou, jako by chtěla říci, že vlastně nejde ani tak o její neštěstí, ona je ponese a nepotřebuje k tomu ničím pomoci ani útěchy, a nejméně už K-ovy, ona přes své mládí zná život a její neštěstí pouze potvrzuje to, co ví, ale o K. teď jde, jemu chtěla nastavit jeho obraz, pokládala to za nutné poté, co se zhroutily všechny její naděje. "Jakou to máš divokou fantazii, Pepino," řekl K. "Vždyť vůbec není pravda, žeš na všechny ty věci přišla teprve teď; vždyť to přece není nic jiného než sny z vašeho tmavého, těsného dívčího pokojíku dole, jež tam jsou na místě, ale zde, v prázdném výčepu, se vyjímají podivně. S takovými myšlenkami jsi tady nemohla pochodit, to je přece samozřejmé. Už tvé šaty a účes, jimiž se tak vychloubáš, jsou jenom výplody oné tmy a oněch postelí ve vašem pokoji. Tam jsou jistě velice krásné, ale tady se jim kdekdo potají nebo veřejně vysmívá. A cos to ještě vykládala? Já jsem byl tedy zneužíván a klamán? Nikoli, milá Pepino, já byl stejně málo zneužíván a klamán jako ty. Je pravda, Frída mě v této chvíli opustila, nebo jak ty říkáš, utekla mi s pomocníkem, jakýsi záblesk pravdy jsi zahlédla, a opravdu je také velmi nepravděpodobné, že se ještě stane mou ženou, avšak naprosto není pravda, že by mě omrzela nebo že bych ji byl dokonce už příští týden vyhnal nebo že by mě podváděla, jako snad jiná

žena podvádí muže. Vy pokojské máte ve zvyku slídit klíčovou dírkou a podle toho vypadá vaše myšlení, že totiž z maličkosti, kterou skutečně zahlédnete, stejně velkoryse jako nesprávně usuzujete na celek. Následek je, že například já v tomto případě vím mnohem méně než ty. Já si nedovedu ani zdaleka tak přesně jako ty vysvětlit, proč mě Frída opustila. Nejpravděpodobnější mi připadá vysvětlení, kterého ses ty dotkla a z něhož jsi nic nevytěžila, totiž že jsem ji zanedbával. To je bohužel pravda, zanedbával jsem ji, to však mělo zvláštní důvody, které sem nepatří; byl bych šťasten, kdyby se ke mně vrátila, ale zase bych ji hned začal zanedbávat. Je to tak. Dokud byla u mne, byl jsem ustavičně na pochůzkách, kterým se ty tak posmíváš; teď, když je pryč, nemám skoro co dělat, jsem unaven, toužím po stále úplnějším nicnedělání. Nemáš pro mne nějakou radu, Pepino?" - "Mám," řekla Pepina, která náhle ožila, a uchopila K. za rameno, "oba jsme podvedeni, zůstaňme spolu. Pojď se mnou dolů k děvčatům!" - "Dokud si budeš stěžovat, že jsi podvedená," řekl K., "nedomluvíme se spolu. Chceš být pořád podváděna, protože ti to lichotí a dojíká tě to. Pravda je však, že se pro to místo nehodíš. Jak zřejmé to asi je, když to vidím i já, člověk podle tebe ze všech nejnevědomější. Jsi hodné děvče, Pepino; ale není tak snadné poznat to, mně ses například nejdříve zdála krutá a domýšlivá, taková ty však nejsi, jen tohle místo tě tak mate, poněvadž se na ně nehodíš. Neříkám, že to místo je pro tebe příliš vysoké; vždyť to není žádné zvláštní místo, snad je při bližším pohledu trochu čestnější než tvé dřívější místo, vcelku však není rozdíl velký, spíš je jedno k nerozeznání podobné druhému; ba dalo by se skoro tvrdit, že být pokojskou je něco víc než výčep, neboť tam je člověk neustále mezi tajemníky, zde však, i když v hostinských pokojích smí obsluhovat představené tajemníky, se přece jen musí zahazovat i s nejnižším lidem, například se mnou; já se přece podle práva nesmím zdržovat nikde jinde než právě zde ve výčepu, a je to snad tak náramná čest moci se se mnou stýkat? Nu, ty myslíš že ano a snad pro to máš i důvody. Ale právě proto se sem nehodíš. Je to místo jako každé druhé, ale pro tebe je to učiněné nebe, proto se pouštíš do všeho s přehnanou horlivostí, zdobíš se tak, jak si myslíš, že jsou ozdobeni andělé - ti jsou však ve skutečnosti jiní -, strachy se o to místo třeseš, máš pocit, že jsi ustavičně pronásledována, všechny, kdo tě podle tvého názoru mohou podpořit, se snažíš získat neúměrnou přívětivostí, tím je však obtěžuješ a odpuzuješ, poněvadž oni chtějí mít v hospodě pokoj a nechtějí k svým starostem ještě starosti číšnic. Je možné, že po Fridině odchodu si nikdo ze vznešených hostů té události vlastně ani nevšiml, dnes však o tom vědí a opravdu touží po Frídě, neboť Frída si přece asi ve všem počínala jinak. Ať je jinak jakákoli, a ať si jakkoli dovedla vážit svého místa, v službě měla bohaté zkušenosti, chladnou rozvahu a dovedla se ovládat, sama to přece zdůrazňuješ, ale nijak ses z toho ovšem nepoučila. Všimla sis někdy, jak se ona dívá? To už nebyl ani pohled číšnice, to byl už skoro pohled hostinské. Viděla vše a přitom i každou jednotlivost a v pohledu, který jí zbyl pro jednotlivce, bylo ještě dost síly, aby si ho podmanila. Co na tom, že je snad trochu hubená, postarší, že snad jiné mají čistší vlasy, to jsou maličkosti ve srovnání s tím, co je na ní doopravdy, a ten, komu tyto maličkosti vadí, dokazuje pouze, že mu chybí smysl pro věci větší. Toto se jistě Klammovi vyčítat nedá a jen to, že se ve své mladistvé nezkušenosti nedovedeš na věci správně dívat, brání ti uvěřit v Klammovu lásku k Frídě. Klamm se ti zdá - a právem - nedosažitelný, a proto si myslíš, že se ani Frída nemohla ke Klammovi přiblížit. Mýlíš se. Důvěřoval bych v té věci jedině tomu, co říká Frída, i kdybych pro to neměl neklamné důkazy. Ať ti to připadá jakkoli neuvěřitelné, a i když si to nedovedeš srovnat se svými představami o světě a úřednicích a vznešenosti a účinku ženské krásy, je to přece jen pravda, tak jako my tu vedle sebe sedíme a já беру tvou ruku do svých, tak asi sedali vedle sebe Klamm a Frída, jako by to byla ta nejsamozřejmější věc na světě, a on dobrovolně přicházel dolů, ba dokonce spěchal dolů, nikdo na něho nečíhal na chodbě a nezanedbával svou ostatní práci, Klamm se sám musel obtěžovat a sejít dolů a chyby na Fridině oblečení, nad nimiž ty bys hrůzou trnula, mu vůbec nevadily. Ty jí nechceš věřit! A nevíš, jak se tím blamuješ, jak tím právě prozrazuješ svou nezkušenost! I ten, kdo by vůbec nic nevěděl o jejím vztahu ke Klammovi, musel by na jejím charakteru poznat, že ho utvářel někdo, kdo je víc než ty a já a všichni ze vsi, a že jejich zábavy přesahovaly žertování, jež je obvyklé mezi hosty a číšnicemi a jež je podle všeho cílem tvého života. Ale já ti křivdím. Vždyť ty jsi sama velmi dobře rozpoznala Fridinu přednost, všimla sis jejího pozorovacího daru, její rozhodnosti, jejího vlivu na lidi, jenže si ovšem všechno nesprávně vykládáš, myslíš si, že ona všeho sobecky využívá jen k svému prospěchu a k zlému, nebo dokonce jako zbraně proti tobě. Ne, Pepino, ani kdyby měla takové šípy, na tak malou vzdálenost by je nemohla

vystřelit. A sobecká? Spíš by se dalo říci, že obětovala to, co měla, a to, čeho se mohla nadít, a poskytla nám příležitost osvědčit se na vyšším místě, my oba však že jsme ji zklamali a přímo ji nutíme vrátit se sem zase zpátky. Nevím, je-li to tak, také mi není vůbec jasné, jaká je má vina, jen když si tak srovnám nás dva, napadají mě takové věci, jako bychom se byli oba příliš usilovně, příliš hlučně, příliš dětinsky, příliš nezkušeně snažili vynutit si pláčem, škrabáním, taháním něco, co by se například s Frídiným klidem, s Frídinou věrností dalo získat snadno a nepozorovatelně, - tak jako když dítě tahá za ubrus, ale nezíská nic, jen shodí celou tu nádheru na zem, takže je pak pro ně navždy nedosažitelná -, nevím, je-li to tak, ale určitě vím, že je to tak spíš, než jak ty říkáš." - "Nu ano," řekla Pepina, "ty jsi do Frídy zamilován, protože ti utekla, není těžké být do ní zamilován, když je pryč. Ale i kdyby to bylo, jak ty chceš, a i kdybys měl ve všem pravdu, i v tom, že mě zesměšňuješ, co chceš teď dělat? Frída tě opustila, ani podle mého, ani svého výkladu nemáš naději, že se k tobě vrátí, a i kdyby se snad vrátila, někde zatím musíš být, je chladno a ty nemáš ani práci, ani postel, pojď k nám, mé přítelkyně se ti budou líbit, uděláme ti pohodlí, budeš nám pomáhat při práci, která je pro samotné dívky opravdu příliš těžká, my dívky nebudeme odkázány jen samy na sebe a v noci se už nebudeme bát. Pojď k nám! Mé přítelkyně také znají Frídu, budeme ti o ní vyprávět historky, až toho budeš mít po krk! Tak pojď tedy! Máme i Frídiny obrázky a ukážeme ti je. Tenkrát ještě bývala Frída skromnější než dnes, ani ji nepoznáš, leda podle očí, které už tehdy číhaly. Tak půjdeš tedy?" - "Cožpak je to dovoleno? Vždyť ještě včera dělali veliký skandál, když mě přistihli na vaší chodbě." - "Protože tě přistihli, ale když budeš u nás, nepřistihnou tě. Nikdo o tobě nebude vědět, jen my tři. Ach to bude veselé. Už mi ten život tam připadá mnohem snesitelnější než ještě před chvílkou. Snad teď ani tolik neztrácím, když musím odtud pryč, Víš, my jsme se ani ve třech nenudily, člověk si musí ten trpký život osladit, vždyť nám ho už v mládí ztrpčují, nu, my tři držíme dohromady, žijeme si tak hezky, jak se dole dá, zvlášť Jindřiška se ti bude líbit, ale Emilka také, už jsem jim o tobě vyprávěla, tana dole poslouchá člověk takové historky nedůvěřivě, jako by se mimo pokoj vlastně nemohlo nic dít, je tam teplo a těsno a my se k sobě ještě víc tiskneme; kdepak, ačkoli jsme na sebe odkázány, ještě jsme se jedna druhé neomrzely; naopak, když si pomyslím na přítelkyně, jsem skoro ráda, že se zase vracím; proč bych to já měla dotáhnout dál než ony? To nás právě drželo pohromadě, že jsme všechny tři měly stejně zatarasenou budoucnost. A teď já jsem přece jen prorazila a odloučila se od nich. Ovšem, nezapomněla jsem na ně a první má starost byla, jak bych pro ně mohla něco udělat; mé vlastní postavení bylo ještě nejisté - ani jsem nevěděla, jak nejisté bylo -, a už jsem s hostinským promluvila o Jindřišce a Emilce. Pokud jde o Jindřišku, byla s ním ještě řeč, ovšem pro Emilku, která je mnohem starší než my, je asi tak ve Frídině věku, mi nedal žádnou naději. Ale jen si pomysli, ony vůbec nechťejí pryč, vědí, že tam vedou ubohý život, ale už se s ním smířily, ty dobré duše, myslím, že při loučení plakaly hlavně ze smutku nad tím, že musím opustit společný pokoj, jít ven do té zimy - nám připadá, že všude mimo pokoj je zima - a bít se ve velikých cizích místnostech s velkými cizími lidmi pro nic jiného, než abych si uhájila živobytí, jenže to se mi přece dařilo i doposud, kdy jsme hospodařily společně. Nebudou se asi vůbec divit, když se teď vrátím, a jen aby mi vyhověly, popláčí si trochu a budou naříkat nad mým osudem. Ale potom uvidí tebe a pochopí, že přece jen bylo dobře, že jsem byla pryč, Budou celé šťastné, že máme teď muže jako pomocníka a ochránce, a přímo nadšeny budou tím, že všechno musí zůstat v tajnosti a že tím tajemstvím budeme ještě pevněji spojeny než dříve. Pojď, ó prosím, pojď k nám! Vždyť tě to nebude nikterak zavazovat, nebudeš jako my navždy spoután s naším pokojem. Až bude pak jaro a ty si najdeš jiné přístřeší a přestane se ti u nás líbit, můžeš přece jít; jenom musíš ovšem i potom zachovat to tajemství a ne nás zradit, neboť to by pak byla naše poslední hodinka v Panském hostinci, a i jinak musíš být samozřejmě opatrný, budeš-li u nás, neukazovat se nikde, kde se nám to nezdá zcela bezpečné, a vůbec musíš poslouchat naše rady; jedině tím jsi vázán a na tom ti přece musí také záležet stejně jako nám, jinak jsi však úplně volný, práce, kterou ti přidělíme, nebude příliš těžká, toho se neobávej. Tak půjdeš tedy?" - "Jak dlouho máme ještě. do jara?" zeptal se K. "Do jara?" opakovala Pepina. "Zima je u nás dlouhá, velmi dlouhá zima a jednotvárná. Na to si však my dole nestěžujeme, před zimou jsme chráněny. Nu, jednou přijde jaro a léto a to také ovšem má svůj čas; jenže teď ve vzpomínce se zdá jaro i léto tak krátké, jako by to nebyly mnohem víc než dva dny, a i v ty dny, i v ten nejkrásnější den padá ještě někdy sníh."

Vtom se otevřely dveře. Pepina sebou trhla, příliš se v myšlenkách vzdálila z výčepu, avšak nebyla to

Frída, byla to hostinská. Tvářila se udiveně, že tu ještě K. nachází. K. se omlouval, že na ni čeká, zároveň děkoval, že mu dovolili, aby zde přenocoval. Hostinská nechápala, proč na ni K. čekal. K. řekl, že měl dojem, že s ním chce hostinská ještě mluvit, prosí o prominutí, jestliže se mýlil, ostatně musí teď samozřejmě jít, příliš dlouho zanedbával školu, kde je školníkem, tím vším je vinno to včerejší předvolání, je v těch věcech ještě příliš nezkušený, určitě už víckrát nezpůsobí paní hostinské takovou nepříjemnost jako včera. A uklonil se na rozloučenou. Hostinská na něj hleděla jako ve snách. Ten pohled zadržel K. déle, než chtěl. Teď se také ještě slabě usmála a teprve K-ův udivený obličej ji jaksi probudil. Vypadalo to, jako by očekávala odpověď na svůj úsměv a jako by procitla, teprve když se odpověď nedostavila, "Byl jsi včera, zdá se mi, tak drzý, že jsi řekl něco o mých šatech." K. si nevzpomínal. "Nevzpomínáš si? K drzosti se vždycky dodatečně druží zbabělost." K. se omlouval včerejší únavou, je jistě možné, že včera něco žvanil, rozhodně si už nevzpomíná. Co by také mohl říkat o šatech paní hostinské. Že tak krásné ještě nikdy neviděl. Alespoň ještě nikdy neviděl v tak krásných šatech žádnou hostinskou při práci. "Nech si ty poznámky!" řekla hostinská rychle. "Ani slovo už od tebe nechci slyšet o šatech. Nemáš se co starat o mé šaty. Zakazuji ti to jednou provždy." K. se znovu uklonil a zamířil ke dveřím. "Copak to má znamenat," zvolala za ním hostinská, "žeš v takových šatech neviděl ještě žádnou hostinskou při práci. Co je to za nesmyslné poznámky? To je přece úplný nesmysl. Co tím chceš říci?" K. se otočil a prosil hostinskou, aby se nerozčilovala. Ovšem že ta poznámka je nesmyslná. Vždyť on se ani v šatech nevyzná. V jeho situaci mu už každé nevyspravované a čisté šaty připadají jako drahocennost. Udivilo ho jen, že se tam v té chodbě, v noci, mezi všemi těmi poloustrojenými muži, objevila paní hostinská v tak krásných večerních šatech, nic víc. "Tak vida," řekla hostinská, "zdá se, že si konečně přece jen vzpomínáš na svou včerejší poznámku a přidáváš k ní další nesmysl. Je pravda, že se vůbec nevyznáš v šatech. Potom ale - to bych si vážně vyprosila - nechtěj posuzovat, co jsou drahocenné šaty nebo nevhodné večerní šaty a podobně. Vůbec," - přitom jako by ji zamrazilo - "nemáš se co obírat mými šaty, rozumíš?" A když se chtěl K. opět beze slova obrátit, zeptala se: "Odkudpak máš své vědomosti o šatech?" K. pokrčil rameny, že nemá žádné vědomosti. "To je pravda," řekla hostinská. "Nemáš se ale co domýšlet, že nějaké máš. Pojď naproti do pisárny, ukážu ti něco, pak si snad navždy necháš zajít své drzosti." Prošla napřed dveřmi; Pepina přiskočila ke K., pod záminkou, že má dostat od K. zaplacené, se rychle domluvili, je to velmi snadné, neboť K. se vyzná na dvoře, jehož vrata vedou do postranní ulice, vedle vrat jsou malá vrátka, za nimi bude Pepina asi hodinu čekat a na trojí zaklepání otevře.

Soukromá pisárna byla naproti výčepu, stačilo přejít průjezd, hostinská už stála v osvětlené pisárně a netrpělivě na K. čekala. Ještě jednou však byli vyrušeni. Gerstäcker čekal v průjezdu a chtěl s K. mluvit. Nebylo snadné zbavit se ho, hostinská též zasáhla a pokárala Gerstäckera za dotěrnost. "Kampak? Kampak?" bylo ještě slyšet Gerstäckera, když už dveře byly zavřeny a slova ošklivě splývala s hekáním a kašláním.

Byla to malá, přetopená místnost. Při užších stěnách stál psací pult a železná pokladna, při delších stěnách skříň a oتمان. Nejvíce místa zabírala skříň. Nejen že zaplňovala celou dlouhou stěnu, též svou hloubkou značně zužovala pokoj, bylo třeba trojích posuvných dveří, aby se celá otevřela. Hostinská ukázala K. na oتمان, aby si sedl, sama se posadila na otáčecí židli u pultu. „, Neučil ses někdy krejčím?" zeptala se hostinská. "Ne, nikdy," řekl K. "Čímpak vlastně jsi?" - "Zeměměřičem." - "Copak je to?" K. to vysvětloval, ona z výkladu začala zívát. "Nemluvíš pravdu. Pročpak nemluvíš pravdu?" - "Ty také nemluvíš pravdu." - "Já? Zase už začínáš s drzostmi? A kdybych nemluvila, mám se snad tobě co zodpovídat? A v čempak nemluví pravdu?" - "Nejsi jen hostinská, jak předstíráš." - "Podívejme se! Nač ty na všechno nepřijdeš? Copak jsem ještě? Tvé drzosti teď už opravdu přesahují všechny meze." - "Nevím, co jsi ještě. Vidím jen, že jsi hostinská a kromě toho nosíš šaty, jaké se pro hostinskou nehodí a jaké tu ve vsi, pokud vím, také jinak nikdo nenosí." - "Teď se tedy dostáváme k věci. Vždyť ty o tom nedovedeš mlčet, snad ani nejsi tak drzý, jsi jenom jako dítě, které ví nějakou hloupost a ničím se nedá přimět, aby o ní mlčelo. Mluv tedy! Co je na těch šatech zvláštního?" - "Budeš se zlobit, když to řeknu." - "Ne, zasměju se tomu, vždyť to bude dětinské žvanění. Tak jaké jsou ty šaty?" - "Když to chceš vědět: Nuže, jsou z dobrého materiálu, velmi drahé, ale jdou nemoderní, přezdobené, často přešívané, obnošené a nehodí se ani na tvůj věk, ani na tvou postavu, ani na tvé postavení. Byly mi nápadné hned,

jak jsem tě prvně uviděl, asi před týdnem, tady v průjezdu." - "Tak tu to máme! Jsou nemoderní, přezdobené a co ještě? A odkud to všechno víš?" - "Vidím to, o tom mě nikdo nemusí poučovat." - "Ty to tedy jen tak sám od sebe vidíš. Nikde se nemusíš vyptávat a hned víš, čeho si móda žádá. To se mi tedy náramně hodíš, neboť na krásné šaty si samozřejmě potrpím. A co řekneš tomu, že tato skříň je plná šatů?" Posunula jedny dveře, bylo vidět jedny šaty těsně vedle druhých hustě po celé délce a šířce skříň, většinou to byly tmavé, šedivé, hnědé, černé šaty, všechny pečlivě pověšené a rozprostřené. "To jsou mé šaty, všechny nemoderní, přezdobené, jak ty myslíš. Jsou to však jen ty šaty, pro které už nahoře v mém pokoji nemám místo, tam jsou ještě dvě plné skříně, dvě skříně, každá skoro tak velká jako tahle. Divíš se?"

"Ne, čekal jsem něco podobného, vždyť jsem řekl, že nejsi jen hostinská, tvým cílem je něco jiného."

"Mým cílem je krásně se strojit a ty jsi buď blázen, nebo dítě, nebo velmi zlý, nebezpečný člověk. Jdi už teď, jdi!"

K. byl už v průjezdu a Gerstäcker ho opět držel za rukáv, když za ním hostinská zavolala: "Zítra dostanu nové šaty, možná že pro tebe pošlu."